

בעזש"ת

ספר

חק לישראל

פרשת בראשית

בלשון הקודש ואידיש

עם מ"ב פירושים, מגדולי המפרשים ראשונים ואחרונים
מיט אלע מפרשים אויף עברי טייטש, תנ"ך, משניות, גמרא,
מוסר, הלכה, איבערגעזעצט אויף א לייכט אידישע שפראך, מיט
שיינע ליכטיגע אותיות און קלארע דרוק

יוצא לאור על ידי

הוצאת אמונה

ברוקלין יצ"ו

(א) אֶלְשֵׁךְ הַקִּדּוּשׁ (ב) אֶלְכֶרְכֶּנְךָ (ג) הַטִּקְדָּה (ד) הַשְׁלֵם הַקִּדּוּשׁ (ה) אִרֹּחַ הַמַּיִם הַקִּדּוּשׁ (ו) זוּמֵר הַקִּדּוּשׁ (ז) בְּלִי יָרֵךְ (ח) בָּרַךְ מִים
 (ט) חָיִים (י) יָדִיד הַסּוֹסֵר (יא) יִקְוֶה הַמַּלְוִי (יב) יִקְוֶה הַמַּעֲבִיר (יג) יִרְגֵּם (יד) אֶחָד פְּעֻלָּה (טו) קִדְשֵׁהוּ (טז) חֲסִידֵי יִשְׂרָאֵל
 (יז) חֲסִידֵי שְׁמוֹן (יח) חֲסִידֵי עֲרֵץ (יט) מַדְרֵשׁ בְּרֵאשִׁית (כ) מַדְרֵשׁ הַמַּחְבֹּלֵה (כא) מַסְפֵּרֵי יוֹמֵהוּ (כב) בְּעַל הַסְּוִיטִים (כג) הַרְגֵּם וְשִׁמְעֵנִי (כד) אֶל
 רוֹאֵה הַכֶּתֶם יוֹמֵהוּ כֵּן (כה) חֲקִימִים (כו) סֶעֱרִי אִרֹּחַ (כז) רִכְבֵּי־שָׁמַיִם (כח) מַדְרֵשׁ הַנֶּעֱנֶסֶם (כט) מִן שֶׁכֶּה (ל) עֲרֵבִי כֹהֵן (לא) חֲקִיק
 כֶּסֶף (לב) אֶחָד הַלֵּל (לג) מַדְרֵשׁ הַלֵּיוֹן (לד) בִּינֵם לְנִסְחֹתֵינוּ (לה) יִשְׂרָאֵל חֲסִידֵי (לו) מִיֵּרֵךְ שֶׁכֶּסֶף (לז) מַסְפֵּרֵי הַנֶּחֱסֵר (לח) מַסְפֵּרֵי הַנֶּחֱסֵר (לט) עֲשֵׂה־לִּי
 לִמְדָּה (לע) מִלְּפָנֶיךָ עַל שְׁמֵךְ (מ) בִּרְכַּת הַדְּרִיכוֹת (מא) זֶרַע בָּרַךְ (מב) בִּרְכַּת הַמַּחְבֹּלֵה (מג) אֶחָד הַרְגֵּם (מד) מִן הַסּוֹסֵר (מה) בְּלִי אִרֹּחַ
 וְשִׁמְעֵנִי (מז) מִמֵּת דָּחִי (מח) מִיֵּד הַהֵרָה (מט) מִיֵּד הַהֵרָה (נ) מִיֵּד הַהֵרָה (נא) מִיֵּד הַהֵרָה (נב) מִיֵּד הַהֵרָה (נג) מִיֵּד הַהֵרָה (נד) מִיֵּד הַהֵרָה (נה)
 בְּרֵאשִׁית (נז) בְּרֵאשִׁית (נח) בְּרֵאשִׁית (נט) בְּרֵאשִׁית (ס) בְּרֵאשִׁית (סא) בְּרֵאשִׁית (סב) בְּרֵאשִׁית (סג) בְּרֵאשִׁית (סד) בְּרֵאשִׁית (סה) בְּרֵאשִׁית (סז) בְּרֵאשִׁית (סח)
 בְּרֵאשִׁית (סט) בְּרֵאשִׁית (ע) בְּרֵאשִׁית (עא) בְּרֵאשִׁית (עב) בְּרֵאשִׁית (עג) בְּרֵאשִׁית (עד) בְּרֵאשִׁית (עה) בְּרֵאשִׁית (עז) בְּרֵאשִׁית (עח) בְּרֵאשִׁית (עט)
 בְּרֵאשִׁית (פ) בְּרֵאשִׁית (פא) בְּרֵאשִׁית (פב) בְּרֵאשִׁית (פג) בְּרֵאשִׁית (פד) בְּרֵאשִׁית (פה) בְּרֵאשִׁית (פז) בְּרֵאשִׁית (פח) בְּרֵאשִׁית (פט)
 בְּרֵאשִׁית (צ) בְּרֵאשִׁית (צא) בְּרֵאשִׁית (צב) בְּרֵאשִׁית (צג) בְּרֵאשִׁית (צד) בְּרֵאשִׁית (צה) בְּרֵאשִׁית (צז) בְּרֵאשִׁית (צח) בְּרֵאשִׁית (צט)
 בְּרֵאשִׁית (ק) בְּרֵאשִׁית (קא) בְּרֵאשִׁית (קב) בְּרֵאשִׁית (קג) בְּרֵאשִׁית (קד) בְּרֵאשִׁית (קה) בְּרֵאשִׁית (קז) בְּרֵאשִׁית (קח) בְּרֵאשִׁית (קט)
 בְּרֵאשִׁית (קכ) בְּרֵאשִׁית (קכא) בְּרֵאשִׁית (קכב) בְּרֵאשִׁית (קכג) בְּרֵאשִׁית (קכד) בְּרֵאשִׁית (קכה) בְּרֵאשִׁית (קכז) בְּרֵאשִׁית (קכח) בְּרֵאשִׁית (קכט)
 בְּרֵאשִׁית (קל) בְּרֵאשִׁית (קלא) בְּרֵאשִׁית (קלב) בְּרֵאשִׁית (קלג) בְּרֵאשִׁית (קלד) בְּרֵאשִׁית (קלה) בְּרֵאשִׁית (קלז) בְּרֵאשִׁית (קלח) בְּרֵאשִׁית (קלט)
 בְּרֵאשִׁית (קכ) בְּרֵאשִׁית (קכא) בְּרֵאשִׁית (קכב) בְּרֵאשִׁית (קכג) בְּרֵאשִׁית (קכד) בְּרֵאשִׁית (קכה) בְּרֵאשִׁית (קכז) בְּרֵאשִׁית (קכח) בְּרֵאשִׁית (קכט)
 בְּרֵאשִׁית (קל) בְּרֵאשִׁית (קלא) בְּרֵאשִׁית (קלב) בְּרֵאשִׁית (קלג) בְּרֵאשִׁית (קלד) בְּרֵאשִׁית (קלה) בְּרֵאשִׁית (קלז) בְּרֵאשִׁית (קלח) בְּרֵאשִׁית (קלט)
 בְּרֵאשִׁית (קכ) בְּרֵאשִׁית (קכא) בְּרֵאשִׁית (קכב) בְּרֵאשִׁית (קכג) בְּרֵאשִׁית (קכד) בְּרֵאשִׁית (קכה) בְּרֵאשִׁית (קכז) בְּרֵאשִׁית (קכח) בְּרֵאשִׁית (קכט)
 בְּרֵאשִׁית (קל) בְּרֵאשִׁית (קלא) בְּרֵאשִׁית (קלב) בְּרֵאשִׁית (קלג) בְּרֵאשִׁית (קלד) בְּרֵאשִׁית (קלה) בְּרֵאשִׁית (קלז) בְּרֵאשִׁית (קלח) בְּרֵאשִׁית (קלט)
 בְּרֵאשִׁית (קכ) בְּרֵאשִׁית (קכא) בְּרֵאשִׁית (קכב) בְּרֵאשִׁית (קכג) בְּרֵאשִׁית (קכד) בְּרֵאשִׁית (קכה) בְּרֵאשִׁית (קכז) בְּרֵאשִׁית (קכח) בְּרֵאשִׁית (קכט)
 בְּרֵאשִׁית (קל) בְּרֵאשִׁית (קלא) בְּרֵאשִׁית (קלב) בְּרֵאשִׁית (קלג) בְּרֵאשִׁית (קלד) בְּרֵאשִׁית (קלה) בְּרֵאשִׁית (קלז) בְּרֵאשִׁית (קלח) בְּרֵאשִׁית (קלט)
 בְּרֵאשִׁית (קכ) בְּרֵאשִׁית (קכא) בְּרֵאשִׁית (קכב) בְּרֵאשִׁית (קכג) בְּרֵאשִׁית (קכד) בְּרֵאשִׁית (קכה) בְּרֵאשִׁית (קכז) בְּרֵאשִׁית (קכח) בְּרֵאשִׁית (קכט)
 בְּרֵאשִׁית (קל) בְּרֵאשִׁית (קלא) בְּרֵאשִׁית (קלב) בְּרֵאשִׁית (קלג) בְּרֵאשִׁית (קלד) בְּרֵאשִׁית (קלה) בְּרֵאשִׁית (קלז) בְּרֵאשִׁית (קלח) בְּרֵאשִׁית (קלט)
 בְּרֵאשִׁית (קכ) בְּרֵאשִׁית (קכא) בְּרֵאשִׁית (קכב) בְּרֵאשִׁית (קכג) בְּרֵאשִׁית (קכד) בְּרֵאשִׁית (קכה) בְּרֵאשִׁית (קכז) בְּרֵאשִׁית (קכח) בְּרֵאשִׁית (קכט)
 בְּרֵאשִׁית (קל) בְּרֵאשִׁית (קלא) בְּרֵאשִׁית (קלב) בְּרֵאשִׁית (קלג) בְּרֵאשִׁית (קלד) בְּרֵאשִׁית (קלה) בְּרֵאשִׁית (קלז) בְּרֵאשִׁית (קלח) בְּרֵאשִׁית (קלט)
 בְּרֵאשִׁית (קכ) בְּרֵאשִׁית (קכא) בְּרֵאשִׁית (קכב) בְּ

ברכות הפטרה

קודם קריאת הפטרה יברך

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר בחר
בנביאים טובים ורצה בדבריהם הנאמרים
באמת : ברוך אתה יי הבורח בתורה ובמשה
עבדו וב ישראל אל עמו ובנביאי האמת וצדק :

ואחר קריאת הפטרה יברך

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם צור כל העולמים צדיק
בכל הדורות האל הנאמן האומר ועושה המדבר
ומקים שכל דבריו אמת וצדק :

נאמן אתה הוא יי אלהינו ונאמנים דברך ודבר אחר
מדברך אחר לא ישוב ריקם כי אל מלך נאמן
ורחמן אתה : ברוך אתה יי האל הנאמן בכל דבריו :

רחם על ציון כי היא בית חינו ולעזובת נפש תושבע
במהרה בימינו : ברוך אתה יי משמח ציון בבניה :

שמחנו יי אלהינו באלהיו הנביא עבדך. ובמלכות בית
דוד משיחך. במהרה יבא ויגל לפנינו. על פסא

לא ישוב זר ולא ינחלו עוד אחרים את כבודו. כי בשם
קדשך נשבעת לו שלא יבכה נרו לעולם ועד : ברוך אתה
יי מלך דוד :

על התורה ועל העבודה ועל הנביאים ועל יום השבת
הזו שנתת לנו יי אלהינו לקדשה ולמנוחה לכבוד
ולתפארת :

על הכל יי אלהינו אנתנו מזדים לך ומברכים אותך יתברך
שמןך בפי כל חי תמיד לעולם ועד : ברוך אתה יי
מקדש השבת :

הקרמה כללית

להספר הק לישראל

(הנעתק לשפת עמנו)

כה תאמר לבית יעקב ותגד לבני ישראל, יום בשורה לכם היום, יום בו תמלא הארץ רעה וכלם יחד מקמנם ועד גדולם, ידעו את אשר צוה עליהם אלהי אבותיהם בתורה שבכתב על ידי משה נאמן ביתו, ועל ידי נשיאו רבינו יהודה הקדוש שע"י נכתבה התורה המסורה לנו בעל פה, וע"י התנא האלהי ר"ש בן יוחאי שע"י נמסר לנו הספר הווהר הקדוש, ואחריהם בא הנשר הגדול בעל הכנפים הוא הרמב"ם ז"ל והוא מועף ביעף ברוח כינתו אשר מיד ה' השביל עליו, על כל רחבי התורה, לא היה דבר נעלם ממנו, ואסף וקבץ כל דיני התורה שבכתב ושבעל פה, ועשה מהם ספר גדול רב הכמות ורב האכיבות, ואחריו באו בעלי השלחן ערוך וחלקו התורה והמצוה בארכה חלקים ובארו לנו את דבר ה' זו הלכה, ואחריהם באו הקוצרים בקיצורם איש איש מאשר יקצוון, וכל אלה נתנו הלכה למעשה ולא ללמוד, אך נענו כלם ואמרו תלמוד גדול ממעשה כמו שאחז"ל ותלמוד תורה כנגד כלם, והנאון רבינו אליהו ז"ל מוילנא בתב בספרו שנות אליהו (פאט פ"ט) על סאמר המשנה ותלמוד תורה היא מהדברים שאין להם שיעור, וזה לשונו הקדוש שם, "להורות שצריך האדם מאד מאד לחבב את התורה, רכל תיבה ותיבה שלומד בה היא מצוה בפני עצמה וכו' מפני שכל תיבה ותיבה בפני עצמה היא מצוה גדולה והיא שקולה נגד כלם, אם כן בשלומד למשל דף אחד מקיים כמה מאות מצות, ואם כן בוראי יותר טוב לקיים מאה מצות ממצוה אחת", עיין שם שהאריך בזה, וברבריו הקדושים בלבד די להלחיב ולעורר לכות בני אדם ללמוד התורה, וכווהר הקדוש במקומות רבות אין מספר מפליא ומפליג מאד מאד למוד התורה, כמ"י שיראה המעיין במאמרי הוה"ק המובאים בהספר חק לישראל, ובש"ע יו"ד בהלכות תלמוד תורה, ובהרמב"ם בהלכות ת"ת כתוב לאמר, כל איש ישראל חייב ללמוד תורה בין עני ובין עשיר בין שלם בנפשו ובין בעל יסורים וכו' ואפילו עני המחזיר על הפתחים, ואפילו בעל אשה ובנים, פלם מחויבים לקבוע עתים לתורה בין ביום ובין בלילה, והנה הרבנים המופלגים היושבים על סדן, או אפילו הבעלי בתים המופלגים הלומדים, אשר תורתם היא שעשועם כל יום ומשתעשעים בפלפולא דאורייתא, עכורם כבר מוכנים כל ספרי הש"ס ופוסקים ראשונים ואחרונים, אך מה יעשו אוובי קיר ודני רקק רלי המוח וטורורים כפרנסתם אשר כנפשמ יביאו לחמם זה ככה וזה ככה, ובעלי המלאכות, ויש מהם אשר מעט מועיר למדו כילדותם בבית הספר מצוק העתים אשר עברו על אבותיהם שלא יכלו להחיותם בבית הספר עד אשר יגדלו בתורה להבין אפילו הפשט הפשוט, ועם כל זה לבם הומה לתורת ה', כמאמר רבי יהושע בן לוי ככל יום כת קול יוצאת מהר חורב מכרות ואומרת אוי להם לבריות מעלכונה של תורה, וקשה: (א) אם הקול הזה יוצא להבריו לעורר לבם לתורה, מדוע לא היה אדם בעולם אשר שמע הקול הזה, וכמה אנשים אשר היו בדר חורב לא ספרו לנו ששמעו הכ"ק הזה: (ב) מדוע אמר ריב"ל שבת קול יוצא שהוא קול הברה, ולא אמר קול ממש, קול יוצא מהר חורב, אך בקצרה נוכל לומר כי טבע האדם הוא כאשר יעמוד איזה שעות לשמוע קול זמרה או קול מנגן בבגור, אם שם כל מעיניו בכונה עצומה להקול הזה ונכנס באוזניו עמוק עמוק עד ששכב בעת שמעו תכל ומלאה, הנה הקול הזה עשה רושם גדול כמוחו, ואף כאשר הקולות יחדלון ויום או יומים עברו, עב"ז עוד תצלנה אוניו מהקול הזה, בא נא וראה קורא יקר כאשר אדם עומד כל היום כיוה"כ בבית הכנסת לשמוע אל הרנה ואל התפלה, כמה ימים אחרי יוה"כ עוד תצלנה אוניו מנגוני החזן ומזמורותיו ומקול תפלתו, וחז"ל אמרו כי כל הנשמות העתידות להולד עמרו אצל הר סיני בשעת מתן תורה, ואם ככה הוא כהשומע קול קטן מאדס המנגן ומזמר תצלנה אוניו איזה ימים, וכאשר הנשמות האלו שמעו קול אריר וחוק, קול ה' יחיל מדרב, קול ה' חוצב להבות אש, אנכי ה' אלהיך ונ"י מהקול הזה עוד עד היום יחדרו הנשמות באיש הישראלי, והוא מאמרו של ריב"ל, ככל יום כ"ק [הוא קול הברה] יוצאת מהר חורב, מהיום שגשמע הקול הזה בדר חורב, עוד קול דורי [הקב"ה] דופק בלכות עם בני ישראל ומעוררם ואומרת להם, אוי להם לבריות! מה שאוי להם לישראל, הו רק מעלכונה של תורה, מה שמכיישים התורה, אבל הקול הברה הזה הדופק בלכות בני ישראל לעוררם לתורה, לעומת שבא בן ילך, מחמת טרדות הפרנסה וצרכי עם כנ"י המרובים, כי אומרים המה אם אין קטח אין תורה, והנאנא אומר בהפך הדברים, כחמת שאין תורה, על כן

(חק לישראל ע"ט)

(נח"צ)

1

2

הקדמה כללית

אין קמת, כמאמר התורה, אם בחקותי תלכו ונר, ופירש"י ז"ל שתהיו עמלים בתורה, ותתנה הארץ יבולה ונר, וכמאמרנו פעמים בכל יום, והיה אם שמוע תשמעונו, ואספת דגנך ונר, והתורה אנוני ומצלא כדרשת חז"ל על פסוק וחובל על מפני שמן, חובל על של מנחם מפני שמנה של תורה של חזקיהו, ובוזה"ק בהקדמה, כל מאן דאשתדל באורייתא לא דחיל מעילאי ותתאי ולא דחיל ממרעין בישין דעלמא, וכל הנגזרות בישין מתבטלין מניה, ואי אתערז מנה דאורייתא, או אתפרש מנה, כאילו אתפרש מאילנא דחיי, עוד שם: כל מלה דאורייתא המתחדשת מפומיה דב"נ, קב"ה נפיל לתווא מלה ונשיק לה ועמר לה בשבעין עמרין, ועוד שם: ואעמר לה בתלת מאה ושבעין אלף עמרין [ואם אומר לחשוב כל מאמרי הגמרא וזוה"ק וספרי מוסר המהללים ומשבחים את עמק התורה, אין די באר ואין די עולה על הכתב, והזירעה קצרה מהכיל], ואם בימים הראשונים בבימי האר"י ז"ל הקדוש אשר הישיבות או רבו בישראל, והחרדים היו מלאים תינוקות של בית רבן, והבתי מדרשות היו מלאים בחורי חמד אשר נתגדלו על ברכי התורה עד עת באו בברית הנשואין וזכמה מהם אשר ארוחתם נתנו להם מחותניהם, ע"כ למדו כמה שנים גם אחד חתונתם, וגם היה בעלי בתים אשר קבעו עתים לתורה ביום ובלילה, ותהומן אשר לא יכלו ללמוד וגם לא הבינו, היו מעט מועד, עכ"ל היה חס עליהם האר"י הקדוש ז"ל, שגם הם יזכו בלמוד התורה, כמאמר חז"ל, כל מי שיש בידו אור תורה, אור תורה מחייתו, וכל מי שאין בידו אור תורה, אין אור תורה מחייתו [ו"ל אור תורה של אחרים אינו מחייתו לזה שלא למד בעצמו] ומה נעני אָנן יתמי דיהמי אשר מדרות הזמן התרבו עליו השתרנו עליו על צוארית, והישיבות חרלו, והבתי מדרשות פנוים, ובחורי חמד אשר יבואו שמה ללמוד המה רק מעט מועד, ועוד שם ועוד שם, ובעלי בתים לא יבואו שמה רק בעת התפלה, והנערים לא ילמדו בבית הספר רק עד בני י"ב או י"ג שנה, ואחר זה ישולחו מבית אביהם לבעלי מלאכות או לבתי מסחר לשרת שם, וכל זה מחמת צוק העתים אשר קשה עליהם לפרנסם ולהחזיקם אצל סלמך, והתורה מונחת בקרן זוית, על כן בשנים שעברו נרפסו לאלפים הספר, חק לישראל, אשר איזן ותיקן הגאון הגדול קדוש עדין איש אלהים אדמו"ר ר' חיים וויטאל ז"ל, ע"פ בוצינא דגהורא באספקלריא המאירה קדוש וגורא שמו ארי דבי עלאי הרב האר"י ז"ל אשר בלול בו תורה נביאים כתובים משנה גמרא זוהר, ואחריו קם דרב הגאון איש אלהים קדוש ואמר לו עמרת תפארת ישראל מו"ר מו"ר ר' חיים יוסף דוד אזולאי נ"ע, והספיק להספר, חק לישראל הנ"ל עניני מסורדינים מלוקמים מארבעה חלקי הש"ע ידרמב"ם ז"ל, כדי לצאת גם ידי חובת למוד הלכה, על דרך כל השונה הלכות וכו', וכל זה היה לפני כמה שנים אשר הלומדים בהספר, חק לישראל הבינו לפחות הפשט הפשוט, ע"כ תחזיקו מאד בהספר הזה והיה שעשועם יום יום, אך כעת כאשר נתמעטו הלבבות של המון העם עוד יותר, וגם הפשט הפשוט כמעט אינם מבינים, על כן נתמעטו המחזיקים בהספר, חק לישראל הנ"ל, כי הלומדים היושבים באהלי תורה המה עסוקים בדידו, ומסותרים, ובפרט הבעלי מלאכות קשה להם להתייגע על דבר המשנה והגמרא, ובפרט כי בספר, חק לישראל כמה נמרות מתחילים מאמצע ענין, הנצרך להם לפתוח גמרא לעיין שמה כל הענין, ולהיות בקי בכמה כללי הש"ס הנצרך לענין זה, ואין יכולים לעיין בכל זה, ובפרט המון העם, להם חק, הוא בלי מעט וריח, רק גמרא נפור ומורתא תהא, ובפרט בספר הזה, הגם כי בתוכו מוסר השכל ודבריו נחמדים ונעימים לעורר ישנים מטרדמת הבלי הזמן ולמעט בעסקי הגוף, ולחזם על הגשמה הקדושה אשר יחידה היא בירכתים תרדם, וליתן גם לה מעט מגופת צוף דברי התורה הקדושה, להחיותה בלמוד התורה ובצדקה ובמדות טובות, ודבא דרובא אנשים אשר לשון הוזהר זר להם, על כן מן השמים עוררנו להרפס מחדש את הספר, חק לישראל עם העתקה עברי דיימש [היא השפה המדוברת בין אנשי ר"פ] כאשר נעתק זה כבר השיא סדרי משנה, והעין יעקב, והמדרש רב, אשר נתקבל במוסד במדינתנו, גם במדינת חז"ל בין אחיע בני הדארים והחרדים אל דבר ה', והולתי והב' מכיני על דוצאות העתקה הגדולה הזאת להעתיק בני המשניות והגמרא והזוהר והמוסר וההלכה פסוקה סו"מ וכו', הכל נעתק, לא נשאר דבר אשר לא נעתק על ידי המעתיק מוספרים הנ"ל, באורי המלות ובאורי המשם וההלכה, וכל אדם יהיה מי שיהיה יוכל בעת ללמוד הספר, חק לישראל ולהבין כראוי כאשר העתקה האתודית לפני כמה רבנים תנאונים הצדיקים מארצנו ורבני חז"ל ות"ל הכל נעתק בעיני גדול, וכל המשניות והגמראים בספר, חק לישראל הנ"ל המעתיק שנית יזו להעתיק מחדש במעט היא העתקה חדשה ביתר פידוש וביתר באור, ובכפר הזוהר העתקנו המאמרים הנחלים בהעתקה המושכים את לבות בני ליראה ויראת הדוממות, והמבוסים על דרך קבלה ורמז ובתור

הקדמה כללית

תורה הנחננו כאשר הם, ולא העתקנו רק פירוש המלות ולא כונות המלות ("כי דברים כאלה אין לגלות להחמין כי לאו כל מוחא סביל דא ורי להם באמידת המלות בהבנתם, ומחמת כי אמרו חז"ל כי ששונה הלכות ככל יום מוכמח לו שהוא בן עולם הבא, ע"כ אסף ולקט הרב חיד"א וז"ל והלכה פסוקה מדרבנאם וז"ל ללמוד בו בכל יום, גם על הע"מ של החומש וההפטרות פקחנו ענינו וראינו לתקנו בכמה מקומות אשר היה צריך תיקון. גם הצגנו מעט משלים לתורה ולהפטרות להמתיק ולהסביר על ידם פשטי התורה, וגם נלוו לזה הסדר תפלה של חול ושבת ותהלים ומעשרות, בכרי שיהיה הספר, "חק לישראל" לכל איש בקטן כגדול למשמש בו כל היום ולא יזוע ממנו חן בחול הן בשבתות וי"ט, הן בשבתות כבית והן בשיהיה כבהכ"נ ובית המדרש הספר, "חק לישראל" יהיה שעשועיו ובו יהגה יומם ולילה, ובעת יהיה הספר, "חק לישראל" כלול בהדרו ויהיה ספר כל בו דהיינו תורה כל הסדרות בשלמות, נביאים, כתובים, משנה, גמרא, זוהר, תלבה פסוקה, מוסר, הכל מועתק על עברי דייטש לא נעדר דבר.

עוד רגע אדבר אדות הספר, "חק לישראל" הנ"ל והעתקתו כי אולי ימצאון אנשים אנשי שם אשר ידברו בלבה או יוציאו בשפתם לומר סרה על מעשה ההעתקה, גם ידברו על המוציא לאור כי מי יודע אם כונתו לשמים, או למלא ביתו כסף בידים, על בן ראיתי להציע לפני מעלתכם דברי אחד קדוש מדבר, הוא הרב הגאון קדוש עליון רבינו אלעזר פאפי וז"ל בספרו הקדוש והנחמד, "פלא יועץ" המדבר מענין זה הרכה, וזה לשונו ברף י"ט: ואל יחושו ללעג השאננים, האומרים מה העילו אלו החכמים בתקנתם לשנות לנו את הירושלמי ומפורסם בספרים, אין זה כי אם ללקט כסף וליטול את השם שהוציאו ספר, שארי להו מרייהו למרכרים בן, כי לא צדקו בדרכיהם וכו', וברף צ"ה בספר הנ"ל מפליא לימוד ספר הזהר עד מאד, וברף ק"ע כתוב לאמר, הן רכים עתה עם הארץ שאין סבינים לשון הקדש, וכבר רבו ספרי הלועזים לעם לועז, ועוד כל ימי הארץ הירוצה לכות את ישראל ימלא ידו לכתוב סדרי תפלות וקצורי דינים ותוכחות מוסר הכל בלע"ז, וזה יותר טוב מלהוציא ספרי מלפולים או ררושים אשר מונחים בקרן זווית ואין מועילים אלא לאחר בעיר ופעם בביב, אבל ספרי הלועזים, יד רכים ממשמשים בהם, ויש אנשים שנפשם חשקה ללמוד אלהים ולעסוק בתלמוד המביא לידי מעשה, אלא שקצור קצרה שכלם מהבין ומהשכיל לכותם. ובכן הכותבים והמדפיסים ספרים הרכה ללועזים חרשים גם ישנים, הם הם המוכים את הרבים, וכותב הרבים תלוי בהם, והן אמת שסגולת לשון הקדש רבה היא עד שאמרו שמי שיוכל ללמוד לעולם אפילו מילי רעלמא כלשון הקדש קונה קדושה, והרברים עתיקים, וככל אות ואות יש רזן עליון, ובונה בשמים עליותי, אף אם לא ידע מאי קאמר, קמי שמיא גליא, ומעשה ידינו כוננת עלינו, אבל כל קבל רגא, וזה הפרש במבין שהוא אומר, לאין מבין, כהפרש האור מן החשך, ולכן עת לכל חפץ, אחוז בוה וגם מזה אל תחנ ירך, כי אינך יודע איהו כישר, ולכן שניהם כאחד מוכים עב"ל. ועוד כתוב בספר, "פלא יועץ" הנ"ל דברים הרבה בענין זה, ומחמת האריכות קצתי [אכן] עשיתי גם אנכי והדפסתי שניהם, הספר, "חק לישראל" כאשר הוא לא נגרע דבר ח"ו, והעתקה הג"ל בפני עצמה, וגם בהעתקה עצמה העמרתי עוד הפעם כל תיבה ותיבה לה"ק מהחק לישראל הג"ל בכרי שכל אחד יוכל ללמוד ביחר הלשון קדש עם הע"מ, או ללמוד כלשון הקדש ולעין בהעתקת ובהספר, "פלא יועץ" הנ"ל רף קע"ז כתוב לאמר ומה נעים לכתוב קצורי דינים בספר, גם דברי מוסר והנהגות ישרות, וללועזים בלעז, שהרי הוא כדורש לפני אלפי רבבות ישראל, ואולי באיזה דרך מן הדורות לאזה איש ישראלי יעשו דבריו פירות, ויהיה מוכה אותו וכו', וזו מצות כל אדם לא לחכמים כלכר רק איש את רעהו יעזור, ולאחיו יאמר חזק ונתחזק נחת רוח ליוצרו, וידוע כמה הפלינו כוזה"ק בעוצם השכר, ומה נעשה יקר ונגדלה למאן רמזי לאחרים עב"ל. ועוד בהספר הנ"ל ברף קע"ז, ואם יהיה אלהים עמדי, אלקמה באומרים דברי מוסר בקיצור וכו' וללועזים בלעז וכו', והלועזים יבקשו ויורפו אחרי ספרי הלעז וכו', ושם ברף ר"ה כל אדם חייב כשיעור לקנות ספרים הרבה מפירושי התורה וספרי מוסר השכל וספרי דינים, להיוודעים כלשון הקדש, וללועזים בלעז, וספרי תנ"ך ומשניות וזוהר הקדוש וכו' עב"ל, וברף רכ"ז, ולקבוע עתים לתורה אחד המרבה ואחד הממעיט, ובכלר שחק לא יעבור, ומה מוכ ספר, "חק לישראל" שהוא סדר נאה כל בו, ואם יצו ה' אתו את הכרכה וכו', וברף רכ"ט וכתבו הפוסקים שהן אמת שלמי מורן של דברים אי אפשר לומר שניח מלקרות שום מקרא ותרגום, אבל לפי פשטן של דברים וכו', לדין עיקר המצוה לקרות עם פ' רש"י וז"ל, וללועזים בלעז, הנה כי בן יאחז צדיק דרכו אחוז בוה, וגם מזה אל ינח ידו, ושם ברף ר"ט כביעות עתים לתורה, הוא אחד מהדברים ששואלין לאדם ביום

הקדמה כללית

היין, קבשת עתים לתורה, והן עתה נתפרסם בכל תפוצות ישראל ספר היקר, חק לישראל! והוא מדרבנים שמועם מחזיק את המרובה וחשוב הרבה, שבמעט זמן לומד כל מיני למידים וידו בכל, והוא מסודר ע"פ הסוד מרוח קדשו של אר"י ז"ל, ובונה בשמים עליוותיו, ולומד סמנו הכמה ומסור ודינים, ומה מוב ומה נעים מנהג איזה ערים שנאמרים באנדרה יראי ה' חושבי שמו, ללמוד סדר חק לישראל!, והחכם שבהם קורא בקול רם ומפרש להם ההלכה, ולפעמים הוזהר, וסדר יוסף לזקן, באופן שכל אדם אפי' החרד עם הארץ יוכל לזכות ללמוד הלימוד הזה, וכמו שבמשא ומתן ומתורת של העולם הזה נמצא לפעמים שלוקח אדם הפך כוול ומרזיח בו הון רב ועתה, כן הדבר הזה שבמעט שלומד מרוח תורה יותר, מאם יעסוק כמה שעות בנגלים ואהלות, עד כאן לשונו. ואם אמרתי להאריך עוד בדברי ראיות ברורות, הביטו וראו הסכמות גאוני ישראל שהסכימו זה כבר על העתקת המשניות בשנת תרל"ט, ושם נמצאו הסכמות הגאון ר"ם אב"ד קאלווארע ז"ל, אשר היה נקרא בשם ר' מרדכי מעלצער מוילנא, והעתק הסכמת הגאון בעל תפארת ישראל מראניצא אשר נתן מקרמה דנא, והסכמת הגאון מלבי"ם ז"ל, והסכמת הגאון ר' יהושע פרידענאוואן אב"ד קאלניע, ועוד הסכמות מרבני ווילנא, מרגאון ר' וסמא ז"ל ומהגאון ר' יוסף ז"ל ועוד נאותים אשר חתמו ידם על העתקת המשניות עברי מייטש שהעתיק המעתיק הג"ל, ומלכר כל אלה כל איש חכם לב יבין הדבר לאשורו כי כדור הזה נחוצים למאוד העתקת ספרים על עברי מייטש כי רבים המה בעת עם הארץ אשר תכבד העבודה עליהם, וביוחד העניני מוסר מספר החדש ומשארי ספרים הקדושים כמה נחוצים המה בזמן הזה, ומה לי להאריך לספר בשבח העתקה הזאת בכלל ובפרט ימים ידברו ושנים יודיעו מכל אפסי ארץ אשר בני ישראל נחתים שם, את התועלת הנחלת חבוי הרבים שעשיתו בספר הקדוש הזה, כי שפתי הקדושים רבינו האר"י ז"ל ורבינו חיים ויטאל ז"ל ורבינו חיר"א ז"ל ישמחו מחדש על פועל ידם אשר הפך ה' בידם יצליח כעת חזר ויותר פאשר היה מקרה, כי כעת כקמן כנגדל ילמדו ויענינו בהספר, חק לישראל! הקדוש הזה, חכמת הקדושים הג"ל יעמוד לי ולהמעתיק אשר בעהוש"י העתיק עד כה המפרים הקדושים והיכרים ששה סדרי משנה, והעין יעקב, והמדרש רבה, והשבילי המלמים, וכעת גמר, **לישראל חק** ולכל המסיעים אותי בעון ובבקר, ולכל ישראל, שתמלא הארץ דעה את ה', וילמדו תורתו הקדושה לשמה, ובזכות זה ינאלנו ה' ויראנו נפלאות מתורתו הקדושה, ותמלא הארץ דעה את ה'. וכולם מקפנים ועד גדולים ידעו את ה' ותורתו, ויעלנו בשמחה לארצנו במחנה בימינו אב"ד.

אינע פאררעדע צו דעם כלל ישראל

אין פרק שנייה שטייט דא פיש זאנען קל ג' חפס, דיא שטיממע פון הקדוש ברוך הוא איז זענען וואקער, דאס מיינט מען וועגן די תורה ונאם מענטשן לערנען נים, ווארום אזוי ווי דאס לעבן פון די פיש איז נאר נען זיי נענען אין וואקער, אזוי דאס לעבן פון די יידן איז נאר נען זיי לערנען תורה, אזוי טי די נאמור פון די פיש איז פארקערט פון אלע לעבעדיגע זאכען וואס זענען אויף דיא ערד, אלע לעבעדיגע זאכען וואס זענען אויף די ערד לעבן נאר נען זיי גענען אויף די ערד, אבער נען זיי קוקען אין וואקער אונטען שטארקען זיי, און ביי די פיש איז פארקערט, זען זיי נענען אין וואקער לעבען זיי, און נען זיי קוקען אויף די ערד שטארקען זיי, ביי דעם יידען איר אויף אזוי, זען די יידען לערנען תורה לעבן זיי צווייגללי לעבנס, מיט דעם טוף און אויף מיט די נשמה, די נשמה לעבט מיט איר שפייז דאס איז דיא תורה, און דער טוף לעבט מיט זיין שפייז דאס איז מיט עסען און פונקטען וואס עס שטייט אין די תורה און פונקט פילט זאגט רש"י זל מען מיינט אויב איר וועט זיך מאכטען לערנען תורה, זאגט נאם אז איר וועט שפייזען איינערע נשמות וועל איר שפייזען איינער טוף, איר וועל געבען קענען צו דער צייט, און עס וועט וואקסען פיל פונקט, און ווי מיר זאגן אלע מאן צוויי קאדל און פונקט טו, אויב איר וועט הערען וואס נאם דאס איז גאנצען דעם איר פארמאגן איינערע קארן בימאיל טיין, און אויב דער מענטש לערנט נים

הקדמה כללית

האם ווי האבען פארפעלט די נאנצע וואך . אז דער מענטש זאל נישט ברעכענען מיט וואס ער פאר-
בריינגט זיינע שבתים , אנהאנצע וואך קען ער האבען א תירוץ . וויין פרייהאט לאזט איהם נישט לערנען
הורה . אבער וועלכען תירוץ קען ער גאנץ אויף שבת , ווינטער די גרויסע קעכט , ווערער דיא גרויסע
סעני , דער מענטש וואס פארבריינגט דיא ליידענע צייט ווייניג מיט וועלמליכע זאכען און לערענעם
נישט הורה אין די צייט וואס ער איז נישט בשעפטיגט וועגן פרייהאט . פארשעמט ער די הורה , ער וויינט
אז די וועלמליכע זאכען ווענען בייא איהם טיערער ווי הורה לערנען . און דער פנא זאגט אז להם
לברייתא מעלבונה של הורה , וואס עס איז ווייא צו דיא מענטשן , וואס מענטשן האבען צרות אויף
דער וועלט , דאס איז גאר ווייל וויא פארשעמט די הורה . דער ווער תירוץ שרייבט אין די תורה
דער יוד וואס לערענעם הורה , האט ער נישט מורא פאר שלעכטע קראנקייט , און אלע שלעכטע
גורות ווערען געטל פון איהם , אבער אז ער האט זיך אפגעשיידט פון דיא הורה איז גלייך וויא ער
וואלט זיך אפגעשיידט פון דעם לעבן , נאך זאגט דער ווער , יעדער ווארט הורה וואס גייט ארויס
פון דעם מענטשנס מויל , נעמט גאט דעם ווארט הורה און קושט איהם , און מען קעקריינט איהם
סיס דעצענציר קריינען . דער רמב"ם שרייבט די קראנקייט פון די נשמה איז גלייך צו די קראנקייט
פון טוף , גאר דער אונטערשייד איז , דעם טוף קען מען גאר היילען ביז וואנעם ער שטארבט , אבער
צו דער נשמה קען מען היילען אויף אייביג . אויף דיא וועלט , און אויף עולם הבא , צו דעם גוף איז
דא פערשידענע רפואות , אויף דאך מען פרעגט א נענישטען דאקטאר ער זאל פארשטיין די קרייניק ,
און זאל פארשרייבען די רפואה (סענדיצין) , און דער דאקטאר קען נישט ערב נישט אז עס זאל זיך נישט
אונטערוואקסען קיין אנדער קרייניק , אבער צו דער נשמה איז גאר דא אין רפואה הורה , און אז ער
האט די הורה פארלאזט , זאל ער פאלגען וואס ספרי מוסר , אויף צדיקים , פלמ"ד חכמים , וואס וויא
האבען פאר ארדענעם דעם סדר פון ל. דען , אויף וויא זיך צו פיהרען , קענען זיי איהם ערב וויין אז
זיין נשמה וועט בלייבען געווער אויף די וועלט , און אויף ווען זי וועט קומען פאר דעם פסא העבור .
די גמרא זאגט די וועלט איז גלייך צו א חתונה , דער מיינונג איז אויף א חתונה ווענען דא צוויי ערליי
מענטשן , דער פאטער און די מוטער פון דעם קינד וואס זיי מאכען איהם חתונה , און פרעמדע
מענטשן וואס ווענען געטעם ווארען צו די חתונה , די מענטשן וואס ווענען פרעמדע און ווענען גאר
נעקסטע ווענען פריינדשאפט , ער איז עטליכע שעה אויף דיא חתונה , נאכדעם גייט ער אהיים און
לייגט זיך שלאפען , שטייט אויף און דאנאכט , עסט , גייט אין גאס האנדלען , ער פארנעמט גאר
אז ער איז געווען אויף א חתונה , אבער דער פאטער און דיא מוטער פון חתן אדער פון דיא פלה ,
ווענען דא צוויי ערליי , דער חתונה וואס איז אנדער פארנעמט אויף באלד דיא חתונה , אבער דער
חתונה וואס איז אכעס , און דיא חתונה איז איהם גאנץ שווער אנגעקומען און איז שולדיג געבליבען
נעלם וואס ער האט געמאכט צו די חתונה , און דאך צאמלען ראטעס אדער אדער א האלב יארה .
איהם קליינט דיא חתונה אין קאפ זאלאנגע צייט ביז ער קען זיך פארנעמען , נאנט דיא גמרא דיא
מענטשן וואס גייען אויף דער וועלט ווענען אויף אוי , די צדיקים וואס ווענען גבירים מיט הורה און
מיט מצות און מעשים טובים , און האבען זיך נישט בשעפטיגט מיט די וועלט , ווען וויא שטארבען
און די נשמות ווערען גייען אריין אין היסעל , פארנעמט די נשמה די וועלט אין גאנצען , און וויא גייט
באלד אריין אין גן עדן אויף איהר ארם , אבער דער מענטש וואס איז געווען בשעפטיגט פאן און
נאכט מיט די וועלט , און אין מיטען האנדל , אדער אין מיטען ארבעט האט מען איהם צו געד
געבען פון די וועלט , די נשמה איז נאך געבליבען שולדיג אויף די וועלט , אין דיא נשמה קליינט
נאך אלע נשעפטן פון דער וועלט , ווער גייט ווי פיל יאהרען די נשמה וועט דארפען לייבען ביי
דיא וועט ביין און ליידיג ווערען פון דיא וועלט , נא איז אזוי וויא א פינגעלע וואס קען האט איהר
ארויס גילאזען פון איהר שטייגעל און מען האט אנגעבונדען א שטייגערל צו א פיסטל , נא וואלט
געבויגט גערין זיך אויפגעהייבען אין דערשייט , און פליהען , דאס שטייגערל לאזט איהר נישט פליהען .

הקדמה כללית

וְהָאֵם וְיִי הַמִּבְעֵן פֶּאֶרְפֶּעֶלֶם דִּי נִאָנְצֵעַ וְהָאָבִי . אַז דער מענטש וואָל נִיךְ פֿרעכענען מיט וואָס ער פֿאַר־
 פֿרײַגט וײַנע שפּתִים , אַנאַנצֵע וואָר קען ער האָבען אַ פֿירונג וײַן פֿרִיגה לאָט איהם גיט לערנען
 הוּרָה . אָבער וועלכען הִירונג קען ער נאָגן אויף שפּת , ווינטער דִי גרויסע נעכט , וועט ער דִיא גרויסע
 סענ , דער מענטש וואָס פֿאַרפֿרײַגט דִיא לִידיגע צײַט וײַנע מיט וועלכע וואָכען אונ לערענט
 גיט הוּרָה אִין דִי צײַט וואָס ער אִין גיט פֿשעפּטיגט וועגן פֿרִיגה . פֿאַרשעפּט ער דִי הוּרָה , ער ווײַנט
 אַז דִי וועלכע וואָכען וועגן פֿרײַא איהם טײַעכער ווי הוּרָה לערנען . אונ דער פֿאַנאָנאָ אִין לִידיגע
 לִבִּירִית מעלכונגה של הוּרָה . וואָס עס אִין ווײַא צו דִיא מענטשן וואָס מענטשן האָבען צוֹרֹת אויף
 דער וועלט . דאָס אִין נאָר ווײַל ווײַא פֿאַרשעפּט דִי הוּרָה . דער ווער הקדוש שפּרײַבט אִין דִי הקדשה
 דער יוד וואָס לערענט הוּרָה , האָט ער גיט סוּכָא פֿאַר שלעכטע קראַנקייט , אונ אלע שלעכטע
 גוֹרֹת ווערען פֿאַר איהם , אָבער אַז ער האָט ויך אָפּגעשפּרײַט פֿון דִיא הוּרָה אִין גלײַך ווײַא ער
 וואָלט ויך אָפּגעשפּרײַט פֿון דעם לעבן , נאָך וואָנט דער ווער , יעדער וואָרט הוּרָה וואָס גײַט אַרויס
 פֿון דעם מענטשן מויל , נעמט נאָם דעם וואָרט הוּרָה אונ קישט אִיהם , אונ מען בעקענעט איהם
 מיט דִי צײַג קרײַנען . דער רמבֿים שפּרײַבט דִי קראַנקייט פֿון דִי נשקָה אִין גלײַך צו דִי קראַנקייט
 פֿון נפֿש . נאָר דער אונטערשייד אִין , דעם נפֿש קען מען נאָר הײַלען בִּין וואָנען ער שטאַרבֿט , אָבער
 צו דער נשקָה קען מען הײַלען אויף אַייבֿיג . אויף דִיא וועלט , אונ אויף עולם הקָא . צו דעם נפֿש אִין
 דאָ פֿערשפּרײַטע רפּואַות , אויף דאָרף מען פֿרעגן אַ נענטשטען דאָקטאָר ער וואָל פֿאַרשפּרײַט דִי קרײַנע ,
 אונ וואָל פֿאַרשפּרײַט דִי רפּואַה (מעדיצין) , אונ דער דאָקטאָר קען גיט ערבֿ בִּין אַז עס וואָל ויך גיט
 וועטערנאָרפֿען קיין אַנדער קרײַג , אָבער צו דער נשקָה אִין נאָר דאָ אִין רפּואַה הוּרָה , אונ אַז ער
 האָט דִי הוּרָה פֿאַרלאָזט , וואָל ער פֿאַלגען וואָס ספּרי מוֹכָר , אויף צוֹדִיקים , פֿלספֿי חכמים , וואָס ווײַא
 האָבען פֿאַר אַרבעט דעם סדר פֿון לִיגען , אויף ווײַא ויך צו פֿירען , קענען ווײַא איהם ערבֿ בִּין אַז
 דִי נשקָה וועט גלײַכען געווען אויף דִי וועלט , אונ אויף ווען זי וועט קומען פֿאַר דעם פֿאַר הקבֿוד .
 דִי נשקָה וואָנט דִי וועלט אִין גלײַך צו אַ חתונה , דער סייטונג אִין אויף אַ חתונה קענען דאָ צווייגלײַ
 מענטשן , דער פֿאַטער אונ דִי מוטער פֿון דעם קינד וואָס ווײַא סאָבען איהם חתונה , אונ פֿרעכער
 מענטשן וואָס קענען געפֿיין גוֹרֹת צו דִי חתונה , דִי מענטשן וואָס קענען פֿרעכער אונ וועגן נאָר
 נעקסען ווענען פֿרײַנדשאַפֿט . ער אִין עסליכע שעה אויף דִיא חתונה , נאָכדעם גײַט ער אַהײַם אונ
 לײַבֿט ויך שלאַפֿען , שפּיט־אויף אונ באַווייַט , עס , גײַט אִין גאָס האַנדלען , ער פֿאַרנעמט נאָר
 אַז ער אִין נעמען אויף אַ חתונה , אָבער דער פֿאַטער אונ דִיא מוטער פֿון חתן אָבער פֿון דִיא פֿלִי .
 וועגן דאָ צווייגלײַ , דער חתונה וואָס אִין אַנדער פֿאַרנעמט אויף פֿאַלד דִיא חתונה , אָבער דער
 חתונה וואָס אִין אָרעם , אונ דִיא חתונה אִין איהם נאָנט שווער אָנגעקומען אונ אִין שולדיג געבליבען
 געלט וואָס ער האָט גבֿאָרנט צו דִי חתונה , אונ כאָרף צוהילן ראַטעס אַהער אָבער אַ האַלבֿ יאהר .
 איהם קלינגט דִיא חתונה אִין קאָפּ אַלאַנגע צײַט בִּין ער קען ווײַא פֿאַרנעסן , וואָנט דִיא נשקָה דִיא
 מענטשן וואָס גײַען אויף דער וועלט וועגן אויף אַזוי , דִי צוֹדִיקים וואָס וועגן גבֿורים מיט הוּרָה אונ
 מיט סעֹת אונ מעשֹׁים טובֿים , אונ האָבען ויך גיט פֿשעפּטיגט מיט דִי וועלט . ווען ווײַא שטאַרבען
 אונ דִי נשמות ווערען גײַען אַרײַן אִין היסעל , פֿאַרנעמט דִי נשקָה דִי וועלט אִין גאָנצען , אונ ווײַא גײַט
 גאָלד אַרײַן אִין גוֹרֹת אויף אַיִד אָרם , אָבער דער מענטש וואָס אִין וועגן פֿשעפּטיגט סאָבֿא אונ
 נאכט מיט דִי וועלט , אונ אִין מיטען האַנדעל , אָבער אִין מיטען אָרעם האָט מען איהם צו געד
 גוֹרֹת פֿון דִי וועלט , דִי נשקָה אִין נאָך געבליבען שולדיג אויף דִי וועלט , אִין דִיא נשקָה קלינגט
 נאָך אלע נשעפּט פֿון דער וועלט . ווער ווײַט ווײַא פֿיל יאהרען דִי נשקָה וועט דאָרפֿען לײַדען בִּין
 דאָ וועט בִּין אונ לײַדיג ווערן פֿון דִיא וועלט , נאָ אִין ווײַא אַ פֿינגעלע וואָס מען האָט אַיִד
 אַרײַם גילאָזען פֿון אַיִד שפּינגעל אונ מען האָט אָנגעבונדען אַ שפּינגעל צו אַ פֿיסול . וואָ וואָלט
 געבֿיך גערין ויך אויפֿגעהײַבֿען אִין דערטֿיך אונ פֿליהען , דאָס שפּינגעל לאָט אַיִד גיט קליקען .

הקדמה כדדית

די די גמרא ואנא , או איינער האט גמאח א גר ער זאל לערנען א פרק משניות , האט ער גמאח
א גרויסען גר צו גאט. און מען מיינט גיט תורה לערנען פון פערנעניגען אלליין. נאר יעדער מענטש
פון זיך מאכערין אין די תורה. ווי דער פסיק זאגט אז תחילת כל דבר שיש בו חסד וחסד
זאלט אייך מאכערין אין די תורה. יעדער מענטש מוז אראפנעמען צייט פון זיין ארבעט. פון זיין
גאנצעל. פון זיין שלאפען. און זאל לערנען תורה. וויא דיא גמרא זאגט אז די פסוק צוויי רב חסדא
פלעגט לערנען תורה גאנצע נעכט. אסאך האט די מאכער פון רב חסדא גזאגט צו אידר פאכער.
פאר וואס שלאפט דא גיט אביסל. האט רב חסדא גענפערט צו זיין מאכער עס וועלען קומען
סען וואס מען וועט אין וויא פיל שלאפען. ווען מען וועט לערן אין גמרא. וועט מען נענט לאנג
שלאפען. נאך זאגען ספרי מוכר. יעדער ווארט תורה וואס דער מענטש קענט ארויס פון זיין מיל
איז א מנהג. און אז א מענטש לערנט א פרשה חושב אדער משניות גמרא. ווי פיל ווערער ער
האט גרעט. אזוי פיל מצות האט ער גמאח. און ווען מען לערנט תורה מוז מען לערנען מיט שמחה
און ווער עס וויל וזהו צוין אין די קרוין פון די תורה. זאל ער לערנען תורה אלע נאכט אפילו וועט
וואס די נעכט נעמען קליין זאל ער אויך לערנען תורה ביינאכט. און זאל גיט פערלין איין נאכט פון
תורה לערנען. דער גמא זאגט אז די פסוק צו דער מענטש וואס לערנט גיט תורה וייל ער איז
בייך האט ער קיין צייט צו לערנען תורה. וועט זיין דער סוף. אז ער וועט גיט לערנען תורה וייל
ער וועט ארעס ווערן. און דער מענטש וואס איז ארעס און פון דעסמאנען לערנט ער תורה.
וועט זיין דער סוף ער וועט בייך ווערן און וועט אויך לערנען תורה מיט רייכקייט .

די חכמים זאגן די מענטשן וואס לערנען גיט תורה און האבען קיין חלק אין תורה לערנען. אפילו
זיי מוהען מצות און זיערע נשמות וועלן געמען שבת אין גן עדן. אבער דער גוף וויערער וועט
גיט אויפשוין צו תהיה תהיה. נאך האבען די חכמים גזאגט די תורה איז געבין גומערן צו משה
רבינו צו פערציג טאג. און דיא נשמה קומט אריין אין דעם קינד צו פערציג טאג. דער מענטש
וואס הייבט צו לערנען תורה ווערט אין איהם געהיט די נשמה. און דער מענטש וואס הייבט גיט צו
לערנען תורה. גייט די נשמה אונטען פון איהם נער לעבט אויף דער וועלט אזוי ווי א גמיה. דער
שליח הקדוש און אין די הקדמה פון ספר ויקהל משה און אין די הקדמה פון ספר משנת חסידים
און אין די הקדמה פון וזהו איז געשריבען. עס איז א גרויסע מנהג און עס איז א גרויסע שמחה
פאר גאט פון דעם מענטש וואס לערנט דעם ספר הזהר. און דער יוד וואס לערנט גיט דעם
ספר הזהר וועט ער נשקראפט ווערן און וועט מווען נאך אסאך מנהגל ווערן אויף דער וועלט.
דער מדרש שוה מוב שרייבט דער מענטש וואס האט קיין וזהר גלערענט. וועט ער שטארק פאר
שעמט ווערן ווען זיין נשמה וועט שמיין צום משפט פאר גאט. נאך זאגען ספרי מוכר. די נשמה
תורה וואס ווערט געבין צו יעדער יוד גיט שבת. אז עס קומט מוצאי שבת. און די נשמות ימרות
קומען צוריק אין היסל. קומען צוראקען אלע מלאכים און מען פרעגט זיין וועלכע תורה זיין
האבען דעם שבת גלערענט אויף דער וועלט. און אויב די נשמה האט מאקי גלערענט תורה שבת.
זאגט וויא די תורה וואס וויא האט גלערענט פאר אלע מלאכים. און די תורה ווערט געבריינגט פאר
הקדוש ברוך הוא. און פריכטל בייא הקדוש ברוך הוא איז א שמחה מיט דיא נשמה. אבער אז דער
מענטש האט שבת גאר גיט גלערענט. ער האט איהם פאר בריינגט מיט שפאצירען. שלאפען. אדער
מיט אנדערע וועלמליכע זאכען. ווערט די נשמה שטארק פארשעמט פאר אלע מלאכים. און ער איז
פארטריבען פון וויא. דער שלחן ערוך זאגט וואס מיר זאגען עס איז א ענג שבת צו שלאפען שבת
בייטאג. דאס איז גאר פאר די מענטשן וואס לערנען תורה גאנצע וואך. אבער סתרים און בעלי
מלאכות וואס לערנען גיט דיא גאנצע וואך. אדער אפילו די וואס לערנען אלע טאג אשעה אדער
צוויי שעה. פאר דיא איז גיט געבין גומערן דער שבת צום שלאפען. נאר פארקערט וויא דארפן
שבת שלאפען ווייניגער ווי א גאנצע וואך. און לערנען תורה וואס ווי קלענען גאר. זיי זאלען אפגעבן

הקדמה בררית

הנחה. אפילו עם קצו זמן עד האם פרנסה, אבדע ריא נשמה וואס איז ניווען אין איהם איז שוין נע-
שטארבען און אנוועק פון איהם, און ער לעבט נאר מיט אלעגריס-קראפט אללין, אזוי ווייז אלע
בדחות און ווי אלע לעבעדיגע זאכען לעבען אן גשמות, וויא דער ספר בדיני עולם שרייבט די
הנחה און דער מענטש פיינע צוזאמען זענען א גאטליכע ליבט אויף דער וועלט. דאס הנחה איז א
פלאס פיינער פון דעם גאטליכען פונקט אזוי ווי אין א לאקס איז דא בוימאלייל און א קניט און דעם
פיינער צינדט מען אן אויף דעם קניט, גיט דער לאקס א ליכטיגקייט אויף דעם גאנצען ארץ וואס
ארום איהם, אזוי איז ביי דעם מענטש, דער גוף פון מענטש איז דער לאקס מיט די בוימאלייל, דאס
גשמה וואס אין גוף איז דער קניט, די הנחה איז דער פיינער וואס גיט איין ליכטיגקייט אין די נשמה
און די נשמה מאכט ליכטיג דעם גוף, אבדע אז די ליכטיגקייט פון דאס הנחה איז גיט דא אין דאס
גשמה בלייבט דא נשמה פונקטער, און ווא גיט אנוועק פון דעם מענטש, אפילו ווען דער מענטש
לעבט נאך אויף דער וועלט, און אפענטש קען גיט זאגען איה האב גענוג פאר סיי די מצות וואס
איה מוז אלע קאמ, ווארום אפילו די מצות וואס דער מענטש מוזט גענוג פאר סיי די מצות וואס
די ליכטיגקייט פון די הנחה, ווי שלמה המלך האט גיט זאגט די מצות וואס איה, דאס מצות זענען א
ליבט און דאס הנחה איז דא ליכטיגקייט, ווען א מענטש וואל אריין קראנען אין א שטוב ביינאכט
אפילו הונדערט ליבט, פון דעם צוועגען וועט אין שטוב וויי פונקטער, סיידען ער וועט די ליבט
אנציערן מיט פיינער, אזוי אלע מצות וואס דער מענטש מוזט זענען נאר וויא די ליבט, און ווי
וואס מען עס וואל אויף וויא ארויפ-קומען דא ליכטיגקייט פון די הנחה, וויא גאט האט געזאגט סיידע
דיי פון דאס הנחה זענען וויא פיינער, און אז דער מענטש לערנעט הנחה ווערען אלע זיינע מצות
ליכטיג, און ווי מאכען ליכטיג די נשמה, צו ליכטיגען אויף די וועלט און אויף דאס אנדערע וועלט
אין גורען.

די נכרא זאגט ווען דער מענטש שטארבט און די נשמה קומט צום משפט, פרעגט מען איהם אויב
ער האט גלענענט הנחה גביאים בתוכים, נאכדעם פרעגט מען איהם אויב ער האט גלענענט
משניות, נכרא, הנחה, איז דאך אפשייט וויא אזוי פרעגט מען צו אלע מענטשען איין שאלה, עס
זענען דאך דא לוסרים און פראסקע מענטשען, דער הירוי איז אלע נשמות וואס קומען אראפ
אויף דער וועלט האבען אלע א חלק אין די הנחה, נאר די נשמה וואס איז נעדר מענטש איז אזוי
סי א פונקט פיינער אין איין קייל, אז דער מענטש בלאזט אין דעם פונקט ווערט פון איהם א גרויסער
פלאס פיינער, אבדע אז מען בלאזט גיט אין דעם פונקט ווערט דער פונקט פאר-לאשען, בייא דעם
מענטש איז אויך אזוי, אז דער מענטש מאפערט די נשמה אין דאס הנחה ווערט דער שכל נעדר
פאן קליינער, און קען אלע קאמ געסער לערנען, און דאס נשמה ווערט אלע קאמ הייליגער, און
לערנעט די הנחה מיט הייליגקייט, פריער לערנעט ער הנחה גביאים בתוכים, נאכדעם משניות,
נכרא, און אלע קאמ קערר און געסער, אבדע אז ער לערנעט גיט הנחה ווערט דער שכל אלע
מאחל שוואכער, און ער סיידט אז ער וועט קיין מאחל גיט קענען לערנען, עס איז אבדע גיט
אזוי, נעדר יוד קען קומען צו הנחה לערנען, דרייטער ווען ער קומט צום יום הדין פרעגט מען איהם
ווענען די גאנצע הנחה אויב ער האט גלענענט ווארום אז ער האלט מעלען לערנען הנחה וואלט
ער קענען, און דרייטער שטייט אין שללן ערוך יורה דעה נעכט יוד מוז אלע קאמ לערנען הנחה,
דער וואס איז ביי אדער אדער, דער וואס איז געווען אנדער קראנק, און אפילו דער מענטש וואס
גיט אין די היינער, און האט אנווייב מיט קליינער און נאך, ווי שפיינען, פון דעם צוועגען מוז ער
האבען א צייט צו לערנען הנחה ביי-קאמ און ביי-נאכט, ווא עס שטייט אין פסוק וְהָיָה יוֹם הַמִּשְׁפָּט.
דאס וואלט לערנען הנחה קאמ און נאכט, נעדר יוד מוז לערנען הנחה דאס גאנצע צייט וואס ער
לעבט, ביז צו דעם קאמ וואס ער וועט שטארבען, און נעדר מענטש מוז לערנען אלע קאמ הנחה
גביאים בתוכים און משניות נכרא גביאים די הנחה לערנען אז בייא נקדוש ברוך הוא זיידט פיינער

מקוואות פרק ז

אלו ארבע משניות הם אותיות נשמה והם מסוגלין לנשמה :

נ גפס לתוכו וין . אז מזהר ושנו מקצת מראיו (ר)אם אין בו מראה מים מי קאה
הרי זה לא ימבול בו :

ש שלשה דוגין מים ונפס לתוכו קרמוב וין נהרי מראיהו במראה בנין (ה)ונפסלו
למקנה (א)לא פסלוהו ג'לוגין מים חסר קרמוב ונפס לתוכו קרמוב
קלב . ונהרי מראיהו במראה המים . ונפסלו למקנה לא פסלוהו . ר"י בן נורי אומר
הכל הולך אחר המראה :

מ מקנה שיש בו מי קאה מכוונות . ירדו בו וימבולו זה אחר זה הראשון מהור
(ו) והשני ממא . ר"י אומר אם היו בגליו שר ראשון נוגעות במים אף
השני מהור . המביל בו את הקנים והעלהו מקצתו נוגע במים מהור . הפס
והבסת שר עור גיון שדגבניה שפתותיהם מן המים המים שבתוכו שאובין
(ג) ביעד יעשה ממבילן ומעקה אותם דרך שוליהם :

ה המביל בו את המטה אף על פי שגבליה שוקעות במים העקה מהורה ממני
שהמים מקדמין . מקנה שמימיו מרודרין פובש אפילו חבילי קנים בדי
שיתפחו (ט)המים ויורד ומבול . מחט שהיא נתונה על מצלת המעקה היה
מוליד ומביא במים . גיון שעבר עליה תל מהורה :

ברטורה

[ד] אם חין בו מראה מים מי סחא חס חין במקום מי
סחא שיש בכח מראה מים לא יעבול כמותו מקום
אחר כמותו לא שיש בו מראה מים ואם עכל לא עלתה
לו שכיבס : [ה] וסולו למקום לא פסולו סחא חין
כרחין כיון ומי פירות חין פסולין כסלס לוגין : בכל כולר
אחר כמראה . חשיפ שאין כמלכ פסל במקום ואין כמים
שיעור ג' לוגין לפסול מ"ה כיון שיש כאל ג' לוגין שראין
כמים חשבוין לכו כאלו כלו מים ופסולין ואין סלי כריבין :
[ו] כשני שמא . דודאי מבר שיעור המקום כשכילתו של
ראשון : אף כשני סבור דאמרי גוד אחיה וכיו כאלו
כמים שסעלס כראשון כגופו . כן מכוונרין למי המקום ולא
נחסר משיעורו כלום ופירשו בגמרא [דמגיב דק י"ט]
ולא פירב ר"י חלל כמעלות דרבנן . כנון שמים סבור
להחלין וסכל לכיוס סבור להפסר חו שמים סבור להפסר
ושכל לזיוס סבור לתרוסל . חכל לעלות מעומחלס גמורס
לפסרס דברי הכל עמח ואין סלכס כרי"ס : כסוס כגד למר
סב . וקורין לו כסריי חלל ריחס וכולע מים כסרס :
מקלות כובע כמים סבור . במקום שיש בו מ' ס' חלל חלל
חירי וסכל בו חרס אחר שפסביל בו חס כסוסס . סבור .
כחלס כסוסל חשיפ סחחס שיעור מקום כסעילת כסוס
מאחר שמקלס כסוסס כובע כמים . ור"י סח דסיל חמרי
גוד אחיה [כ] כמים שכווכס חללכס ומיורין ופסולס
סמקוס כג' לוגין כסרי לא סיס בו חלל מי סחס ככוונות
דרר שולין . כדי שלא יסלו כמים שכווכס למקום ופסול כל מימיו [י] : [י] הסביל בו חס כסוס . שרגלס ככווכס
וחלל לפסבילס כולס כחחס כמקום סקוכס שיעורו מלוחלס חללכ רגלס שוקעות כקיס כסכס חליוו כרוק חין משכילס
בו [כ] : כסמסס מקדמין . לפסביל סרגלסס קודס שיעקס כעס : [י] וכמים כוסכלו . שמימיו מריודיס . שחין כמים
כוכס . לל חחס של מקום חליוו ככילי עליס קקיס . וחשיפ דכרלס כמקום שחליו חללס כוחלל וכמים ככככס
כייכסן [ח] לא סוי חלוק וכוכס דקיס מניי שפסלסס וקקיס עליס כמים : ולרין לככוס עליכס חככיס כדי
שיככוס חחס כמים . וכיס מוליד ומכיל כמים . מנפס כמים כידיו [י] . כיון שעבר ככל על מים של כסעלס של
מקום שסכסס מונח כס ולסו מי ככל על סחחס . סבור . ולפי שסחחס דקס וקסס . וירא סן חסול כמים . דרר
לכעיליה כן :

עיקר תור"ט

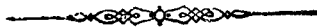
[א] לא פסולו . וכוח שלא שני מראה כמקום . סר"ט :
[ב] כלומר ואין סלכס כמותו ור"מ פסל לכר דסגוס :
[ג] שחליון . סכריי לרין שיכולו ככס כמים : [ד] לפי
כסכסכלי כמקום לא נחלכו וכסכסכלו נחסכר דרר שוליו
חו לא חיקרי מים שכווכס חליון מתקבלין כחיו :
[כ] כלומר כעיס ככדו חכל כסמסס עליס ע"ג מסכילין
בו : [י] וקסח דחמי חמי מסכי סח חל לא סיסס כסמסס
כולס כמים ואכן כולס ככח חחס כעין ולסון כרל"ס קדמו
כמים ונגסו כרגל' כיו וחלוח כמים מחכוכיס למקום סלכר
לא סוי חלילס כדמין ססח ססח סחוח כחלסכיו חס כרית יריו
סכוכיס . [י] כדילפיין כספסר ועמיוס : [ח] וקסס
דח"כ חמי חליו סח דוקא עליס וקקיס : חכל לשון כריס
לא מיכניע חכיס חלל חליו עליס וקקיס . שחמסס כייכסס
לא חשיכ ספסל ומלרפין כמים שכיכסס למ' סחס וכלכר
שלא יחלקו כל המקום שחשיפ סמססס שכוין חלרסס מחכרן
חין זס מחור כיו וכיס כחכוס ועמיוס : [ס] שסחפסו .
כלומר שיעולו כמין חסומו שחמסס סכוין חלרסס סחמסס
כריס : [י] ולא סוי ככווכס מקיס ע"ג דכר כחככל סחמסס
ח"ד חסוכל חס ככילי כידיו כמקום חס סחמסס חס סחמסס
סכוכיס דס"כ פיקר סמקיס כמקומו וככל לא נחלס לגמרי .
ועיין חוי"ט :

עֲנִינִי מִעֲשֵׂה בְרָאשִׁית

איז דאס דער עיקר פבליז פון דער וועלט און דער עיקר פבליז פון דעם ייד, וויא דאס הורח נאנט (שמת נא) מיינע שבתים נאָלם איר היסקען איר נאָלם וויסקען אז איר גאט הייליג אייך, אז איר וועט היסקען דעם טאג שבת וועט איר וויסקען איר וועט שפירען אויף זיך אהייליגקייט, דאס גמרא נאָנט (שבת דף י) הקב"ה האט גינאנט צו משה איר האט אַניסע מפתח אין מיינע אוצרות, די ספתה היינט שבת, און איר וויל ווא געבין צו דיא יודין, דער בדרש נאָנט לְמַשַּׁל אֲמַלְלָהּ וְנָאֵם דער מלך האט איר גינעבין די שפירסקען פון וויינע אוצרות, האט ווא שוין אַיסן און דער מלך האט איר געמאכט גינעלסקען אויף וויינע אלע אוצרות, ווא דאָרף גאר היסקען די שפירסקען ווא נאָל ווא גיט פארלירען, אז הקב"ה האט גינעבין די יודין דעם טאג שבת, האט ער וויא געמאכט גינעלסקען אויף אלע נאָלען וואס זענען באשאפן גינארין אין די זעקס טעג, ווייל דער טאג שבת איז דער פבליז און דער אוצר פון אלע נאָלען וואס זענען געשאפן גינארין אין דיא זעקס טעג, דער יוד דאָרף גאר היסקען דעם שבת מיט הייליגקייט, דער ענגן שבת איז גינעבין גינארין פאר דעם נוף און פאר די נשמה, גאר פון דעםקענענען מיינט מען אלץ גאר די נשמה, דעם יודין איז גיבאטן גינארין ער נאָל שבת דהקען פון אלע מלאכות, און פון האגריז, און ער נאָל אַפילו גיט מראקטין וועגן זיין מלאכה און גיט וועגן זיין האגריז, וויא עס שטייט אין פסוק זעקס טעג נאָלסט אַרבעטן וְשֵׁשֶׁת יָמִים אַרבעט, און די נאָלסט טאָן זיין נאָלען אַרבעט, און עס קומט פרייטאג פארן נאָלסט אַרף דער מענטש זעקן גלייך וויא ער האט ערמיג געמאכט זיין נאָלען אַרבעט און ער האט שוין גיט וואס צו מראקטין וועגן זיין אַרבעט און גיט וועגן זיין האגריז, קען ער זיין וועגן שבת דהייז און לערנען הורח און מראקטין פון הייליגע נאָלען וואס זענען זיין נשמה, און ער נאָל זיך גיט מערע זיין אויף דעם וואס

נאם האם אים גיבאטין ער זאל רוקען פון זיין ארבעט און זיין האנדיר. גאר ער זאל צו פרידען זיין וואס נאם האם אים פרייא געמאכט פון צו ארבעטן פאר זיין גוף ער זאל קענען נוייגקייטונס זיין טאג אין דער וואך ארבעטן פאר זיין נשמה. דער שטייגער איז בייא מענטשן ווען איינער פארדינט פון זיין ארבעט אדער פון זיין האנדירל פערדינט ער אויף זיך צו עסן און צו טרינקען געפס בעסער. אבער ווען ער האט קיין ארבעט און קיין האנדירל און פארדינט נישט וויי, ער אפשאטן פון זיין עסן און טרינקען. און בייא שבת האט נאם גיבאטין פארקערט. ארבעטן און האנדלען זאל מען נישט. און מען זאל עסן און טרינקען מער און בעסער ווי אלע טאג. וויי דער מענטש זאל האבן אמונה אז הקב"ה האט באשאפן דא וועלט און ער האט אגדירט שפייז פאר מויערדער מילארדן באשעפעניש גאר אן צאהל. וועט ער אים אויך געבן אברכה אין דא וועקס מען עס זאל זיין גענוג אויף דעם וועט מען טאג אויך. און אזוי ווי דא הייזער און ערד זענען בעשאפן גינארין פון גאר נישט. אזוי דער זיידנער טאג שבת וואס מען מוהט אין אים גאר נישט. ער נישט די ברכה אויף אלע וועקס מען. און טייל די נשמה איז איין געפאסט גינארין אין גוף. און די נשמה קען נישט ארויס געבן אינעם כחות אן די כחות פון גוף אז דער גוף איז מרויגערין קען נישט דא נשמה ארויס געבן פון זיך אפרייליקקייט. און דא שכינה רוקם אבער אנדערש נישט אויף אפענטש סידין דא נשמה זאל זיין פרייליך. דריבער מוז יעדער יד געבן פערנעניגען שבת זיין גוף אז דער גוף זאל ווערן פרייליך וועט דא נשמה אויך זיין פרייליך. וועט ער ראונגען מיט שמחה און וועט לענגען טורה מיט דא שמחה. און וויי דער

עיקר פון דעם שבת איז וועגן די נשמה. וואס גישט דער מענטש אריין קומען צום שבת פרידלונג. גאר ער זאל קומען מיט ישוב נדעט און מיט אפארברייטונג. דאס ערשטע ווי די גיבאטין זאגט (מחיים ג) יש גוי וחסד. אפאקל איז דא אפענטש וואס ארבעט אנאנצע וואך און האט שארין. דאס איז דער מענטש וואס ארבעט ערב שבת ביי נאכט. האט ער קיין העלטה אין דא ארבעט פון דא נאנצע וואך. גאר יעדער מענטש דארף ארבעטן ערב שבת ביי דעם לעצטן פערטל טאג. סיי דער טאג איז קליין און סייא דער טאג איז גרויס. דארף ער בערעכענען ווען עס ווערט טאג און ווען עס ווערט נאכט. און ווען עס עגדינט זיך דריי פערטל טאג זאל ער אנוועק לייגן זיין ארבעט און זיך פארברייטן צו שבת ווי עס שטייט אין פסוק ושמרו קני ישראל את השבת. ושמרו איז דערמיטש ווארטן. מען זאל זיך אפגערינגען פון אלע ארבעט און מען זאל נאר קומען מיט פבור ווי מען נעמט צו אמלקה. דריבער דארף דער מענטש זעהן אפילו סתרים זאלן קומען מיט אצוויי עשה פריער אהיים זיין זאלן זיך ארום וואשן און אנטהאלן שבתדיגע קליידער. און גרייטן צום מיטש. און ווייבער זאלן אויך זיין פריי מיט מאכין און מיט ראמען אין שמוב נוייגקייטונג מיט אשעה פריער. זיין זאלן אויך זיין שבתדיג געקליידט און זינגען ליקט צו דער צייט. און זאלן צו געסען דעם שבת מיט פבור און מיט הייליגקייט וויא עס שטייט אין פסוק וקדש אתו. נאם האט געהייליגט דעם שבת. און האט אים גיבענטשט. ווארום די הייליגקייט פון שבת וועט גרינגען אברכה און אפאקל אויף אלע יודן און

שפתי חכמים

ב"ר א"ר וכן נבא בראשית כל : ב ב"ר יאסנכו ב"ר מיכא וכן בגיט הש"א :
ג ר"ל שהיל"ל ברא ה' אלקים כפ"ש גבי ב"ר שמוס מ' : ד ב"ר
נבא בראשית בשם ב"ר מ"ר :

דעה תיכנסו מעבלי התוספות
 פסקו יש בו שבעה תיקונים כנגד ימי השבוע. וכו' כ"ח אחיות
 כנגד כ"ח ימי החודש. ובפסקו זה יש ששה איפיון כנגד ששה
 איפיו שני הרי עלמא דכ"ח אי"ף ואי"ף משמע אף. ובפסקו
 נתייכו אשתא כלסון גנוסא בלא נשתא. חסו שנאמר ואתא
 בלא אשה מחיה את כלם. כשר ודס בונה בנין או מושב כלי. ס
 פירוש: אשתא אשתא אשתא

[illegible]

אונקלזום

ב' ו' א' ר' ע' א' ה' ו' ת' צ' ד' י' א'
ו' ד' י' ק' נ' ו' ח' ש' ו' ב' א' פ' ר' ש'

ת"א ובלחץ. חגיגה יב ע"ב זב :

११७५-

יכולין לעמוד כחיים: ם ונאל דרשי: ובר פסס חן שמוח (3) רהו וברו. הו לי תמה ושמתן שלום חוהה
 ומומתחם על כה סכה: ם רהו. הסודרדיאין כלעזי (כעטייפנד) ברו. ם לשן ריקות ולדו (סא'ח):
 רשי

וְיִי אֱלֹהֵינוּ הַחַי וְהַקָּדוֹם יִשְׁמַר אֶת כָּל הַיְּהוּדִים וְיִשְׁמַר אֶת כָּל הַיְּהוּדִים וְיִשְׁמַר אֶת כָּל הַיְּהוּדִים

ד"ר זקנים מבעלי החוספות

הנהגתו של הרב הראשי, הרב יצחק אייזיק ווארשקער, הייתה נכונה. הרב הראשי, הרב יצחק אייזיק ווארשקער, הייתה נכונה. הרב הראשי, הרב יצחק אייזיק ווארשקער, הייתה נכונה.

לקושים על התורה

השמים די היקלן וואס האט אונז די ערד : (א) האט
הייתה חמה ובהו איז די ערד געווען טויטס און לערד

[illegible]

(ב) **הַתָּרֵץ** היתה תורה נבונה ונאי . פאר נאם איז ריא ערד גיטען וויסס אויף איר איז דאך אויף ארץ געשאפן געווארן אזוי ווי אויף דעם היסעל און דעם געלשטן טאג איז דאך אויף דעם היסעל אויף גאר ניש גיטען , וויסל אפדך האט געהאט אזוי בערדנעס , איינער האט געווינען און איינער האט געוויינט , האט דער מלך ספד היילר

י דרבי אלי' ז"ר

[illegible]

ת"א ירא. יומא לה פוסה יב ז'ק נה :
ויקרא. פסחים ב מגילה כ וזה פרשת
אמור : ויהי ערב. ברכות ג שבת י פסחים
פת מגילה יב נזיר ז חולין עג :

(ד) את האור. בנ"י בתורה ופולק מנין תר"צ. את האור כי טוב. ס"ת בריית. וירא אלמים את האור כי טוב ויבדל. מכאן שאין מברכין על סדר עד שיאורו לאורו. כמנין ויבדל מברכין בשם צמ"ס :

דעם"י

המחשפה של הקן אקובסני"ל בלמ"ו (בריטען): (ז' ווירא
אלהים אהא הארץ כי פורו ויברר. חף חזן דעל תריכוס
ולדבריו אגדה (תנוג'י) ר' ראהו שפירא כדלוי לנשתעמ
רשעים והכדילו ללדיקוס ^ב לפתיד לבא ^ג. ולפי פשוטו
יך פשרהו רבוי כי טוב ואין נאה לו ולתנך שיהיו
מתעמשים בערכובות וקבע לוח תחומים ביזם ולוח
תחומיו בלילה: (ה) יום אחד. לפי סדר לשון
הפירוש היה לו לתכזב ויס ראשון א כח"ש בשאר הימים
א כ"ה יעסו: ב כי יחול בבזל קו בדריכס מתעמרין ואור ושמך
ספוד וקין אלהי חריטיו בשם סו טעמין:

(ה) ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה. ואיתא במדרש ולחשך קרא חלטים לילה אין כתיב כאן. מכאן שאין הקב"ה

פירוש לתורת אלהים

אמר עס זאל ווין לעבמיג ויהי איר איז גיווארען
לעבמיג: (ד) וירא אלהים את האד כי מוב זאמ האט
געזעהן דר ליבט איז גוט אונ עס איז גוט שוין אז
ליבמיגקייט מיט פונקטערניש זאלן ווין צוזאמן
גלייב אלהים בין האר ובו תחשך האט זאמ גוט נאכאכ
אצווישן שויד האווען דר לעכט אונ צווישן דר
פונקטערניש בלומער ער האט געמאכט עס זאל
וין צוועלף שעה ליבמיג אונ צוועלף שעה

[illegible]

פ' וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ
הַמַּיִם וְיִהְיֶה מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לַמַּיִם:

ר"א יחי רקיע מנילם דא חגיגה סז :

שפתי חבמים

9727

שני שלישי רביעי למה כתב אחד לפי שהיה הקצ"ה יחיד בעולמו שלא נבראו המלאכים עד יום שני כך מפורש בצ"ד: (1) יהי רקיע. ב יתחוק הרקיע שאל"פ נבראו שמים ביום א' עדיין לחים היו וקראו בשני מבערת הקצ"ה בחרו יום רביעי. וז"ל (אזכ כו) עמודי שמים ג ידפוסו כל ירי ראשון ובעני ד יתהוו מבערתו כאלם שמשותם ועומד מבערת המלאים עניו : בתוך המים, כאלמם המים ה שם הפרס בין מים העליונים לרקיע כמו בין הרקיע לחים שכל הארץ אלה למת שמים בחרו של מלך :

ואחר זה ב'ד' מקומות מחולקות ד"מ מחתהב נקדד נכר אחד
ואחר' נכתב פסקאות נכר שני וכן כולם ס"ז וזכוכ' נאמר אחד
לכל ראשון להוציא את הסעונו וזמנו נכתב קצתים מחתהב
וזה זה אחר זה ויסים שני שלישי נכתב כל מחקוס : ד' דקסא
כל כנר כנר שמים ואחר' ד' דר"ס : שני לשני למי פסונו נכתב
כנר דקסאט דעדיין כל כנר שמים ולא למתעד לכל כנר
ראשון אלא כל' בכתבית כנריו וכו' ונכתב כנרית שמים ואחר'
כל כיום ראשון : ד' פורוס כנריו וכו' שני מחתהב :
ונכתהו : ד' ללא למתעד דוכוחתו וזמנו כנר מחתהב כנר
שמואל : ד' אחר' ד' כל כנר וכו' ידעאל כלו כדכס כחון' הים
נכתב כנרית אלא הכוחות וזמנו כנרית וכו' כנרית : ד' מים
מים וגומר דמחל' דקסאט הוא דקיון שפוט כנרית
שפוט כנרית : ד' מים מים אלא נכתב כנרית : ד' מים מים
סיכא הכרס מים מים כנרית לרעס כל מים מים

עניני מעשה בראשית

אלהים לחשך לילה ולחור קרר יום. ומדוע הפך הסדר להפוך
תחלה החור ויום ואח"כ החשך ולילה. אלא מחמת שאין הפך
מזכיר שמו על הרעה. וכל הרעות מכונים בשם לילה:

פירוש לתורת אלהים

[illegible]

ער היינטיגער

[illegible]

2002

פרקי דרבי אישור
 (ו) ויאתר אלהים יהי רצון גוי. כמאןאן האט נאט בשאפן
 רעם וויפלע וואס הייסט רבין, און ער האט
 בשאפן זיי פלאקס, און גאט פייגער זיי היין וואס איז דא אין
 אהענקשט, און דעם פייגער פון זינס, און גאט אהענקט דא
 היילען וועגן דאך בשאפן זינארין דעם ערשטן מאן, ערשטן
 הייסלעך האט אים בשאפן און גאנצערן מאן, רבי אישור
 אונטער דאס מינס פון דעם הייסלעך וואס איז איבער דא אים
 און זיי חיות, ווי עס שטייט אין פסוק אויף זיי קעגן פון דא
 זיי אויפערלע וואס הייסט רבין, ער הייסלעך עקום אויס וואס
 גיבט הערד, וואס מינס קען גיבט הערד, וואס אויפערלע פון
 שיינען זינארין, און ער הייסלעך אים אלע וועלען אויף
 אליקס האט ערליקס אין אשטוב, און אזוי ווי זיין וואס
 איקס מיט אים שטאנדיקס אין האלדען פאר, און ווען פשוט
 עס מיט אים זיין וועלן זיי אדוקס אזוי זייכען, און געשטייט אין
 זינען צו הקב"ה העלן זייכען ווי זיי ליבשטייטן סוף
 אונטער ווען הקב"ה שיקט זיי וועגן פאסט צו פארן, וועגן זיי
 דא הקב"ה שיקט אים פיר פשוט פלאקס, ביי זיי רבין
 זינארין, אונטער אים פארן פון אויף, איקסן און זיי
 וועלן, און זיי אלע פיר פשוט פלאקס צו הקב"ה:

(27)

(b)(5)

1

12

בה

[illegible]

כתובים משלי א

לחמשיך מיסוד ומלכות ד"א שני דלת יוד נפש שני שני דלת שני דלת יוד רות יאהרונה נשמת דיסוד א אד אדנ אדני נפש אדני רות אלף דלת גון יוד נשמה דמלכות יו הו הו חיה יחידת דיסוד ית"ה חיה יחידת דמלכות אל שם ב"ן שבעה עשר ;

א * מִתְּהוֹי דְּשִׁלְמָה בֶּר דּוֹד
מִקְבָּא דְיִשְׂרָאֵל : ב לְעֵת חֲכֻמָּה וּמוֹסֵר
מִיִּשְׂרָאֵל : ב לְעֵת חֲכֻמָּה וּמוֹסֵר
רְשִׁי

(ב) לרעת חבמה ומוסר. המעשים האלו אמר להוריע (א) משידי שדמה. "ל אלם אהם המעשים אשר אמר שמהם כי את המור" המעשים לאשים טובים" והמיוני" לזור" וכן כרוב הדברים" אמר
בדרך משל: (ג) דרעה. תולעת הדברים להוריע לבני אדם חכמה ומוסר ואחזק כמשל למען יכין לזולת דברים ביניה כי הוא

פירוש ע"ט

(א) מְשֻׁלֵי שִׁמְחָה בְּן דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל דָּאֵס וְעָנְעֵן דִּיא וְאֵס רוֹפֵם וְיִיא דְעֵר פֶּסוּק אֵן מְשֻׁלִּים : וְיִיִּל מְשֻׁלִּים וְאֵס שְׂמֵחָה דְעֵר וְיִיִּל פֶּסוּק דְעֵר , אֲמַעְהַרְסָמֵעֵן רִיִּדְמָ עַר מִיּוֹם בְּיִיאֲשִׁיעִלְעַל :

אויף דער מלך פון ישראל האט געזאגט. פאר	(ח"א)	1	(ב) ג'דעת חקקה ומסר	פריהער בארפאסטו וועלן
(חק לישראל ע"ט)			18	וויטען

בראשית יום א כתובים

תרגום

וַיִּבְרָא אֱלֹהִים בְּיָמֵינוּ : יָקָח מִסֵּר הַשָּׁכֵל צֶדֶק וּמִשְׁפָּט
וּמִיִּשְׁרָיִם : יָלַח לְפָתָאִים עֲרֻמָּה לְנַעַר דַּעַת וּמִזְמָרָה : אִמְרֵי בְיוֹנָה : ג' לְמַקְבֵּלָא
יִשְׁמַע חֲכָם וְיוֹסֵף לָקַח וְנָבִין מַחְבְּלוֹת יָקָה : י' לְהַבִּין
מִשְׁלֵר וּמִלִּיצָה דְּבָרֵי חֲכָמִים וְחִידוֹתָם :
וַיִּדְעָתָא וּמִרְעָתָא : ה' יִשְׁמַע חֲכָמָא וְיוֹסֵף מִדְּעָא וְסוֹבֵלָתָא מִדְּבָרָתָא יָקָה : ו' לְמַחְבְּרָא מִתְּלָאָה
וּפְרָאָתָא וּמִלִּיצָה חֲכָמִי וְאִוְרָתָהוּן :

מצודת דוד

מכאן גדול לקלות הסכנה : (ג) לקחת. ללמוד מוסר מחוכים :
צדק. הוא עבודת האלהים : ומשפט. מה שצדק אדם לחבירו :
ומישרים. בדבר המדות והסגולה : (ד) ערמה. הדברים
הנאמרים פה יועילו לתת לשוטטים החתכמות להסיר הסתיות
מלבם : נער. למי שהוא רך בשנים אשר יקטט ומשפוי ככלי
דעת ובבלי מחשבת קדומים הדברים הסס יועילו לו לקנות דעת
ומחשבה ר"ל מתחת יתכונ בדבר עד לא יעשנה : (ה) יושב חכם.
ר"ל גם למדס יועילו הדברים כי כשישמעם יוסיף עוד ללמוד
מדעתו והננו יקנה על ידי החבולות וסס דברים עמוקים בעיון
רב בדקות המחשבה : (ו) להבין משר ומליצה. ר"ל הדברים
פאליס האמרים על שני דרכים להבין את המשל ר"ל מה שסמטיל
פל סמיל' וגם את סמיל' עומה כסאמר כסמיל'ס לכסמר מוזהר
ממיות גם חלשס וזנס ולמוספת כילור אמר דברי חכמים וחידותס ר"ל
דברים סלמוריס כסס מלס וסרמחיס כדור חידס :

פירוש ע"ט

וויסען חקקה דאם הייקם לערנען. אויף מוסר
וויא אזוי זיך פיהרען מיט מענטשן קהין אפרי בינה
נאך דעם נאקסו לערנען געבען פארשטיין דיא
מענטשן דייןע ווארסער מיט אפעם אדער מיט
א מישל : (ג) לקחת מוסר השכל אויף צו לערנען דעם
קלונען מוסר, דאם הייקם צדק ומשפט ומישרים דאס
נאקסם זיין גרעכט פאר נאם מיט זיין פיהרונג,
אויף נאקסו פארשטיין ווי צו רוקמען צווישען
מענטשן אדער מיט דין אדער מיט יושל, ווי עס
קוקט אויס אז מיט דין קען מען גיט דארף מען
פארשטיין מיט יושל וויא צו פריידען שטעלין :
(ד) לתת לפתאים ערמה מען נאל געבין דיא נארגים
קלונשאפט, גיט זיך ביינערין אויף איהם פאר
וואס ער פארשטייט גיט, נאר איהם געבין צו
פערשטיין, אז ער מוהט גיט גלייך נער דעת ויסמח

ברמנורא

משנה ברכות פרק א

עיקר תו"מ

פרק א א מאימתי קורין. משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן. כהנים שנמלאו וסבלו
אין וטלים לאכול בתרומה עד שיעריב שמן דהיינו לאלת הכוכבים. והא' ללא תני משעת לאלת
הכוכבים מלחא אנכ אורחיה קמ"ל שאלס נסמלאו הכהנים כסומלס שטרתן תלויה בקרבן כנון זכ ומלורס אין הכסרה
מעכבתן מלאכול בתרומה
דכתיב (ויקרא כב) וזכר
בשמים וטהר ואלתר יאכל מן
הקדשים (א) ביאת שמנו
מעכבתו מלאכול בתרומה
ואין כשרתו מעכבתו מלאכול בתרומה :
כדקיע מן הסור וסוינו כסילאו כוכבים, סר"מ : (ב) בתרומתן.
כלי אמנעי דחסד דמלטת דיזירס אלף למד אלף למד (ב) מאימתי כו'. סנא אקרא
קאי דכתיב (דברים ו) וזכרת
כס וגו' כשכרך ונקותן משם למד
שחוכס על חס לקיות שמס
כסרב וכסוקר וסאל פכסין
מאימתי זמנו ומדכתיב כשכרך כריסא הקדים על כריתו. נט' :
(ה) ומקמי' לי' בתרומה כינמות דע"ד וכו' משמע קרא עד טיסקר
כלומר מוכנת לפניסם וכלוס פסר כי אלס לאכול. תו"ס

פרק א א מאימתי קורין את שמע בערבית משעה
שהכהני' נכנס' לאכול (ב) בתרומתן
מאימתי זמנו ומדכתיב כשכרך כריסא הקדים על כריתו. נט' :
(ה) ומקמי' לי' בתרומה כינמות דע"ד וכו' משמע קרא עד טיסקר
כלומר מוכנת לפניסם וכלוס פסר כי אלס לאכול. תו"ס

עד סוף האשמורה הראשונה. שלש הראשון של לילה שלילה מחלקת לשלשה חמורות (ב) ומסס ואילך לא מקרי תו זמן קריאת שמע דשכיבה ולא קרינא ביה ובשכבך ומקמי לילת הכוכבים נמי יומא הוא ולא זמן שכיבה והמקדמים וקורין ק"ש של ערביה מבעור יום סומכים אהא דר' יהודה דלמך לקמן כפרק חמלת השחר חמלת המנחה עד פלג המנחה שהוא שעה ורביע קודם הלילה וק"ל דעביד כר' יהודה עביד ומיד כשכלה זמן המנחה מתחיל זמן ק"ש של ערביה: עד שיעלה עמוד השחר. דכל הלילה מקרי זמן שכיבה והכלה כרבנן במליאל שגם חכמים מודים לו ולא אמרו עד חלות אלא כדי להרחיק את האדם מן העבירה וימיהו לכתחלה משהביע עונת ק"ש של ערביה דמחתי דיינו מלאת הכוכבים אסור לסעוד וכ"ש לישן עד שקרא ק"ש ויחמל: מעשה שבאר בני רבן גמליאל שמשנתו לרבנן דאמרי עד חלות והכי קאמרי ליה הא דפליגי רבנן עלך דוקא קאמרי עד חלות וחו לא ויחיד ורבים הלכה כרבנן דאמרי עד חלות כדי להרחיק את האדם מן העבירה ויחידים אהא דאמרי עד חלות: ולא זו בלבד. כולם מלחא דר"ג הא דלמך לנביו: הקמח חלבים. של קרבנות: ואיבריה. של עולה חמיר של בין הערבים שומק דמק ביום מזה להעלות הנחתים כל הלילה דכתיב (ויקרא ו) הוא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד (ד) הכהן: וכל הנאכלים ליום אחד. כגון תודה וחסלת ואסס וכיוצא בהם שהם נאכלים ליום ולילה זמן אכילתן עד שיעלה עמוד השחר והוא המביא לידי נזר: אם כן למה אמרו חכמים עד חלות. בק"ש ובאכילת קדשים חלל בהקמח חלבים ואיבריה לא אמרו בו חכמים עד חלות כלל ולא נקיע ליה הכא אלא להודיע שכל דבר שמעלות בלילה כשר כל (ה) הלילה: כדי להרחיק את האדם מן העבירה. שלא יבא לאכלן אחר שיעלה עמוד השחר ויתחייב כרת וכן בק"ש

ויהאן די צייט צו לייגענען קריאת שמע פון ביי נאכט. עד סוף האשמורה הראשונה ביו צום סוף פון דעם ערשטען טייל נאכט. ודאס הייבט ביו אררימיר נאכט) איז די צייט צו לייגענען קריאת שמע. דבדי רבי אליעזר אזוי נאגט רבי אליעזר. וחקמים אומרים עד חלות און דיא חקמים זאגן ביו האלקע נאכט איז צייט צו לייגענען קריאת שמע. רבן גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר רבן גמליאל זאגט ביו עם גייט אויף דער מארגין שטערין איז צייט צו לייגענען קריאת שמע. מעשה שבאר בני מבית המשתה עם האם אקאהל גימראפין די קינדער פון רבן גמליאל זענען געקוקטען פון אקאלצייט נאך האלקע נאכט. אמרו לו יא קרינו את שמע האבין די קינדער גיזאגט צו זייער פאטער קיר האבין נאך גיט גילייגענט קריאת שמע. אמר דהם האבן רבן גמליאל צו ויי גיזאגט. אם יא קנה עמוד השחר אויב עם איז נאך גיט אויף גיזאגט דער מארגין שטערין. חייבים אהם קרות מוזס איר לייגענען קריאת שמע ונאורום אפילו דיא חקמים נאם זאגן אז די צייט פון קריאת שמע לייגענען איז ביו האלקע נאכט האלמין ויי אויף אז מען מעג לייגענען קריאת שמע דיא גאנצע נאכט) ויא וי בנדר און גיט נאר בייא קריאת שמע אלזין האבין די חקמים גיזאגט ביו האלקע נאכט און פון דעם וועגן מעג מען לייגענען קריאת שמע (ח"א) (חם לישראל ע"ט)

די נאנצע נאכט. אלא גי פה שאמרו חכמים עד חלות נאר בייא אלע מצות וואס דיא חקמים האבין גיזאגט מען זאל וייא טאהן ביו האלקע נאכט. מצותן עד שיעלה עמוד השחר פון דעם וועגן מעג מען טאהן די מצוה אנאנצע נאכט. דיינו חסיד חקמים וצאדים מקריב ויין די חלב און דיא גלידער פון קרבן אויף דעם מוקבם. מצותן עד שיעלה עמוד השחר איז צו טאהן די מצוה און ויי מקריב ויין אויף דעם מוקבם אנאנצע נאכט ביו דער מארגין שטערין גיט טאהן וואס שטייט אין דיא תורה מען זאל ויי גיט עסין איין טאג. מצותן עד שיעלה עמוד השחר מעג מען וייא עסין דיא גאנצע נאכט וואס נאך דעם טאג) ביו דער מארגין שטערין גיט אויף. אם יא קנה אפיו חקמים עד חלות אויב עם איז אז מען מעג טאהן דיא מצוה אנאנצע נאכט פאר וואס האבען דיא חקמים גיזאגט ביו האלקע נאכט. כדי להרחיק את האדם מן העבירה. צו דער ווייטערין דעם מעגלשען פון איין עבירה. אז ער וועט וויסען אז ער האט צייט צו לייגענען קריאת שמע אדער צו עסין דעם קרבן די נאנצע נאכט וועט ער ויה גיט אייזין און וועט אפ לייגען אויף שפעטער און דער ווייט וועט ער ויה לייגין שקלאפען. און עם קען ויין ער זאל שקלאפען די גאנצע נאכט ביו טאג. וועט ער דאך גיט האבען גילייגענט קריאת

לא יאמר פדיון יש לי שאת ומעבור טונתה: ב בין תכלת ללבן. בין חמי תכלת לחסר לכן שכלית. פי' אחר
 נחת אמר שכלת תכלת ויש בה מקומות שלא נקטם האכס ופה ונשאר לכן: בין תכלת לברתי. לזכר תכלת
 קרוב לגוון של כרתי כריתין שקורין פיר"ש בלע"ז: עד שלש שעות. כיום. עד סוף שעה שלישית שהיא רביע
 היום בזמן שהמים והלילות שים. ולשלוש זמן ק"ש היא עד רביע היום בין שהמים חלוקים בין קררים וכן הא
 דתאן לקמן חפלת השחר עד

ד' שעות כיום היינו עד שלש
 היום. וד' שעות דקט
 לפי ששלוש היום הוא ד'
 שעות בזמן שהמים והלילות
 שוין וכל מקום שזכר במשנה
 כך וכך שעות כיום פ"ד זה
 חתה נרד לחשוב ולדון. זה
 הכנתי מפירושי הרמב"ם ונתקבל לי. וטעמא דר' יהושע דלמא עד שלש שעות כיום טען דרך בני מלכים
 טלחין שומדין ממסחין עד סוף שעה שלישית ורחמנא דלמא ובקוץ עד שעה שכל בני חרס שומדים ממסחין קאלמא
 והלכה כר' יהושע. (ו) ומיהו לכתחלה נרד לכוין לקרות ק"ש עם הן החמה כמו שהיו החזיקים עומדים:
 לא הפסיד. כלומר לא הפסיד מלכוד לפניה ולאחריה חלל אפ"פ שבערה שנתה קורא ומכרד לפניה ולאחריה:
 באדם הקורא בתורה. אפ"פ שלא ילא ידי חובת ק"ש בעוה"ל. יש לו קבול שבר בקורא בתורה: ג' יסו.
 על נדחים דכתיב כשכך דרך שכיבה: יעמדו. דכתיב ובקוץ דרך קומה:

קריאת שמע. אדער עד נועם ניש האבין גיגעסין
 די פלייש פון קרבן נועם מען די פלייש מוין פאר
 ברענין. נועם עד דאך ניש האבין גיגעסין די מוצה.
 ווארומ די מוצה איז מען זאל עסין די פלייש פון
 אקרבן און מען זאל די פלייש ניש דארפין פאר
 ברענין. אדער אז מען נועם אים זאגין דיא צייט
 איז קורן נאר בוי האקבע נאכט נועם עד נישט
 טאן קיין זאך בוי עד נועם פריער לייענען קריאת
 שמע אדער עד נועם פריער עסין די פלייש פון
 קרבן. אדער אז עס האט גיפארפין ביי איינעם
 נואם האט בוי האקבע נאכט נאך ניש געלייגט
 קריאת שמע האלטין דיא חבשים אזוי וויא רבן
 גמליאל אז עד קען לייענען קריאת שמע בוי
 דער מארגניגשערין קומט אויף: ב מאיפתי קורין
 אז שמע ברחמי ווען הייבט זיך אן די צייט צו
 לייענען קריאת שמע אין דער פריא. משכיר בוי
 חבלת זיין אז מען קען דער קענען צווישען
 בלאהע וואל און ווייסע וואל אז מען האט גענוגן
 אשמיקול ווייסע וואל און מען האט זי גיפארפין
 בלא און אין אנדערע ערשער האט די בלאהע
 פארב ניש גוט אן גינומען איז געבליבען ניש
 בלא און ניש ווייס. אז עס איז שוין אזוי ליכטיג
 אז מען דערקענט אויף דר שמיקול וואל וועלכער
 ארם איז בלא און וועלכער ארם איז ניש גוט
 בלא. מען מען שוין לייענען קריאת שמע. נאך
 אפישט איז בוי חבלת זיין. ווארומ אין יעדער ציץ
 איז גינען פארצייטן אפאדים חבלת אז עס איז
 שוין אזוי ליכטיג אז מען דערקענט וועלכער
 פאדים איז חבלת און וועלכער פאדים איז ווייס.
 מען מען שוין לייענען קריאת שמע. ביי איינער
 אופר בין חבלת לברתי רבי אליעזר זאגט אז עס איז
 שוין אזוי ליכטיג אז מען דערקענט וועלכעס איז
 געפארבט מיט חבלת און וועלכעס איז געפארבט
 (ח"א) (זכר לישראל ע"ה)

מיס פריה מען מען שוין לייענען קריאת שמע
 אין דער פריה. ונוסחא דהיז חסדי און עד דארף
 אים קלאין קריאת שמע בוי דיא וון שיינט אויף.
 ביי חז"ש אומר עד ג' שעות רבי יהושע זאגט עס איז
 צייט צו לייענען קריאת שמע אין דער פריה בוי
 דרייא שעה אויף דעם טאג. שוין דוד בני מלכים
 געפירט בשלש שעות. ווארומ דער שטייגער איז דיא
 קינדער פון מלכים שטייגן אויף פון שפלאך אז
 עס איז שוין דריי שעה אויף דעם טאג. און ווייז
 עס גיפונען זיך מענטשן וואס שטייגן אויף פון
 שפלאך ווען עס איז שוין דרייא שעה און דעם
 טאג הייסט דאס דיקוסה. ווען די נועםס
 אויפשוין אדאס לייענען קריאת שמע און וואס
 די משנה זאגט בוי דרייא שעה אויפן טאג איז
 צייט צו לייענען קריאת שמע דאס איז נאר ווען
 עס איז טאג און נאכט גלייך צוועלף שעה טאג
 און צוועלף שעה נאכט איז דריי שעה אויפן טאג
 אפערטיט טאג און אזוי רעכנט מען אלע מאהר
 די צייט פון קריאת שמע לייענען אין דער פריה
 בוי אפערטיט טאג. אמאהל איז דר פערטיל טאג
 ווייניגער וויא דרייא שעה און אמאהל איז דער
 פערטיט טאג מער וויא דריי שעה. הקורא מביא
 נאך דעם פערטיט טאג פערלירט עד ניש דיא
 ברכות פון קריאת שמע. און עד דארף זאגן די
 ברכות פון פר קריאת שמע און נאך קריאת
 שמע. האט הקורא בתורה און עד האט שבר אזוי
 ווי איינער לערנט די דריי פרשיות פון קריאת
 שמע אין דער תורה מיט אין דער צייט ווען מען
 דארף לייענען קריאת שמע. אדער דעם שבר
 פון דער מוצה וואס השם יתברך האט גיהייסען
 לייענען קריאת שמע האט ער פאר לארען:
 ג' בית שמיא אוקרים בערב ג' אדם יסו ויקרא ויבקר יבסוד.

ברכו. בין נקמה בין נתיב בין כהלי' : כד
היות. ולוי היות ליהרג ולס היות מת היות מתחייב
כנשך : ד שתיים לפניו. יוצר אור ואכה רבה :
ואחת לאחריה. אחת וליז : ובערב מברך שתיים
לפניה. מעריב ערבים
ואכה עולם : ושתיים
לאחריה. אחת ואמונה
והנטיב : אחת ארוכה
ואחת קצרה. אשמים
שלפניה קלי יוצר אור ארוכה
שמותה ככרך וחתמה
ככרך. וכן מעריב ערבים.
אכה קצרה שותמת ככרך
ואמה שותמת ככרך :

ועדיין זמן קומה למקנה יולא כדענד. פרי' : [ו] שבני אדם
עומדים. כ"ס מילין רחם מסוק וכלכתך כדרך כלומר כפי
שודתן לאדם שלא יתכוין לא כשיכסה ולא כקמ'. וכשלא
שלא כל אלא ללמדנו שכל העוסק במצוה פסוק מק"ס כלומר שכל
שמה' מכלל כדרך ואיך עוסק במצוה אחת חייב כק"ס אכל
כשתפסק במצוה כו'. ולכן אמרו
כ"ס דל"ס סוף מכולל שכלכות
כדרך קורא ק"ס. פרי' :
[ו] בשחר. סוף דמיידי ככריות
ללא כתיבי. כקרא יחא ל"ס
למקט כרישא דשחר כלאשכחן
כתמיד דנקיט כקר תחלה. אכל
כ"ס דמיידי כקריאת שמת דקלי
אקרא נקיט כרישא דכריות.
חוס' : [ח] וכן לאחריה. ו'
ככרות סללו על סס שבת כיום
פלומד (חללים ק"ע) רס"י
כסס סירושלמי. וירלו עינינו לא

אחת ארוכה ואחת קצרה. מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר.

בית שמאי זאנען צו מעריב זאל זיך דר מענטש
אין בייגין אויף אזויס אונ לייגענען קריאת שמע
אונ צו שחרית זאל ער זיך אויף שטעלן אונ
לייגענען קריאת שמע. שנאמר וקבוצה וקבוצה וקבוצה
עם שמיים אין פסוק וקבוצה וקבוצה. מיינט
מען דו זאלסט לייגענען קריאת שמע ליגענדיג
אונ שמייענדיג. בייא נאכט זאלסטו לייגענען
קריאת שמע ליגענדיג אויף אזויס אונ אין דער
פריה זאלסטו לייגענען קריאת שמע שמייענדיג.
בית הלל זאגט דאס קורא כדרך בית הלל זאנען
זענער מענטש לייגענט קריאת שמע ווי ער וויל.
שנאמר וקבוצה כדרך וקבוצה עם שמיים אין פסוק
וקבוצה כדרך דו זאלסט לייגענען קריאת שמע
נוען דו נועסט גיין אין נועט. איז דאס גיט
ליגענדיג אונ גיט שמייענדיג. אס בן זשה נאמר
וקבוצה וקבוצה אוב. עם איז אזוי אז מען מען
לייגענען קריאת שמע גייענדיג אויף פאר וואס
שמיים אין פסוק וקבוצה וקבוצה. בשעה שגני
אדם שוכבים ובשעה שגני אדם עומדים נאר דער פסוק
מיינט אונ צו זאגן די צייט פון קריאת שמע
לייגענען ביי נאכט זאלסטו לייגענען קריאת שמע
נוען מענטשן לייגן זיך אונ אין דער פריה זאלסטו
לייגענען קריאת שמע נוען מענטשן שטייען אויף.
אמר רבי פרמון אני הייתי בא בדרך ר' טרפון האם
גיאנאם איה בין אסאך גינועזין אין נועט ביי נאכט
אונ נוען עם איז געקומען דא צייט צו לייגענען
קריאת שמע. תשיתי לקרות כדרך בית שמאי האב
איה זיך איין געבוגין אויף אזויס צו לייגענען קריאת
שמע. ווי בית שמאי פסקענען אונ די מענטשן
וואס זענען גינוען מיט מיר האבין געלייגענט
קריאת שמע גייענדיג ווי בית הלל זאגט זענען
זיין אנועק גענאנען נויטער אונ איה בין
געבליבען אליין. וספני געזיט ספני הנסים בין איה
געקומען אין אסאך פון גולגים. אמרו יו בדי הית

חייב געזיט האבען דא. חקמים גיאנאם צו רבי
טרפון דו גיט נוערס גינועזין דא שטראף.
שעברת מי דברי בית הלל וייל דו האסט עובר גינוען
אויף דא רייד פון בית הלל. אונ אז דא גולגים
וואלטען זיך געהאנגען וואלטען נאך גישטראפט
גינארין אויף עולם הקא אויף וייל דו האסט
זיך אליין געבראכט צו דער סכנה מען זאל זיך
האנגענען : ד' בשחר כדרך שמים פנייה צו שחרית
זאגט מען צוויי כרכות פאר קריאת שמע
ויוצר המאורות אונ הבורח עמו ושראף באהבה.
ואתה יאחזיק אונ איין כרכה נאך קריאת שמע
וגאל ושראל. ובערב שמים פנייה אונ צו מעריב
זאגט מען צוויי כרכות פאר קריאת שמע
והמערב ערבים אונ אכה עמו ושראל. וספני
יאחזיק אונ צוויי כרכות נאך קריאת שמע נאך
שראל אונ שומר עמו ושראף לעד. ואונ דא
כרכה פון ברוך ה' לעולם אמן וזמן רעכונט
מען גיט. נוייל דאס האט מען נאר געמאכט פון
זייערשטענען נוייל זייערע שוהלען זענען גינוען
אין פערד אויסער די שטאט האט מען גינואלט
מען זאל לייגענען דאוונען מעריב סאמער נועזין
נאך קומען מענטשן אין שוהל צו שמונה עשרה.
אחת ארוכה דא צוויי כרכות וואס פאר קריאת
שמע צו שחרית אונ די צוויי כרכות וואס פאר
קריאת שמע צו מעריב איז איינע פון זיין אלמאנע
דס הייבט זיך הייבט זיך אן מיט ברוך אמה אונ
לאזט זיך אויס מיט ברוך אמה. נדיא כרכה פון
יוצר אור אונ די כרכה פון אשר כרכו מעריב
ערבים. וחתה קצרה אונ איינע פון זי איז אקורצע
זי לאזט זיך נאר אויס מיט ברוך אמה אקער זי
הייבט זיך גיט אן מיט ברוך אמה דאס איז נאכהה
כרכה אונ אהבת עולם. פסם שאמרי תאריך איז
רשאי קצרי נדיא דא חקמים האבען גיאנאם מען
זאל לאנג מאכען די כרכה נוען זאל אן הייבען

בית (ח"א) א ב בית

אזוי מיינט מען דער עיקר דערצייילונג וועט זיין
נואס גאט האט אויסקעלייזט די יידן פון די אלע
מלכים וואס האבן געארבעט מיט זייא, אונזשפון
דעםקונעניג ווערן סיר דערמאנען וואס גאט
האט אים אויסקעלייזט פון סצרים אויף ביידע בן
המה אויפן נאך אזוי אנלייבן וועמען זאגן, גאט
האט גיזאגט צו יעקב זאגן וואס יצחק שפעטער
דיין וועט שוין מער גיט דערפון ווערן
וועלכע בן אה ישראעל ה'ה שפעט נאר ישראעל וועט זיין
דיין נאמען יא שפעטער שם יעקב וועט מיינט
גיט אז דער נאמען יעקב וועט אויפגערושען
ווערן פון זיין ארט וועט דעם נאמען יעקב
גאר גיט דערמאנען אז ישראעל עיקר יעקב ספי
נאר אזוי מיינט מען דער עיקר נאמען וועט זיין
ישראעל, מען וועט אים אייביג רופן ישראעל, פון
דעםקונעניג וועט מען אים אסאך רופן יעקב
אויף זון הוא אויפן אונ אזוי יאגאט דער פסוק אז
תהיה ראשונה איר וועט גיט געדייגקען די ערשטע
איר גיט פארשטיין אז תהיה ראשונה איר וועט גיט
געדייגקען די ערשטע וועט שטענד מלכות דאס מיינט
ספען איר וועט גיט מער געדייגקען וואס גאט
האט אים אויסקעלייזט פון די מלכים וואס האבן
מיט אים געארבעט וועט איר גיט פארשטיין אז יצחק
דיין ערשטע דאס מיינט מען איר וועט שוין גיט מער
אויפגערושען וואס עס איז גינען ווען איר זענט
אויפגערושען פון מלכים ה'ה וועט תהיה שמה
תהיה איר וועל מאכן אנים וואס וועט אים
ארויס טראקטן, פון דער אה וועט איר האבן צו

בראשית ר' שמעון סתם (ישיע' נא) ואשים דברי בסך כמה אית ליה לבר נש לאשתדלח באורייתא וימנא וילנא
בנין דקב"ה ציית לקלאון דאיטן דמתעסקי באורייתא וכלל מלה דלחתדש באורייתא על ידא דהוא
דאשתדל באורייתא עבד קריעת מלא. תנן כהניא שעתא דמלה דלאורייתא אחתדשת' משומיה דבר נש הניא מלה
סלקא ואתעתדא קמיה דקב"ה וקב"ה נטיל להניא מלה ובקיש לה ואעבר לה בשכשנין עטרין גלישין ומחקקן. ומלה
דחתדש' דלחתדש' סלקא ויחבא על ריטא דלדיקא ונש עלמין וסעא ותמן וסעא בשכשנין אלף עלמין וסליקא לגבי שתיק
וימין וכל מלין דשתיק וימין מלין דכחתבא אינן ברין סתימין עלאין. והוא מלה סתימא דכחתבא דלחתדש' דחתדש'
הכא כד סלקא אחתכרת באטן מלין דשתיק וימין וסלקא ונחתא כהדיייה ואעלא בתמינשר עלמין גניזין (שס סד) דשין
לא רחא אלהים ונחת. נפקי מתמן ושקאן ואחיו מליאן ושלמין ואשתדו קמי שתיק וימין כהוא שעתא ארס שתיק
וימין כהא מלה וינחא קמיה מכלא. נטיל להניא מלה ואעבר לה בתלת מאה ושכשנין אלף עטרין. הניא מלה סתם
וסלקא ונחתא ואתכדילא קריעת מלא וכן כל מלה ומלה דכחתבא (ס"א) (ס"ב) רקישין קיימין כקחתא
(הא לישראל דא) (ח"א) 2 2 2

הלכה פסוקה

יום־לחק

מוסד

מלנג'יטא דר' מאי

ש"ע אורח סי' א' ומס' ב"ד ואילך

(א) והנה פארי לעמוד בבוקר בעבודת ה' ויבא יעקב
 ויד דארף ויד שטארקין ויה אליב
 ויוף צו שטיין פריה צו דינען ויין באשעפער
 ויהא הוא מעור השדה ער ואל אויפנועקן דעם
 ארגינשטערין נער ואל אויפשטיין איידער דער
 ארגינשטערין הייבט אן צו לייכטן: (ב) ראי
 זי נא שטים שיהא מיט דראג על ווערן בית המקדש
 נענדער יוד וואס האט מוזא פאר נאט וואס ער
 איז פרום דארף ער וארגין אונ האבן צער אויף
 עס חורבן פון בית המקדש: (ג) טוב כעס שטעט
 ונה עבודת ה' בנה עס איז בעסער מען ואל
 אונגען אביסל מיט בונה. איידער מען ואל
 אונגען פיל אן בונה. און מען מען דאונגען פיל
 אן בונה איז געווען גוט, נאר אויב ער וועט
 אונגען פיל וועט גוט קענען ויין מיט בונה.
 אויב ער וועט נאר דאונגען אביסל וועט
 נען ויין מיט בונה, איז בעסער ער ואל דאונגען
 אביסל מיט בונה. איידער ער ואל דאונגען פיל
 בונה: (ד) טוב להמליך בציוה בשטח עסיפה עס
 גוט מען ואל קענען אויף די ציוה נען מען
 שטאן דעם מלית: (ה) גוד עוש המבטל מצות
 דער מענטש וואס גייט גוט אין ציוה איז
 שטארק גרויס ווערן נאכט אונ אויף אים איז
 אונט גיווארן דער פסוק (אויב דא) לאחז בנפלות
 ויערדו רשעים סבבה איז צו נעמען די עקין פון
 וועלט אונ די רשעים ווערן אראפגעשטאקלט
 ין פון איר ודי מענטשן וואס האבן גוט
 מען די בנפות מיט די ציוה, וועט נאט אן
 ער די עקין פון די ערד אונ די רשעים ווערן
 אראפגעשטאקלט ווערן פון איר) והנה במצות ציוה
 ויהא פני שכינה דער וואס איז געווען צו
 זיין די סנה ציוה וועט ער ווער ויין צו

אמר סקרים וספרה לא יושלו בכם לא יסורין ולא סחוקות
והא תסרהם ולא תסעטם ולא תעטלו ולא תפריכו ימים ולא
תפריכו רוח ולא צוים ולא יצוין ולא קוללו ולא תחמרו ולא
תחמנו ולא תבטו ולא תפדו ולא תחמם תבטים ולא תחמין תבטין
והא תחמין דין בינסם ולא שמי תחמללם תבטים על ידכם. וי
שמות ארבע וסעטתם מתקדשין וקובעם על זמנך וזמנן ממון
שמות ארבע וסעטתם מתקדשין וקובעם על זמנך וזמנן ממון
שמות ארבע וסעטתם מתקדשין וקובעם על זמנך וזמנן ממון

עמר הקדוש ברוך הוא ישראל נאם האם גיזאנאם
 די יודין לא ייעלו בכם עם נועם אייה גים
 העלפין לא תסדוין ולא תחבכות גים אז עם נועם
 קובען אויף אייה נסדוים, אונ גים אז קען נועם
 אייה שפראפן מיט רייד לא תתאז גים אז קען
 נועם אייה זאגן דיא צרות נאם אויף אייה נועם
 קובען ולא תבטוין אונ גים אז קען נועם אייה צו
 זאגן נאם אז איר נועם מקבים זיין די הורה לא
 פלט אונ גים אז קען נועם אייה פארנווארפן און
 נלחז ולא תירטו ימים אונ גים נאם איר נועם לאונ
 לעבן ולא תירטו רוח אונ גים נאם איך וועל איין
 האקטין מיין פעם ולא שניה אונ גים נאם איך וועל
 שיקען צו אייה נביאים ולא צוויי אונ גים מינע
 נעבאם ולא קלחו ולא תרמז אונ גים נאם איך וועל
 אייה פלוצין אונ גים נאם איך וועל אויף אייה
 זאגן ותרם ולא תמזל אונ גים נאם איך וועל אייה
 נכריקטין אונ גים בושא ולא פחד אונ גים אשאנר אונ
 גים אשורעק ולא אימז העולם תבא אונ גים די מורא
 פון עולם תבא ולא אימז תשוב אונ גים דיא מורא
 נאם איר נועם נאמפין לעבן ארעכענונג פאר
 נאם אויף אלעם נאם איר האם גימאזן ולא אימז
 די ינהג אונ גים די מורא פאר דעם משפם פון
 ביתכם ולא שמי המתהלך ביהם על ידכם אונ עם נועם
 אייה גים זיין אשאנר נאם מיין נאכען ווערם
 פארשעמם ביי דיא פעלקער דורה אייה וסי שא
 נשים אזו בכל אלה אונ דער קענטש נאם נועם
 גים מאהן לראש צו די אלע זאכן הוא מאבד
 וכתו פארלירן, ער זיין זכות וזונע מוט מוט תרבה
 אונ ער פארמיידם פון זכות פיר מכות ושלוחי
 שחמדי אונ זיינע יאהרין ווערין אפגעקורצט וקנה
 שם רע אונ, ער קויפט ויה אשכעכטין נאכער ונכרי
 יי פעלי ונשטוי ונזונא אכטוי אונ עם נוערין אים
 נערמאנע זיינע מעשים נאם ער האם גימאזן

ענין דער אורזאך די וועג פון וויינע עקסטרין וואס מען האט געפונען אין דער נאטור
ווערט פארמיינט אויף די וועג און אויף יעדע וועלט ווי מען שרייבט אין וויינע אלע שלעכטע
(דא) (הא ישראל ע"ש)

(חוק לישראל ע"מ)

(x77)

2

4

זאבין

מפניו מפורסמין ונותן טיפוס דין ומשפט וכל שחכם שחכם
בילדו נפשי לו אל כל מה נחשבו ממנו בדינים משונים וכוסס
מרוכס ומלאכים מכורים כעולם ארץ לכן הוא חומר ומס
חשבו ליום פקודם וזו' ולחם חסדו שופט חסדו. ועוד אלף חוסס
כענין ענין כבוד חוסס כלונו שופט חסדו חוסס כפיו אל
דבריו נשמתם חוסס כולם פרנסתו מתמטת חוסס כחשכס
זו פניו מפתח חוסס כלונו יסודין בלוי פניו חוסס כדיו
יורד מכבודו חוסס כלונו מה כללם חוסס ככלונו שמוי ממקדריס

בשעת הנחתו ובשעת חליצתו: (ו) חמניו הפילין צדיק

ואכן וואס ער האט גיטאדן ווערין בעוואקס
ונומן עליהם דין וחשבון אונ ער וועט געבין אויף זי
רעכענענע פאר נאט אונ ער וועט געמלשעט ווערין
אויף זיי וכל שחכם ששחם ביצרו נשית לו אבי אונ אלע
שמוחות וואס ער האט זיך געפרייט מיט דעם
יצר הרע ווען ער האט גיטאדן רי עבירה. וועט
אויס ווערין אפגעקרייט ויהם נחבנים מסנו בדינים
משונים וגושה מרובה אונ זיי וועלן געמאנט ווערין
פון אים מיט שווערע רינים אונ מיט פיל שאנקע
ומלאכים אכזרים אונ דורך מלאכים וואס זענען
אומגעקראמט כענין אויף רי לאנגע וועלט
לאויף עולם הבא לכן הוא אויפן ריבוער זאנט דער
גבאי (ישעיה') ומה תעשו ליום פקודה וואס וועט איר
קאדן אין רעם טאג וואס נאט וועט אויף אייך
בפעלן אייערע זינד וישואה פקדון תבוא אז אויף
אייך וועט קומען אפארוויקסמאג פון נויימין על מי
תנוסס זערה צו וועמען וועט איר לויפן מען זאל
אייך העלפן וואנה תעבו בברכס אונ ווא וועט איר
פארלאזן אייער פבור וועד אדם חוסס בענין ענין
בהות נאך אשקראף איז אפגעקלש זינדונג מיט
זיינע אויגן. ווערין אים דיא אויגן מונקעל חוסס
באזוני שופט חרפתי אז ער זינדונג מיט רי אויערין.
וועט ער הערין זיין שאנדע וואס בפי' אין דבריו
נשקעים אז ער זינדונג מיט זיין כוול. וועלן זיינע
רייד גיט אנגענומן ווערין ביי מענטשין חוסס בנצח
פרנסתו מתמטת אז ער האט געזינדונג וואס ער
האט גיגעבן אפגענושין אשעקעט עצה. וועט
אויס געמינערט ווערין זיין פרנסה חוסס במשכבה
אז ער זינדונג וואס ער טראכט פון עבירות זי
פניו משתנה וועט אים גענדרט ווערין די שיינקייט
פון זיין פנים וואס בלשונו אז ער זינדונג מיט זיין
צונג ווער רעם לשון הרע רבילות ליצנות בול
פה (מיואקה רייד) אונ גאך אזעלכע ריידן יסידין
באזוני ענין קוקען אויף אים יסורים חוסס בידי אז ער
זינדונג מיט דיא הענט ייד מכבודו וועט ער
אראפגערעין פון זיין פבור חוסס כלונו אז ער
זינדונג מיט זיין הארץ ולמשל ער איז גרויס ביי
ויך אין הארצין. אדער נאך אזעלכע וואכן פת
בדאנה וועט ער שטארקען מיט זארג חוסס בגלוי
אז ער זינדונג מיט זיינע פים ווער לויקט טאדן
עבירות. אדער נאך אנדערע עבירות וואס מען

(ו) צדיק שיהיה עליו תפילין בשעת ק"ש ותפלה:
(ז) הייב אדם למשמש בחפילין בכל שעה שלא יסח
דעתו מהם וימשמש בשל יד תחלה וכשיאמר וקשרתם
לאות על ירך ימשמש בש"י וכשיאמר והיו לטוטפות
בין עיניך ימשמש בש"י: (ח) תפילין ש"ד חולץ תחלה
משום דכתיב והיו לטוטפות בין עיניך כל זמן שבין עיניך
יהיו שתיים. צדיק לחלוץ תפילין של ראש מעומד.
יניח בחוק של ראש ועליו של יד כדי שישכבא להניחם
יפגע בשל יד תחלה: (ט) כנהג החכמים לנשק תפילין

זעקן רעם פנים פון די שכינה: (ו) צדיק שיהיה עליו
תפילין בשעת קריאת שמע ותפלה ווען מען ליינענט
קריאת שמע אונ ווען מען באווינט שמונה עשרה
בארץ מען גיין אנגיטאדן תפילין: (ו) הייב אדם
למשמש בתפילין בכל שעה אפגעקלש בארץ אנטאפין
די תפילין צו יערער צייט ווען ער דערמאנט זיך
אז ניי שלא יסח דעתו מהם ער זאל גיט אפריקען זיין
דעה פון זיי ווער זאל גיט פארגעסן אז ער גיט
אין תפילין וכשיאמר וקשרתם לאות על ירך ימשמש בש"י
יד אז ער זאנט דיא ווערמער וקשרתם לאות על
יך. זאל ער אן מאפין רעם של יד ורי תפילין
וואס אויף רי האנט) וכשיאמר והיו לטוטפות בין עיניך
אז ער זאנט די ווערמער והיו לטוטפות בין עיניך
ימשמש בש"י ראש זאל ער אן מאפין רי תפילין וואס
אויף זיין קאפ: (ח) תפילין של ראש חולץ תחלה פריער
זאל ער אויסקאדן די תפילין פון קאפ. נאכרעם
זאל ער אויסקאדן רי תפילין פון האנט משום
דכתיב ויניח עס שמיים אין פסוק והיו לטוטפות בין
עיניך צווישען ריינע אויגן ואלין זיין צוויי תפילין.
ראס מיינט מען די זמן שבו ענין אזוי לאנג ווי די
תפילין ליגען צווישען ריינע אויגן (אזוי לאנג ווי
דו גייסט תפילין אויף דיין קאפ) והיו שתיים זאלין
זיין צוויי תפילין זאל זיין תפילין אויף ריין האנט
אויך אז ער וועט אויס טאדן רי תפילין פון האנט
פריער. בלייבט נאך די תפילין פון קאפ אלליין
צדיק לחלוץ תפילין של ראש מעומד ער בארץ אויסקאדן
די תפילין פון קאפ שמייענדיג יניח בחוק של ראש
אין ביימיל זאל ער אריין לייגן פריער די תפילין
פון קאפ ווען ער געבין רעם זאל ער אריין
לייגן די תפילין פון האנט כדי שישכבא להניחם ווען
ער וועט קומען לייגען רי תפילין יפגע בש"י יד תחלה
זאל ער פריער מרעפין רעם של יד ורי תפלה
וואס ער בארץ לייגן אויף רי האנט: (ט) כנהג
החכמים לנשק תפילין בשעת הנחתן ובשעת חליצתן בייד
דיא חכמים איז אפגהג זיין זאלין קושין רי תפילין
ווען מען ליינט זי אונ ווען מען מוהק נייא אויס:
(י) חמניו הפילין צדיק זייד מרהור פאות אשה רער
וואס ליינט תפילין אזוי לאנג ווי רי תפילין ליגען
אויף אים בארץ ער זיך הימן ער זאל גיט טראכטן

עבירות. אדער נאך אנדערע עבירות וואס מען
(חכ לישראל ע"ט) (ח"א) 2 5 אפגעפירט

חוטא כלידו ילדו ונקטרנו חוטא ומחטא קובר את אשתו ואת בניו
ובני ביהוה חוטא בליטות גור דינו נחתם. המקום ברחמי יוכנו
לשוב כחשוכם ולפנות נחת רוח לפני המיד כי"ר :

אָפֿעֶקֶרְצֶם וַיִּנָּע יִאֲהָרִין חוּפֵא בְּיָדוֹ אִזְ עַר
וַיִּנָּדִיגֶם מִיָּם דַּעַם יִצָּר הָרַע וַיִּצָּר מִקִּטְרֵנוּ וְנִעַם דַּעַר
יִצָּר הָרַע אֲלֵיין אוֹיֵף אִים מִסָּרִין פֿאַר גָּאָם, אִונ
וְנִעַם מֵאָנֶען פֿון גָּאָם עַר וְאֵל דַּעַם מִקִּטְרֵנוּ
שְׂמִיָּאפֿין חוּפֵא וּפִתְּיָא אִזְ עַר וַיִּנָּדִיגֶם אֲלֵיין אִונ
מֵאָכֶם גָּאָף אֲנִדְרַעַר וְאֵלִין אוֹיֵף וַיִּנָּדִיגֶען קוֹבֵר אֵת
אִשְׁתּוֹ וְאֵת בְּנֵי וּבְנֵי בִיתוֹ וְנִעַם עַר בְּגִרָאבִין וַיִּין וַיִּיבֵב
אִונ וַיִּנָּע קִינְדֵּר אִונ וַיִּנָּע שְׂמוֹב מִקִּטְרֵנוּ חוּפֵא בְּיָדוֹ אִזְ עַר וַיִּנָּדִיגֶם מִיָּם לִיָּצְנוֹת וְנִעַם עַר לֵאכֶם
פֿון דִּי תוֹרָה אִונ מִצְוֹת גִּיד דִּינוּ נַחֲתָם וְנִעַם וַיִּין גִּיד דִּין גִּעַחֲמָת הַפִּקֹּס בְּחִמֵּי יוֹגֵנוּ לְשׁוֹב בְּחִשְׁבָּה
גָּאָם מִיָּם וַיִּנָּע רַחֲמָנוּת וְאֵל אִונִי הַעֲלִפִין מִיר וְאֵלִין וְכֵה וַיִּין צוּ מֵאָדָן הַשׁוֹבָה וְיַעֲשֶׂה נַחֲת רַחֲמָנוּת
לְפָנֵי מִסֵּד מִיר וְאֵלִין שְׂשִׁעֲנִיגֵי מֵאָדָן אֲנִדְרַעַר וְאִכִין וְנִעַם גָּאָם וְאֵל הַנָּאָה הָאִכִין פֿון וַיִּיא
בִּיָּדֵי רַעַן אִזְ וַיִּין דַּעַר וַיִּנָּע פֿון גָּאָם :

אִזְ עַר וַיִּנָּע קִינְדֵּר אִונ וַיִּנָּע שְׂמוֹב מִקִּטְרֵנוּ חוּפֵא בְּיָדוֹ אִזְ עַר וַיִּנָּדִיגֶם מִיָּם לִיָּצְנוֹת וְנִעַם עַר לֵאכֶם
פֿון דִּי תוֹרָה אִונ מִצְוֹת גִּיד דִּינוּ נַחֲתָם וְנִעַם וַיִּין גִּיד דִּין גִּעַחֲמָת הַפִּקֹּס בְּחִמֵּי יוֹגֵנוּ לְשׁוֹב בְּחִשְׁבָּה
גָּאָם מִיָּם וַיִּנָּע רַחֲמָנוּת וְאֵל אִונִי הַעֲלִפִין מִיר וְאֵלִין וְכֵה וַיִּין צוּ מֵאָדָן הַשׁוֹבָה וְיַעֲשֶׂה נַחֲת רַחֲמָנוּת
לְפָנֵי מִסֵּד מִיר וְאֵלִין שְׂשִׁעֲנִיגֵי מֵאָדָן אֲנִדְרַעַר וְאִכִין וְנִעַם גָּאָם וְאֵל הַנָּאָה הָאִכִין פֿון וַיִּיא
בִּיָּדֵי רַעַן אִזְ וַיִּין דַּעַר וַיִּנָּע פֿון גָּאָם :

אונקלס

בראשית יום ב תורה

לחשוד מלח דלא יהיה נפש י יה יהוה יהוה - רוח יוד הא ואו הא - נשמה יהוה היה יהי ה' רמליו יוד אל שם
בן שבנשמה בניקוד חולם :

וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת-הָרָקִיעַ וַיְבַרֵּךְ
בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לָרָקִיעַ
וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לָרָקִיעַ

בעל המורים
(ו) מעל לרקיע כי כחם הכה ואיך ויסי קול מעל לרקיע כמרכבס דימחלל. כמו שאין דורכין כמחשס כראשית כרכוס כך אין
דורכין כמחשס מרכבס :

שפתי חכמים
ו דקשס וכלא כנר נבראו השמים כיום א' : ז משמש שר"ל
שכא ג"כ לשון תיקון וא"ת וכלא כס' חלל פי' רש"י מנדלס
כדי שתהווה ש"מ שכא לשון ניוול וכלא לשון תיקון וי"ל שהם
ר"ל שכא ניוול לשאס אכל מ"מ מנדלס תיקון לניסיון וא"כ
ספיר מניא ראייה על שכא ג"כ ל' תיקון ועוד שכא תיקון
השש דל' מניא חסודה להשאס אכל ש"י ניוול זה מותרת
להשאס (נח"י). ולי נראה דל"ק וכלא מירי דר"ע מודו דלשון
פשיה הוא ל' תיקון כדמייתי כנח' ראיה מחסיבוסת לא עשה
רגלו ולא עשה את שמו וכלא דלניו ר"א ור"ע אי תיקון אי
הנלך כינו כדמפרס טעמיהו כנח' (נח"י יכמות חס) : ז וכלא
פירא תלוי זה ככלא וי"ל דל"ל הייתי אומר דרקיע לא קיימא ליווי
ספרס בין מים העליונים לרקיע כמו שים מרקיע עד מים התחתונים ודרקיע לא עשה כן אלא מים העליונים כיו ממש על הרקיע כמו
שמינו ספארן נס כן לא עשה ליווי של הקב"ה כמו שפירש"י גבי עץ פרי במדבר ולכן לא נאמר בו כי טוב אכל עכשו שפי'
רש"י על דרקיע לא נאמר אלא מעל וכלא משמע דעשה דרקיע ליווי של הקב"ה איך להם לא נאמר בו כי טוב. א"כ משום שפי'
קבלס בין מים התחתונים לעליונים כי העליונים נוגעים ברקיע ומים התחתונים אינן נוגעין מ"ה לא נאמר כי טוב אכל עכשו
שפי' דלף המים עליונים אינם נוגעים קשה להם לא נאמר כי טוב (נח"י) כשלמס עד הכה ה"א דלסכי לא נאמר כי טוב לפי
שלא נאמר עדיין מלאכת המים דלס עדיין לא נכרא אחרו דבר שהמים יטוהו עליו אכל השתא דשמעין שסס תלויס כלויר ונמלס

פירוש לתורת אלהים
(ו) ויעש אלהים את הרקיע גאם המ צו רעכמ גימאכמ
דאם פאר שפרייטונג ויבדל אונ האם גימאכמ
אצווישען שויר בין המים אשר מתחת לרקיע צווישען
דאם פאר שפרייטונג ויבדל אונ האם גימאכמ
אצווישען שויר בין המים אשר מתחת לרקיע צווישען

הישר
מנחם נאמקארט די ער אונ הק"ה האם געפישעטס וינש
שעפסין, דער וויל נענען געליכס שעפסין פון הק"ה אצוויש
גענאנגען אויף די געאקעטע ערד פון קנ, איז קנ אויף
הכל 6 2 (ח"א)

בן: ה ויקרא יי לרקיע
 שמיא ויהוה רמש ויהוה
 צפר יום חגג: ו ואמר
 יי תפגשוני ברא מתחות
 שמיא דארא חד ותתחזי
 יבשתא

ויהי יום: ה ויקרא אלהים לרקיע
 שמים ויהי ערב ויהי בקר יום
 שני: פ ויאמר אלהים יקוו המים
 מתחת השמים אל מקום אחד

שמי

שפתי חבבים

שכר כלה ונמר מלכת המים קשה למה לא יאמר בן כי טוב:
 ו ואלה הול' כי טוב בשני מפני נמר מלכת הרקיע שגור
 בשני כמל' דלחם היו וקדשו בשני וי'ל שהקוות המים חס'פ
 שהיו נמר מלכת מ'מ הוא ג'כ מלכתה כפ'ע אכל קדשת
 הרקיע אינה אלא נמר מלכתה ואין שייך לומר כי טוב בעבור נמר
 מלכתה לבדה. וע'ל דהבוא לאו עשוי הוא כיון שלא נשתנה
 מכמות שהיה מתחלה אלא נחלתו לחין היו וכשני קדשו אכל לא
 נשתנה מראיתו לא שייך לומר כי טוב. ואלה הול' ג'כ כי טוב
 כמותו

בו כי טוב שני פעמים אחת לנמר מלכת השני ואלה
 לנמר מלכת היום: (ח) ויקרא אלהים לרקיע
 שמים. ש' מים י' שם מים כ' אל ומים שערבן זה
 נזה ועשה מהם שמים. (ס"א) שמים שם מים ד"ל אל
 ומים: (ס) יקוו המים. שטוחין היו על פני כל
 הארץ

יום שלישי א' לנמר מלכת היום ואל' לנמר יום שני ואל'
 דהשתא נשתנה מכמות שהיה מתחלה וי'ל דזה לא נקרא השמות
 נראית: י' ר'ל דלין חילוק בין ימין לשמאל: כיון שיש אל למסורת היו
 ש' מים: כ' מ'ה נקט שם מים. דלא תקשה לך מפרש אל מים דמשמע שהוא נושא אל המים עליו אלא כיין ששם מים על גבי ובעדלתו היו כללו הוא נושא אל
 המים וע'ל פ' שם מים נלמד ל'ד שהוא נושא אל המים עליו אלא כיין ששם מים על גבי ובעדלתו היו כללו הוא נושא אל

עניני מעשה בראשית

העפר למעלה עד שחרה היבשה וחס'י ראוהו לשוב. וסנה אלס
 שתי גזרות כהך משכנס כי עכע העפר לרדת למטה ועכע
 המים לעלות למעלה. ועשה גור על המים שהיו מנלחין אל כל
 העולם שרדו למטה כעכעו של עפר וגור על העפר שיעלה למעלה

(ס) ויאמר אלהים יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד
 וגו'. כתב הרב רבינו נחמ' וי'ל לפי סה' ההודו שהוא מים
 ועפר כדמיון מים עכורים. הולך הקב'ה לגור שיקוו המים
 מתחת השמים שהם גבוהים אל מקום אחד שאל למטה וסיעלה

פירוש לתורת אלהים

אדם היו גיענדינגם גיווארין די קלאכה פון דעם
 אנדערען קאג אונ עם האם ויה אן גיהווען איין
 אנדערע קלאכה אונ איז אויף גיענדינגם גיווארין
 דעם אייגנעם קאג דאס איז וואס פון דיא ערד
 האם ארויס געטאקסין גראו אונ בויקער דריבער
 שמיים ביי דעם אנדערען קאג צוויי מאהל כי טוב
 איין מאהל ווייל עם הט ויה גיענדינגם די ארבעט
 פון דעם אנדערין קאג אונ דאס אנדערע קאהל
 נועגין דיא ארבעט פון דעם דריטען קאג איז
 גיענדינגם גיווארין: (ס) ויאמר אלהים האם קאג
 גיוואנגם יקוו המים מתחת השמים דיא וואסער וואס
 געגן אונקער דעם הימל ואלין ויה איין וואקלען
 אל מקום אחר צו איין ארם ווארום דאס וואסער איז
 גיווען פאר שפרייט איבער דער גאנצער ערד
 האם קאג גימאכט איין וואקלען ויי אין ים אוקענוס

עם איז אוי גיווארין: (ח) ויקרא אלהים לרקיע שמים
 נאם האם גיווען דאס פאר שפרייטונג הימל
 ויהי ערב אונ עם איז גיווארין אבינגם ויהי בקר אונ
 עם איז גיווארין קארנען יום שני דער אנדערער
 קאג פלוקר עם איז שוין פאר ביי גינאנגען דער
 אנדערער בעת לעת. רש'י פרעגט פאר וואס
 שמיים נים ביי דעם אנדערען קאג כי טוב דער
 הירוך איז ווייל די קלאכה פון דעם וואסער האם
 ויה אן גיהווען דעם אנדערין קאג אונ איז גימ
 גיווארין דעם אייגנעם קאג ווארום די וואסער
 איז נאך גיווען צו שפרייט אויף דער נועלט אונ
 אויף אויז אואך וואס איז נאך נים אין גאנצין
 פערקריג קען קען גיט וואגין עם איז טוב. גוט.
 אבער דעם דריטען קאג האם ויה דאס וואסער
 פגראמקעלט אונ איז גיבליבען שמיין אין איין

פרקי ררבי אליעזר

הק' ביו גיווארין אונ קן איז צו געגאנגען צו קבל אונ
 האם גיוואנגם צו אים ווי קומקטו כיט דינען שעפסין וואקלען
 אויף ביין ערד. האם הק' גיוואנגם צו קן פאר וואס עכטו
 כינען שעפסין אונ דו בעקליידעסט דיה כיט מינע ווא'
 געם אראפ פון דיר די וואקלענע קליידער וואס דו האסט דיר
 געמאכט פון דיא נאל פון מינען שעפסין אונ בעאהל כיר
 פאר דיא וינגען שעפסין וואס דו האסט גינעסין. אויב דו

(ס) ויאמר אלהים יקוו המים וכו'. דיןקסאן איז גיווען דיא
 ערד ווי אנלייכער פלאקס אונ די גאנצע ערד איז
 גיווען בעדעם סים וואסער. אונ ווען נאם האם גיוואנגם דיא
 וואסער נאל ווערין פערנאמסלם צו איין ארם. איז גיווארין
 אויף די ערד פערשיידענע בערג הייכע אונ גינעדינגע. אונ דיא
 בערג געגען פארשפרייט גיווארין אויף די גאנצע ערד. אונ עם
 איז גיווארין סאהלין אין די ערד אונ די וואסער געגען אביין
 גילאפין אין די סאהלין. אונ נאם האם געמאכט די וואסער

אנדערען ארום יעדער ים. אויז ווי אפענקש'נס סאכטס אפארקאן ארום יין וויינאקסין. אז די וואסער פון ים הייבט ויה אויף
 אין דער הייב אונ ויי דערנען די וואסער. פאלין ויי צוריק אביין אין ים. אונקער די ערד איז אויף פארשפרייט וואסער. וויא
 סיי נאגין אלע קאג אנדעך וקע הארץ על המים. נאם וואס פארשפרייט די ערד אויף וואסער. אונ דיא ערד שווימט אויף
 דעם וואסער אויז וויא אשף שווימט אויף דעם ים. אונ אלע קטאלין וואסער קיסען פון די אונגרינגען. די פגענ'שין ואלין

אנדערען ארום יעדער ים. אויז ווי אפענקש'נס סאכטס אפארקאן ארום יין וויינאקסין. אז די וואסער פון ים הייבט ויה אויף
 אין דער הייב אונ ויי דערנען די וואסער. פאלין ויי צוריק אביין אין ים. אונקער די ערד איז אויף פארשפרייט וואסער. וויא
 סיי נאגין אלע קאג אנדעך וקע הארץ על המים. נאם וואס פארשפרייט די ערד אויף וואסער. אונ דיא ערד שווימט אויף
 דעם וואסער אויז וויא אשף שווימט אויף דעם ים. אונ אלע קטאלין וואסער קיסען פון די אונגרינגען. די פגענ'שין ואלין

(חק לישראל ע"ט)

(ח"א)

2

האביו

וַתֵּרֶאָה הַיִּבְשָׁה וַיְהִי-בֶן: וַיִּקְרָא
אֱלֹהִים לַיִּבְשָׁה אֶרֶץ וּלְמִקְוֵה הַמַּיִם
קָרָא יָמִים וַיֵּרָא אֱלֹהִים בְּרִמּוֹב:

רש"י
 שמים חבל בלחם שמים וחו קסא לרש"י ומה לא קרא אותם
 שם מים כדי שלא יבוא לידו עשות לומר שכול נוסא מים ומתקין
 חס ומים כלומר מש"ס קראו שמים דפי' שם מים וסא מותיות חס
 דסינינו א ומים שערבן יחד וא"ת דלמא מש"ס נקראו כמים
 ומגיל זרע שם מים וי"ל דא"כ הי"ל לקרואו חס ומים וא"ל
 לחם לא פירש"י זה ברש"י הפירוש וי"ל דהוא שם העלם
 חבל בכל כחיו ויקרא אלהים לרקים שמים ש"מ דשמים הוא שם
 שלהם מים הגדול כמ"ס כל הנחלים וכו' : מ דכאסממי דנינים עובים יומר :

עניני מעשה בראשית
 כסאם מים. חסו שכתוב לרועה חסר על המים. כי לעולם
 חסדו. כי זה חסדו לעולם לקיים טעמו והנכחים שבו.
 יום לפרש עוד ומראה סיכס. פירוש סיכס נראה כס.

פירוש לתורת אלהים
 דאם איז דער גרעסטער ים צווישען אלע ימים
 ותרעה היבשה אונ עם זאל ווערין גיזעהן דיא
 מרוקעניש ויהי כו אונ עם איז אזוי גיזארין :
 (ו) ויקרא אלהים ליבשה ארץ אונ גאם האם גירופען
 צו דער יבשה ערר ולמקנה המים אונ צו דעם איין
 ואמרונו פון דעם וואסער גרא ימים המ ער גירופען
 מייכען אונ אפילו גאם ביה האם איין גיזאמקעלם
 דאם וואסער גאר איין איין ארם דאם איז דער ים

ספר הישר
 וועסם דאם טאקע וועל. איך אונקען גיין פון דין ערר ווי דו
 זאגסט ארבער איך וועל פלייזען איין היסעל אויב איך וועל
 קענען, האם מן גיזאמקען צו דעם אונ אויב איך וועל דיע
 היינט הרגען ווער וועט קאנען פון מירדיין בלוט, האם קבל
 גיזאמקען צו דער גאם וואס האם אונן פלאשען אויף דער
 וועלט
 סאקל איין ערער היילש גיין דיא וואסער פון אגגורדער דורך דיא רינעם אונ פרינגען אן די ערר קים וואסער, אונ די וואלקענס
 צייען איין זך ארין וואסער פון דיא אגגורדער, אונ אויף וועלכין ארם הקב"ה הייסט זיי זאלין אהין גיין געקענען, דארום
 קענענען זיי, אונ די ערר ווערם בעגברת פון די וואסער אזוי ווי אאלמנה וואס ווערם בעגברת פון גנות, אונ עס וואסער
 ארום פון די ערר אויפער פארנייהונג, אונ ווען דיא בעגששין זענען ווערם גאם זאל ווי שפיין, עפענס גאם די אוצרות פון
 דענין וואס זענען איין היסעל אונ ער מאכט רענענען אויף דיא ערר, אונ די ערר ווערם בעגברת אזוי ווי אאלשע באלד נאך
 איר חתונה ווערם בעגברת פון איר גרשפין מאן, דאסאלס איז אגברת איין די פארנייהונג וואס איין פקלד, ווי עס שפייט איין
 פסק גאם וועט עפענען פון ביינעסווענען גיין נאשען אויף וואס איין דעם היסעל ער זאל געבין דעם רענין איין ווי צייט :

נביאים ישעיה סב
 לחשך מלה היא צבאות נש צ צב צבא צבאות חיה יהודה נשמה דנח אדני נשמה דדוד יהודה חיה
 יחידה דנח יהודה חיה יחידה דדוד אל שם בן שבעשתי :
 " ישאו מדבר ועליו חצרים תשוב קדר ירנו " ישב מדבר ויהיו חצרים
 ישובי סלע מראש הרים יצורו : ב ישימו מדבר ערבאי ישובח סמא
 כד יפקון סבמי עלמיהון מרישי מרגא ירימון קלחון : ג ישון קרם

מצודת דוד
 (א) ישאו מדבר וכו' . כל מדבר ושריו וכל חצרים אשר חס
 כסס מדת קדר כולל ישאו קול שיר : ירנו וכו' . כיוצא
 פל סלע ירנו חסלות כ' : יצורו . ר"ל יסיד נשמה קול ומה
 פל שמש וכלל : (ב) ישימו . ר"ל כפיס יחנו לו כבוד :
 (ח"א) (ח"ב) (ח"ג)

לעס 8 2

(חק לישראל ע"ט) (ח"א) 2 תביאות

[ח] יצאנו השבת, ואמר דמלחמה זו חנו' כשוף אכזב
 מלחמה בפי' הקדמנו על שזאת מלחמה היא נחלם
 תדיר וכלו בני אדם על פרוז לפי ש"ס לר"י ע"כ
 (כאז). ומעט שני לזמנו הסיא מלחמה אף ש"ס שנה"א חמשה
 שנים מלחמה. ס"ח: (א) ומה לי חסוקי מה לי מילי. גמ'
 ר"ח הדרה

למנוח ויצירה אלהים
מים שהן ארבע בנפים
הן ארבע [כ] בחוץ
והעל הבית בנפים
בנפים ונתן לתוך ידו
ששנול מוכה והוציא

כר"פ הורק: (ב) אורחא דמלחא נקיע דכעי לפרושי דרוס

אחת מכל מלות ה' העוסה אח כולה ולא העושה מקצתה
עשאוה פעורים: ושתיים שהן ארבע בחוץ: שמים
שהן ארבע. מדבריהם הוסיפו שמים לחסור לכתולה
קופה או הכל שנקבל בו ככרות מענה"ב (ג) ולהכי נקט
הזכירה חסור ומינין עליה: ובתן הדרך ירו של בעל
שגמל מתורה והוראה: החסור ורבים

ואז פון גאס אונג לייגט אליין אנדער דאס וואך

אין אײן אײסער טאס די פֿורק האט
יאסערק, אונז אז ער קראנט ארויס אונז פֿון
אונזערע און לינגע אײנע זונדען די וואס

וְהָיָה כִּי יֵרָאֶה אֶת הַמֶּלֶךְ וְהָיָה כִּי יֵרָאֶה אֶת הַמֶּלֶךְ

ט אלײן אײדער די נאך אין שטוב, נאך אײנער

עקט ארויס די נאך פון זיין האנד אונג לייגט זיך
גידער אין שטוב, אדער ער געקט אונד פון

ש' אל"ן אינדער די זאך אין גאס, גאר איינער

אמא אנהויבשן די ארבעט אט זייער גוט

רצון איה גיאסרת צוויי. איין האל ארייז א

אין אונזערע קינדער וועלכע זיי האבן געקוקט
און איין מאל ארויס צו שפראכן, איז אויך
צוויי פון די הילף און צוויי פון דאס רבנות.

ד ווי מיינט מען העני עומד בחזק דער ארעסטאן
זייט אויסווייג אין גאס זעל תבית גמלים את

ד' בעל הבית שמיים אינווייניג אין שטוב פשם
א' ת' ידו פנים דר ארעטאן האט אריין גישטעקט
ד' א' אינווייניג אינווייניג אינווייניג

[illegible]

אָדער דער אָרעמאן האט אַרײַן גישטעקט
וויילע האנד אין שטוב נאר שטוב טורבט ער

און אונז קאמ ארייס גיטראגליך די וואך אין גאס

העני 10 2

1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 2679, 26

1000

100

[illegible]

1000

100

1000

לקבל דקס מטעמא דמפרש : (ג) מלך חסיד שנת הוא מדאמרי' פטור ומותר ולא דייקין השתא באיסור דלפני טור דכלאו דידו' לא מיירי. כר"ן : (ד) כלומר ויבא לדי חזק חטאת והחוס' הקשו ע"ז דעקיר' כלל הולאה אלו לא טעול בעלמא ואין כה דרכא דחזק חטאת ועוד כו' ומפ' ריב"א דמותו שפוטט את ידו ומכניס' לו מניאיה הסוף קחשיב דמי אה"א לדי חזק חטאת : (ה) פרש"י התחלת זמן תמיד של בין הערבים כדל' גרס"ו דפסחים : [ג] למרחץ . ולא

עקירה והנחה : העניי חייב . שטעה מלאכה שלמה וארי שמים מן התורה לעומד כחין ואף ע"ג דבעינן עקירה ממקום שהיה בו ד' עשחים על ד' עשחים והנחה במקום שהיה בו ד' על ד' ולכא דיד העניי ובעל הכית אין כה מקום שהיה ד' על ד' אמרין כש"ס דידו של אדם השוכה כל' על ד' כיון שהיא עשויה להניח כה ולכא ממנה חפלים וחפילו גדולים הרבה : ובעה"ב פטור . פטור ומותר גמור : (ג) דהא לא מדי עכד : פשט בעה"ב וכו' בע"פ

הבית חייב . הרי שמים מן התורה לעומד בפנים : פשט העניי וכו' . דעבד העניי עקירה מרה"ר : ונשל בעל הבית מהרובה . והניח בפנים דעבד ליה בעל הבית הנחה כרשות היחוד : או שנתן לתוכה . דעבד ליה כשה"ב עקירה מרה"ר : והוציא . העניי והניח כרה"ר : שלא עשה שום חדוד מהם מלאכה שלמה אבל חסורים לעשות כן שלא יבואו כל א' בפני עצמו לעשות מלאכה שלמה כשבת הרי שמים מדכרייהם אחת לעני כחין וא' לבעה"ב בפנים והא דל' חשיב ב' לכל א' עקירה לעני ועקירה לבעה"ב הנחה לעני והנחה לבעה"ב משום דלא חשיב אלא עקירות שהן תחילת המלאכה ואיכא למיחש שמא יגמורנה (ד) אבל הנחות שהן סוף המלאכה לא חשבינן : ב לא ישוב אדם לפני הספר . ואפי' כחול ומשום דבעי למתני לא יאל חשיב כמחמיו וכו' שמה ישכח ויאל דדמי לגזירה דלא יבא אדם לפני הספר סמוך למנחה שמה ישכח ולא יתפלל מים הכי תנא ליה הכא ואידי דזוטרין מליהו פסקי ומני להו כרישא והדר מפרש מילי דשבת ומלכיד כהן : סמוך למנחה . מנחה גדולה משש שעות ומחלה ולמעלה (ה) וסמוך למנחה היינו מתחלת שעה שבישית ואע"פ שעותה מרובה גזירה שמה יבאר הזוג של ספרים אחר שיתחיל להספד ותעבור עונת התפלה קודם שיתקטו וישלים התפלה : ולא יבכנס אדם למרחץ . סמוך למנחה . שמה יתעלף : ולא לבורסקי . מקום עבוד העורות דלמא חוי פסולא וקלול בעורות אס

הבית חייב . הרי שמים מן התורה לעומד בפנים : פשט העניי וכו' . דעבד העניי עקירה מרה"ר : ונשל בעל הבית מהרובה . והניח בפנים דעבד ליה בעל הבית הנחה כרשות היחוד : או שנתן לתוכה . דעבד ליה כשה"ב עקירה מרה"ר : והוציא . העניי והניח כרה"ר : שלא עשה שום חדוד מהם מלאכה שלמה אבל חסורים לעשות כן שלא יבואו כל א' בפני עצמו לעשות מלאכה שלמה כשבת הרי שמים מדכרייהם אחת לעני כחין וא' לבעה"ב בפנים והא דל' חשיב ב' לכל א' עקירה לעני ועקירה לבעה"ב הנחה לעני והנחה לבעה"ב משום דלא חשיב אלא עקירות שהן תחילת המלאכה ואיכא למיחש שמא יגמורנה (ד) אבל הנחות שהן סוף המלאכה לא חשבינן : ב לא ישוב אדם לפני הספר . ואפי' כחול ומשום דבעי למתני לא יאל חשיב כמחמיו וכו' שמה ישכח ויאל דדמי לגזירה דלא יבא אדם לפני הספר סמוך למנחה שמה ישכח ולא יתפלל מים הכי תנא ליה הכא ואידי דזוטרין מליהו פסקי ומני להו כרישא והדר מפרש מילי דשבת ומלכיד כהן : סמוך למנחה . מנחה גדולה משש שעות ומחלה ולמעלה (ה) וסמוך למנחה היינו מתחלת שעה שבישית ואע"פ שעותה מרובה גזירה שמה יבאר הזוג של ספרים אחר שיתחיל להספד ותעבור עונת התפלה קודם שיתקטו וישלים התפלה : ולא יבכנס אדם למרחץ . סמוך למנחה . שמה יתעלף : ולא לבורסקי . מקום עבוד העורות דלמא חוי פסולא וקלול בעורות אס

העניי חייב דארף דער ארעמאן גריינגן אקרבן אויב ער האט דאס גימאן ופשוטא אומגעריין . אונ אויב ער האט גימאן גימאן אונ ערות זענען גיט גיטען קוקט אים קרית . אונ אז ערות זענען גיטען אונ האבין אים אקניאנט ער זאל גיט אריין טראגן אדער גיט ארויס פראגן אונ ער האט אריין גימאגאגן אדער ארויס גימאגאגן קרית קען אים ביי בית דין גיט שטייגער . קקילה . ופגל הבית פטור אונ דער בעל הבית קעג לאזין קען זאל אים אריין לייגען אין האנד אונ ער קעג לאזין קען זאל ארויס געקען פון זיין האנד פשט בגל הבית אף יד דייקער בעל הבית האנד ארויס גישטעקט זיין האנד אויסקווייגן אין גאס אונ האט גיהאלטן אואף אין האנד ונתן דייקער יד זיג עני אונ ער האט גיגעבין די זאך אין די האנד פון ארעמאן אי אדער דער בעל הבית האט ארויס גישטעקט אליידיגע האנד אין גאס . גאר שניף מהיב ער האט גיטען אואף פון דיא האנד פון ארעמאן וחקנים אונ האט אריין גיבריינגט דיא זאך אין שטוב בעל הבית חייב איז דער בעל הבית חייב (וויא פריער שטייט) והעני פטור אונ דער ארעמאן קעג לאזין קען זאל אים אריין לייגן אין האנד אונ ער קעג לאזין קען זאל ארויס געקען פון זיין האנד פשט העני אף יד דייקער דער ארעמאן האט אריין גישטעקט זיין האנד אינקווייגן אין שטוב . אונ האט גיהאלטן אואף אין האנד ונתן דייקער פשוטא אונ דער בעל הבית האט ארויס גיטען די זאך פון די האנד

פון ארעמאן אי ארער דער ארעמאן האט אריין גישטעקט אין שטוב אליידיגע האנד ונתן דייקער אונ דער בעל הבית האט אריין גיבריינגט אואף אין די האנד פון ארעמאן ויציא אונ דער ארעמאן האט דיא זאך ארויס גימאגאגן אין גאס שניף פטור זענען ביידיק פטור פון קרבן אונ פון קרית אונ פון קקילה פשט בגל הבית אף יד דייקער בעל הבית האט ארויס גישטעקט זיין האנד אויסקווייגן אין גאס אונ האט גיהאלטן אואף אין האנד ונתן דייקער פשוטא אונ דער ארעמאן האט די זאך ארויס גיטען פון דיא האנד פון בעל הבית אי אדער דער בעל הבית האט ארויס גישטעקט אין גאס אליידיגע האנד . גאר שניף מהיב ער האט גיטען אואף פון דיא האנד פון ארעמאן וחקנים אונ האט אריין גיבריינגט דיא זאך אין שטוב בעל הבית חייב איז דער בעל הבית חייב (וויא פריער שטייט) והעני פטור אונ דער ארעמאן קעג לאזין קען זאל אים אריין לייגען אין האנד אונ ער קעג לאזין קען זאל ארויס געקען פון זיין האנד פשט בגל הבית אף יד דייקער בעל הבית האנד ארויס גישטעקט זיין האנד אויסקווייגן אין גאס אונ האט גיהאלטן אואף אין האנד ונתן דייקער יד זיג עני אונ ער האט גיגעבין די זאך אין די האנד פון ארעמאן אי אדער דער בעל הבית האט ארויס גישטעקט אליידיגע האנד אין גאס . גאר שניף מהיב ער האט גיטען אואף פון דיא האנד פון ארעמאן וחקנים אונ האט אריין גיבריינגט דיא זאך אין שטוב בעל הבית חייב איז דער בעל הבית חייב (וויא פריער שטייט) והעני פטור אונ דער ארעמאן קעג לאזין קען זאל אים אריין לייגן אין האנד אונ ער קעג לאזין קען זאל ארויס געקען פון זיין האנד פשט העני אף יד דייקער דער ארעמאן האט אריין גישטעקט זיין האנד אינקווייגן אין שטוב . אונ האט גיהאלטן אואף אין האנד ונתן דייקער פשוטא אונ דער בעל הבית האט ארויס גיטען די זאך פון די האנד

(חם לישראל ט"ט) (ד"א)

אנארכארגע 1 2

(24th T.)

אָרבעטענע וואָס האָבן אונזער קאָר נישט געטון
און אונז קאָר נישט פּאָסירן אַרײַן תּוֹרָה וּנְאֻמֵּי צו
צײַט פֿון מִנְחָה דאַוונען. ביז ער נאָך פֿרעגער
האַט דאַוונען וואָס תּהִיט אונז אויב זײ האָבן
געהײבן צו מאַן אײַנע פֿון די זאַכן פֿאַר מִנְחָה
פּאַסירן דאַרפֿן זײ נישט אויף הערן אײַן מײַסען
בײַם אײַז דאָ צײַט שפּעטער צו דאַוונען מִנְחָה
זײ טעלן שפּעטער דאַוונען מִנְחָה פּאַסירן
און קריאַט שפּעטער קענענשטן וואָס מױסען נישט
וואָס נאָר זײ לערנען תּוֹרָה. און עס קומט די
עס צו לײַגען קריאַט שפּעט מױסן זײ אויף לערן
נען און מױסן לײַגען קריאַט שפּעט. וואָס
האַט אַפּער זײ דאַרפֿן נישט אויף הערן
נען און נעמען דאַוונען אַפּער קענענשטן וואָס
דלען אַדער זײ אַרבעטן און זײ האָבן
קענענשטן צײַט צום לערנען און אײַן מײַסען
נען אײַן נעקעמער די צײַט פֿון דאַוונען מױסן ער
קלײַגן דאָס לערנען און נעמען דאַוונען :
וואָס תּהִיט געטון פֿאַר מִנְחָה אַפּער ער
אָרײַם זײַן מײַס זײַן נאָרד וואָס שפּעטקאָס אײַן
קאָפּטעט ער שבת פֿאַר נאָכט שפּעט שפּעט
אָפּטער נעמען ער פֿאַר געטון און נעמען אָרײַם

לא יאכל הוב עם אשתו זבה, ואף על פי ששניהם
 עמאים: מפני הרגל עבירה. שמתוך שהם מחזיקים
 יבא לבעול זבה שהיא בכרת וזו וזכה לרבותא נקט
 שהתעשים קשה להן ואיכא למימר דודאי לא יבוא לירי
 הרגל עבירה אפילו הכי לא
 יאכלו זה עם זה: ד' ואלו
 מן ההלכות. אין פולין
 ואין קורין לאור הגר דתקן
 במתניתין: בעליית חגגיא

לא יאכל הוב עם הזבה. מפני הרגל עבירה:
 ד' ואלו מן ההלכות שאמרו בעליית חגגיא בן
 חזקיה בן גוריון כשעלו לבקרו נכמו ורבו ב"ש
 על בית הלל ושמונה עשר דברים גזרו בו ביום:

בן חזקיה. שנקשו חכמים לגנוז ספר יחזקאל שדבריו
 נראים כסותרים ד"ת כגון כל נבלה וטרפה מן העוף ומן
 הבהמה לא יאכלו הכהנים כהנים הוא דלא אכלי הא ישראל
 אכלו וכגון וכן תעשה בשבעה בחדש היכן מרמו קרבן
 זה בחורה ועמין חגיגה בן חזקיה בעליה ושם שם ופירש
 ספר יחזקאל: וי"ח דברים גזרו בו ביום. שנחלקו
 ב"ש וב"ה ועמדו למנין ורבו ב"ש וספקו כמותם כדכתיב
 אחרי רבים להטות וכלהו י"ח דברים מיהיה להו בש"ס
 ולאו הן האוכל (יג) אוכל שהוא ראשון לסומאה או שני
 התרומה כמגעו ששני פוסל בתרומה הרי אלו כ' גזירות אוכל אוכל ראשון ואוכל שני והשאתה משקין עמאים
 (יד) נעשה ג"כ שני לסומאה ופוסל את התרומה הרי ג' (טו) וטעמא דגזירא דומיין דאכלי אוכלין עמאים
 ושני: ואין דתרומה כפומיה בעוד שהאוכלים עמאים כפיו ופסיל להו וזמנין דשעת משקין עמאים ובעודן כפיו שדי
 אוכלין דתרומה כפיו ופסיל להו וגזרו (טז) על הבא ראשו ורובו לאחר שעבד מטומאתו כו ביום כמים שאובים ועל
 עהור גמור שפלו (יז) על ראשו ג' לוגין מים שאובין הרי ה' גזרות וטעמא דגזירא סומאה על הכי לטמא אדם לפי
 שהיו טובלין במי מערות סרוחין והיו נותנין עליהן אחר כן מים שאובים להעביר סרוחין האים התחילו ועשאו קבע
 לומר לא מי המערות. מההרים אלא האים שאובים מההרים עמדו וגזרו עליהם טומאה דלמא אתי לבעולי חורת
 מקוה וטבלי בשאובים. הגזירה ה' שהיא הספרים של כתבי הקודש פסלים את התרומה כמגע שבתחלה היו מנייעין
 אוכלין דתרומה אלא ספר תורה אמרי האי קדש והאי קדש שיהיו הספרים גזרו שיהיו הספרים דהיינו תורה נביאים וכתובים כמגען פוסלים
 האזונין אלא האוכלין היו מפסידים את הספרים גזרו שיהיו הספרים גזרו שיהיו הספרים גזרו שיהיו הספרים גזרו שיהיו הספרים
 את התרומה. והגזירה ה' גזרו על סתם ידים שפסלות את התרומה מפני שהידים עסקניות הן ונגזרתו כשגזרו
 במקום הטנופת וגנאי לתרומה אם יגע בה ידיים מזהמות והיא נמאסת על אוכליה. והגזירה ה' האוכלין שנטמאו
 במשקין שאותן המשקין נטמאו מחמת ידים שנגעו בהן קודם שיעלו גזרו על המשקין שנטמאו את האוכלין שכל
 הדברים הפוסלין את התרומה נטמאין את המשקין להיות תחלה (יח) גזירה משום משקין הבאים מחמת שרץ
 דאשכח בהן שהן ראשונים מדאורייתא והאי דגזרו בכל טומאת משקין להיות תחלה ולא גזרו נמי באוכלין גזירה
 משום אוכלין הבאים מחמת שרץ היינו טעמא דהאמור רבנן במשקין משום דעלוילם לקבל טומאה שאין לריכין
 חזקין הכשר להביאן לירי קבלת טומאה כמו האוכלין שריכין נתינת מים להכשירן לקבל טומאה. והגזירה ה'
 בליים גזירה משום משקה ד' וזבה שהן ריקן ומימי רגליו שהן אב טומאה ומטמאין כלים מדאורייתא. והגזירה ה'
 שיהיו כנות כותים גדות מעריסותן כלומר מיום שנולדה שתינוקת בת יומא מטמאה בגדה ובחתיים לית להו מדרש
 זה וכי חזין לא מפרשי להו הילכך גזרו בהו רבנן. והגזירה ה"א שהיו כל המטלטלין מביאין את הטומאה
 בעובי המרדע והוא מלמד הבקר ויש בהקישו טפה אבל אין בעובי טפה ואע"פ שכן התורה אין אהל פחות
 מטפה גזרו רבנן על כל המטלטלים שיש בהקישו טפה שאם ראשון א' האהיל על המת וראשון א' על הכלים מביאין
 להם טומאת אהל גזירה אטו מי שיש בעובי טפה שמביא את הטומאה מן התורה. והגזירה ה"ב הבגד ענבים
 לדרבן בגת המשקין היואל מהן בשעת בירה מכשירין לקבל טומאה ואע"פ שהולך לאבוד ולא יוחא ליה גזירה שמה
 יבאור בקופות מוספות דלזי ניחא ליה במשקה היואל מהן שהרי אינו הולך לאבוד ומכשיר מן התורה. והגזירה ה"ג
 שיהיו גדולי תרומה חרומה ואפי' בדבר שזרעו כלה כגון תבואה וקטניות גזירה משום תרומה טמאה ביד כהן
 שאסורה באכילה ובא לזרעה וגזרו שתהא כשמה הראשון והרי היא תרומה טמאה דחיישינן דלמא משהו לה עד זמן
 זריעה ואחי למיכלה כשומאה. והגזירה ה"ד מי שהשך לו בדרך עות כיוס לעב"ס ולא יטלטלו פחות פחות מד"א.
 והגזירה ה"ה והט"ו אין פולין ואין קורין לאור הגר דתקן במתניתין. והגזירה ה"ו גזרו על פתן של פט"ס ועל
 שמתן ועל יין ועל כנותיהן וכלהו גזירה חדא הוא כדאמרינן גזרו על פתן משום שמתן ועל שמתן יין ועל

לשטחיהו אלו שלא מנו לכך דוב וזכה בכלל הי"ח דברים
 וחשני כך אינרין לתכלית דכיוולא כו הוא ודמשה
 פני נ"י הכל. חו"ט: (יג) או חנה אוכל ראשון לחי' לא
 פוסל ידפיקן אוכל שני ואי חנה א"ש ה"א דא"ר נמי טמא
 פוטמא כלומר שהתרומה תהיה טמאה לפסול אחרים כמגע
 ואספות: (יד) ומקשה הגמרא
 פיינו כך דגזרת אוכלין ומשי
 מ"ד הא שניה שאדם שוחה
 פס אכילתו והא לא שכיח
 שיהא אוכל עם שחייתו קמ"ל
 (טו) ולא חלקם גמ' לשמים
 משום דל"ש כהן שני דלעולם
 משקין תחלה היא כו' דכדתם ה' לגזר מיד: (טז) דפוסלין
 את התרומה ואפי' כי סעריב שמשו פוסל עד שיחזור ויטבול:
 (יז) דנעסות לא גזרו רק כמו שרגילין להפיל פליסס מים
 שאובין אחר שטבלו במים סרוחי. חוס': (יח) ולא גזירה
 כ"ע היא דאוכלים שנטמאו במשקין היינו גזרה דכל הפוסל
 כו' ועד השחא לא נגזרה. חוס': (יט) ה"ה דה"ת למינקט
 משקים הבאים מחמת ידים שגם הם מטמאים כלי לפסול את
 התרומה כדאי' בדכתיב פס"ד אלא נקט משקי' הבאים מחמת
 שרץ לאשמושי' דאפי' פסד לא היו אלא מדרבנן. חוס':

אמקעקש פון איין עבירה דא יאכל הוב עם הזבה אב
 קאר גיט עסקין צו אמקעקשים זיין וייתב נואם זיא
 איז אנדא ספני עבירה טאמער ווייל ער נועט
 זיין גיוואהקט. קיט איר נועט ער זיא בועל זיין.
 אונ אז קען איז בועל אנדא קוקט פרת: ד' ויחי פו
 הנהיגת דאם וענען פון די דברים שאמרו נואם קען
 (ח"א) (ח"א) (ח"א) (ח"א)

(כ) מסקין בנחור דמי' דלוי' לוי' חסיד מרד' אל' דר' פיתון
 מדאורייתא כ"כ לר"מ ודעת סתום' חותם כוני' דל' כס'כתה
 דוקא כ' פתמין דאורייתא בנחור מל' הקט' וכנורון מל'
 תחתון. אל' שר' פתמין ככל מל'ס' ומיכו' ב"ר של' חסונא
 מרד' בל'ס' סתם וסר'ס' נמי משום זוט' וזר' גורו: (כא) דמי'
 סגור פליס' נדון ישר'ס' מתקטן
 ולא יסתמו' כון' כל כך
 (כג) כל' ומסתמא' מסקין ל'ס'
 כיון ש"ל' כענין אחר. מ"ס'.
 ח"כ' דל' ב"ר מתה' פליס'
 להסקין. רש"י וסר'ס'
 [ח] אין גורנין. כך פלוגתא
 ל"ס' לא חסיד' דתקפית'
 שמיני' לא חל' משום כ"ס נקט'
 דסר'ס' כ' דלית' לכו' שכיח'
 כל'ס' כסא' מרד' שמי' יתחם'
 בנחור' קמ"ל דל' משום דכיון'
 דלוי'ס' של פתון קס' לכו' זיקא'
 לא מלי' לכו' דלמדי'ס' בנח'
 סר'ס': (כד) למחר כיוסל' דמי'
 ולפ"ס' סר'ס' כיוסל' לא שייכא'
 כך גור'ס': (כד) דכיל' סאי' לא
 ספוסק'ס' דמחזיקי'ס' נמי סתם'
 עקיר'ס' סתום' כ'ס' חייב': [ח] אין פורשין.
 ל"ס' חסיד' דסר'ס' כ' לית' לכו' ב"ס'
 סיכא' דל' עבד' חסיד' כ' סאי' דלית' אל'
 כיון חל' וסר'ס' סתם' נקט' וסר'ס'
 מרד' כ' קמ"ל. סר'ס': [ח] מבעור יום.
 יגא' סתום' וסר'ס' חייב' לכו' כמורסין
 ס'ס' חסיד' כענין ז' סאי' וכל' לכו' כמורסין
 ס'ס' חסיד' וסר'ס' חייב' לכו' כמורסין
 ס'ס' חסיד' וסר'ס' חייב' לכו' כמורסין
 ס'ס' חסיד' וסר'ס' חייב' לכו' כמורסין

אם שבת, און קען קעג אריין לייגן וואל און
 אקעסיר פארב ערב שבת פארין נאכט און לאזן
 ליגן די וואל אין קעסיר אונאגן שבת אפילו עס
 וועט גיפארבט ווערן אום שבת, נאר קען וואל
 אראפ נעמען דעם קעסיר פון פייגער און צו
 מאכן דעם קעסיר מיט אדעק און ארום קלעבן
 דעם דעק מיט ליים בית שמי אומרים אין פורשין
 סעודות תה וספוד ודגים בית שמי און קען טאר
 גיט פאר שפרייטן וואגשטעלן אגעץ ערב שבת
 צו פאנגען חיות אדער עופות אדער פיש אגא
 כדי שייצטו פגעט יום נאר ווי נאלין גיפאנגען ווערן
 ערב שבת ווען עס איז נאך טאג בית הלל פתירן
 און בית הלל ווען ער פתיר די געץ וואל וויין אויף
 גישטעלט אונאגן שבת און עס קעג גיפאנגען
 ווערן אום שבת: ז בית שמי אומרים אין מוכרין
 געבנים בית שמי און קען טאר גיט פאר קויפן
 אואך צו אנעצן דיגער ערב שבת וואן פתעין עס
 און קען טאר גיט העלפן אים אויף לאדען
 אמשא אויף וויין אייזל ערב שבת וואן פתעין ער
 און קען טאר גיט ארויף לייגן אמשא אויף דעם
 געצין דיגער ערב שבת אגא כדי שייצטו פגעט
 נאר אויב דער ארץ ווייזט ער טראגט די משא
 איז נאךענס ער קען דארט קומען אפ לייגן די
 משא איידער עס וועט ווערן נאכט, קעג קען

יין מוזס בנותיהן ועל בנותיהן (כ) משום ד"ל כלומר
 משום עכו"ל. (כא) והגזירה ה"ל גזר' על תיטק עכו"ל
 שיהא מקמח כ"כ כדי שלא יהא תיטק ישראל רגיל אלול
 במשכך זכור: דה אין שורין דיו. שטוקן מהס דיו
 לכתיבה וסממנים. ללכס:
 וברשינים. מאלל כהמ
 חגילים לשדות אוחן כמים
 החלה וקורין להם כסרבי
 כרש"ל וכלט"ו ויל"ס וסרבי
 ב"ס אלס מחזר על שכיח
 כל'ס כמו על שכיח כהמתו
 וסר'ס טעמא דל'ס טעמין וסר'ס
 וסר'ס טעמא דל'ס טעמין וסר'ס
 מלודות ובר הלוקה בשבת
 וקדורה ש"ג כירה דמודו
 כה כ"ס דמחמק'ס' חסיד'ס'
 ללכ'ס' (כב) וסוכ' איט מלוד'ס' על שכיח: ובר'ס' מתיירין.
 משנת המיס מבשר יום ח"ס'ס' סתם כסורין וסלוקין בשבת
 דסרבי על שכיח כהמתו אלס מחזר דלית כה נער ככל
 הסמים אלל לא על שכיח כל'ס': ז אונ'ס'. אגודות של
 פסחן מטקן וסר'ס' אוחן כסרבי ומחלכנים: שיהבילו.
 שיתחממו שיעלה כהס ההכל: ליוורה. סל כעס': אלס
 כדי שיקלרם את העין. שחלוט הלכס מבע"י: ובר'ס'
 מתיירין. לתת לחוטו מבע"י ותהא קולסת כל הלילה
 ולא סר'ס' אלל כיוורה עקורה מן הלס שח'ס' יס תחתיה
 ח'ס' בשבת חסור גזירה סתא יהתה כגהלים (כג) וסר'ס' נמי
 סתהא היורה סתמה וסוהה כעס' (כד) גזירה סתא יום
 בווענין עמו. על החמור: וסא מגביהים עליו. וסא
 אלס כדי שייגעו למקום קרוב. כלומר סתה המקום
 און אכמ'ס'עק'ס' וואקען האבין ווי גזר'ס' גיטען דעם
 קאג: דה בית שמי אומרים אין שורין דיו בית שמי
 זאגין קען טאר גיט ווייקן נערב שבת פארב צו
 מאכן קיג'ס' וסר'ס'ס' און קען טאר גיט ווייקן
 קרייטעק'ס'ער צום פארבין וסר'ס'ס' און קען טאר
 גיט ווייקן קרייטעק'ס'ער צו געבן עסין צו אנהקרה
 אגא כדי שייצטו פגעט יום נאר ווי נאלין וויין אויס
 ווייקן ערב שבת ווען עס איז נאך טאג און קען
 טאר גיט לאזן ווייקן אום שבת בית הלל פתירן
 און בית הלל זאגין אז קען גיטם ארויף וואקער
 אויף קרייטעק'ס'ער ערב שבת קענין ווי ווייקן
 אונאגן שבת: ז בית שמי אומרים אין טעמין אונ'ס' של
 פתון כח'ס' דמחזר בית שמי און קען טאר גיט
 אריין לייגן ביגמלאך פלאקס אין אאויס
 גיטיצטין אויבן ערב שבת אגא כדי שייצטו פגעט
 יום נאר ווי נאלין דער היצט ווערן ערב שבת
 ווען עס איז נאך טאג וסא את חסיד'ס' יורה און קען
 טאר גיט אריין לייגן וואל אין אקעסיר פארב
 ערב שבת אגא כדי שיקלרם העין נאר עס וואל אן
 געקען די פארב אין די וואל ערב שבת ווען עס
 איז נאך טאג בית הלל פתירן און בית הלל זאגין
 קען קעג אריין לייגן פלאקס אין אויבן ערב
 שבת פארין נאכט און לאזן ליגן אין אויבן
 אונאגן שבת אפילו עס וועט דער היצט ווערן

וב"ה מתירין : כ"ה שאל מפתח ביתו (כה) מבעוד יום :
 ח לעברו . מפתח העורות : מתירין עם השמש .
 בעוד שהחמה על הארץ קודם שתשקע : מ כלל לבן .
 שהיא קשה לכבש וצריך שלשה ימים ומתמירין על פלמן
 ככ"ה ואין הלכה כר"ם בן
 גמליאל אלא כבית הלל
 שמתירין עם השמש : ושון .
 כ"ה וב"ה : שמוענין . חת
 היותם מבעוד יום שחור
 בית הבד לאחר ששטו
 היותם טוענין עליהם קורות
 כבדים והמשקה זכ והולך
 מחלו כל השבת (כו) :
 ועגוליו הגת . הגד גת
 קרי עגולין שהיו דפין עבין
 עשויין בעגול ובהא מודי
 כ"ה ל"ה משום דלא נמי
 עבד לה בשבת ליכא חיוב

וב"ה מתירין : ח בש"א אין נותנין [ט] עורות
 לעבדן ולא כלים לכובש עכו"ם אלא כדי
 שיעשו מבעוד יום . [י] ובבבולין ב"ה מתירין
 [כ] עם השמש : מ אמר רשב"ג נהגין היו
 בית אבא שהיו נותנין כלי לבן לכובש עכו"ם
 ג' ימים קודם לשבת , ושון אלו ואלו שמוענין
 קורות בית הבר ועגוליו הגת : י אין צולין בשר
 בצל וביצה . אלא כדי שיצולו מבעוד יום .
 אין נותנין פת לתנור [ל] עם חשכה . ולא
 חררה ע"ג נחשים אלא כדי שיקרמו פניה
 מבעוד יום , רבי אליעזר אומר כדי שיקרמו
 התחתון שלה : יא משלשלין את הפסח
 בתנור עם חשכה ומאחיזין את האור במדורת

השמש . סיני פס השמש
 ברחים וכן בענבים דורכין אותן ברגל תחלה וכלאו קורה
 נמי משקה נפיק ממילא אלא דלא נפיק שפיר כי השתא הלכך לא דמי לדש : י כדי שיצולו . כמאכל בן דרוסאי
 והוא שלם ביכול ובכך הוא ראוי לאכילה ותו ליכא למינור שמה יתה בנחלים : חררה . עונת רגלים : שיקרמו
 תחת אפה עושין כמו קרס : פניה . שהם כלפי חוץ התנור : כדי שיקרמו התחתון . המדובק
 למרס התנור דהוא נאס' תחלה קודם שיקרמו הפנים שלפי חוץ התנור ובהכי בני ואין הלכה (כו) כרבי אליעזר :
 יא משלשלין את הפסח . התנורים שלהם פיהם למעלה ומורידין הלל לתוכו להכי תמי משלשלין : עם
 חשיכה . ואש"ג דבעלמא אין צולין כדלמנן הכא שרי דבני חבורה וריון הם ומדכרי אהדדי ולא אחי לאחתוי
 בנחלים : ומאחיזין את האור . מעט בעלים של מדורות בית המוקד ולא חשיבין שמה יבאו הכהנים להבעירם

אָבער אז ער וועט אהין קומען אום שבת קאר
 קען אים גיט העלפין קראנץ אפילו ערב שבת
 יבית חגי מתירין און בית הלל זאגן קען קעג אים
 געבין קראנץ אמשא ערב שבת אפילו ער וועט
 קראנץ די טשא אום שבת . גאר ער זאל ארויס
 ציין פון דעם יודיגם שטוב ערב שבת ווען עס
 איז נאך טאג : ח בית שטאי אומקום אין נותנין עורות
 זעבן בית שטאי זאגן קען קאר גיט געבין ערב
 שבת פעל צו אנאקראר זאגעצין דיגערן אום צו
 אַרבעטן ווא גלים זעבן עבדים און קען קאר גיט
 געבין ערב שבת קליידער וואו גיט אנדערע
 זאכין צו אנגעצין דיגער צום וואשן אלא כדי שיעשו
 מבעוד יום גאר עס זאל קענען גימאכט ווערן
 ערב שבת ווען עס וועט גאך זיין טאג יבטלן בית
 הלל מתירין עם השמש און ביי די אלע זאכין זענען
 בית הלל סתיר צו געבין דעם עבדים ערב שבת
 פארין נאכט איידער די זון גייט אונטער אפילו
 דער עבדים וועט דאס טאקן אים שבת קעג קען .
 (יין ט"ט) : מ אָמר רשב"י רבן שמעון בן גמליאל
 האט גימאכט נותנין די בית אבא ביי מיין פאטער
 אין שטוב האט קען זיך געפירט שהי נותנין צו
 זיך זיכום עבדים זיי קלענען געבין טייקע וועלש צו
 אונטערשטען אנגעצין דיגער שישח ימים קודם שבת
 דרייט טאג פאר שבת ושוין איז וואו און בית שטאי
 מיט בית הלל זאגן ביינען גלייך שפעצין קירות בית

מבד ויטני' הנה קען קעג ארויף לייגן באקאנע
 נקראטערן אויף איילבירקטען און אויף ווינקלרובין
 פרייטאג פארין נאכט און אזוי לאזן ליגען אנאנץ
 שבת . די צייל און די טיין זאלין ריגען פון די
 קרויבין און פון דיא איילבירקטען אנאנץ שבת :
 י אין צווישן בשר ציץ יציצה קען קאר גיט קראטין
 נקראטאגן פלייש ציגעלעל איידער אלא כדי שיעשו
 מבעוד יום גאר עס זאל קענען גיבאטין ווערן
 פרייטאג ווען עס איז נאך טאג איידער עס ווערם
 שבת אין נותנין פת למנור עם חשכה קען קאר גיט
 געבין ברויט אין אויבין צום באקין פרייטאג פאר
 נאכט ווא חררה צי צי נחלים און קען קאר גיט לייגן
 אקבעל אויף קוילען צום באקין פרייטאג פאר
 נאכט אלא כדי שיקרמו פניה מבעוד יום גאר עס זאל
 גאך זיין צייט די ברויט און דאס קיבעל זאל קענען
 פאר טריקענעם ווערן פון אויבען איידער עס
 ווערם שבת רבי אליעזר אומר כדי שיקרמו התחתון שלה
 רבי אליעזר זאגט עס איז גענוג עס זאל זיין צייט
 די אונטערשטע זייט פון ברויט וועלכע איז צו
 גיקלעכט צום אויבין זאל פאר טריקענעם ווערן
 איידער עס ווערם שבת : יא משלשלין את הפסח
 בתנור עם חשכה אז ערב פסח איז פרייטאג קעג קען
 אראפ לאזן דעם נאכט וצו שבת און דער קרבן פסח
 נאקענט צו נאכט וצו שבת און דער קרבן פסח
 ווערם גיבאטין אום שבת ביי נאכט יפאחיזין את

מסתמך דכאמרי ורזין ה: בית המוקד . לטכא גדולה היתה כעורה שמסין כה מדורה חמור והכאמרי
 מתחממים סס לפי טהליס יחסיס על הרפס על שם : ובגבולין . לרד אלס להכניס מדורו מנשר יום :
 כרי שתאחרו אור ברובן . וכמה כחנן כדי שחא שלכת שולס מלילה וליס לריכס לקמין דקין תחאס
 להכשרה : אף בפחמין כל שרוא . כי שכל מדורות בית המוקד מקילין כחית המוקד להכניס כח
 כן במדורות פחמין מקילין
 לכל אלס וליס לרד להאחר
 כן סאר סלס כל סאר
 סלס דרכס להיות ככה והלכות ולס אחי לחמיו כה והלכה כר"י לרסס מלן דסלס סלס :

האר בפרק בית המוקד אין בית המקדש איז גינען
 צלמוב נואם דארם האם אייביג גינענעם פיער
 די כהנים נאלין ויה נוארעקען . די שמוכ האם
 גינענען בית המוקד . ואנא די שגנה פרייטאג
 פארין נאכט נאקענעם צו שבת מען מען געבין
 אצינד אונקער די האלץ נואם ליגס אין בית
 המוקד . אונעם ואל אליין גרענען אום שבת
 אונ מיר האבין גיט סורא סאקער נועם
 פארלאשין נוערין דער פיער ווי עס נועם נאר
 נוערין נאכט אונ קען נועם אנצינדען די האלץ

גמרא שבת דף יג ע"א

סל די כלס כלי החלון זנוכס דמלטס דגריסס אכסרס

לא יאכל הוב עם הובה כו' איבעיא להו גדה מה שתיש עם בעלה
 הוא בבגדו והיא בבגדה ת"ש אל התרים לא אבל וענינו לא נשא
 אל גילולי בית ישראל ואת אשת רעהו לא טמא ואל אשה נדה לא
 קרב מקיש אשה נדה לאשת רעהו מה אשת רעהו הוא בבגדו והיא
 בבגדה אסור אף אשה נדה הוא בבגדו והיא בבגדה אסור תני רבי
 אליהו מעשה בתלמיד א' ששנה הרבה וקרא הרבה ושמש ת"ח הרבה
 וזמא בחצי ימיו והיתה אשתו נוסלת תפלו ומחזירתו בבתי כנסיות
 ובבתי מדרשות ואומרת להם כתיב בתורה כי הוא חייך ואורך ימך
 הולך לך לפי שהיה נדון : מה אשת רעהו וכו' . ולסור לן יימוד מן התורה בקדושתו (פ"ג דף ס"א)

לא יאכל יתב עם הובה אוב מיט אונקס סארין גיט
 עמין צו נאקען פון איין פלי איבעיא להו איז
 גינענעם גינארין ארין אין בית המקדש נדה סר
 שתיש עם בעלה הוא בבגדו והיא בבגדה אויב אנקס
 מען שלאפין מיט איר סאן אויף איין קעט נוען
 ער גייט אנגיטאקן אין אינע קליידער . ואנא די גמרא
 גייט אנגיטאקן אין אינע קליידער . ואנא די גמרא
 מא שפי קום דער איך נועל דיר ענפערין דער
 גביא האם גינאנא (יחזקאל יח) אל התרים לא אכל
 תנינו לא נשא אל גילולי בית ישראל ואת אשת רעהו לא טמא
 ואל אשה נדה לא קרב פון די קרבנות נואם מען האם
 סקריב גינען צו די עכומיז נואם וענען אויף די
 פערק . האם ער גיט גינעסין . אונ וינע אייגין
 האם ער גיט אויפגעוויגין צו די עכומיז נואם די
 יודין דינען . אונ דאס נייב פון ויין סקר האם ער
 גיט סטמא גינען . אונ צו אאשה נואם איז אנקס
 האם ער גיט גינענעם פקיש אשה נדה לאשת רעהו סר
 גלייכין די אשה נואם איז אנקס צו אאשה נואם
 ויא איז ויין סקרס נייב סח אשת רעהו הוא בבגדו והיא
 בבגדה אסור אזוי ווי ער סאר גיט שלאפין אויף איין

(ואל לישראל ע"ס) (ח"א)

מחזיק בן אמן' וישמש ת"ח. להסביר סמיכות המטה ועמיה והוא הקורא גמרא: נדויתך, כל שבעה שפסל רחיה חשול: ליבונדך, כנון זכה הסופרת 'קיום מפקסר וזכיה לזיוט נכסל' כדזיקה שמת תראה וחסרזר חסרת: בנדרת שומארת, ועד שחבא צמים עטולה היא כנדלה דמרבזון מתהיה כנדלה כהויתה חאל עד שחבא יכמה: במזה תרא הוואי: יכמה ולא קרוב כשר הוואי וסכר דשרי כהכי: סיגר, פורניו'ל שחא חוגר' כו ומגע שמתניס ולמטה:

בנדרת שומארת לא תקרב כי אתא רב דימר במעשרא אמרי א"ר יצחק בר' יוסף סיגר כ

[illegible]

לְעֵבִין פֿון מענטש, און ווא דערליינגערט זי
יאהרין פֿון מענטש בעלי ששנה הרבה וקרוב הרבה
ושמש תלמידי חכמים הרבה מיין מאן האט גילערנט
פֿיר משניות, און פֿיל תורה נביאים כתובים,
און האט געדינט פֿיל תלמידי חכמים סתם פֿתח
מת בעי דמי פאר וואס איז ער גישטארבן אין
העלפֿט יאהרין ווא היה אדם פהוידה דבר עם איז
גוט גיווען אָמענטש וואס זאל איר ענפֿערין אויף
די וואך, עם האט געדינט גוט אַרבעט איר און
ענפֿערין, אָנגא אַלדווע פֿעס אַרבעת אַלדווע אַלדווע
אָמאָרד בין אויך גיווען אָמאָרד ביי איר וואו ווי
אַלע אַרבעט אורחוס ויהיה ספֿפֿת זי פֿל אויט
מאָרע האט זיא מיר דערצייילט וואס איר האט
גִימראפֿין אַפֿתי לה האב אויך גיאָנגט צו איר
פֿתי בימי גדידתה פֿתח אַלדווע מיין סאָמאָרע ווי האט
דיין מאן ויה געפֿירט מיט דיר ווען דו ביזט גיווען
אָנדה אַפֿתה זי האט זיא גיאָנגט צו מיר עם
וְשָׁלוֹם אַפֿילו באַזע קפֿתה זא נגה ביי אַפֿילו מיט זיין
קליינעם פֿינגער האט ער מיר גוט אָנגעריקט
ביי בינדט מהו אַלדווע ווען דו אָנגעריקט
גיווען געפֿירט און האט דעצייילט ווען ריינע
מעג, ווי האט זי דין מאן מיט דיר דאָמאָרס

[illegible]

אסחן ידיהו וקיימי ולעלן באוריתא ומכרתי על קריאתה . תרגומא קרי וכדין פלגות ליליא ממש וכדין קב"ה אסחכה עם לדיקיא בגנתא דעדן ואסור לברכא בידין מסורבות ומזוהמות . (ומכרתי) . וכן כל שעתא כנין דכשעתא דב"ל נאס רוחיה פרחא מניה ובשעתא דרוחיה פרחא מניה רוחא מסאבא זמין ושריא על ידיו ומסאבא לון ואסור לברכא בהו בלא בעילה ולי תימא אי הכי הא כימאם דלא נאס ולא פרה רוחיה מניה ולא שריא עליוה רוחא מסאבא וכד פאל לבית הכסא לא יכרך ולא יקרא בתורה אפי' מלה חדא עד דימסי ידיו ולי תימא כנין דמולוכים אינון לאו הכי הוא כמה אהלכלכו אלא ווי לבני עמאם דלא משניהין ולא יעטין ביקרא דמאריהון ולא ידעי על מה קיימא עמאם רוחא חדא אית בכל בית הכסא דעלמא דשריא תמן ואחתי מההוא לכלוכא ועטופא ומיד שרי על אינון אלכען דידיו דב"ל :

הלכה פסוקה

יוסף לחק

מוסר

מור וש"ע איתא מסין ס"א ואילך

מרגינא דר' מאיר

מה כחא לאדם וסופו לפרוס מטולס לעולם . מחיים למות . מאורס לחסידים . משינס מחוקק לטובא דחיקא ומרה . מאור מחוק לרמה וחולפא . מתעטמים מחוקים לעטס עפר . מחסוק נאס לחסוק עפר . כמה עשירים ילאו מסעולס כפתי נפש . כמה חכמים סיה חכמתם עליהם לחקלא . כמה גבורים סיה גבורתם עליהם לחקלא . כמה מגדלי כנים . כמה שמוה כנניהם .

אותו עד שתשאיר מחשבתו וכוונתו זכה בתפלתו ויחשוב כי אלו היה מדבר לפני מלך ב"ו חיה מסדר דבריו ומכוין בהם יפה לכל יכשל קצו לפני מלך מלכיהם הקדוש ברוך הוא שהוא חוקר כל המחשבות ואם תבא לו מחשבה אחרת בתוך התפלה ישחוק עד שתתכשל המחשבה וצריך שיחשוב בדברים המכניעים הלב

(א) יקרא קריאת שמע בבונה באימה ביראה ברתת ווי' ער זאל לייענקען קריאת שמע מיט פונגה מיט מורא מיט צימערנאיש : (ב) צריך לקרות קריאת שמע בפעמים כמי שהם בתורה קען דארף צייענקען קריאת שמע מיט די גנינה ווי קען צייענקען אין די תורה : (ג) מי שיש לו בית הקנסת צעיר ואינו נכנס בו להפליא דער וואס האט אשהרל אין שטאמא . אונז ער גייט נים אין שיהרל דאוונען . גאר ער דאוונען אין דער היים גקרא שגן רע ווערמ ער גערייזט אשעקעכטער שגן גורם גלות לו וזבניי אונז ויין שטראף וועט זיין אז ער אונז וייע קינדער וועלן פאר טריבען ווערין פון זייערע אקטער : (ד) התפלה צריך שיינו בלבו פירוש הסלות שמוציא בשפתיו דער וואס דאוונען דארף ער טראכטן אין הארצין דעם פשם פון די ווערטער וואס ער רעדט ארויס מיט וייע לעפעצין ויחשוב באילו שכינה בגגא אונז ער זאל טראכטן גלייך וויא די שכינה איז געגין אים ויסר כל המחשבות הסודרות אותו אונז ער זאל אפמאכן פון זיך אלע טראכטונגען וואס פארמישען אים די פונגה פון דאוונען עד שתשאיר מחשבתו וכוונתו זכה בתפלתו ביו עם וועט בלייבן ויין טראכטונג אונז ויין פונגה ריין צו טראכטן נאר

דעם פשם פון דעם דאוונען ויחשוב כי אלו היה מדבר לפני מלך דס היה מסדר דבריו ומכוין בהם יפה כדי יכשי אונז ער זאל טראכטן ביי זיך ווי וואלט גיווען אז ער וואלט דארפן ריידן פאר אמלק וואלט ער דאך פריער בעמראכט ווי אזוי ער זאל ריידען . אונז ווען ער רעדט שוין וואלט ער גוט אין ווען האבן וואס ער רעדט ער זאל גיט געשטריקלט ווערין אין וייע רייד גי וויסר לפני פלג פלגי המלכים הקדוש ברוך הוא שהוא חוקר כל המחשבות אז ער דאוונען פאר נאט וואס ער איז דער סקף איבער אלע מלכים אונז ער ווייס אלץ וואס אמענקש טראכט . איז דאך שוין געווען אז ער דארף דאוונען מיט פונגה ואם תבא לו מחשבה אחרת בתוך התפלה אונז אויב אין מיטען דאוונען וועט אים קוקען אין אנדער טראכטונג . ישחוק עד שתתכשל המחשבה זאל ער שווייגן ביו די מחשבה וועט אונזעק גיין . וועט ער ווייפער טראכטן אין דעם דאוונען וצריך שיחשוב בדברים המכניעים הלב אונז

2

3

(ח"א)

(חק לישראל ע"ש)

ער

כמה נאים היה גוייט עליהם לחקלם. כמה זקנים לא ראו כבוד. כמה כחורים נקללו כחוספין. וכי מה הנאה לאכול ממאכל שהם מכיחו לזיונים מרובים. משמחה שמכאיל להם לזאגות הרבה. ממנוסות שהם גורם לפגיעות מרובות. מהרסור שגורם למכאולים מרובים. משיגה מחיקה שגורמת למיתה משונה. מחטא שהם מאכל זכיות הרבה. מתעוררות שמקפחת פרנסות הרבה. איזהו כן פסולת המתרחק מן הפכירות ומהרסור

כחונה אלא שאין כל אדם יכול לבזבז על זה וימ' טוב

אדענועט קינדער אונ האבין זיך נים געפרייט מיט זיין נייא האבין נים דערלעבט צו זעהן זייער שיקההן בפה נאים היה גוייטם עליהם למקלה ווי פיל שיינע מענטשן איז זייער שיינקייט גיווען זייער שפירקלינג. די שיינקייט האט אויף זיין געבריינגט זייער אונגליק בפה זקנים לא ראו כבוד ווי פיל אלטע מענטשן האבין נים גיזעהן זייער קבול בפה בחורים נקצצו בחיפון וויא פיל יינגע מענטשן זענען אפגעהאקט גיטארין זענען געשטארבן ביי זייער חופה וזי פה הנאה לאכול כמאכל שהיא מכיחו לזיונים מרובים וואס פאר הנאה האט דער מענטש צו עסן אזוי אעסיגטוארן וואס דאס וועט אים בריינגען צו פיל יסורים משמחה שמיצה לאדם לזאגות הרבה וואס פאר הנאה קען דער מענטש האבין פון אזוי אשקחה וואס זיא וועט אים בריינגען צו פיל זארג מסבלות שהוא גורם לפגיעות מרובות וואס פאר הנאה קען דער מענטש האבין פון אזוי אקלייד וואס זיא וועט אים בריינגען צו פיל אומגליקען מהרהר שגורם פכאובים מרובים וואס פאר הנאה קען דער מענטש האבין פון אנעלעקע טראכטונגען וואס זיי בריינגען אים צו פיל שטארצן משנה מתקנה שגורמת למיתה משונה וואס פאר הנאה קען דער האבין פון אזוי נויטען שלאף וואס זיא וועט אים בריינגען צו אשעלעכטין מוית מהמא שהיא מאבד זכיות הרבה וואס פאר הנאה קען דער האבין פון אזוי אויגן וואס דורך איר וועט דער פארלירען שכל פיל מצות מפרעטות שפסקחות פרנסות הרבה ער דארף זיך דערטויטערין ער זאל נים ביי זיין אויף דעם פירונג ווי נאט פירט מיט אים, ווארום אז ער וועט זא ביי זיין וועט ער נזלען פון זיך פיל פרנסות וואו ער וואלט צוא פרידען גיווען מיט דעם פירונג פון נאט, וואלט אים נאט פארקעסערט זיין פרנסה, אבער אז ער איז נים צו פרידען, וועט אים נאט נים פארקעסערין, אונ אקאהל נאף צו געמין פון אים וואס ער האט אויף איהו בן עולם האט וועלכער מענטש וועט האבין עולם האט המתרחק מן הפכירות אז ער דערטויטערט זיך פון עבירות ומהרהר אונ

באזונדערע קליידער שיינע וואס ער זאל אין זיין גאר צום דאזונגען כגון בגדי בהנה אזוי ווי דער בהן האט געהאט באזונדערע קליידער צו הרבנות מקריב זיין אלא שאין כי אדם יכול לבזבז על זה נאר נים זענער מענטש קען אויסגעבן געלט אויף באזונדערע קליידער צום דאזונגען ויפלי מקום טוב

הוא

8

8

(ח"א)

(חק לישראל ע"ט)

זמכונים אותו לאביו שבשמים ולא יחשוב בדברים שיש בהם קלות ראש: (ה) התפלה היא במקום חקרין ולכך צריך שתהא דוגמת חקרין כבונה ולא יערב בה מחשבה אחרת כמו מחשבה שפוסלת בקדשים ומעומד דומיא דעבודה וקביעות מקום כמו הקרבנות שב"א קבוע מקומו לשחיטתו ומהן דמיו ושלל יחזק דבר בינו לבין חקר דומיא דקרין שהציה פוסלת בינו לבין חקר וראוי שהיה לו מלבושים נאים מיוחדים לתפלה כגון בגדי

ער דארף טראכטן אין אנעלעקע זאכן וואס מאכין אונטערטעניג דאס הארץ פון מענטשן ויכוננים אותו זאכן שבשמים אונ זיי מאכין אים טראכטן צו הקדוש ברוך הוא ויא יחשוב בדברים שלש בהם קלות ראש אונ ער זאל נים טראכטן פון אנעלעקע זאכן וואס מאכין גרינג דעם קאפ, אונ געטען אונעק פון מענטשן די מורא פאר נאט: (ה) התפלה היא במקום חקרין די תפלה איז אויף דעם ארץ פון אקרין וואו דער בית המקדש איז גיווען האט מען מקריב גיווען אקרין מקריב אין דער פריה אונ פארין נאכט, היינט דאזונגען קען אין דער פריה אונ פארין נאכט ויפלי צריך שתהא דוגמת חקרין דריבער דארף זיין דאס דאזונגען אזוי וויא אקרין כבונה ויא יערב בה מחשבה אחרת ער זאל נאר טראכטן פון דעם דאזונגען אונ זאל נים ארין מישען קיין אנדער טראכטונג כמו מחשבה שפוסלת בקדשים אזוי ווי ביי אקרין אז מען טראכט נאר צו מאהן מיט דעם חקרין נים ווי דער דין איז ווערט פסול דער חקרין, אזוי אז מען טראכט אין דעם דאזונגען אזוי אטראכטונג וואס גיהער נים צום דאזונגען איז פסול דאס דאזונגען ויפלי דומיא דעבודה אזוי ווי דער בהן מוז שטיין ווען ער איז מקריב דעם חקרין, אזוי מוז מען שטיין ווען מען דאזונגען שמונה עשרה וקביעות מקום כמו הקרבנות שבי אחר קבוע מקומו לשחיטתו ומהן דמיו אונ אזוי ווי די קרבנות האט זענער חקרין געהאט זיין באזונדער ארץ צום שעקטין אים אונ אויף וועלכין ארץ צו שפריצען דאס בלוט אויף דעם מזבח, אזוי דארף זענער מענטש האבין אזויסגעטען ארץ צום דאזונגען, ער זאל אלע מאהל דאזונגען אויף איין ארץ ושא יחזק דבר בינו לבין חקר אונ צווישען אים אונ די וואנט זאל נאר נים זיין קיין זאך, נאר ער זאל דאזונגען געבין וואנט נאויב עס איז מעגליך דומיא דקרין שהציה פוסלת בינו לבין חקר גלייה אזוי ווי אקרין, אז צווישען חקרין אונ די וואנט פון די עזרה אדער די וואנט פון מזבח איז עפעס געשטאנען ווען מען האט דעם חקרין גישאכטין, איז דער חקרין פסול וראוי שהיה לו מלבושים נאים מיוחדים לתפלה עס איז גוט אז א מענטש זאל האבין

באזונדערע קליידער שיינע וואס ער זאל אין זיין גאר צום דאזונגען כגון בגדי בהנה אזוי ווי דער בהן האט געהאט באזונדערע קליידער צו הרבנות מקריב זיין אלא שאין כי אדם יכול לבזבז על זה נאר נים זענער מענטש קען אויסגעבן געלט אויף באזונדערע קליידער צום דאזונגען ויפלי מקום טוב

הוא שיהיה לו מכנסים מיוחדים לתפלה משום נקוה :
 (1) לא ישהו שירת חולין בשעה שש"ץ חוזר התפלה ואם
 שם הוא חומא וגרול עזבו מנשוא ונוערין בו : (2) טוב
 מר קדושה עם ש"ץ :

ער מ'ראכט נים פון עבירות ופליצט און ער לאכט
 נים פון תורה און מצות ופלישן הרע און ער דער-
 ווייפערט זיך פון לשון הרע וגו' ביידן לשון הרע
 און נים הערן לשון הרע) ופליכט און, ער דער-
 ווייפערט זיך פון צו האבן א מאדאסן נאכטן
 ופליכט און (ראם עס איז גלייך צו מיואם ומצות
 מצות ויש הרע מצות על אמתה ער איז מקנים מצות
 און איין מצוה האט ער נאם, ער איז יא מקנים
 אין אמת אזוי נוי ויא איז נאכאמין גיווארן ופליכט
 נאך מ'האט און ער דער ווייפערט זיך פון עבירות
 אפילו פון צו האבן אומגעוין ופליכט עין הפל
 און ער הייב צו דאווענען מיט בקוה ופליכט צו ענין
 אפילו תפלה און ער איז זיך מ'האט אויף ויילע זיך
 פאר נאם ועשה תשובה און ער מוהם תשובה :

אונקל'ס

בראשית יום ג תורה

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תִּדְרֹשׁ אֶת־הָאָרֶץ
וַיֵּשֶׁב מִזְרִיעַ יָרֵעַ עֵץ פָּלִי

ת"א ויחמר. ר"כ יא :

ב ק"ל למה לא נאמר חדשא הארץ דשא מזריע זרע או חטשיב הארץ עשבים: ד ר"ל דמזריע הוא ל' מפעיל שהוא חפסיל את אחרים: ע' כלומר שהאדם יכול לזרוע במקום אחר ולשון חפסיל

פלוטו ואין לשון למדבר לומר דשא כליוי שלשון דשא הוא ל
הארץ. תתמלא ותתכסה לטוט עשבים בלשון לע"ו ונקרא ד
נקרא עשב: מזריע זרע. ם שיגדל בו זרע לזרוע

פירוש דברי

עשׂב די ערד וואל ווערין באדעקט מיט איין און

וְאֵם טַאקסין אַלע יאָהר פון זיך אַליין אונטעם

מספר 7

וועלטער וועט זוכען מיין ברוט פון דיר, אויב דו וועסט מיר
שריין וועט גאט וויסן ווארום גאט ווייס אלע בעהאלטענע

מכין, אונער וועט דיר שטראפן אויף די שרעקט וואס
די וועקט מיר טאדן, קען איז ביי גיווארין אויף די רייד פון

זיין ברודער הרב^א און האט גענומען דעם אייזן פון זיין
טאטער און האט מיט דעם אייזן פלוצלינג אקלאפן גינעבין

אויף דעם קאפ פון הקל איז האט אים געקענט, אזוי דיא
בלוט פון הקל איז גלאסן אויף די ערד נעבן דיא שעפטן

(חק לישראל ע"ט) (ח"א)

1000

ת"א למיט' חולין • וסניף חונק שם ר"ס יא :

(יב) מזריק זרע . ר"ת מול שאין לך עשב שאין לו מול לחטלה :

רע

כַּעֲשֵׂה הַדָּרִי וְהִיא לֹא עֲשֵׂתָהּ כֵּן אֵלֶּה וְחוּלָה הֶאֱרָךְ וְגו'
וְעַתָּה עֲשֵׂה פֶרִי וְלֹא הֵעַן פֶּרִי פ' לְפִיכָךְ כִּשְׁמַקְלָל אֲדָם
עַל שֵׁמוֹ צ' נִשְׁקָדָה גַּם הִיא עַל מוֹנֵה (וְנִתְקַלְלָה ס"א
אִימֵי וְדו"ק): אֲשֶׁר וְעָזָר בּוֹ כִּי גִרְעִינִי כָל פֶּרִי
מִבֶּן הָאֵילָן זֶמְמָה כִּי גִרְעִינִי: אֲחֻזָּה (יב') וְתוֹצֵא
הָאָרֶץ וְגו' אֵשׁ עַל גִּלְגָּל נִמְלֵךְ לְמִינֵהוּ כִּדְשָׁאֵם כְּזֵבוּיָהּ

פיהא העפעט ווען פרי שוב מ"ה כתיב חד למינאו אתרונא
למינאו : צ' והווערד לקלל נס הארצה כחש רש"י לך כפ'
שהוכרחו רז"ל לומר משל ליואל וכו' משום דס"ל דמלת כפונור
גמי פשט כתיב חורית ורע לכן פי' וכו' ר"ל כי עיקר מציאתו

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יז) ותראה הארץ רשע למינתה. במס' חולין (דף ק"ט ע"א) רישא שנישאר רשאים וכן בצעמן וכו' פה שר הנחלים ואמר הי' כבוד ה' יצולם. וק' למי' חנך זה שםספרין וספספרין זה שר העולם שהיה באותה שעה עדיין לא נברא חנוך. ור"ם דהרי שר העולם הוי. ועד' יז' דההיא לא הויא כמ"ד חנוך זה ספספרין. ומיהו אף לדידיה ישי ליישבנו דנהי דהויא לא נברא. נשמתו ואפלו מיהא נברא אהיה לההוא קרא. כראשכתן

[illegible]

ווי די פריי, אָבער די ערד האט גיט אוי גיטשען
ווי גאט האט איר גיבאמין נאר וועטא הארץ עץ
עשה פיר איז טייטש די ערד האט נאר אויס
גיטשען אעלעכע בייקער וואס עס זאל אויף זיי
וואקסען פירות אָבער דעם בוים אלזיין קען מען
גוט עסן ווי די פריי, דרום אז אָדעס האטשן איז
גיטשען גיטאריי פאר זיין זינד וואס ער האט
גיטשען איז די ערד אויך דער מאַנס גיטאריי פאר
גאט אויף איר עבירה דער מאַנס גיטאריי פאר
גיטאריי ווי ווייטער וועט שטיין עשה פיר אויף די

ב'ייקער זאל וואקסן פירות ימינו צו זיין מין ב'דור
אויף איינליכען בוים זאל וואקסן זיין מין פרי
אשר יקרא בו ונו' וואס זיין נאמען איז אין אים צו
זיין זיין אויף דער ערד דאס מיינט מען די
אקקורדעוועלדע פון איינליכער פרי וואס פון זיי
שטראכט דער בוים אז מען קלאנגט אים יחיד בן
אונד עס איז אויך גייען: (יב) ותמצא הארץ אונד די
עקדור האט אים גייען צו ב'דור עס האט פון איר
וואקסן דאס גראוועל איינליכע מין גריימיג
מורק ווע וואס מען קאן דער פון זיין אלערליי

ספר

הוא ביון האדם, אנו דר האדם איס בקראבן, אור וועס
 יעקעסלי די ערד וועס יא דיר לעין גוט קער נעבן יא בל
 וי וי האט האט איז אים געבן, קערנער וועלן דיר
 וועקס פון יא ערד, אנו דר וועס קיין ווע האבן און
 ער וועקס גי דר וועס שטארבן, קן אי ווע האבן
 ווע דעס ארט ביי ער איז געשען און מורד וויס פון ער.

[illegible]

עֲשֵׂה פָרִי אֲשֶׁר יִרְעוּ-בּוֹ לְמִינֵהוּ
וַיֵּרָא אֱלֹהִים בִּי-טוֹב: י וַיְהִי-עֶרֶב
וַיְהִי-בֹקֶר יוֹם שְׁלִישִׁי: פִּי וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים יְהִי מֵאֵרֶת בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם
לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלַּיְלָה
וַיְהִי לָאֵתֶת וּלְמִוְעֵדִים וּלְיָמִים

עֲבַד פְּרִיז דְּבַר יִרְעִיָה
בִּיָּה לְזִמְתֵּי וְחֵזָא
אֲרִי מִב: י וַיְהִי רַמְשׁ
וַיְהִי צִפֹּר יוֹם תְּלִיתַאי:
י וַאֲמַר י: יְהוֹן נִחְרִין
בְּרָקִיעָא דְשָׁמַיָא
לְאַפְרָשָׁא בֵּין יָמָא וּבֵין
לַיְלָא וַיְהִי וַיִּבְרָא יוֹמִין
וַיִּסְמְנֵי בְּהוֹן יוֹמִין וַיִּשְׁנִין:
וַיְהוֹן

בעל המורים

(יד) פֵּלֶם. חֶסֶר שֶׁלֹּא נִכְרַח לְהֵאִיר אֶלֶף הַשָּׁמַשׁ. וַיֵּרָא לֹא נִכְרַח אֶלֶף כִּי שֶׁלֹּא יִכְרַח לְמַעַם אֵם תְּסִיס וַיִּסְמֵן:
רָשִׁי

שפתי חכמים

נֶקֶט כֵּלָּן אֲשֶׁר זָרְעוּ בּוֹ שְׂמִינִי שֶׁל זָרְעוּ דְּכִינִי בְּהַרְשִׁינִי אֵינִן
נִמְחָסוּ לְאִשְׁתֵּי בְּנֵי שְׂמִינִי לְחִמִּין רַק מִן הַכֹּרֶס: ד' וְחֵזָא
אֵלִינוּת שֶׁסֶּם גְּדוּלִים וְשִׁמְסִים מְרֻבִּים וְגְדוּלִים וְאֵינִן יִכְלִין
לְחַמֵּד לְזִמְתֵּי וְחֵזָא אֵם יִמְעַרְבוּ יַחַד יֵם סִיכָר בְּיִינִים דִּם מִן
פְּלוּזִי וְחֵזָא יֵלֶף לְמִינֵם אֵלֶּף שְׂמִינִי אֲחֵתוּ וְחֵזָא בְּנֵים מְרֻבִּים
יַחַד אֵין סִיכָר בְּיִינֵם פֶּלֶאז' שְׁלִיכִין אֵלֶּף לֵאמֹר לְמִינֵם:
ש' ק"ל דְּסוּלָן יֵסִי מְאֻרָּה וְחֵזָא וְסִינִי לְמִאֻרָּה בְּרָקִיעַ ר"ל
דְּסוּלָן בְּרִיחָן מְקוּדֶם וְחֵזָא חֲלִיחִין בְּרָקִיעַ: ד' ק"ל וְסֵף כִּכֹּר
כְּחֵי וַיִּכְדֵּל אֶלְסִים וְגו': א' ש"מ שֶׁם תַּחַת בָּאֵם שִׁלְבוּ גְדֻרֵי
כְּסֻטִים: ב' שְׁמֹא מְסִיכֹר שֶׁן הַמְאֻרָּה כִּידוֹם מְסִיכֹר
וְכֵן

ובין הלילה. משנכנס האור הראשון ת חבל בשכנת (ג"ל בנ') ימי בראשית שמש האור והחשך הראשונים
שניהם יחד בין ביום ובין בלילה: והיו לאותות. כשהמאורות נוקין ס' רע הוא לשלם שג' (יחמיה י)
מאותות השמים אל א תחתו ונו' בשבתכם רצון הקב"ה אין אתם לריבין לדאוג מן המורענות: ולמועדים. על
שם הספיד שפתיים יסאל להנחות על המועדות וסם נמיס למולד ב הלכנה: ולמים, שמש הממה סל
דעת וקנים מבעלי התושבות

גבי פשר תולדות אדם דרש' מלמד שרראוה הקב"ה דור דור
וחכמי אש"י שלא נבראו מהן הדורות מ"ם נשמתם ופולחן
הראה לו:

פ"כ קצת בעיני סכנת מיסיוס וס מן חס פרי כמו שכתב
נמשס וס נמש חס גוף. מלל דסחין לא שינת כלל רק
דסעיני כל מללל סללל סקללל מללל. וסס חסר חרורס
סללללל כמכור. חס סחללללל סללללל ונמשס ססן כלל ססס
פרי וס סכסס סלל רק כמכור מלללל סקלל. פ"כ למחיה מיסיוס סוף וסנמש סכל נמש כמו ססס קודם ססלל סלללל.

פירוש לתורה אלהים

ויאמרו ימינו יעדער ואך צו ויין מין וצו עינה פרי
אנז אנעללללל ביימער וואס האם אויף ויי גינואקסין
פירות אשר ירעו בו וואס ויין ואמערן איז אין אים
ימינו יעדער ואך צו ויין מין וצו אלהים אנז האם
האם גינעקן בי טוב עם איז גוט: (יג) ויר' ערב אנז
עם איז גינואריין אבינז ותי בוקר אנז עם איז
גינאריין סארגען ייב שייש דער דריטער סאג:
(יד) ויאמר אלהים אנז האם גינואנז ייב מאורות
עם נאל ויין בעליקטונגען האם מיינז מען די
ווינז מיט דער קבנה. רש"י שרייבז דעם ערשטען
סאג ונענען באשאפין גינואריין די ווינז אנז די קבנה
אנז דעם פערדיין סאג האם האם גיבאמין ויי
נאלין אריין קוקען אין דעם ערשטין ויסער וואס
ספר הישר

דאמס האם די ווייז פון קל גיבאריין אוינקן. אנז האם אים
בעריוסין חנוך. אנז גלל האם געבאמז אששאם האם ער
גינעקן פון בידע גלייב, נאר עם איז גינואריין ענאם צווישען ויי, די ווינז האם גיבאמין ויא איז גרעסער ווי די קבנה. אנז דיה
נחל לישראל ע"ט) (ח"א)

(יד) ויאמר אלהים ייב מאורות וגו' מסיחוד קאם
האם באשאפן די צווי גרויסע ליקטיון ויי ווינז
אנז די קבנה, די גרויס אנז די ווייז אנז די ליקטיון ויי
גינעקן פון בידע גלייב, נאר עם איז גינואריין ענאם צווישען ויי, די ווינז האם גיבאמין ויא איז גרעסער ווי די קבנה. אנז דיה
נחל לישראל ע"ט) (ח"א)

נחל לישראל ע"ט) (ח"א)

שפתי-חכמים

ולכן חלם הפומדנה בשבועה: ראו יום שזם של דשיון **א** לסוף
שפוע: ה' אס"ה ימים קמו על פתחה וזכנה הבולנס דשם **ב**
אס"ה וזכנה **ג** פתחה **ד** חתמה **ה** שפוע חתמה **ו** חתם
מחברתה לסוף **ז** ימים **ח** שפוע חתמה **ט** שפוע מחברתה
בשפוע **י** אחד חתם חתמה **יא** חתם **יב** חתם **יג** חתם
אש"ה **יד** חתמה חתמה חתמה **טו** ימים **טז** שפוע חתמה
ה' חתמה חתמה חתמה **יז** חתמה חתמה חתמה **יח** חתמה
חתמה חתמה חתמה **יט** חתמה חתמה חתמה **כ** חתמה חתמה חתמה
חתמה חתמה חתמה **כא** חתמה חתמה חתמה **כב** חתמה חתמה חתמה
חתמה חתמה חתמה **כג** חתמה חתמה חתמה **כד** חתמה חתמה חתמה
חתמה חתמה חתמה **כה** חתמה חתמה חתמה **כו** חתמה חתמה חתמה
חתמה חתמה חתמה **כז** חתמה חתמה חתמה **כח** חתמה חתמה חתמה
חתמה חתמה חתמה **כט** חתמה חתמה חתמה **ל** חתמה חתמה חתמה

פִּירוּשׁ לַתּוֹרָה אֱלֹהִים

המאמר הזה נכתב על ידי חתן פרס נובל לשלום, משה שרת, ראש ממשלת ישראל לשעבר. המאמר מציג את חשיבותו של שלום ושלום בין העמים, ואת הצורך בהקדשת משאבים רבים להשגתו. המאמר מציג את חשיבותו של שלום ושלום בין העמים, ואת הצורך בהקדשת משאבים רבים להשגתו.

[illegible]

ששית, נאם איז בייז גיטארן אויף א קענקשטין, און דאס אויף זיין שטרעפלייכע רעם טיף גיטן און ניי געזען פאר-
ענעט גיטארן, ביי אדריבול נעקט, און דא קענקשטין וואס געזען האבן נייטער געזינקעט, און וואס
מיר

גביאים ישעיה מ

תרגום

למשך כנה היא צבאות נש' צ' צב צבא צבאות ויה יהוה נשמח רננת אדני' נשמח חזק יְהוָה וזה
יחידה רננת יְהוָה וזה יחידה וחזק אל שם בן שבועות :

• אַתְּרִיב מִדָּרִי וְקִטְוֹ וְכֹל
עֲקִבְיָהוּ אֵיבֹשׁ וְאִשְׁנִי
מִדָּרִי לִגְנוֹן וְאִמְכִּין אֵיבֹשׁ :
בְּוֹדֵר לְבֵית יִשְׂרָאֵל דְּרִמְסִין
דְּסִטֹּן בְּאוֹרֵחַ וְלֹא יִדְעוּ
בְּשִׁבְלִין וְלֹא אֵלִיפוֹ אֲדַכְכֵּנוּ
אִשְׁנִי קָבֵל מְדִסְיָהוּ מְהוֹר
וְכִפְלֵא לְמִשְׁרָא אֵלִין פִּתְגִּמָּא :

• אַתְּרִיב הָרִים וּגְבֻעוֹת וְכָל־עֵשְׂשָׁם אֹבִישׁ
וְשִׁלְכֵתִי נְהֹרֹת לְאִיִּים וְאִנְפִּים אֹבִישׁ : בְּוֹדֵר לְכֵתִי
עוֹרִים בְּדֶרֶךְ לֹא יִדְעוּ בְּגִתִּיבוֹת לֹא־יִידְעוּ
אֲדִרִיכֶם אֲשִׁים מִחֲשֶׁךְ לְפָנֵיהֶם לְאוֹר וּמַעֲקָשִׁים
לְמִישׁוֹר אֵלֶּה הַדְּבָרִים עֲשִׂיתֶם וְלֹא עֲזֹבְתֶם :
אֲעֲבֹדֶנּוּ וְלֹא אֲרִמְקֵנּוּ :

רעני

(א) הרים וגבעות. שמים ולסמונים: וכך עשבים.
גנלים מליהם: אורבים. ל' יונת: (ב) והולכת.
שחלה: שחז עורים עד הנה: ומעקשים. דרכיהם:
השקומות: עשייתם. מעשה:

בזוהר. הנהך פדדק פלין ידוע לו הוה כאלו הוהך בחדש; ויטענישם פביישר, דרך העניקים פטעס יקב ופוס; מיתתם. וסמס כעוריס פס; דרך ביבויח וכו'. ככל הדבר כמ"ס: אשים

United

1

(κ·π)

גורן ליטוויטש (ט)

מצודת דוד

דעם פירוש עברי מיינטש בעמינא מען ביא דער הפסוקה פון דער הארץ:

תרנום

* אֲמִיאִמְרוּ לָהּ אֲתָנוּ נֹאדְרָהּ לָדָם וְנִפְתָּה לִבֵּי חַיִּים :
 * אֵין יִמְרוּ אֲתָה עֲמָנָה
 נִכְמֹן לִרְמָה נִשְׁשִׁי לִנְפִי
 * מִנִּי : * נִבְלָעוּן פְּשִׁיזִי לִחַיִּי
 * וְלִרְלָה מִסֵּם מִיָּה נִסְמִי נִקְרָה :
 * כִּל עֲתִירָה וְקִרָה נִשְׁכַּח
 * וְנִמְלָא עֲתִירָה לִרְמָה : *

מִתְּחִיל לִדְבֹר: ה' בָּרִי דָא מְוִיל דְּאַרְתָּא. עֲמָהּוֹן מְנַע רַגְלָהּ מִן שְׂבִילֵיהוֹן:

מצודת דוד

[illegible]

פירוש ע"מ

(א) אם יאמרו לכם אהנו נארכה לכם מיר (וועלען)
לאקערען אויף בלום וצפנה וצח חם מיר
ווערן בעהאלטען אנעץ צו דעם ריינעם
אומשלידנען מענטש אומקום: (ב) ובלום כשאר
חם מיר וועלען זיין איינשלינגען לעבעדיג אזוי
זיין און גרוב שלינגט איר אלע מענטשען וואס
האבן געלעבט יחסיים ביידע ביר און דא גאנצע
עהרליכע ליים וועלען מיר זיין מאכען זיין ארין
גידערין אין גרוב: (ג) וואס וועט אונז ארויס
קומען די חזקת נפשות מיר וועלען גרייכען צו אלע
שיערע נאסס ובלא חסות שני אנקערע הייער
(ה) ובלא חסות שני אנקערע הייער

(חק לישראל ע"מ) (ח"א)

מלחם דשעטסן טיט ואלא אלטערך למחני דודאי' דלא אחי פשע
דיבוס דרשע לית שיש בו כרחו (ד) דיבוס מליח דלפי' כר
מסו דרשע לנלחוד דאלטערך ליש. נמי: (א) חסידים כי כל
דאיש יעשה אלה חסונותו סאלס ונכרחו וקשאר כל הערות כולן
למדי: נמי: (ב) כי החרבה השטתל וועלט וועלט יכחול
השטתל כי מלח יכחול וגי' וכללע נעלו כל הסולע ליבוס שול
לחילע וכל שאינע עולע ליבוס אינע עולע לחילע אלא פסחור:
[ג] וכל הריבוס. לכסי כל מיני חיל מחתני מן החילע:
המוריד לאמחני' דמלח חסיד קורמח. נמי: (ד) כק"ו ע'
דאיש דאיש עושין מן סדיק סאל גילוי מלח (א) חסיד
סאלס חסיד יומע יומע יומע וועט וסאל דלא ככחוב עיין
בנחמ: (ה) חסידו וסאל חסידו וסאל חסידו דלא כניס.
דש"י: (ו) דכחסי סאל כי ישו חסיד וסאל כחסי עשר

אין דער תורה שפּייט (פי יאָבא אַהים יתרו) ווען צוויי קינדער זענען געווען צו זאמען אויף דער וועלט (נחם אדם ביהם) אונז איבער פון מיט אין נישטאסרעין (בן אין די) און האט נישט געלעבט מיין קינד, דאָרף דער קינדער (קליבם) ווען עסען דעם פארשטענדענעם קינדערס ווייל פאר ווי אונז, אונזער גר וואס איז געבוי קליצה, אונז אויב דער נישטאסרענער קינדער האט געהאט צוויי ווייבער, אז מען איז קליבם אדער מען נישט קליצה איינע, אין שוין דאס אדערעס קריי צו עסען אפאן אן חליצה אונז אין יבום; זאגט די משנה

204 9 (ח"א) (חש לישראל ע"מ)

ענדיך אחים ולא יליטין מלוח דכתיב כי אנשים אחים אנתם
דלכתיב כתיב יחדו (המיוחדים כחלום) ואי כתיב יחדו למד כ"ל
דמיתרי בלחם ובחלום. גמ' : (ד) ולא נקט' בדוקא בלחם דכתיב
לפרושי לדי' מיתו מליצא דלכחא קי"ל כדכתיב ד"כ מ"כ.
דמיתו' מלי' בין שנידל וחל"כ יבס. וכן שנים וחל"כ נולד
ל"י : (ס) מיטני יבסי' דמיתו
הרי הא שנידל ל"י דלמיל ופ"ל
דלמס אשנידל דרשע דמיתו.
הא גבי בני יעקב לא מליני אחים
אלא כמסוי כמולד כחמל דפשיטא
דלמס' אחין מקרי' תוס'

לפי שהיתה תחלה אשת אחיו מאמו ואסורה לו עולמית
דכתיב ערות אשת אחיך ודרשין אחיך בין מן האב בין
מן האם : ואשת אחיו שלא היה בעולמו. כגון
רחובן שמת בלחם בניס ונולד לו זה לאחר מיתתו ושמו לו
(ד) ויבס שמעון את אשתו
ולו אשה אחת ומת בלחם
בניס ונפלו שתייה לפניו לוי
שתייה פטורה לפי ששאת
רחובן כשאלת לשמעון אסורה
ללוי בכרת לפי שמיעטה הכתיב מיבוס לוי שנאמר כי יסנו אחים יחדו
שהיתה להם ישיבה אחת כמולס (ס)
הלכך כשמת רחובן לאסרה על לוי איסור עולם כאלשת אח שים לו בניס ואע"פ שעתה נפלה מכת כשאי
שמעון שהי' בשולמו אסורה לו מחמת רחובן וכסם שהיא אסורה כך נרתה אסורה : ובכרתו. שמת בנו וכשאלת
אחיו וכלתו אסורה עליו איסור עולם אפי' אחר שמת בנו : וכלן אבם מתו. כגון שמתה בתו קודם מיתת אחיה
או שמיאנה בו ואע"פ שהין מילוח אלל ביותמה קטנה שהיא אמה ואחיה משכחת לה שמיאנה בחיי אביה כגון
שהיא אביה לאחר ונתגרסה בשוה קטנה ששכח און לאביה רשות בה ונשאת לאחי אביה בשוה קטנה או יולדה
במילוח דקרינן לה לקמן יתומה בחיי האב ואם מיאנה בלחיו או נתגרסה ממנו או נמלאת חלונות שמקחו מקח טעות

דיא אנדערע משנה דער פשט דער פון מן ויהי
יבס יבוס עד סוף העולם פון חליצה און פון יבוס
בין אייביג וכן דיא גלע פופצעהן ווייבער אס מית
אויב זייא זענען גישטארבן ווען די מאנען האבן
נאך גילעבט דהיינו נפולים פ' בעשר וקדם
ווייב און גישטארבן ווען גר האט גילעבט דער
נאך איז גר גישטארבן און האט גילאזן נאך
אנויב ודיא צרה פון נפולים סאקטערן קעג איר
נפוליי קיבם זיין או מיאני זייא האבן קסאן גינען
גים גינאלט זייערין מאנען דער דין איז אקסנה
נאקליינע סאקטער פ' צויערלף יאהר מיט אקסאן
אויב זיא איז איתומה איר פאטער איז גישטארבן
און איר מוטער אדער אירע ברודער האבן איר
חרונה גימאכט אזוי לאנג וויא זיא איז נאך
אקסנה קען זיא זאנען זיא ווייל גים דעם מאן
און איז גים סעקר זיין ווייב און דארף גים קיין
גם און זיא קען זעסען זיין אנדערין מאן. אדער
אפילו דער פאטער לעבט און ער האט איר
גינעבין צו אקסאן און דער מאן האט איר גגס.
האט שוין דער פאטער איבער איר קיין רשות
גים און זיא אלליין האט גינעסען זיין אנדערין מאן
און זיא איז נאך אקסנה קען זיא אויף קסאן זיין
גים טעליין דעם אנדערין מאן און דארף קיין גים
גים. זאגט דיא משנה אויב נפולים סאקטער
וידא קסנה האט גינעסען דעם אנדערין מאן גר
נפולים ברודער און זיא האט אין אים קסאן
גינען דער נאך איז גר גישטארבן און האט
גילאזן נאך אנויב ודיא צרה פון נפולים
סאקטערן קעג גישטארבן וויין זיין דיא צרה או
נאך דער נאך איז גר גישטארבן און האט גילאזן נאך
אנויב וואס זיא איז גינען די צרה פון נפולים
סאקטער קעג נפוליי קיבם זיין דיא צרה או
שניצא אילונות אדער וייל זענען גינען גינען גינען

און אשרם פאטער איז גישטארבן האט שרה
גינעסען זיין אנדערין מאן וי' צחק און האט פון
אים גיהאט אויזן יהודה ואז יהודה. מיט אשר
ברידער פון זיין מוטער דער נאך איז שרה
גישטארבן און יצחק האט גינעסען זיין אנדער
ווייב און האט מיט איר גיהאט אויזן לוי איז
לוי מיט יהודה ברידער פון זיין פאטער און לוי
מיט אשר זענען פרעמד און אשר איז גישטארבן
האט לוי גינעסען זיין ווייב דער נאך איז לוי
גישטארבן און קינדער סאר גים יהודה איר קיבם
זיין ווייל זיא איז אקסנה גינען אשר ווייב איז
זיא אסור גינארין אויף י' ה' אויף אייביג ואשת
אחיו שיה קח בעולם און זיין ברודערס ווייב וואס
גר איז גים גינען מיט אים צו זאמען אויף דער
וועלט. דהיינו נפוליי איז גישטארבן און קינדער
דער נאך איז גינארין גינארין אברודער בנזמין.
דער נאך האט גר קיבם גינען דיא ווייב פון
נפוליי דער נאך איז גר אויף גישטארבן און
קינדער. סאר גים בנזמין קיבם זיין דיא ווייב פון
גר. ווייל זיא איז אקסנה גינען נפוליים ווייב און
נפוליים ווייב איז דאך אסור גינען צו בנזמין
ווייל נפוליי מיט בנזמין זענען גים גינען צו
זאמען אויף דער וועלט איז דער איסור אויף
אייביג וכלתו און ויין שנידל דהיינו נפוליים וזהו
שמואל איז גישטארבן האט שמואלס ברודער
גר גינעסען נפוליים ווייב און גר איז גישטארבן
און קינדער סאר גים נפוליי איר קיבם זיין ווייל
זיא איז אקסנה גינען זיין שנידל איז דער איסור
אויף אייביג ודיא צרה פון נפוליים ווייב ווייל
זיא זענען פטור פון יבוס און פון חליצה משה
דמיתו פטערין וייל דיא אנדערע ווייבער וואס
זייערע מאנען האבן גיהאט מיט זיא צו זאמען
פאשעט זיא זענען גישטארבן וזהו צרותיהן און
דיא צרות פון דיא צרות נראם וועט שמיין אין

ובאלו לא היתה אשת אחיו מעולם (ו) לרתה מתיבמת : אילוניות . לשון חיל הזכר מן האלן וסימניה מפורשים שאין לה שדים כגשים ואין לה סימנים וקולה עבה כאיש ואין לה שיפולי מעים כגשים כלומר שאותו מקום אינו בולט מגופה כערות שאר הנשים : ואי אתה יכול לומר וכו' . שכבר ילדו מאחר קודם שנישאו לאחיו הלכך לאו אילוניות נקטה ומילוח ממי ליכא שהרי גדולות הן ואין ממאנת אלא קטנה ותנא דידן דלא חשיב אמו בכלל הנשים

אילוניות . צרותיהן מותרות ואי אתה יכול לומר בהמותו ובאם חמותו ובאם חמיו שנמצאו אילוניות או שמיאנו : ב כיצד פוטרות צרותיהן היתה בתו או אחת מכל העריות האלו נשואה לאחיו ולו אשה אחרת ומת בשם שבתו פטורה כך צרתה פטורה . הלכה צרת בתו ונשאת לאחיו השני ולו אשה אחרת ומת . בשם שצרת בתו פטורה כך צרת צרתה פטורה אפילו הן מאה . כיצד אם מתו צרותיהן מותרות . היתה בתו או אחת מכל העריות האלו נשואה לאחיו ולו אשה אחרת [ו] מתה בתו

אסורה לו ואין שם אלא חלה הוא כך צרתה פטורה : הלכה צרת בתו ונשאת לאחיו השני . היכא דיש אדם אחת שתייהן מותרות לו ואין פטורות שהרי יש כאלן מלות יבום ומתיבמת האמת והשניה פטורה דכתיב את בית אחיו בית אחד הוא בונה ואין בונה שתי בתים ואם יבם אחיו השני את צרתו וכו' אשה אחרת ומת בלא כנים וחזרו ונסלו לפניה : כשם שצרת בתו פטורה . שאלכסר . עליו משעת נפילת אחיו הלשון : כך צרת צרתה . אשת אחיו השני האחרת : פטורה . שזו פוטרתה שצרת ערוה פוטרת לרתה : ואפי' הם מאה . אחים והלכה לרת צרתה של בתו ומתיבמה לאחיו השלישי ולו אשה אחרת ומת בלא כנים שתייהן אסורות על זה וכן

אז ויי' וענען אילוניות ואזוי ווי וקרים , דאם הייקט ווי האבין גיט קיין סימנים ווי נקבות אונ ויעקע מאנען האקען אטעות גיהאט ביי די קידושין ווי האקען גיט גיזאקט דער פון איז די קידושין נאר גיט קיין קידושין אונ וייא הייקען נאר גיט קיין ווייבער , אונ אויב קמשל גדים ווייב נפסקת'ס אטאקטער אדער איין אנדער קרובה פון דיא פופצען עריות איז גינען איין אילוניות אונ גר איז גישטארבין אן קינדער אונ האט גילאזין דיא אילוניות מיט נאך אנוייב , מעג נפסקי מ'גם ויין דיא אנדערע ווייב , דאם מיינט מען צויתיהן מותרות , ואי אפח כח לומר אונ דו קענסט גיט ואגין בהמות בייא ויין שוויגער ויבאם חמותו אונ בייא ויין שוויגערס מוטער ויבאם חמיו אונ בייא ויין שווערס מוטער שנמצאו אילוניות וייא וענען גינען איין אילוניות ווארום איין אילוניות קען גיט האקען קיין קינדער אונ וייא האקען נאך גיהאט קינדער אי שטייט אדער ווי האקען מ'מאן גינען קען מען אויך גיט נאען ווארום מ'מאן ויין קען נאר אקטנה אונ וייא וענען נאך גרויסע : ב כיצד פוטרות צרותיהן וויא אזוי פטערין דיא פופצען ווייבער ויעקע צרות היתה אז עס איז גינען בתו או אחת מכל העריות האלו דיא טאקטער (פון נפסקלי) אדער איין אנדערע פון דיא אלע עריות נשואה לאחיו גינען מען צו ויין ברודער (צו גר) ולו אשה אחרת אונ דער ברודער גר האט נאך אנוייב ויפת אונ גר איז גישטארבין ג'שם שבתו פטורה אזוי וויא דיא ווייב פון גר ויעקע איז דיא טאקטער פון נפסקלי

(ח"א) 3 11 אונ (חק לישראל ע"ט)

אזוי איז דיא אנדערע ווייב פון גר אויך פטורה הלכה צרת בתו ונשאת לאחיו השני או דיא צרה פון נפסקליס טאקטער איז גינען גינען גינען צום אנדערין ברודער , דהיינו גר האט גיהאט נאך אברודער דן , צו דן וענען ביינע ווייבער בוקר צו מ'גם ויין , האט ער מ'גם גינען דיא צרה פון נפסקליס טאקטער ויפת אשה אחרת אונ דן האט גיהאט נאך אנוייב (דאם הייקט אצרה צו דער צרה פון נפסקליס טאקטער) ויפת אונ דן איז גישטארבין אן קינדער , שטיינען דיא ביינע ווייבער צו ויבם צוריק צו נפסקלי ג'שם שצרת בתו פטורה אזוי וויא דיא צרה פון ויין טאקטער איז פטורה ווארום ויא איז נאך שוין אמהל אסור גינען צו אים פון גר דך צרת צרתה פטורה אזוי איז דיא צרה פון דער צרה אויך פטורה אפילו הן מאה אפילו וייא וענען הונדערט ברודער אונ דיא צרה פון נפסקליס טאקטער איז גינען גינען צו אדריטען אדער אפערדען ברודער אונ וענער ברודער האט נאך אנוייב אונ שטארבט ווען דיא צרה פון ויין טאקטער קוקט מיט נאך איינע צו אים צו ויבם וענען וייא ביינע פטורה פון ויבם אונ פון חליצה כיצד אם סתו צרותיהן מותרות וויא איז דער פ'שם אז וייא וענען גישטארבין וענען דיא צרות מותר היתה בתו או אחת מכל העריות האלו אויב נפסקליס אטאקטער אדער איינע פון דיא אנדערע עריות נשואה לאחיו איז גינען גינען צו ויין ברודער (צו גר) ולו אשה אחרת אונ גר האט נאך אנוייב בתו

לעולם : צרתה מותרת . להתייבס שהרי בשעת זיקת יבוס אינה נרתה : וכל היבולה למאן . שהיא קמה (סערה) ויכולה למאן : ולא מיאנה . ומת אחיו הואיל וקידושה אין חלל מדרבנן וזיקה שלה אינה חלל מדרבנן (סערה) פוסלת נרתה מן החליה ולהתייבס אסורה שנראית כגרת ערוה : ג' שש עריות חמורות מאדו . ומה היא שמה שלכן : שנשואות לאחריהם . ואין יכולות להשא לאחיו של זה מחביו ואם מתו בעליהן שהן נכרים אלל

זו : צרותיהן מותרות . ליבוס לזה שאין נרת ערוה אסורה חלל בנוספת לפניו ליבוס מחביו . (ז) ורבינו משה בר מיימון פירש אם בשלו בעבירה לאחיו ומת בלא כניס ונסלו ליבוס לפניו צרותיהן מותרות שאין חלו גדות ערוה הואיל ולא היו קדושתן נוספת לאחיו בלחות עריות : אמו אינה יכולת דמשעת כניסת נראית כגרת בתו והלכך נזרי שלא תחלו ליבוס להשא לאחיו מחביו שהרי לא לו אשת האב לדברי רש"י דלא לזלוני כגרת ערוה דלמא חלי למשרי : (ז) והני פ"ו להשא לאחיו מחביו שהיא יכולה נרתה שהיא יכולה להשא לאחיו האומר שחטאת אביו אסורה ולטיל פירשתי שאין כן הלכה חלל אמו פוסלת נרתה שהיא יכולה להשא לאחיו מחביו : אשה אביו ואשת אחיו מאביו . שהיו לו בנים ואחות אביו כולן אסורות לאחיו כמו שחטורות עליו ואין בהם נד יבוס על זה לעולם ואם נשואים אחרים ולהם נשים אחרות ומתו צרותיהן מותרות ליבוס לזה וכן אם נשא אחים אחרים בעבירה ומת בלא כניס צרותיהן מותרות : ד' ב"ש מתירין . נרת ערוה להתייבס לאחיו דלית לה דרשה דלגור : חלצו . נרת מן האחים : בית שמאי פוסלין . הצרות מן הכהונה שחליטתן חליה :

אונ רי שאבסער פון גפלי איז גישטארבין אי גתנישה אדער זיא איז ניגם גינוארין ואחר כך פת צוהי דער גאך איז זיין ברודער גר גישטארבין צדקה מותרת איז דא אנדערע נויב פון גר מוסר גפלי ואל איר מיכס זיין וכן קטלה למא אונ דא נואם קען מסאן זיין דהיינו דא שאבסער פון גפלי איז גינוען אקטנה זיא פאנה אונ זיא האם גים מסאן גינוען . נוייל אינדע קידושין איז נאר מדרבנן . אונ דא קידושין פון דער אנדערע איז מן המורה . דריבער צדקה חלצת מו דא אנדערע נעמען חליצה ויא מהיבסת מיכס זיין שאר מען איר גים מדרבנן : ג' שש עריות חמורות מאדו ועקם ווייבער עריות נואם נענען אנדערע אסור וזיא דא פריערדיגע פופצעהן ספני שנשואות לאחריהם נוייל וזיא מווען גינוסען ווערין צו אפערעדין אונ דער ברודער שאר וזיא גים נעמען צדוהיקן מותרות אויב דער פרעכער נואם האם גיהאלמען איינע פון דא עריות איז גישטארבין אונ האם גילאזין נאך אנויב מעג מען נעמען דא אנדערע נויב אמו ראובנים מוסער האם נעמען אסאן יעקב אונ דער יעקב האם געהאם נאך אנויב אונ יעקב איז גישטארבין . מעג ראובן נעמען דא אנדערע נויב פון יעקב דא צדקה פון זיין מוסער נאשט אבי זיין פאסערס ווייב . יעקב האם געהאם צוויי ווייבער לזא אונ רחל דא לזא האם גיבארין אוהן ראובן . אונ יעקב איז גישטארבין . האם רחל גענוסען איין אנדערין מן משה אונ דער משה האם געהאם נאך אנויב שרה . אונ משה איז גישטארבין . מעג ראובן נעמען שרה פאר אנויב ואחות אבי זיין פאסערס שוועסטער אויב ראובנים פאסערס אשועסטער

(חק לישראל ע"פ) (ח"א) 3 12 תבונה

וב"ה מכשירין. שאלתן של לנדר היתה וארי הא
 כחולת מן נכרי: נתיבמו. לחיו: ב"ש מכשירין.
 אותן לכהנים אם תחלמט מיכמיהם: וב"ה פוסלין.
 שבעלו לאסור להם ואכעלה לאסור לה עשאה זונס
 וזונה אסורה לכהן: לא
 נמנעו. ואלע"פ שבעני הארות
 שתיכמו כדברי ב"ש ממזרים
 הם לב"ה שהרי באיסור
 אשת אח הם עליהם ואשת
 אח ככרת ובני חייני כריתות
 ממזרים הם אלע"פ כן לא
 נמנעו בית הלל מלישא נשים
 מכ"ש לפי שהיו מודיעים לכן אותן הבאות מן הארות
 וטורשים מהן: אלו על גבי אלו. משאילים כליהם
 חלו לאלו ובגמרא פריך אהא דתמן ב"ש מתירין את
 הארות לאחים וב"ה אורשים קרי כאן לא תתגודדו לא
 סג מורים כב"ש ועל מורים כב"ה חלל שני בתי דיעים בעיר
 אחת וכ"ש שני בתי דינים בב"ש עיירות לית לן בה:

דלמיל נמי כשנאלו להחריס' לרוחיהן מותרות. ואלו תמורות
 דאסורות ולרוחיהן מותרות: (ח) ובית הלל מכשירין. פשיטא
 לאסוקי דריב"ז דאמר כלא ונתקן להם לזנות סיביו חוללות ולא
 פתימות קמיל' דכ"ס מכשירין דאפי' חקנתא מדרכן לית לכו
 צלחות דנהלטו. גמ' (ט) נתיבמו וכו'. הא חו' ל"ג אידי
 דפני חללו חיי נמי כתיבמו.
 גמ': (ז) וכן נמנעו ב"ש כו'.
 לא נזכר. אלא לזכר ענאם
 דלדודו אסורה לשוק בלא חסיה
 וגו'. דאלו בני הארות לא שיד
 לאמטו דכני חייבי לאוין ניכסו
 וכשרים: כל כו'. מהבא שמע'
 דמודעי לכו דלי מרישא איכא
 למימר דלא מודעי ובה' דלא
 נמנעו לזכר קלא אית לס וכו'
 ידעו. גמ': (ח) לאו פלוגתאיהו
 פרכין דעד כאן לא שניט פלוגתא ואמאי לא פרכת עלס
 אלא כי פריך על לא נמנעו כו' דאלו עלו טעו דכריהם. ופשוט':
 ערשין טו'. לכ"ס נמי אנטרין דאשכחן נמי דמחמרי כטומאה
 כדתן כחם' עדיות. חו"ט:

תעשו אגודות אגודות (ח) ומשי כגון כ"ד אחד בעיר אחד סג מורים כב"ש ועל מורים כב"ה חלל שני בתי דיעים בעיר
 אחת וכ"ש שני בתי דינים בב"ש עיירות לית לן בה:

שפאי האבין ויה בית שפאי גימ פאר מיסין מלישא
 נשים מבית הלל פון צו נעקען ווייבער פון בית הלל
 פאמיליע ויה בית הלל מבית שפאי אונ בית הלל
 האבין ויה גימ פארמיסין פון צו נעקען ווייבער
 פון בית שפאים פאמיליע בן הספרות והסמאות שפאי
 אלו ספירין ואלו ספמין אלע ספרות אונ סמאות
 וואס בית שפאי האבן קטער גיווען אונ בית הלל
 האבן קטמא גיווען אדער פאר קערם בית הלל
 האבן קטמא גיווען אונ בית שפאי האבן
 קטמא גיווען לא נמנעו ערשין ספרות אלו על גבי
 אלו פון דעקסונען האבן ויאי ויה גימ
 פארמיסין צו מאכען ספרות איינער מיט דא
 בליס פון דעם אנדערען. ווארום ויאי האבן
 אן גימאם איינער דעם אנדערען וועלכע אשה
 עס איז צו אים מותר אדער וועלכע בלי עס
 איז צו אים קהור:

הקדמה אנגם בית שפאי די צרה קאר גימ גינוקען
 נוערין צו אבן ונייל אבן קאר גימ נעקען
 אפליצה ויבית הלל מכשירין אונ בית הלל ואנען
 זיא מעג גינוקען נוערין צו אבן ונייל זיא דארף
 גימ נעקען חליצה איז דאס נאר גימ קיין חליצה
 נתיכסו אויב מען האט דא צרה מיכס גיווען דער
 נאך איז דער וואס האט איר מיכס גיווען
 גישטארבין דא שפאי מכשירין ואנען בית שפאי אז
 זיא מעג גינוקען נוערין צו אבן ויבית הלל פוסין
 בית הלל ואנען ונייל מען האט איר גימ גישטארם
 מיכס ויין איז דאך דער ברידער בייא איר גיווען
 באיסור הייסם זיא אונגה אונ אונגה איז פסול צו
 אבן אף על פי שאלו אסורין ואלו פתירין אלו פוסין ואלו
 פקשירין האמטשע בית שפאי מיט בית הלל קריגען
 דא ועקען מתיר אונ דא אסורין נדי ואנען עס
 איז פסול אונ די ואנען עס איז קשרן לא נמנעו בית

רש"י	גמרא יבמות דף מז ע"א
בימי ר' דוסא התירו. לחיו של ר' דוסא שהיה גופא בימי ר' דוסא בן הרכינס התירו צרת הבת לאחין והיה הדבר קשה לחכמים איינער האט געהאט צוויי ווייבער וענען ויאי גערופן גיווארין צרות. ונייל איינע איז אצרה צו די אנדערע איינע האט פייגם די אנדערע. אמר הם האט רבי יהושע צו וי גימאם פתיקת בית שפאי ויבית הלל אין דעם קריגם בית שפאי אונ בית הלל גופא בימי רבי דוסא בן הרכינס התירו צרת הבת לאחין קיר האבין גיקעוונם אין די צייט פון רבי דוסא בן הרכינס האט מען סתיר גיווען אז דא צרת הבת מעג חתונה האבין מיט איינעם פון איר מאנס ברידער נאר גימ מיט דא מאכטערס פאמערן ויה דבר קשה לחכמים דא זאך איז ניינער שלעכט	הלכה ה' כלה כלי המיטון דת"ת דמלכות דכריאה השתמא שאלו את ר' יהושע צרת הבת מהו אמר להם מחלוקת ב"ש וב"ה. גופא בימי ר' דוסא בן הרכינס התירו צרת הבת לאחין והיה הדבר קשה לחכמים שאלו את רבי יהושע צרת הבת מהו מען האט גיפרכענם ביי רבי יהושע ווי איז דער דין מיט צרת הבת. ודהיינו עס נעקען גיווען דריי ברידער ראובן שמעון לוי. אדער קער ברידער אונ שמעון ווייב איז גיווען ראובן סאכמער, אונ שמעון האט געהאט נאך אנוייב, אפרכמער, אונ שמעון איז גישטארבין אן מינדער, האט מען גיפרכענם ביי רבי יהושע אויב לוי מעג מיכס זיין. נעקען פאר אנוייב, די פרכערע ווייב וואס שמעון האט געהאט. דאס ווערם גערופן צרת הבת. די צרה פון ראובן סאכמער ווארום אז חק לישראל ע"ט (ח"א)

מפני שחכם גדול היה וענינו קמו מלכא לבית המדרש אמרו מי ילך
ויוציעו אמר להן ר' יהושע אני אלך ואחריו מי רבי אלעזר בן עזריה
ואחריו מי ר' עקיבא הלכו ועמדו על פתח ביתו נכנסה שפחתו אמרה
לו רבי חכמי ישראל באין אצלך אמר לה יכנסו ונכנסו הפסו לה
יהושע והושיבהו על מטה של זהב אמר לו רבי אמור לתלמידך אחר
וישב אמר לו מי הוא רבי אלעזר ב"ע אמר ויש לו בן לעזריה חברו
קרא עליו המקרא הזה נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב
וזהו מבקש להם תפסו והושיבו על מטה של זהב אמר לו רבי אמור
לתלמידך אחר וישב אמר לו ומי הוא עקיבא בן יוסף אמר לו אתה
הוא עקיבא בן יוסף ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו שם
בני שב במותך ירבה בישראל התחילו מסבבים אותו בהלכות עד שהגיעו לצרת הבת
אמרו לו צרת הבת מהו אמר להם מחלוקת ב"ש וב"ה הלכה כדברי מי א"ל הלכה כבית
הלל אמרו לו והלא משמך אמרו הלכה כב"ש א"ל דומא שמעתם או בן הרכינס שמעתם

שלעכם גיווען ביי די חקמים ווארעם די חקמים
האבין געהאלטן זיי בית הלל או צרת הבת איז
אסור צו די ברידער, און דיא חקמים האבן
געמיינט אז רבי דוסא בן הרקינס האט מתיר
גיווען צרת הבת צו דיא ברידער, און געקערט
די בריד פון רבי דוסא בן הרקינס האבן דיא
חקמים אויף געקענטן מפני שחכם גדול היה ויויל
רבי דוסא איז געווען אנדוקער חכם געזין קמו
גמא לבית המדרש און זיינע אויגן זענען געפליסען
שטיין, ער איז גיווען ברייט און האט געקענט
קוקען אין בית המדרש אפרי מי יצו יודיעו האבן
דיא חקמים גיזאנט נער נעם גיין צו רבי דוסא
אים זאגן אז בית הלל האלטן צרת הבת איז
אסור צו די ברידער אפרי קמו רבי יהושע איז געקענט
רבי יהושע גיזאנט צו דיא חקמים איז געל גיין
צו רבי דוסא ואחריו מי און נאך רבי יהושע נער
נאל גיין, רבי אלעזר בן עזריה ואחריו מי און נאך
רבי אלעזר נער נאל גיין, רבי עקיבא הלכו ועמדו
על פתח ביתו זענען אלע דריי געגאנגען צו רבי
דוסא און האבן זיך געשטעלט געבין די מיר
פון זיין שמוך נכנסה שפחתו אפרי צו רבי חכמי ישראל
באין אצלך דיא דינסט פון רבי דוסא איז אריין
געגאנגען צו רבי דוסא און האט גיזאנט צו אים
רבי די חקמים פון די יודין קוקען צו דיר אפרי לה
יכנסו האט רבי דוסא גיזאנט צו איר ויא נאל זאגן
צו די חקמים זיי נאלין אריין גיין נכנסו זענען זיי
אריין געגאנגען תפסו רבי יהושע והושיבהו על מטה
של זהב קען האט גענוקען רבי יהושע און קען
האט אים גינעצט אויף אנאלדענע בעם אפרי צו
רבי יהושע האט גיזאנט צו רבי דוסא רבי אמור
לתלמידך אחר וישב רבי נאג צו זיין אנדערין תלמיד
ער נאל אויף ויצען אפרי צו האט רבי דוסא גיזאנט
צו רבי יהושע מי האט נער איז דער תלמיד, האט
רבי יהושע גיזאנט דער תלמיד איז רבי אלעזר
בן עזריה אפרי האט רבי דוסא גיזאנט היש לו בן
לעזריה חברו האט אנדער חביר עזריה געלאזן
אזאזן קרא עליו המקרא הזה נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב
וזהו מבקש להם תפסו והושיבו על מטה של זהב אמר לו רבי אמור
לתלמידך אחר וישב אמר לו ומי הוא עקיבא בן יוסף אמר לו אתה
הוא עקיבא בן יוסף ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו שם
בני שב במותך ירבה בישראל התחילו מסבבים אותו בהלכות עד שהגיעו לצרת הבת
אמרו לו צרת הבת מהו אמר להם מחלוקת ב"ש וב"ה הלכה כדברי מי א"ל הלכה כבית
הלל אמרו לו והלא משמך אמרו הלכה כב"ש א"ל דומא שמעתם או בן הרכינס שמעתם

סתם שמענו. בן הרבנים סתם שמענו וסמו לא הוזכר: עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית. פי' בקונטרס ישראלי כבוד שטן הוא. חריף וסומד על שמועתו ועושה מעשה ואינו עבד משמועתו לעשות כרצונו: עמון ומואב. ישראלים הדריס בלרן עמון ומואב שביעית משה מסיחון ונתקדשו בקדושת ח"י ועבדיו בבית שני בעלה קדושתה וזרעין שביעית וחקנו להם מעשר ראשון ומעשר עני בשביעית כדמס' לקמן מסני פרנסת עניים שכל"י שאין להם מה לאכול בשביעית לפי שניתן לקט שכתה ופאה והולכים שם ונוטלים לקט שכתה ופאה ומעשר עני: ובמקבלים גוים מן הקרדוים וכו'. ולא אמרי' ממורים הם מכנות ישראל שכלו עליהן כו"ס לאיכא רבנן דפסלי:

עני בשביעית ומעשר מה טעם הכנס כרבים כו' ולא כפי למימר דעמון ומואב היו מכרבים שכלו עולי מלרים וחתע דלא ל"א מספק' ליה כפ' קמא דמגילה (דף י') וכפ"כ דשבוטות (דף קז. וסס) פי' סבר קדושת ראשונה קדושת לפ' אי לא ורבי יוסעט ס"ל דקידוש לפ"ל כמגילה וכשבוטות ואפ"ה אית ליה כמס' ידים כעמון ומואב כר"א אלף על כרחק הא דקאמר ההם מה טעם לא מדכרי ר"א הוא וכדרי ר"א הם כמס' ידים דלא קתני להם ההם אלף כמס' הוא ממערה כן דלמ"ד לא קידוש סניחו לקדש אף מל"י בשביל עניים ולכך אין חימה אם גזרו על עמון ומואב מעשר עני ולא מעשר עני וזה דקבץ ככל וכחגיגה טעמא דקאמר ר"ט כהדיו כמס' ידים מלרים חולל לרין עמון ומואב חולל לרין מס מלרים שפיא קרובם פשאו מעשר עני כדי שישמחו עליה עניים אף עמון ומואב כו' משום דניחא ליה להש"ס דמשכחת טעמא דאף כלי' סניחו מלקדש כשכיל עניים וכ"ס פסון ומואב ספן חולל לרין:

איר האם גיהעקט ואגין אז בן הרבנים נאמך דער דין איז וויא בית שמאי אקריי' האבין זיי גינאמט צו רבי רוקא תיף רבי סתם שפעט רבי אזו וויא רז לעבסט מיר האבין גיהעקט בן הרבנים נאמט דער דין איז וויא בית שמאי האבין מיר געקיינט אז רז נאמט אזוי אפר קהם האט רבי רוקא גינאמט צו זיי איה נאג דער דין איז וויא בית הלל איה קסן יש זי איה האב אקליינעם ברודער בכור שפן הוא ער איז דער אלצטער קריגער נגענין די תלמידים פון בית הלל וינגטן שמו זיין נאמען איז יונתן והוא סתמידי שפאי אונז ער איז פון שמא"ם תלמידים וחתרי שלא יקפח אתכם בהלכות איר ואלט אייה הימנען ער נאל אייה גימ פארשעקען מיט זיינע דינים לפי שיש עמו שיש מאות תשובות בצרת הבת שהיא סתמרת לפי שיש עמו שיש מאות תשובות בצרת הבת שהיא סתמרת ווייל יונתן האט דרייא הונדערט תשובות צו

עגמפערין אויף דיא שאלות וואס קען נועם אים פרעגין אין צרת הבת, אונז ער נועם נוייזין אז צרת הבת איז מוקד אגד מעיד אני עלי שמים מרין אבער איה נעם אויף מיר ערות דיא היקעל מיט דיא ערר שעל מרובה זו ישב חגי תני תנביא אויף דיא מרובה איז גינעסין דער גביא חגי ואפר שיש דברים אונז ער האט גינאמט דרייא נאבין צרת הבת אסורה צרת הבת איז אסור צו דיא ברודער פסון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית דיא יודין וואס וואהקען אין עמון אונז מואב גיבען מעשר פון זיינע תבואה צו די ארעקע ליים וואס וואהקען אין ארץ ישראל אין רעם ויגעמין יאהר דאס איז דער יאהר שמיטה וסקבלים גוים מן הקרדוים ופן התרדוים די גוים פון די קרדוים אונז פון די תרדוים אויב זיי זענען זיך גיגיר נעמט קען זיי ארצין צווישן יודן:

וורד (בהקדמה דף יא צ"א) ת"ת דלילת יוד הא ואו הא

פתח ר' שמעון ואמר מאי דכתיב (ישעיה לח) ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויחפול אל ה' ת"ח כמה הוא חילא תקיפא דאורייתא וכמה הוא עלאה על כלל דכל מאן דאשתדל באורייתא לא דחיל מעילאי ומתחילי ולא דחיל ממרעין ביטין דעלמא בנין דאיהו אחיד באילנא דחיי ויליף מיניה בכל יומא דהא אורייתא חוליק לב"ג למיול בארע קשוע. חוליק ליה עיטא היך יתוב קמי מאריה לבסלל הדיא נזירה דאפילו חתנור עליה דלא יתכסל האז נזירה מיד לחבטל ואסתלק מיניה ולא שריא עליה דבר נש כהאי עלמא. ובגין כך בעי ליה לגר נש לאשתדל באורייתא יומא ולילי ולא יתעדי מינה ה"ד (יהושע א) ואצית בו יומם ולילה. ואזי חתעדי מינה דאורייתא או אחפסר מינה כאלו אחפסר מאילנא דחיי. ת"ח עיטא לגר נש כד איהו סליק בליליא על ערסיה בעי לקבלא עליה מלכותא דלפילא בלבא שלים ולאקדמא לממסר קמיה סקדונא דנפשיה ומיד אשתכח מכל מרעין ביטין ומכל דוחין ביטין ולא שלטין עליה. ובאפרא קס מערסיה בעי לברכא למאריה ולמחיל ללביהיה ולמסגר קמי היכליה כדחילו סגיא ובתר כן יללי ללתייה ויסב עיטא מאינון אבהן קדישין דכתיב (תבליס ה) ואזי ברוב חסדך אבא ביתך אשתחיה אל היכל קדשך ביראתך:

(חק לישראל ע"ט) (ח"א) 8 15 המתחבר

אוי למי שהשעה תשחקת לו. אוי למי שנעשה סניגורו קסיגורו
אוי למי שילך מלחמה. אוי למי שיהפך עליו הנבל. אוי למי
שמאכזר את עמו. ה' ברתחיו יצילנו מכל גזירות קשות ורעות
בכלל ובפרט. יצילנו מלפ"ה ומלך זרם ויזכנו לשוב בתשובה
שלימה. אמינא.

אונג איז אַפֿט איז ער אַרשע אייַ קײַ שטענע שטאַט
זייַ ווייַ צו דעם מענטש וואָס דיא צייט איז אים
פֿריילאָך אייַ קײַ שטענע שטאַט קסנא ווייַ צו דעם
מענטש וואָס ווין נאָכער פֿריינד איז אים גיוראָרן
אַפֿטאָנאָ. אַפֿטאָנאָ דיא אַפֿטאָנאָ וואָס ווענען גיוראָרן
זייַנע קלייַם ישרים קסרין אויף אויף אים פֿאַר
נאָנט אויף זייַנע עבירות וואָס ער מוהם אייַ קײַ
שטענע שטאַט ווייַ צו דעם מענטש וואָס ווין יצֵר
האָט זיך אויף אים געשטאַרקט אונג האָט
איים געבריינגט צו אַעבירה אייַ קײַ שטענע שטאַט
זייַנע ווייַ צו דעם מענטש וואָס דער ראָד נאָכער
האָט זיך אויף אים אונגעקערט פון גוט
אויף שלעכט אייַ קײַ שטענע שטאַט ווייַ צו דעם
מענטש וואָס ער פֿאַרלירט זיין מאַטערעלש
דאָ אונג קצות, נאָכדעם האָט ער פֿאַרשקט
האָט פֿאַרלאָרן זייַנע גאנצע תורה אונג
דאָס פֿאַרלאָרן פֿאַר זיין גאנצע תורה אונג
דאָס פֿאַרלאָרן פֿאַר זיין גאנצע תורה אונג
זייַנע אונג שלעכטע תורה, אַלע יודין צו נאָמען,
דאָס פֿאַרלאָרן פֿאַר זיין גאנצע תורה אונג פון
אונג העלפֿין אונג וואָס ווין גאָט פֿאַרלאָרן
אונג וואָס ווין דער ווילען פון נאָט !

בראשית יום ד תורה

וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת

נעִמְנָם פֿאַר הַקִּבְּהָ רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם אִיז עַם
דָּען מִיגְלֶחֶר צִוְיִי מַלְכִּים וְאַלען בַּעֲקֵיבֵינֵם וְנִעְרִין
מִיט אִיין קְרִיין וְעַם הַיִּסְמֵם אִז דִּיא לִכְמִינְגִּים
פֿון דִּיא לִבְנָה אִז גִּלְיָה צו דִּיא לִכְמִינְגִּים אִיז
דִּיא וְזֵין נִעַם מִעַן דָּאָה יוֹם וַיִּסְעֵן וְנֵעַם עַם
מִאָּן אָנז וְנֵעַם עַם אִיז נִאכְטֵם דִּרְבִּיעֶר הָאָם נָאָם

[illegible]

בראשית יום ד תורה

אונקלוס

על פני רקיע השמים: כא ויברא
אלהים את התנינים הגדלים ואת
כל נפש החיה הרמשת אשר

שפתי חכמים

פחולמים סמלאלים כחשפס וגם כיוסות חמסס כסידר נפס על
 הארץ: ר' ר"נ בני כהמות וחיות: מ דקל' למס פרטס יוחר
 תסארי ככריות ולמס סוליסס חכלל נפס סחיה (כח"א הידיעה)
 ל"ס וכו': ב דקל' דכתיב סחניס חסר יוד סחרוניה דמסמס
 נסון יחיד וקרינן סחניס ל' רביס ל"ס כרלס זכר ונקבס לנך:
 קרינן סחניסס וסל"ס סכג לנקיכס ולנך כתיב חסר יוד:

נפש חיה, נפס ש"ס כה חיות

פירוש לתורת אלהים

הארץ און אועלכע פיינער וואס זאלן פליהען
 איבער די ערד על פני קדש השמים אונטער דעם
 פאר שפרייטונג פון דעם הימערל: (כא) ויברא אלהים
 את התנינים הגדלים און גאט האם בשאפען דיא
 גרוסע פיש וואס איז אין ים, די גטרא זאגן דאס
 מיינט מען דעם לויטן מיט זיין בן זוג וואס גאט

פרקי דרבי אליעזר

אין אים געדען ער איז אפאלשער גביא, ראם דרישע סאחל
 האם אים גאט געשיקט צו גינה וק' זאל זאגן אז גינה וועט
 פארקערט ווערן, האם יוד' ב' יוד' געטראכט, אד' ווייס אז
 די סענטישין פון גינה וועלן באלד סאחן השוכה, וועט הקב"ה
 זיין ביז איהר די יודין פאר וואס זיי מוהען גיט בשוכה, און
 גיט געטג וואס די יודין זאגן איהר סיר איהר ב'ן אפאלשער
 גביא, נאר די גוים ו'ן סענטישין פון גינה וועלן איהר זאגן
 איהר סיר איהר ב'ן אפאלשער גביא, נאר איהר וועל אפאלשער
 איהר און איהר וואס עס שטייט גיט אין פסוק אז דאס איז
 דא דער כבוד פון גאט, איהר דעם הימערל שטייט אין פסוק אז
 דאס איז דא דער כבוד פון גאט, עס שטייט על השמים
 כבודו, זיין כבוד איז איהר דעם הימערל, איהר די ערד שטייט
 אין פסוק איז דא דער כבוד פון גאט, עס שטייט מלא כל הארץ
 כבודו, די זאגן ערד איז מיל מיט דעם כבוד פון גאט, נאר
 איהר וועל אפאלשער איהר דעם ים, איהר דעם ים שטייט גיט
 אין פסוק אז דאס איז דא דער כבוד פון גאט, יונה איז
 געגאנגען אין ים (דאס איז אפאלשער געבן ים) און ער האט
 דארט גיט גיטאפן אפאלשער צו פארן מיט איהר איהר דעם ים
 ווארט מיט צוויי סענטישין האט אפאלשער אפאלשער פון ים
 איהר דעם ים, וואס האט חקב"ה געטראן ער האט געטראכט
 אפאלשערס וועט איהר דעם ים און דער וועט האט געטראכט
 די שוף דעם געבן פון די שפאלט ים, ווי יונה האט גיטאפן דא
 שוף דעם געבן פון די שפאלט ים, וואס גיטאפן איהר ווייס איהר אז
 איהר וועל דאס איהר אפאלשער וועט, יונה האט גיטאפן צו דא
 שפאלט איהר וועל פארן מיט איהר איהר דעם ים, וואס דא
 שפאלט גיטאפן צו יונה סיר פארן צו די אפאלשער ים פארשט
 וואס יונה גיטאפן צו די שפאלט איהר וועל מיט איהר פארן
 צו יונה אפאלשער, אלע סענטישין וואס פארן איהר דא שפאלט
 פארן פאר די שוף ווען מען זייט ארויס פון דא שוף, און
 יונה האט גיטאפן איהר ער איז אריין געגאנגען אין די שוף,
 ווי די שוף איז אפאלשער איהר פארן איהר דעם ים איז גיטאפן
 אפאלשער איהר שפאלט וועט איהר דעם ים פון דאס ים און
 פון צוואן גיט, אלע שפאלט וואס וועל געגאנגען איהר דעם ים
 וועל געגאנגען וועל איהר אפאלשער דא שוף וואס יונה

(ו'ן לישראל ע"ס) (ח"א)

ל כנון חולד ועכבר וחומט וכיוצא בהם וכן הדנים:
 (כא) התנינים, לגיט גדולס סביס, וכו' וכו' וכו'
 (פ' הספינה) האם מ' ליתן וכן וכו' סכרס זכר ונקבה
 וכו' וכו' וכו' וכו' וכו' וכו' וכו' וכו' וכו' וכו' וכו' וכו'
 וירכו לא יחייס הטולס בפניהם, התנינים סביס

רש"י

ל כנון חולד ועכבר וחומט וכיוצא בהם וכן הדנים:
 (כא) התנינים, לגיט גדולס סביס, וכו' וכו' וכו'
 (פ' הספינה) האם מ' ליתן וכן וכו' סכרס זכר ונקבה
 וכו' וכו' וכו' וכו' וכו' וכו' וכו' וכו' וכו' וכו' וכו' וכו'

ב'ה האם ויזא בשאפען אכר מיט אנהקח און
 האם גענהקח דא נקבה און האם ויא איז
 גיטאלשען פון דא צדיקים וועגן לעהרד לבא
 ווארט ויא זאלען פיינער לעבן און וי וואלשען
 ויך מערין וואלט דא וועלט מין קוים גיהאם
 וועגן ויא וואס גיט נפש חיה און אלע קערפערס

אין אים געדען ער איז אפאלשער גביא, ראם דרישע סאחל
 האם אים גאט געשיקט צו גינה וק' זאל זאגן אז גינה וועט
 פארקערט ווערן, האם יוד' ב' יוד' געטראכט, אד' ווייס אז
 די סענטישין פון גינה וועלן באלד סאחן השוכה, וועט הקב"ה
 זיין ביז איהר די יודין פאר וואס זיי מוהען גיט בשוכה, און
 גיט געטג וואס די יודין זאגן איהר סיר איהר ב'ן אפאלשער
 גביא, נאר די גוים ו'ן סענטישין פון גינה וועלן איהר זאגן
 איהר סיר איהר ב'ן אפאלשער גביא, נאר איהר וועל אפאלשער
 איהר און איהר וואס עס שטייט גיט אין פסוק אז דאס איז
 דא דער כבוד פון גאט, איהר דעם הימערל שטייט אין פסוק אז
 דאס איז דא דער כבוד פון גאט, עס שטייט על השמים
 כבודו, זיין כבוד איז איהר דעם הימערל, איהר די ערד שטייט
 אין פסוק איז דא דער כבוד פון גאט, עס שטייט מלא כל הארץ
 כבודו, די זאגן ערד איז מיל מיט דעם כבוד פון גאט, נאר
 איהר וועל אפאלשער איהר דעם ים, איהר דעם ים שטייט גיט
 אין פסוק אז דאס איז דא דער כבוד פון גאט, יונה איז
 געגאנגען אין ים (דאס איז אפאלשער געבן ים) און ער האט
 דארט גיט גיטאפן אפאלשער צו פארן מיט איהר איהר דעם ים
 ווארט מיט צוויי סענטישין האט אפאלשער אפאלשער פון ים
 איהר דעם ים, וואס האט חקב"ה געטראן ער האט געטראכט
 אפאלשערס וועט איהר דעם ים און דער וועט האט געטראכט
 די שוף דעם געבן פון די שפאלט ים, ווי יונה האט גיטאפן דא
 שוף דעם געבן פון די שפאלט ים, וואס גיטאפן איהר ווייס איהר אז
 איהר וועל דאס איהר אפאלשער וועט, יונה האט גיטאפן צו דא
 שפאלט איהר וועל פארן מיט איהר איהר דעם ים, וואס דא
 שפאלט גיטאפן צו יונה סיר פארן צו די אפאלשער ים פארשט
 וואס יונה גיטאפן צו די שפאלט איהר וועל מיט איהר פארן
 צו יונה אפאלשער, אלע סענטישין וואס פארן איהר דא שפאלט
 פארן פאר די שוף ווען מען זייט ארויס פון דא שוף, און
 יונה האט גיטאפן איהר ער איז אריין געגאנגען אין די שוף,
 ווי די שוף איז אפאלשער איהר פארן איהר דעם ים איז גיטאפן
 אפאלשער איהר שפאלט וועט איהר דעם ים פון דאס ים און
 פון צוואן גיט, אלע שפאלט וואס וועל געגאנגען איהר דעם ים
 וועל געגאנגען וועל איהר אפאלשער דא שוף וואס יונה

אריין

4

4

אֲרֵיכְשׁוֹ מִיָּא לְעִינֵיהֶן
וַיֵּת כָּל עֹפֶה דְּפִכְח
לְעִנְיֵיהֶן וְהָיָה יְיָ אֱלֹהֵי מִב:

שָׂרְצוּ הַחַיִּים לְמִינֵיהֶם וְאֵת כָּל־עוֹף
כָּנָף לְמִינֵיהֶם וַיֵּרָא אֱלֹהִים בַּיּוֹם:

פירוש לתורת אלהים

זאם איז פאר האקנדין אין זיין אלעבונג, חרסות
זאם קריקט, אשך שרצו הפס, זאם דאס זאקער
קאט פון זיך ארויס גיבעדין, פסנייהם צו זייער מין

ספר הישר

די טייבער פון לכה האבן גיהערט נוס לכה האט גיטאן.
האבן זיי איהם גימאט הרבנן און האבן זיך געשייט פון
איהם, האט לכה צו זיי גאנגט און נויטס דאך אז איך פון
איהם און נוצה גיטש, האבט איך דאך דאן גיטאן נוס
ווינעלענדיג, זענען די טייבער צוריק געקומען צו אים.
ס'האט דער יודן פון מן האט גיפארן זיין ווזה דבר, ניד
האט גיפארן זיין ווזה חנה, חנה האט גיפארן זיין ווזה
חנה, חנה האט געדינט גאט און ער האט זיך
גיטאן און אלע עבירות נאם די מענטשן האבן גיטאן,
און איהם אפגעגעבן זייט איך גינען פערמאטן פון סעני
איש, אפאך איך געשטאנען חנה און האט געזען צו
גאט, האט אפאך פון היסעל גערופן צו אים. חנה,
האט חנה געזען אים פון אפגעברייט, נאם דער ס'האט
זינגט צו חנה זיי ארויס און דעם ארט נאם די גיט
דאס געמאלט און זאלטס גיין זינען מענטשן און
זאלטס זיי לידען זיי זאלן דיען גאט, חנה האט
אויסגאנג גיטאן און ער איז געגאנגען זינען מענטשן און
אויסגאנג זיי ארויס זיי זאלן דיען גאט, און איז אלע
אויסגאנג האט מען גערופן זיך, עס ווי דיען גאט
זאל ער גיין צו חנה, און חנה איז גינען אפאך איהם דער
האבן די מענטשן געדינט גאט, און אלע און האבן זיך
געאר נאכאלט צו אים מענטשן צו הערן זיין חקקה,
האבערעט מים דרייסיג מ'הים און שלום זיך פאר
נאכאלט צו חנה און האבן געזען פ'י אים ער נאל זיין
אפאך איהם זיך און חנה האט זיי גערופן זיך און זיין
זאלן דיען גאט, און ער האט געמאכט שלום צווישן
איהם, און עס איז גינען שלום איהם די גאנצע וועלט, צוויי
האבערעט מים דריי און פערציג איהם חנה געזען
איהם דער וועלט, חנה האט געהאט דריי ווזה ס'האט
און אלישע און אפאך, און צוויי טעכטער מלכה און
עקה, נען כהנעל און אלט גינען האבערעט זינען און
אכטציג.

פרקי דרבי אליעזר

צוויי נישטעקס ביז דא קליה אין וואסער, איז דער ים שפיל
ניווארן, האבן וואס אים צוריק ארויס גענומען פון וואסער,
האט דער ים אָנגעהויבן שטערעקען, האבן ווי אים נאך
אסאל אריין נישטעקס אין וואסער ביז צום גאנצן, איז דער
ים שפיל געווארן, האבן ווי אים צוריק ארויס גענומען, האט
דער ים אָנגעהויבן שטערעקען, האבן ווי אים נאך
אריין נישטעקס ביז צום האלדן אין וואסער, איז דער ים שפיל
געווארן, ווי האבן אים נאך אסאל ארויס גענומען פון ים,
האט דער ים אָנגעהויבן שטערעקען, איצט האבן שוין דיא
שטערעקען פון שוף געוואקס געווען וואו דער שטערעקען איז געווען
זיגט, האט דער ים אריין געלאזן אסאל נאכדאן אין וואסער, איז
דער ים שפיל געווארן, האט דאס באקן אָנגעהויבן שטערעקען
פיש ער האט אריינגעלאזט וואסער, און וואס איז אריין געקומען
אין דעם פיש וואו ווי פיש גייט אריין אין אסאל און ער איז
געשטאנען אין דעם פיש, די צוויי אריין פון דעם פיש האבן
געלויבט צו יונה וואו ווי צוויי פענקער, רבי מאיר זאגט
אין די גירסות פון דעם פיש איז נישט אַרבעטאמא און דאס האט
געלויבט צו יונה וואו ווי דאס וואס ליגט אין מיטען פאג,
און וואס האט נישט און וואס איז דא אין ים, דער פיש האט
געהאט צו יונה וואו ווי אים פון שוין געקומען פון פאג דער
לויטן זאגט דאס וואס פיש, האט יונה געהאט צום פיש ער פיש
צום לויטן, ווי ער איז געקומען צום לויטן, האט יונה געהאט
צום לויטן ווי הייסט וועגן דאס פיש אריין געקומען אין ים
און וואו ער האט דעם און דאס וואס האט אריין געקומען אין ים
אסאל אַרבעטאמא און פאג אריין צונוי און וועל דאס ארויס
זעהן פון אים וואו ער דאס געשען צו דאס גרעסטע בעדאס וואס
און וועט מאכן פאר די צוריק, און וואס האט געווען דעם
לויטן און ער איז געקומען, ווי דער לויטן האט דאס געווען איז
פאג אַרבעטאמא פאר יונה צוויי פאג ווייט, האט יונה געהאט צו
זיין פיש וואו ער האט דאס געקומען דאס וואס האט אריין געקומען
אריין לויטן, דאס וואס האט דאס געווען דאס וואס האט געקומען
דאס איז ים און איז אריין אַרבעטאמא, האט דאס פיש געווען צו
יונה אַרבעטאמא פיש פון דאס וואסער וואס איז פון דעם ים
אָרבעטאמא, און ער האט אים געווען דעם ים פון וואו ער רירט ים
דעם אָרבעטאמא פון אים געווען דעם ים, וואסלעך, און ער האט
האט אים געווען דעם ים, און ער האט אים געווען דעם ים
און וואס געווען פון דעם פיש און דעם פיש און וואס
איצט וואסער דעם וואס פון דאס, דעם אָרבעטאמא פון דאס וואס
פאג און שווייט גייט וויסער וועל אָרבעטאמא און פאג און דאס
געווען וואס פון דאס פאג, רובוט של וואס דאס געווען און
וואס געווען דעם פיש פון צוריק ארויס, האט דאס פיש געווען און
לעבעדיג, און דאס האט אים געקומען, און יונה האט
געווען, און דאס האט אַרבעטאמא און וואס אַרבעטאמא
פאר די צוריק, וועל אָרבעטאמא, האט באקן דאס וואסער
דעם ים, די אַרבעטאמא וואס געווען געווען אין די שוף האבן
פאג אריין וואסער וויסער געווען געווען אין ים, און וואס
וואסלעך, און האבן וואס פון געווען, און וואס

כאמ"ל 6 4 (ח"ה) (תק לישראל ע"ה)

מצודת דוד

פִּירוּשׁ עִמּ

עיקר תו"ט

מ'שנה ב"ק פרק א

ברטנורא

(ג) וסא דאס קאסן
 דעס'א אפי' ביזא דאין סאס
 לעסן און וויסן קאס ליזא דעמאס
 דעמאסע ליזא דענאוי כ' דיט
 לעכאנא' טעמאס געלין ופעמאס

פ'י אומא דאס דעמאס
 פרק א [א] ארבע
 השור והבאר

[ג] והחברד. יל אחי לא חני אם ויל דאם יש לכין
מסתתמה שווא נענין שזונם פאט בכל חיירו וקרר קאמר
'גי תלא אם טפי' מעלות לכך קאמר סכנער וטאו (ישנא דקרא
לא חסער טו' ומיירי מסתתמה דכסלו הוח מדליים פ"ג דכוות'.

השני כי יסחף את צור וגומר ותולדה דבור כגון כיון
ההוא שאכלה בהמתו כשדה חבירו כדכתיב וכשר כי
יפסעו מנהלה מל' נכשו משפחו דמחרגותין אגליין מסמ
לדרך בהמות משתכסות ושכרה את ככול או קטנה
שילאה והיוקו כדכתיב כי תלא או וגומר ואלו גדים או
בראש גבו ופלו ברוח מצייה והיוקו דומיין דלא שכלל מול

י"ק * א ארבעה אבות נזמין פיר ערלייא שאדיגס
שטייען געשריבן אין דיא פורם

לדבר איז אַזאָס מ'האָט אַזאַלדיק מיט ריאַ מיט
ייערנדיק וויבד אז איינער האָט געקראָפֿן אַרױס
זיין נאָם, אָדער ער האָט געפֿינט אַנעקראָפֿענע
דריב אין נאָם וואָס איין אַנדערער האָט געקראָפֿן.
זיגט אין גרוב אזוי אַריין געפֿאלן אַזאָס אָדער

ותחוי"פ: (ד) לכל מכור למד לא נפיק דאיונא למסד סט

[illegible]

פֿרעמדע תּבֿוֹאָה אָדער אַנדערע זאַכן, דאָס
זענען דיא פֿיר ערלייאַ שטאַדןס נאָר דער
תּבֿוֹאָה דער שטאָדן וואָס דער אָקס מוהק מײַט
זײַנע פֿיס זײַענדיג, איז גיט אזוי גרינג ווי דער
שטאָדן וואָס דער אָקס מוהק מײַט זײַנע צײַן
קעטענדיג, נאָר דער שטאָדן וואָס דער אָקס מוהק
מײַט דיא פֿיס זײַענדיג איז קענען וויא דער
שטאָדן וואָס ער מוהק מײַט דיא צײַן, ווייל ער
גײַט שטענדיג, דריבער אז אין די תּוהר נואלם
נאָר גישטאנען אז אָקס מוהק אשטאדן מײַט
זײַנע פֿיס זײַענדיג דאָרף ער עקענדיג, און איז
ער מוהק אשטאדן מײַט דיא צײַן עקענדיג נואלם
גײַט גישטאנען, וואלם מען אײַנס פון דאָס
אַנדערע גײַט אַפּ לערנען, אײַך וואלם זאנען אז
דער אָקס מוהק אשטאדן מײַט דיא פֿיס זײַענדיג
דאָרף דער בעל הבית באַזאָהלן, ווייל דער אָקס
גײַט שטענדיג האָט ער באַזאָרפֿט פֿראַכטן
קאָכער נעמט ער מאַכן אשטאדן זײַענדיג, האָט
ער אײַס גיזאָרפֿט הישען, און אז ער האָט אײַס
גײַט נעהט דאָרף ער באַזאָהלן, אָבער אז ער
האָט גימאכט אשטאדן מײַט דיא צײַן, ער האָט
גײַטסן פֿרעמדע תּבֿוֹאָה, דיא פֿיס גײַט
גיזאָרפֿט דער בעל הבית קלערן, דער בעל
הבית מען זאגן ער האָט געמײַנט דער אָקס איז
זאָט און נעמט גײַט עסן, דריבער דאָרף ער גײַט
באַזאָהלן, אזוי וואלם מען מײַנען, דריבער
דאָרף דיא תּוהר שטעלן אז אָקס מוהק אשטאדן
מײַט די צײַן מוז אויך דער בעל הבית באַזאָהלן
נאָר דער תּבֿוֹאָה תּבֿוֹאָה וואָס איז דער שטאָדן וואָס דער
אָקס מוהק מײַט זײַנע צײַן עקענדיג איז גײַט אזוי
גרינג וויא דער שטאָדן וואָס דער אָקס מוהק מײַט
זײַנע פֿיס זײַענדיג, ווייל פון עסן האָט דער
אָקס הגאָל, האָט אײַך דער אָקס הגאָל פון דעם
שטאָדן וואָס ער מאַכט, אָבער פון דעם שטאָדן
וואָס ער מאַכט מײַט דיא פֿיס זײַענדיג האָט ער
גײַט הגאָל, דריבער אז אין דיא תּוהר וואלם

שאלו כזה שן ורגל פטורים ב"ה (ה) משל"כ כבוד ואם.
כור פטר כיה קרא אדם וכלים (ו) דכתיב ואל שם
שור או חמור דדרשין שור ולא אדם חמור ולא כלים משל"כ
בשאר אבות נזיקים. אש פטר בו את המזון (ז) שאל
ה' בנדים פטורים בנדים
פטור המכשיר דכתיב או
הקמה מה קמה בגלוי אף כל
בגלוי ובשאר אבות נזיקין
לא פטר את המזון: הצד
השוה שבהן וכו'. אף
אני אביא כל שדרט להזיק
ושמירתו פליק (ח) שאל
הזיק נחמייב המזיק לשלם תשלומי הנזק שהזיק: במיטב
הארץ. משדית שנכסיו (ט) מן המשיכה שבהן אש
בא ליתן לו קרקע כתשלומי נזק דכתיב מיטב
ומיטב כרמו ישלם אבל אש בא ליתן לו משלמין קו"ל
כל מילי מיטב הוא דאי לא מודכן הכא מודכן במח
אחריתי ויהיב ליה כל מאי דכתיב ואש' סוכין. (י) וה"מ
לנזקין אבל לבעל חיה או חיה ליה וזו מחייבין ליה
למיתן וזו וזו לית ליה וזו יהיב ליה משלמין מאי דכתיב
לית ליה וזו למשכיר לא מלי יהיב ליה בלגריה אלא וזו
ומחייבין ליה לזבזי מנכסיה עד למשכח וזו ויהיב
ליה: ב' כל שחכתי בשמירתו וכו'. כל דבר שנחמייבתי
לשמור: הבשרתי את נזקו. אש לא
שמרתי כראוי והזיק אני הוא שהכשרתי וזמנתי אותו
הזק וזו חייב שטלו היה מוטל שמירת שריו וארי לא
שמרו כראוי לו: הבשרתי במקצת נזקו וכו'. ואש
חכמתי וזמנתי מקצת הנזק אף על פי שלא וזמנתי
וחקנתי

לנזק שחכתי שמירתו לנזק כל וסמל האריך לסגוד
והאריך. חס' (ה) דכתיב וכפר כפרה אחר. רש"י: (ו) כדי
פסיק לס דכא כור אינטיבא לים למכח דלא אחי מכולסו
דחתן כמחמיו: (ז) ולרי' דמי' פ"ו דמחייב פמון י"ל
במ"ט דמח"ל דכולסו אומרי' למכח דאי סוס נפסי מכור
סוס פטרי כזה כלים ולרי' אה"י
דאמרי' מש"ס: (ח) אש"כ
דלא דמי לחד מסני אבות
אזי יבולין לאחיו מתרתי או
מתלת או מסני כסלד שסוס
לפיונא חייבין לים. ס"פ:
(ו) ושמירתו כר'. שנחמייבתי
בשמירתו מחמת ספס ממזיק.
או שנחמיו לך לשומר. או
שפסית כסס מפסע שחמייבך
בשמירתו כר'. לאפוקי סיכא
דמפרינסו לאחרי' לנפרינסו כדמיי
סיכא וסמלסו פטור ולאפוקי נמי סיכא דנפרינסו כדמיי
וכיון דפטור. ל"י: (ז) חב. סלי חבא ירושלמי סלי דחיי לישא
קילא ולא חיי חייב. גמרא: [ח] תשובה. להכי נקט י'
פסלמס. דפסח כולם משעת מיתא עד שעת העמדה כדון
דניוק סיי וסמולר משלם לו מוץ. כגמ' (כ"י) וס"פ דשכח' דכין
מיתא להעמדם כדון דניוק סיי. ל"י ופחיו"ס: (ט) דכא מיטב
דלסו דלפיק דקא משלם משפט. גמרא: (י) ולרי' מכור דכתיב

דארף ער באצאהלין, ואונ בקערה או דער אַקס
מיהאט אַשארין מיט די ציין דארף ער באצאהלין.
וואלט איה ניט נויקען דער פון נאש או פייער
מיהאט אַשארין דארף איה דער בעל הבית
באצאהלין, דריבער דארף דיא תורה שפעלין
אש. או פייער מאכט אַשארין דארף איה דער
בעל הבית באצאהלין ויא זה וזה שדרגו ליה ויהיב
בביר הביר שציו דקא ויהיב דער אונ דער, דער
שארין פון נשור אונ בקעה אונ בקעה איה ניט
אזוי גרינג וידיא בור, או אין דיא תורה וואלט
גישמאנען או אַקס מאכט אַשארין מיט דיא
פיים אַדער מיט דיא ציין אַדער אפייער מאכט
אַשארין דארף דער בעל הבית באצאהלין, וואלט
איה אַנען נאר ביא דיא דרייא שארינס דארף
דער בעל הבית באצאהלין, ווייל ויאי גייען צום
שארין, אַדער נבור אַנרוב וואס דער שארין
קוקט צום גרוב וואלט איה מיינען או דער בעל
הבית דארף ניט באצאהלין, מוז דיא תורה
שפעלין בור, או אַקס אַדער אַייזיל, זענען
גיקוקען צום גרוב אונ זענען אריין גיפאלין
איינטייג אונ האבין ויה געמאכט אַשארין
סח איה דער בעל הבית באצאהלין חצי השעה
שבת דיא גלייכע וואס וואס ביא דיא אַלע פיר
שארינס איה שדרגו מוץ וייער שטיינער איה צו
מאכין אַשארין ושמירתו ציה אונ וייער היטונג איה
אויף דעם בעל הבית וקשחית אונ או איינע פון
דיא פיר זאכין האבין גיקאהן אַשארין מב המוץ

שאל דער וואס האט גימאכט דעם שארין דארף
באצאהלין משיב' נק דיא באצאהלונג פון דעם
שארין גיפס' הארץ מיט וייער געקסטע פערדער.
אויב ער באצאהלט אים מיט פערדער, אונ או
ער צאהלט מיט וקטלשלין זענען ער געבין וואס
ער וויל, אזוי אַלע אַנערע שארינס וואס איה
נאר גלייך פון איינע פון דיא פיר שארינס דארף
איה דער בעל הבית באצאהלין וקטלשלין הייבט
דיא זאכין וואס קען קען ויאי קראנן פון איין
אַרץ צום אַנערעין: ב' די שבת' גיפס' אַלע
זאכין וואס איה מוז היקען ויאי זאלין ניט קאנן
אַשארין, אויב איה האב ניט געהיט אונ ויאי
האבין גיקאהן אַשארין השקתי את נזקו האב איה
אָנגיברייט דעם שארין, דארף איה באצאהלין
פאר דעם שארין השקתי בקצת נזק או איה האב
נאר אָנגיברייט אַכיסול צו דעם שארין.
פון דעם שטונענין דמי' גיפס' נזק דארף איה
באצאהלין פאר דעם שארין דכתיב די נזק גלייך
וויא איה וואלט אן גיברייט דעם גאנצין שארין.
דמי' אויב עס איה גינען אַנרוב אין גאס,
מי' גיין ספחים, אונ איינער האט געגראבן
אָנעגנשין ספח, אונ אָנהאט איה אריין גיפאלין
אין גרוב אונ איה געהרג' גינארין, דער וואס
האט גיגראבן דעם צעהנשין ספח דארף
באצאהלין, האט ער דאך נאר גיגראבן איין
פון דעם שארין ער האט דאך נאר גיגראבן איין
ספח, נאר וייל אין גיין ספחים מי' וואלט דיא

דארף ער באצאהלין, ואונ בקערה או דער אַקס
מיהאט אַשארין מיט די ציין דארף ער באצאהלין.
וואלט איה ניט נויקען דער פון נאש או פייער
מיהאט אַשארין דארף איה דער בעל הבית
באצאהלין, דריבער דארף דיא תורה שפעלין
אש. או פייער מאכט אַשארין דארף איה דער
בעל הבית באצאהלין ויא זה וזה שדרגו ליה ויהיב
בביר הביר שציו דקא ויהיב דער אונ דער, דער
שארין פון נשור אונ בקעה אונ בקעה איה ניט
אזוי גרינג וידיא בור, או אין דיא תורה וואלט
גישמאנען או אַקס מאכט אַשארין מיט דיא
פיים אַדער מיט דיא ציין אַדער אפייער מאכט
אַשארין דארף דער בעל הבית באצאהלין, וואלט
איה אַנען נאר ביא דיא דרייא שארינס דארף
דער בעל הבית באצאהלין, ווייל ויאי גייען צום
שארין, אַדער נבור אַנרוב וואס דער שארין
קוקט צום גרוב וואלט איה מיינען או דער בעל
הבית דארף ניט באצאהלין, מוז דיא תורה
שפעלין בור, או אַקס אַדער אַייזיל, זענען
גיקוקען צום גרוב אונ זענען אריין גיפאלין
איינטייג אונ האבין ויה געמאכט אַשארין
סח איה דער בעל הבית באצאהלין חצי השעה
שבת דיא גלייכע וואס וואס ביא דיא אַלע פיר
שארינס איה שדרגו מוץ וייער שטיינער איה צו
מאכין אַשארין ושמירתו ציה אונ וייער היטונג איה
אויף דעם בעל הבית וקשחית אונ או איינע פון
דיא פיר זאכין האבין גיקאהן אַשארין מב המוץ

(חק לישראל ע"ט)

(ח"א)

בדמח

בזר השטה בריה ובה חזר התלית לפערה ונפל שמה
 שר לו חמור ומה (יא) החרון חייב חף מ"ס סלח
 חקן חלח מקלה הנזק כאלו פשה כל הנזק כיון דכתשטה
 ליכא מיתה: נבכים שאין בהם מעילה. ועל איה
 נבכים חייב לשלם חס
 הוקחי על נבכים שאין בהם
 מעילה כגון נכסים שאין
 הקדש שאל הוקחי נכסים
 של הקדש אינו חייב לשלם
 דכתיב עוד רשעו ולא עוד

הקדש וה"ה לכל שאר נזקים: נבכים שזהם של בני
 ברית. שאל הויק נכסים של עכו"ם פטור: נבכים
 המיוחדים. שם להם בעלים מיוחדים שאל הויק נכסים
 של הקדש פטור (יב): חוץ מרשות המיוחדת למזיק.
 כל"ה שהויק נכסיו חס נכסי חברו חייב המזיק חוץ
 מרשות המיוחדת למזיק שאל נכסיו שר נזק ברשות
 המזיק והויק שר המזיק פטור דל"ל חרף כרשותו מלי
 כשי דוקא כשהויק נכסיו חס המזיק פטור שכל כחכיו
 קדי דלית לך רשותא לאשקף לאשקף לית לך רשותא: ורשות הנזק והמזיק. ורשות המיוחדת למזיק
 ולמזיק כגון חצר של שניהם והויק שר כל חס היתה מיוחדת לשניהם ולא לשניהם בנפרד כגון רגל חס
 ואם הויק בקרן כל עני חייב: ג שום כסף. שם זה של נזקים לא יחל חס אלא ככסף שיהי כ"ד
 שמיין כמה שיה הנזק וכן יחלם לו ואם הויק פטור של יחלון מליתו של שמיין שרשם פטור ברשות הויק
 וקדשיו ואח"כ ארע ששכר רגלה של פטור זו של רחובן כמליתו של שמיין כרי"ה דהוי ממי בזר כרי"ה

נזקין ופסין אונ או דער רשות ודער הויק ניהער
 צו ביידע. צו ראובן אונ צו שמעון. אונ ביידע
 מענין האלפין אין הויף אקסין. אונ מענין
 האלפין אין הויף פירות. אונ ראובן האם
 גילינאם אין הויף פירות. אונ ראובן האם
 שמעון האם ויין אויף גינעסין אדער צו פרעסין
 מיט דא פים גינענדיג דארף גיט שמעון
 באצאהלין צו ראובן. ווארום שמעון זאגט צו
 ראובן דו ווייטם דאך אז מיין אקס מענ גיין אין
 הויף האקטו גינאקטם הייזען דא פירות גינע
 דער אקס זאל ויין גיט אויף אקסין אונ גיט צו
 פרעסין וסויק הייזקם דער וואס שוהם דעב
 שאדין. אונ גיט הייזקם דער וואס האם דעב
 שאדין ויכשתיק אונ אז דער שוהם אשארין ו
 חמיש לשם דארף דער מיט באצאהלין פשוט גי
 דא באצאהלינג פון דעם שאדין גיטש דאזי סיב
 וינע בעקטע פעלדער. אויב עד צאהלם מיט
 פעלדער. אדער אז עד צאהלם מיט וקטלסלין
 מענ עד געבין וואס עד וויל: ג שם גיט מען זא
 שאדין דעם שאדין אויף געלט. ויין פיל רש
 שאדין איז נערשט אזוי פיל זאל מען באצאהלין
 אונ מען זאל גיט אפ רעכענען אשארין פא
 אשארין. אויב דא קדא פון ראובן איז ארי
 געגאנגן אין דעם הויף פון שמעון. אונ האו
 גיטשעסין אויף אקלייד פון שמעון אונ האו
 איר צו ריטען. דער נאך האם גיטראפין אז די
 קדא פון ראובן איז געגאנגן אין גאם אונ א
 גאם איז גילענדיג אקלייד פון שמעון. אונ די

(ח"א)

הויף ויין אקסין אונ אדער רשות ודער הויק ניהער
 צו ביידע. צו ראובן אונ צו שמעון. אונ ביידע
 מענין האלפין אין הויף אקסין. אונ מענין
 האלפין אין הויף פירות. אונ ראובן האם
 גילינאם אין הויף פירות. אונ ראובן האם
 שמעון האם ויין אויף גינעסין אדער צו פרעסין
 מיט דא פים גינענדיג דארף גיט שמעון
 באצאהלין צו ראובן. ווארום שמעון זאגט צו
 ראובן דו ווייטם דאך אז מיין אקס מענ גיין אין
 הויף האקטו גינאקטם הייזען דא פירות גינע
 דער אקס זאל ויין גיט אויף אקסין אונ גיט צו
 פרעסין וסויק הייזקם דער וואס שוהם דעב
 שאדין. אונ גיט הייזקם דער וואס האם דעב
 שאדין ויכשתיק אונ אז דער שוהם אשארין ו
 חמיש לשם דארף דער מיט באצאהלין פשוט גי
 דא באצאהלינג פון דעם שאדין גיטש דאזי סיב
 וינע בעקטע פעלדער. אויב עד צאהלם מיט
 פעלדער. אדער אז עד צאהלם מיט וקטלסלין
 מענ עד געבין וואס עד וויל: ג שם גיט מען זא
 שאדין דעם שאדין אויף געלט. ויין פיל רש
 שאדין איז נערשט אזוי פיל זאל מען באצאהלין
 אונ מען זאל גיט אפ רעכענען אשארין פא
 אשארין. אויב דא קדא פון ראובן איז ארי
 געגאנגן אין דעם הויף פון שמעון. אונ האו
 גיטשעסין אויף אקלייד פון שמעון אונ האו
 איר צו ריטען. דער נאך האם גיטראפין אז די
 קדא פון ראובן איז געגאנגן אין גאם אונ א
 גאם איז גילענדיג אקלייד פון שמעון. אונ די

(ח"א)

בקרן כו' (נח) וכשהיו כו' דריש לא דרישין לא דלא יחירא
 כו' רש"י : (טו) של ממונו של המזיק כמקום שמונה שם
 דומה לכוז וכו' חולדתו : (טו) ואפי' כו' נראה שהמזיק שוין
 לא אמרי' יא' זכ כוס בלא שומא לפי שמתוך ששומא יעלה
 דקדוקו כו' : י"י : (יו) דמשלטי דיתמי לא משתעבדי ופתוי"ט
 דלדן דשלידנא כמ"ס כמ"ס פ"ט
 דכחונות : (יח) דנין דיני קנסות
 רש"י : ואפי' דמתני' לא איירי
 בקנסות דס"פ שור לרגלו ומכנס
 לגנו פתעטין ליה מ"מ מרמו
 לנו סתנא בתנתיין אפי' כמילי
 דלא איירי כרישא : תוספת :
 (יט) כגמרא פכיד לריכותא
 לאשמועינן תרוייכו ואפי' מ"ס
 פסולין לכל עדות כ' ר"מ דסד"א דנקל כנוקים לרוב מאורשים
 ולמשטע סודפנות עליהם עדות כשרים לפי שהסכאח של הרכ
 במשטע פמי הארץ העבדים ופכוס הם : ופתוי"ט : (כ) והגשים :
 דהשם אש לאש כו' : (כ) ואפי' דחנן לה חל' וימנא
 כחשומי נוק מפ' כמ' חל' כחם וחל' כמסד ולריכא כו' :
 (ל) איבה כו' : משום דתני' שן ורגל דמועדין מתחילתן נקט
 לינס מועדת ולא תני' סכמה חמה : (מ) דשור : נשיכה כיון

(סו) אין אומרים הוציל וזה הדין וזה הדין יאלו הדיק
 של זה בהדיק של זה אלא שמי שני הנזקים בדמים
 ומי שהדיק לחבירו וזה (סו) יעלה : ושוה כסף .
 וכשנאים לשלם הדיק מנכסיו היתומים לא יפרשו אלא מן
 הקרקעות שהם שוה כסף
 לא ממטלטלי (יו) שהם עתה
 כסף דכל מידי דמטלטל
 חשיב כאלו הוא כסף דלי
 לא מודכן הכא מודכן כמחא
 אחריתי : בפני ב"ד .
 והשואל והתשלומין של נזיקים לא יהיו אלא כפי
 כ"ד מומחין (יח) ולא בפני ב"ד של הדיוטות : ועל פי
 עדים בני חורין ובני ברית : לאסוקי עבדים
 ועכו"ם (יט) שאינם כשרים לעדות של נזיקים : והגשים
 בכרד הנזק : בין שהזיקה היא את אחרים בין
 שאחרים הזיקוה דין האיש ודין האשה שוה כנוקין :
 והנזיק והמזיק בתשלומין : פעמים שהזיק שיד

משעת מיתה עד שעת העמדה כדיון שפחה נבלה דליון
 לו אפי' אותו חיי נזק שזכתה לו תורה אם הוא חס או נזק
 שלם אם הוא מועד הרי שהזיק הוא מפסיד ושיד בתשלומין הללו עם המזיק : ד חמשה תמין : שאינם
 רגילים להיות ואם היוק משלמין חיי נזק : וחמשה מועדין : שהם רגילים להיות ומשלמין נזק שלם :
 לא ליגח : בקרן : ולא ליגוף : דחפת כל הגוף וכולו הוי תולדות דקרן ומשלמין חיי נזק הרי חמשה תמין :

מזיק ביידיע ליידין דעם שארין : דהיינו דער אָקס
 פון ראובן : נדער מויקס האט געהרג'ט דעם אָקס
 פון שמעון : נדער ניזק און דער אָקס פון שמעון
 איז נערט גינען דרייסיג רוביל , און באַלד נאָך
 זיין טויט איז דיא נבלה נערט גינען פופצעהן
 רוביל , האט שמעון גיהאט אַשארין אויף
 פופצעהן רוביל , ביז ראובן מיט שמעון זענען
 גינען בייא בית דין איז דער נוייט דיא נבלה
 נועלטעלער גינארין און איז גיט מעהר נוערס
 נאר זעהן רוביל : דאָרף ראובן גיט מעהר
 באַצאהלין נאר פופצעהן רוביל : האבן ביידיע
 שארין : ראובן האט אַשארין פופצעהן רוביל און
 שמעון האט אַשארין פינף רוביל : ד חמשה תמין
 פינף זענען דא וואס זענען גיט גיוואהנט צו
 מאהן אַשארין , און אז וויא מוהען אַשארין דעם
 גרשמיין מאהל און דעם צווייטן מאהל דאָרפין
 וויא נאר באַצאהלין דיא העלפט פון דעם שארין
 וחמשה מועדין און פינף זענען דא וואס זענען
 גיוואהנט צו מאהן אַשארין און אז וויא מוהען
 אַשארין דאָרפין וויא באַצאהלין פאר דעם
 גאנצין שארין וחתמה אינה מועדת אַבְהָמָה איז גיט
 גיוואהנט לא יגח גיט צו שמויטין מיט די הערנער
 ויא ליגוף און גיט צו שמויטין מיט דעם גוף ויא
 לשד און גיט צו בייסין ויא ליגוף און גיט צו ליגין
 ויה אויף פלים אַדער אויף פירות ויא ליגוף און
 גיט אַמְרַעַם צו מאהן אויף אַבְרָם נאר צום צו
 ברעכין דיא פלים אַדער קאָנע צו מאכין דיא
 פירות ווילענדיג צום צו ברעכין : דאס זענען דיא
 פינף תמין , און אויב וויא האבן גיטשמויטין מיט

קוה האט פארקשעפעט דיא פים אן די קלייד
 און האט איר צו קראכין , זאגין מיר גיט ראובנים
 קוה האט שארין גימאכט שמעונים קלייד , און
 שמעונים קלייד האט שארין גימאכט ראובנים
 קוה , זאל זיין אפ גירעכניגט אַשארין פאר
 אַשארין , ראובן זאל גיט צאהלין צו שמעון און
 שמעון זאל גיט צאהלין צו ראובן , גיט אזוי זאל
 זיין , נאר קען שאצט דיא שארניגס אויף געלט ,
 און נער עם האט גימאכט מעהר שארין זאל
 באַצאהלין צו זיין חבר ושה כסף אויב דער מויק
 איז גישאָרפין און קען קומט צו דיא יתומים
 פון מויק וויא זאלין באַצאהלין דעם שארין ,
 אויב עם איז געבליבן פון דעם מויק פעלדער
 וואס דאס איז נאר נוערס געלט , אָבער דאס איז
 קיין געלט , געמט קען דיא פעלדער פאר דעם
 שארין , אָבער אז עם איז געבליבן נומטלמלין
 וואס דאס איז געלט , קען קען גיט געמען פון
 יתומים בנני בית דין דאס שאצונג פון דעם שארין
 און דאס באַצאהלונג זאל נאר זיין דורך אזוי
 אבית דין וואס זענען לומדים , גיט דורך פראקטע
 מענטשין אפילו וויא זענען אויף אבית דין וגי פי
 עדים בנני חורין וגי ברית און דורך אַנעלכע עדות
 וואס זענען פרייע מענטשין גיט עבדים בגעגים
 און ריגנען צו גאט גיט צו דיא שמערין ויהנשים
 בנני חורין וגי ברית און דיא דעם דין פון
 אַשארין , אויב אַשעה מוהמ אַשארין דאָרף ויא
 באַצאהלין , און אויב קען מוהמ איר אַשארין
 דאָרף קען איר באַצאהלין וחתמה וחתמה וחתמה
 עם קען אַבְהָמָה ברעכין אז דער ניזק מיט דעם
 (חק לישראל ע"ט) (ח"א)

ושור המועד. ג' פעמים ליגה ה' ליגוף או לרבות או
לכפוף או לשוך הרי ה' מועדים לשלם נזק שלם
ולגבי מועד חשיב לה' חד (כא) : ושור המזיק
ברשות הגזיק. אפי' קרן תמה הוי מועד לשלם נזק
שלם ומחני' אחיה' כמ"ד
(כב) משנה קרן בחצר הגזיק
שמסלמת נזק שלם ואפי'
היא תמה ואין כן הלכה :
והאדם. הוי מועד מתחילתו
נמי ומשלם נזק שלם אם
הזיק : הואב והארי וכו'
מועדיו. מתחילתו וכו'
דלא חשיב לה' בכלל כ'
מועדיו לזעיל ולהוי אחד עשר

מועדיו משום דכתיב לא שכיח נישוח : בדרבנן. חיה
שקורין לה כערבי אלנכ"ע : רבי אליעזר אומר וכו'.
ואין הלכה כרבי אליעזר : מן העליה. מעידית
שבנכסיו (כג) ואפי' אין הנזק היה שיעור הנזק דכמועד

דיא הערנער. אדער מיט דעם גוף. אדער זיין
האבין געפויסן. אדער זיין האבין זיך גילייגט
אויף פירות. אדער אויף פליס. אדער זיין האבין
אפגערט גיטאדן אויף אפלי צום צו ברעכין. דאס
ערשטע קאהל און דאס אנדערע קאהל.
באצאהלין זיין נאר אהאלבין שאדין השן מועד
נאכדא אה' תראי נה דיא בריחה איז גיוואהנט צו
גסין מיט דיא ציין וואס צו איהר גיהער ורגי
מועד לשער גדרו היקיה אבהקיה איז גיוואהנט
צום צו ברעכין גייענדיג אלץ וואס ליגט אונקער
אירע פיס ושור המועד און אקס וואס איז
גיוואהנט גיווארין דרייא קאהל צו שמויטין מיט
דיא הערנער. אדער צו שמויטין מיט זיין גוף.
אדער צו גלייגן זיך אויף פירות אדער אויף פליס.
אדער אפגערט צו קאהל אויף פליס צום צו
ברעכין זיין. אדער צום בייטין. דארף ער
באצאהלין אנאנצין שאדין ושור המזיק ברשות הגזיק
און אויב דער אקס פון מזיק איז אריין געגאנגן
אין דעם הויף פון גזיק. און האט גישטויסן מיט
דיא הערנער דעם אקס פון גזיק. אפילו דאס
ערשטע קאהל. דארף ער באצאהלין אנאנצין
שאדין והאדם און אז אפגעקומט מוהם אשאדין
אפילו דאס ערשטע קאהל דארף ער באצאהלין
אנאנצין שאדין הואב אונאלף הארי אלייב והדוב
אנקער והנמר אלעמפערט והבדנש דאס איז אויף

דאין הנזק נחש' כגון הוי חילדה דקין. רכילה ובעוסה ביון דאין
סויןן מלוי כרגל הוי חילדה דקין. (גמרא) : (כא) דע'
העלה דפדים אהו כסו חיוב נזק שלם בלכ' חזק מלתא הוא.
רש"י : (כב) כלומר פד כבד דמתני' אכל רישא פל כרחק
רענן סוף דהשן מועד כו' ע"כ
השן מועדת לאכול את הראוי לה. הרגל מועדת
לשבור בדרך הלוכה ושור המועד ושור המזיק
ברשות הגזיק [נ] והאדם [ס] הואב והארי
והדוב והנמר והבדלם והנחש. הרי אלו
[פ] מועדין. ר' אליעזר אומר בומן שהן בני
[פ] תרבות אינן מועדין. והנחש מועד לעולם
[ג] מה בין תם למועד. אלא שהתם משלם
חצי נזק מנופי. ומועד משלם נזק שלם
מן העליה :

דאס איזא פוד דשייר ע"פ פלמו דקנסא הלא ומועד בקים
פסור. והוי כופר דתם פסור חלא הוא כמו אין כין. פתוי"ט :
(כג) דלאי עדים מעולם שבנכסיו כו' :
אמין תיה והנחש אשלאנג ברי אפי' סגדיון דיא אלע
זענען גיוואהנט צו מאכין אשאדין. דארפין זיין
בייא דעם ערשטין קאהל וואס זיין מאכין
אשאדין אהאלבין פאר דעם גאנצין שאדין. רבי
אליעזר זאגט גזסו שחו בני תרבות אז זיין זענען
גיאדענעם גיווארין בייא אפגעקומט אין שמוב
אין סגדיון זענען זיין גים גיוואהנט צו קאהל
אשאדין. דארפין זיין דאס ערשטע קאהל וואס
זיין מאכין אשאדין נאר אהאלבין שאדין
והנחש מועד דעם און אשלאנג איז אייביג גיוואהנט
צו קאהל אשאדין. אפילו ער איז גיאדענעם
בייא אפגעקומט אין שמוב. דארף ער אייביג
באצאהלין אנאנצין שאדין אפילו פאר דעם
ערשטין שאדין מה בין תם למועד משלם חצי נזק
אנדערש אהם פון אמועד אלא שהתם משלם חצי נזק
מנופי אהם באצאהלם נאר אהאלבין שאדין. אז
פון זיין גוף. מען פאר קויפט דעם אקס און קע
באצאהלם דעם האלבין שאדין. און אויב דע
אקס איז גים נוערם דעם האלבין שאדין. געטו
דער גזיק גייענדיג נויא אהאלבין שאדין. וויא פי
דער אקס איז נוערם מועד משלם נזק שלם פון הנחש
און אמועד באצאהלם אנאנצין שאדין. און אפילו
דער אקס איז גים נוערם וויא פיל דער שאדין איז
באצאהלם דער בעל הבית פון זיין פאר קענ
דאס איבעריגע ביי צום גאנצין שאדין :

נכרא ב"ק דף ע"ב
כלס ס' כלס כל כחול דנצח זמלטה דכחלה במ
מאי עליה אריא במעולה שבנכסיו וכן הוא אומר
וישכב
רבי אליעזר גיוואנט בשעיה שבנכסיו עליה מיי
מען דאס בעקסער. דער בעל הבית דארף באצאה
פון זיין בעקסין פארקענין פאר דעם שאדין ו'
דער אקס האט גיטאדן [נ] הוא איזא און אזוי זא
רע
12
4
(ח"א)

מאי עליה וואס מיינט מען עליה ואין דער משנה
שמיים אז א אקס שמויטם דריי קאהל זאל
דער בעל הבית באצאהלין מן העליה. פרענט די
נכרא. וואס מיינט מען עליה אפי' רבי אליעזר האט
(תק לישראל ע"ס)
(ח"א)

ויקברוהו במעלה וכו'. וישכב חזקוהו עם אבותיו ויקברוהו במעלה קברי בני דוד וא"ר אליעזר במעלה אצל מעולים שבמספחה ומאן ניהו דוד ושלמה נספר דברי הימים : ויקברוהו בקברותיו אשר ברה לו בעיר דוד וכו' וישכבוהו במשכב וישכבוהו במשכב . אשר מלא בשמים וזנים מאי בשמים וזנים רבי אלעזר אומר ויני נחמיה מלך יהודה : ויני לידי זימה (סס דף יז) אמר ר' יוחנן משום רשב"י מאי דכתיב אשריכם וזרעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור כל העוסק בתורה ובג"ח זוכה לנחלת ב' שבמים שנאמר אשריכם וזרעי ואין זרעיה אלא צדקה שנאמר וזרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד שבמים : דהכי משמע ואין מים אלא תורה שנאמר הוי כל צמא לכו למים וזכה רגליהם יטלוהו נחלת השור לנחלת שני שבמים וזכה לכליה כיוסף דכתיב בן פורת יוסף וכו'

דער פסוק וישכב חזקוהו עם אבותיו ויקברוהו במעלה קברי בני דוד וא"ר אליעזר במעלה אצל מעולים שבמספחה ומאן ניהו דוד ושלמה נספר דברי הימים : ויקברוהו בקברותיו אשר ברה לו בעיר דוד וכו' וישכבוהו במשכב וישכבוהו במשכב . אשר מלא בשמים וזנים מאי בשמים וזנים רבי אלעזר אומר ויני נחמיה מלך יהודה : ויני לידי זימה (סס דף יז) אמר ר' יוחנן משום רשב"י מאי דכתיב אשריכם וזרעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור כל העוסק בתורה ובג"ח זוכה לנחלת ב' שבמים שנאמר אשריכם וזרעי ואין זרעיה אלא צדקה שנאמר וזרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד שבמים : דהכי משמע ואין מים אלא תורה שנאמר הוי כל צמא לכו למים וזכה רגליהם יטלוהו נחלת השור לנחלת שני שבמים וזכה לכליה כיוסף דכתיב בן פורת יוסף וכו'

דער פסוק וישכב חזקוהו עם אבותיו ויקברוהו במעלה קברי בני דוד וא"ר אליעזר במעלה אצל מעולים שבמספחה ומאן ניהו דוד ושלמה נספר דברי הימים : ויקברוהו בקברותיו אשר ברה לו בעיר דוד וכו' וישכבוהו במשכב וישכבוהו במשכב . אשר מלא בשמים וזנים מאי בשמים וזנים רבי אלעזר אומר ויני נחמיה מלך יהודה : ויני לידי זימה (סס דף יז) אמר ר' יוחנן משום רשב"י מאי דכתיב אשריכם וזרעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור כל העוסק בתורה ובג"ח זוכה לנחלת ב' שבמים שנאמר אשריכם וזרעי ואין זרעיה אלא צדקה שנאמר וזרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד שבמים : דהכי משמע ואין מים אלא תורה שנאמר הוי כל צמא לכו למים וזכה רגליהם יטלוהו נחלת השור לנחלת שני שבמים וזכה לכליה כיוסף דכתיב בן פורת יוסף וכו'

סָן אָף פֿון די ווילד נישט שטענדיג אַתּ חֶמְקוֹס מִתּוֹךְ דִּינֶה אֵלֶּיךָ
מִפֶּה פִּנְיָתוֹ עַר הָאֵם מוֹרָא עִם וְאֵל נִים אֲנִיעֶךָ
מִנְעִשִׁין רִינְען נָאֵם ווײַס ווייז האָבן אים לִיב נישט
לִשְׁמַען וואָס פֿאַר מִנְעִשִׁין נישט מִתּוֹךְ חֲמִימוֹת
קִלְעֵרֵם נִים פֿון בִּרְיוֹן אָדָּר, גָּר עַר זַעֲמָה אַלֶּס
צִיט, סוּכָה, מִצָּה, מוֹדָה, אַז אָרִיךְ אַוּוֹ וְנִשׁ מִתּוֹ
וַיּוֹן פֿאַר מִנְעִשִׁין אַז ווייז זַנְעֵן פֿרוּם וְנִשׁ מִנְעִשִׁין
זַנְען נָאֵם פֿון שְׂמֵחָה, עַר פֿרִיטִים וְיָד אִז ווײַס מִנְעִשִׁין
אָנְדֵרע מִנְעִשִׁין רִינְען נָאֵם פֿון יוֹסֻרִים, אַ
אַמֵּר ווייז עִם שְׂאִיט אִין פֶּסוּק בְּצֵר זֶהֱ שְׁתִּינְגִי אֲנִי
אַחֵר וְאַחֵר לִי מִשְׁעִיר יַעֲדֵר מִנְעִשִׁין נָאֵה וַיִּינֵס מִיָּנֵס
עַק פֿון דָּעַר נִעֲלָם הַמִּצָּה הַמְּנוּחָה עַי חֲדָר דָּעַר מִלֵּךְ
מִנְעִשִׁין נִפְדֵּר פִּנְדֵּר שְׂאִיט זַנְעִין דָּעַם מִנְעִשִׁין אֵלֶּיךָ
הַזֶּהֱנִים רִקָּם מִקְוִית וּפְגָא עֲנוּת ווייז צו דָּעַם גִּרָף נִוּאֵה
דִּינֵג פֿון מִצּוֹת אֲנִי פִיל מִיט ווילד מִיט בִּנְדִּיר דִּינֵג
דָּר אֲנִי עַר זַנְאֵם אִז צֶהֱ הַזֶּהֱנִים שְׁמָה הֶלֶכֶךְ בִּיזְשֵׁר ווייז
יִבְרִיטִים אִז מִזֵּדִים ווייז צו דִּי הֶעֱנֵם שְׁתִּינְגִי דָּבָר
לִשְׁעִי יֵאָכֵן אִז לִמְעַם שְׁתִּינְגֵנוּ פֿון הַזֶּהֱ ווייז צו דִּי גִינֵג
(ח"א) (חק לישראל ע"ט)

כב וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים לֵאמֹר פְּרוּ
וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת־הַמַּיִם בַּיַּמִּים
וְהָעוֹף יִרֶב בָּאָרֶץ: כג וַיְהִי־עֶרֶב
וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם חֲמִישִׁי: פכ וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה
לְמִינָהּ בְּהֵמָה וָרֶמֶשׂ וְחַיֵּי־הָאָרֶץ

רעז"י

(כג) ויברך אותם . לפי שמחסרים אותם וזדון מהם
וואוכלין אותם הנזכר לזכרה קלה החיות הנזכר
לזכרה אלא חמתי הנחש שעתיד לקלל כל לא ברנן
ע שלא יהא הוא בכלל פרו . ל' פרי כלו' עשו פניות
ורברו . אם לא אמר אלא פרו היה אחד מוליד אחד ולא
הוא . ורבו שחמד מוליד פ רחם : (כד) תוצא
הדמיון . הוא עשישתי שכלל ברנא מרסן ראשון ואלא
הנזכר אלא להניחם נפש חיה . שיש בה ק חיות .
(עין לעיל פסוק כ') : ורמש . הם שגרים שהם
נמנמים ורומשים פו הארץ ונרמים כלנו נגרים שהם
הדימוי בחולות : א קל' מיל לבחור ויברך אזהרם לו תוא
החיות דלעיל (י פ) שכל ברנא בינא ראשון ל' תוא הכר
השטיון לו הוא חיות הכלל . ומלת אחד הארץ חיות ק' שכל
ק היה שגרים רש' לשון דלעיל מ' נפש שמיים בה חיות ק' ל' פ
נפש שמיים החיות מיון דנפיש תוא וגו' אכל בני דניס וטוחוס
דעת זקנים ס

(כנ) ויכרך אותם אלהים . וכן ויכרך אלהים את יום השביעי .
הא למדה שהקונה דבר חדש מברך שהחיינו : פירו ורכו .
ופרדות לא היו בכלל ברכה כראמרינן הוא ענה אשר מצא
ל"ק מידי דפרו

פירוש לתורה
(כב) ויבדק אותם אלהים אונן נאם האם זיי גיבענמאָשט
אמאָר אונן האָט גינאָמט צו זיין פרי פרוכטבאָרמ
אזייער ידיו אונן קערט אזייער ופלאן אז תפנים אונן דער
פולמט האָט וואָסער פנים אין דיא זאָמס ווערן יב
גאָר אונן דיא פייגיל זאלן זיך קערן אונן דער
דיא רש"י שרייבט דרום האָט הקב"ה גיבענמאָשט
דיא פיש מיט דרא עופות זייל קען האָפּט פון
זיין אונן קען עסמ זיי קענען זיין דאך ווייניגער
ווערן דרום האָט זיין הקב"ה גיבענמאָשט זיין
זאלן זיך קערן אונן דיא חיות וואָלמען אויך

פרקי דרבי אליעזר
(כר) ויאמר אליהם תוצא דהרן וכו'. בששי. פרייטאג, דאס
גאט בשהמון פון די עקר אלע מינים בהמות
זכרים און נקבות, די בהמות וואס מ'פסקט זיי עסן און
בהמות וואס מ'פסקט זיי נישט עסן, און ער האט אים דעם סאג פל
און דאס זענען ווייז, אלע ציבן יחבור און דישון תאו וזכר. און
זענען אין די פערלער און אין די עקלער, און אלע לעבעדיגע וואו
פרייטאג פארשטן ווייזער, ווייזער לעבעדיקע מיט ווייזער נשמות, וואו
(ה) לויטערט (ע"ט) (ח"א) ויחיד

דעם

כדמותנו . להבין ד ולהשכיל : וירדו בדגת הים .
יש בל' הזה ל' רידוי ה ולשון ירידה וזה רודה צחיות
ונבהמות ^לא וזה נעשה ירוד לפניהם והחיה מושלת בו :

עניני מעשה בראשית

[illegible]

פירוש לתורת אלהים

צִיָּנוּ און אונזער פֿארעם דרומט וויל אונזער
לײַכען פֿלוקר ער זאל גלייך זיין צו אונז מיט
אאר שטאנד און מיט שכל, רשײ שרייבט פון
אנען לערנען מיר אַפֿ דאס עניוּת פון הקב״ה
איינל דער נענטש האט דאס גישטאלט פון דיא
קלאַס און שטאנדער טעלען וויל זיך אין אים
קלאַט זיין דרום האט נאם פון זיי געטוישן רשײ
אונז האט צו זיין אזוי גיזאנט צווישען דיא
זיינערשטע בשעפעניש איז נא דא ווייט מיינ
לײַכין און אז עס וועט גיט זיין אין דיא
זיינערשטע בשעפעניש וויל מיינ גלייכין וועט
זיין א קנאז אין דיא מעשה קראשית דאס היינט
זיין דיא זאכען וואס זענען בשאפין גיטארין
אדורם דיא אונזערשטע בשעפעניש טעלען
קנאז זיין דיא אייבערשטע דרום האט נאם זיך
דאסען מיט דעם בית דין של מעלה דאס זענען

פרקי דרבי אליעזר

[illegible]

משלי חכמים

א
ב
ג
ד
ה
ו
ז
ח
ט
י
יא
יב
יג
יד
טו
טז
יז
יח
יט
כ
כא
כב
כג
כד
כה
כו
כז
כח
כט
ל
לא
לב
לג
לד
לה
לו
לז
לח
לט
מ
מא
מב
מג
מד
מה
מו
מז
מח
מט
נ
נא
נב
נג
נד
נה
נו
נז
נח
נט
ס
סא
סב
סג
סד
סה
סו
סז
סח
סט
ע
עא
עב
עג
עד
עה
עו
עז
עח
עט
פ
פא
פב
פג
פד
פה
פו
פז
פח
פט
צ
צא
צב
צג
צד
צה
צו
צז
צח
צט
ק
קא
קב
קג
קד
קה
קו
קז
קח
קט
ר
רא
רב
רג
רד
רה
רו
רז
רח
רט
ש
שא
שב
שג
שד
שה
שו
שז
שח
שט
ת
תא
תב
תג
תד
תה
תו
תז
תח
תט
י
יא
יב
יג
יד
טו
טז
יז
יח
יט
כ
כא
כב
כג
כד
כה
כו
כז
כח
כט
ל
לא
לב
לג
לד
לה
לו
לז
לח
לט
מ
מא
מב
מג
מד
מה
מו
מז
מח
מט
נ
נא
נב
נג
נד
נה
נו
נז
נח
נט
ס
סא
סב
סג
סד
סה
סו
סז
סח
סט
ע
עא
עב
עג
עד
עה
עו
עז
עח
עט
פ
פא
פב
פג
פד
פה
פו
פז
פח
פט
צ
צא
צב
צג
צד
צה
צו
צז
צח
צט
ק
קא
קב
קג
קד
קה
קו
קז
קח
קט
ר
רא
רב
רג
רד
רה
רו
רז
רח
רט
ש
שא
שב
שג
שד
שה
שו
שז
שח
שט
ת
תא
תב
תג
תד
תה
תו
תז
תח
תט

(חם לישראל ע"ט)

(א"ח)

1000

3

עניני מעלה בראשית

לקומים על התורה

ספר הישר

[illegible]

להמשיך מנה דלא צבאות נפש צ צבא צבאות רוח יהוה נשמה דנצח ארני נשמה וידד יתנה חיה יחיה הנצח יהוה חיה יחיה רחור אל שם בן שבעשה :

א ועתה כה אמר יהוה בראך יעקב ויצחק ישראל
א-ר-ת-י-ר-א כ-י ג-א-ל-ת-י-ך ק-ר-א-ת-י ב-ש-מ-ך ל-י-א-ת-ה
ב כ-י-ת-ע-ב-ר ב-מ-י-ם א-ת-ה א-נ-י ו-ב-נ-ה-ר-ו-ת ל-א י-ש-מ-פ-ו-ך
כ-י-ת-ל-ך ב-מ-י-א-ש ל-א ת-כ-ו-ה ו-ל-ה-ב-ה ל-א ת-ב-ע-ר
ג כ-י א-נ-י י-ה-ו-ה א-ל-ה-י-ך ק-ר-ו-ש י-ש-ר-א-ל מ-ו-ש-י-ע-ך
נ-ת-ת-י כ-פ-ו-ך מ-צ-ר-י-ם ב-ו-ש ו-ס-ב-א ת-ח-ת-י-ך : ד מ-א-ש-ר
י-ק-ר-ת ב-ע-י-נ-י נ-כ-ב-ד-ת ו-א-נ-י א-ה-ב-ת-י-ך ו-א-ת-ן א-ד-ם
ת-ח-ת-י-ך ו-ל-א-מ-י-ם ת-ת-ת נ-פ-ש-ה : ה א-ר-ת-י-ר-א כ-י
א-ת-ה א-נ-י מ-מ-ו-ר-ת א-ב-י-א ו-ר-ע-ה ו-מ-מ-ע-ר-ב א-ק-ב-צ-ה :

א ובען פרנ אמר יי דבראך
יעקב ודאמקנה ישראל לא
תחל ארי פריקמה רביתך
בשמה דילי את : ב ארי
בקרמיתא פד עברתון ביקא
דסוף מימרי הנה בסערבון
פרעה ומצראי דסניאין במי
גהרא לא יכילו לבון ואף
בתנייחא פד מהבון לביני
עממא דהקיסין באשמתא לא
יכלון לבון ומקבון דחסינן
בשלהוביתא לא ושיצון
יחבון : ג ארי אגא יי אללה
קדישא וישאל פהקד ויהבית חליפה מצראי בוש וסבא תחוקה : ד מראת חביב קרמי אתקרתא
ואנא רחיקמה ומסרית עממא תחוקה ומקבנתא חרף נפשך : ה לא תחל ארי בסערבון מימרי
ממריחא אייתי בנה וממערבא אקרב גלותה :

רשי
(ב) כי תעבור במים . כשעברת בים סוף אתך
יהיית : ובנהרות . בין המזרים : במי אש .
לע"ל : ולהבה . ששורף את א"ה : (ג) כפרך .
לפדיון לך : (ד) מאשר יקרת . כשכיל סהית משכ
בעיני גלל כן ככדת :

במזרים הייתס מייכס כלום כמ"ש ואומר לשפך חמתי עליהם וגו' . כאשר סחריב שם פניו לכלם כירושלים ולא לכלם כחמלם שם כוש וסבא ואלהם
במה נאכזר תחתך : כוש וסבא תחתך . כמ"ש סחריב שם פניו לכלם כירושלים ולא לכלם כחמלם שם כוש וסבא ואלהם
במקור וסם כיו לך לפדיון : (ד) מאשר יקרת . כשכיל סהית משכ
פני אדם אחרים תחתך : ולאמרים וגו' . ככל הדבר כמ"ש ואומר כאשר עשיתי לשעבר כן אעשה עוד תחתך : (ס) ממורת .
במזרים שמה :

דעם פירוש עברי מיימש נעמינס מען בייא דער הפסורה פון דער חאך .

תרנום

להמשיך מיסור ומלכות דלא שין דלת יוד נפש שין דלת שין דלת יוד רוח ואהרונהי נשמה דיעור א אר
ארנ ארני נפש ארני רוח אלף דלת נון יוד נשמה ומלכות יו דו דו הו חיה יחיה דיסור יהוה חיה יחיה
דמלכות אל שם בן שבעשה :

א עד אמת שקרי חסמין
שברותא ומקני ממקנותא
רגינו להון וסכלי קנין
דיעתא : בהתקנות למקנותא
אכע לבון רחמי ואודענון מרי : ג על דקרית ולא הימנתון

רשי
(ב) אביעה לבם רוחי . הדבר עמכם כרוח הקודש : (ג) נפיתי ידי . לרמוז להם שיזכרו חלי :
(ג) נפיתי ידי . לרמוז להם שיזכרו חלי :
אודיעה וגו' . ככל הדבר כמ"ש : (ג) יען . לכן סוהיל ומאנחס לשמוע מה שקרתי : נפיתי . כדרך אדם כמנחם בננויות סיד
פירוש ע"מ
(א) עד מתי פתים תאחבו פתי ביו וואנען איהר נאנען
וועט איהר ליב האנען נארעשקייט ונצים
דען חמדו דהם אונ שפעקערס גלוקסען נאר צו
שפאט ונפלים ישנאו דעת אונ נאנענים האנען
פייקט וויסענשאפט : (ב) תשובו לתוכתי או איהר
נאלם זיך אומקערין צו מיינע שפראכרייד הנה
(חק לישראל ע"ט)
(ח"א)
5 5 5
די

הערות

תַּיִתּוֹן מִקִּשְׁיָב: יִתְפַּרְעוּ כָּל-עֲצֵתִי וְתוֹכְחָתִי לֹא אֲבִיתֶם: אֲרִיכִית אֲדִי וְלֹא אֲצִיחֶם:
 "בְּמִצֵּי" בְּאִדְכֶם אֲשַׁחֵק אֲלֵעֵן בְּכֹה פִּחְדְּכֶם: יִשְׁנִיתֶם כֹּל תַּרְעִיחַ
 אֲנִי בְּמִדְבָּרִן אֲסַק וְאֲדַם כֹּד יִמִּי לִדְהִמָּה עֲלִיכֶם: וּמִכְסֵּנֹתֶי לֹא אֲנִיתֶם: ה' אִם
 מִצְוַת דָּוִד
 מִקִּשְׁיָב מִתְרַחֵץ: וְאֵין מִקִּשְׁיָב: וְאֵין מִתְרַחֵץ:

מצודת יוד

למשיב מחמתו וזין מקשיב. ואין מי מקשיב: (ד) ותפרעו.
כמלתם עתה ולא ריתם לקבל תוכחתו: (ה) גם אני. לא לחוש
עליכם. ואשחק כבוד פירכם.

פירוש ע"מ

רש"י

(ד) ותפרעו. ותשניתו: רא אביתנו. לשמוע:
(ה) גם אני. אשעה וזה: באיירכם. כעצמויכם:

די וויזן פלייש איך האב געניינט מיין האנד צו דיר
און דו האסט גוט געוואלט פארנעמען מיין
לעגען: (ה) וואסער פל געזי און איך האט
פערשטערט מיין עצה וואס איך האב איך
געגעבן וועלכע איז געווען אונטער אונטער
איך גאר גוט געוואלט פארנעמען: (ה) גוט געזי
ברמנורא

ברמנורא

עיקר תוים

משנה זכרים פרק א

[illegible][illegible]

פרק א א כל התבונים שנובחו שלא לשמן בשרים
אלע קרבנות וואס זענען
גישאכטן גיטארן גיט צו וויער נאכען. ער
האט גישאכטן אעוהל צום נאכען שלמים. ער
האט גיטארט איד שעכט דיא בהמה דא זאל ווין
אקרבן שלמים ווייז ער האט גיטויגט דאס איז
שלמים. נאכדעכ איז אים דעוואקסט גיטארין
אז דער קרבן איז אעוהל איז דער קרבן בשר.
נאר ער זאל שפריינגען דיא ברום און מקריב
זיין דיא חלב אויף דעם מזבח צו ווין נאכען.
פון וועגן אעוהל זאל שלא ער געבלייבט לשם חבה נאר
דער בעל הבית האט גיט באצאלט דעם חוב
(הא לישראל ע"ה)
(הא)

ג'שנא

(א"ח)

לחם לישראל ע"ס)

בחירא דמ"ג דפסקו דר"מ ודר"ב כמותו אפי' קודם חות נמי עתוי"ט: [ג] על חמא. איכא חטאת ואשם נמי דלין בחין על חטא. חטאת יולדת ואשם מולדת חלף מוסר דרובא אהו על חטא משו לכו אהדדי. חוס': (ח) ולרבנן למאי הלכתא אחקש חש לחטאת. לומר לך מה חטאת ענינה פמיכה דכתיב בה וסמך ידו על ראש החטאת אף אשם עשן סמיכה. גמרא: [ד] דשם פסח כו'. דמלינו מותר פסח כל שלמים ואין מותר שלמים כל פסח מה פסח שמתורה כל שלמים שחטא לשם שלמים פסול שלמים שאין מותרין כל פסח אם שחטן לשם פסח אינו דין שיהיו פסולים. וכן מלינו בחטאת שחטתה כל עולה ואין מותר עולה כל חטאת. גמרא: [ה] כשרין. גמרא בעי ר' יורא אי כשרים ועולין קאמר. וכתרתי

הפסח בזמנו. והחמאת והאשם בכל זמן. אר"א החמאת בא [ג] על חמא והאשם בא על חמא. מה חמאת פסולה שלא לשמה. אף האשם פסול שלא לשמו: ב יוסי בן חוני אומר הנשחטים [ד] לשם פסח ולשם חמאת פסולין. שמעון אחי עזריה אומר שחטן לשם גבוה מהם [ה] כשרין. לשם נמוך מהם פסולים. כיצד קרשי קרשים ששחטן לשם קרשים קלים. פסולי. קרשי קלי' ששחטן לשם קרשי קרשים כשרין. הבכור והמעשר ששחטן לשם שלמים כשרין. שלמים ששחטן לשם מעשר פסולין:

ובלבד שלא יחטט לשם פסח ולא לשם חטאת: שמעון אחי עזריה. נקרא כן על שם שטורי' היה עוסק כפרקמטיא והיה מספיק לרכי שמעון אחי שהיה עוסק בתורה והתנו ביניהם שיהא חלק לעזריה כשכר למדו של שמעון: שחטן. לשאר זכחים: דשם גבוה מהן. כדמפרש ואולי כשרים: דשם נמוך מהם. לשם זבח שהוא פחות מהן בקדושה: פסולים. דכתיב ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירצו לה' כמורס מהן חין מתהללים כגמול מהם מתהללים ואין הלכה כרבי יוסי בן חוני ולא כשמעון אחי עזריה: בגמרא נמוך מהם משלמים מפני שהשלמים עשויים מתן ד' כלומר ב' מתנות שכן ד' וסמיכה ונסכיה ותיפת חזה ושוק משא"כ בכבוד ומעשר דדמן עשון מתנה אחת ואין סמיכה ונסכים נוגתין כהן ולא תיפוט חזה ושוק:

גישאקמין נים צו ויין נאמן, נאר צום נאמן פון אנדער קרבן איז ער אויף פסול בפסח נאמן. אקרבן פסח אין ויין צייט, ערב פסח פון האקרבן טאג ביו נאמן. והחמאת והאשם בכל זמן אונ אקרבן חטאת אונ אקרבן אשם צו יעדער צייט. אז ויין נאמן גישאקמין גיווארין נים צו וייער נאמן. נאר צום נאמן פון איין אנדער קרבן נאמן ויין פסול אפי' רבי אגער האט רבי אגער גיוואנט החמאת באה על חמא אחמאת בריונגט מען אויף אעבירה והאשם בא על חמא אונ אשם בריונגט מען אויף אויף אעבירה מה חמאת פסולה שלא לשמה אזוי ויין אז מען איז מקריב אחמאת אויף דעם נאמן פון איין אנדער קרבן איז ער פסול אף האשם פסול שלא לשמו אזוי אז מען איז מקריב אשם אויף דעם נאמן פון איין אנדער קרבן איז ער אויף פסול: ב יוסי בן חוני אומר יוסי בן חוני נאמן הנשחטים לשם פסח ולשם חמאת פסולים אז מען האט גישאקמין אנדערע קרבנות ערב פסח אויף דעם נאמן פון אקרבן פסח נאמן ויין פסול. אדער מען האט גישאקמין אנדערע קרבנות נאנאנץ נאקרבן אויף דעם נאמן פון אחמאת, נאמן ויין פסול. אונ יוסי בן חוני קריינט אויף דעם ערשטין תנא, דער ערשטער תנא ואנא אדע קרבנות וואס מען האט ויין גישאקמין אויף איין אנדער נאמן קרבן, נאמן ויין פסול. אונ יוסי בן חוני איז פשר אז מען נאמן פון אדע ערליי קרבנות ששחטן אויף דעם נאמן קרבן, נאר אז מען דעם נאמן פון אקרבן פסח איז דער קרבן פסול

החמאת בא על החמא וכו'. וכתוב כקטאת חלשם ורבנן סברי חטאת דכתיב ביה מעוטא פסול חשם דלא כתיב ביה מעוטא כשר (ח) ואם תאמר חשם נמי כתיב ביה חשם הוא הוא לא נאמר חלף לאחר הקטרת אמורין ואם כל לזעזע שלם לשמו דפסול קודם הקטרת אמורין היה לרוב לכתבו ואין הלכה כר"א: ב הנשחטים לשם פסח. כל שחר זכחים שנזכוו ביו"ד ביוסן לשם פסח פסולים וכן שנזכוו לשם חטאת בכל זמן פסולים כי היכי דלזכוו פסולים לשם אחרים פליג את"ק דמתני' דאמר כל הזבחים שנזכוו שלא לשמן כזרים ואמר ר'יזו

על שם שטורי' היה עוסק כפרקמטיא והיה מספיק לרכי שמעון אחי שהיה עוסק בתורה והתנו ביניהם שיהא חלק לעזריה כשכר למדו של שמעון: שחטן. לשאר זכחים: דשם גבוה מהן. כדמפרש ואולי כשרים: דשם נמוך מהם. לשם זבח שהוא פחות מהן בקדושה: פסולים. דכתיב ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירצו לה' כמורס מהן חין מתהללים כגמול מהם מתהללים ואין הלכה כרבי יוסי בן חוני ולא כשמעון אחי עזריה: בגמרא נמוך מהם משלמים מפני שהשלמים עשויים מתן ד' כלומר ב' מתנות שכן ד' וסמיכה ונסכיה ותיפת חזה ושוק משא"כ בכבוד ומעשר דדמן עשון מתנה אחת ואין סמיכה ונסכים נוגתין כהן ולא תיפוט חזה ושוק:

גישאקמין נים צו ויין נאמן, נאר צום נאמן פון אנדער קרבן איז ער אויף פסול בפסח נאמן. אקרבן פסח אין ויין צייט, ערב פסח פון האקרבן טאג ביו נאמן. והחמאת והאשם בכל זמן אונ אקרבן חטאת אונ אקרבן אשם צו יעדער צייט. אז ויין נאמן גישאקמין גיווארין נים צו וייער נאמן. נאר צום נאמן פון איין אנדער קרבן נאמן ויין פסול אפי' רבי אגער האט רבי אגער גיוואנט החמאת באה על חמא אחמאת בריונגט מען אויף אעבירה והאשם בא על חמא אונ אשם בריונגט מען אויף אויף אעבירה מה חמאת פסולה שלא לשמה אזוי ויין אז מען איז מקריב אחמאת אויף דעם נאמן פון איין אנדער קרבן איז ער פסול אף האשם פסול שלא לשמו אזוי אז מען איז מקריב אשם אויף דעם נאמן פון איין אנדער קרבן איז ער אויף פסול: ב יוסי בן חוני אומר יוסי בן חוני נאמן הנשחטים לשם פסח ולשם חמאת פסולים אז מען האט גישאקמין אנדערע קרבנות ערב פסח אויף דעם נאמן פון אקרבן פסח נאמן ויין פסול. אדער מען האט גישאקמין אנדערע קרבנות נאנאנץ נאקרבן אויף דעם נאמן פון אחמאת, נאמן ויין פסול. אונ יוסי בן חוני קריינט אויף דעם ערשטין תנא, דער ערשטער תנא ואנא אדע קרבנות וואס מען האט ויין גישאקמין אויף איין אנדער נאמן קרבן, נאמן ויין פסול. אונ יוסי בן חוני איז פשר אז מען נאמן פון אדע ערליי קרבנות ששחטן אויף דעם נאמן קרבן, נאר אז מען דעם נאמן פון אקרבן פסח איז דער קרבן פסול

החמאת בא על החמא וכו'. וכתוב כקטאת חלשם ורבנן סברי חטאת דכתיב ביה מעוטא פסול חשם דלא כתיב ביה מעוטא כשר (ח) ואם תאמר חשם נמי כתיב ביה חשם הוא הוא לא נאמר חלף לאחר הקטרת אמורין ואם כל לזעזע שלם לשמו דפסול קודם הקטרת אמורין היה לרוב לכתבו ואין הלכה כר"א: ב הנשחטים לשם פסח. כל שחר זכחים שנזכוו ביו"ד ביוסן לשם פסח פסולים וכן שנזכוו לשם חטאת בכל זמן פסולים כי היכי דלזכוו פסולים לשם אחרים פליג את"ק דמתני' דאמר כל הזבחים שנזכוו שלא לשמן כזרים ואמר ר'יזו

על שם שטורי' היה עוסק כפרקמטיא והיה מספיק לרכי שמעון אחי שהיה עוסק בתורה והתנו ביניהם שיהא חלק לעזריה כשכר למדו של שמעון: שחטן. לשאר זכחים: דשם גבוה מהן. כדמפרש ואולי כשרים: דשם נמוך מהם. לשם זבח שהוא פחות מהן בקדושה: פסולים. דכתיב ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירצו לה' כמורס מהן חין מתהללים כגמול מהם מתהללים ואין הלכה כרבי יוסי בן חוני ולא כשמעון אחי עזריה: בגמרא נמוך מהם משלמים מפני שהשלמים עשויים מתן ד' כלומר ב' מתנות שכן ד' וסמיכה ונסכיה ותיפת חזה ושוק משא"כ בכבוד ומעשר דדמן עשון מתנה אחת ואין סמיכה ונסכים נוגתין כהן ולא תיפוט חזה ושוק:

גישאקמין נים צו ויין נאמן, נאר צום נאמן פון אנדער קרבן איז ער אויף פסול בפסח נאמן. אקרבן פסח אין ויין צייט, ערב פסח פון האקרבן טאג ביו נאמן. והחמאת והאשם בכל זמן אונ אקרבן חטאת אונ אקרבן אשם צו יעדער צייט. אז ויין נאמן גישאקמין גיווארין נים צו וייער נאמן. נאר צום נאמן פון איין אנדער קרבן נאמן ויין פסול אפי' רבי אגער האט רבי אגער גיוואנט החמאת באה על חמא אחמאת בריונגט מען אויף אעבירה והאשם בא על חמא אונ אשם בריונגט מען אויף אויף אעבירה מה חמאת פסולה שלא לשמה אזוי ויין אז מען איז מקריב אחמאת אויף דעם נאמן פון איין אנדער קרבן איז ער פסול אף האשם פסול שלא לשמו אזוי אז מען איז מקריב אשם אויף דעם נאמן פון איין אנדער קרבן איז ער אויף פסול: ב יוסי בן חוני אומר יוסי בן חוני נאמן הנשחטים לשם פסח ולשם חמאת פסולים אז מען האט גישאקמין אנדערע קרבנות ערב פסח אויף דעם נאמן פון אקרבן פסח נאמן ויין פסול. אדער מען האט גישאקמין אנדערע קרבנות נאנאנץ נאקרבן אויף דעם נאמן פון אחמאת, נאמן ויין פסול. אונ יוסי בן חוני קריינט אויף דעם ערשטין תנא, דער ערשטער תנא ואנא אדע קרבנות וואס מען האט ויין גישאקמין אויף איין אנדער נאמן קרבן, נאמן ויין פסול. אונ יוסי בן חוני איז פשר אז מען נאמן פון אדע ערליי קרבנות ששחטן אויף דעם נאמן קרבן, נאר אז מען דעם נאמן פון אקרבן פסח איז דער קרבן פסול

למחשבה לשון ככל ענין פסול: אבל אפשר שלא בהלך. הלך לא חשיבה למפסל וחכ"א אף ע"ג דאפשר
 שלא בהלך מחשבה פוסלת בה דעבודה שאפשר לבטלה שמה עבודה והולכת הדם עבודה היא והרי פסולה כור
 (י). דכתיב ושחט והקריבו בני אהרן הכהנים מקבלה ואלך מלות כהונה: המהלך במקום שהוא צריך להלך.
 פוסלת זו מחשבה פוסלת בה כילד קבלו בחזן להלן מן המזבח והכניסו בפנים שקרבו ללד המזבח זו הלך שרדך
 להלך ומחשבה פוסלת זו. קבלו בפנים סמוך למזבח
 והולילו לחזן זה הלך שאין
 צריך להלך ואין מחשבה
 פוסלת כי חזן והכניסו זה
 הלך הצריך להלך ואין הלכה
 כר"א ולא כר"ס:
 שאל לשמן ולשמן לשם שלמים ולשם פסח.
 שהזבח נפסל בארבעה דברים בשחיטה.
 ובקבול. ובהלך. ובזריקה. ר"ש מבשר
 בהלך שהיה ר"ש אומר אי אפשר שלא
 בשחיטה, ושלא בקבלה. ושלא בור יקה. אבל
 אפשר שלא בהלך. ששחט בצד המזבח וזורק.
 ר"א אומר המהלך במקום שהוא צריך להלך.
 ובמקום שאין צריך להלך. אין המחשבה פוסלת:

גמרא במד' ל"ב וליה ליה שטמא
 כניס. גמרא: (י) ש"מ דכל הכשר
 בור לאו פסולת סיא. וקטיל
 שחיטה דכשרה בור כדחזק
 כספ"ג כ"י. וי"ל דשחיט שחיטה
 דכשרה קרלי דמטעיה רחמנא
 שלא לשמה כפסח ומעלה. זכית
 ושחיטה כמיב כהן כהדיס:

בייא איינע פון דיא פיר זאכין וואס ער האט
 גימאדן וביי דעם שעקטין אדער ביי דעם קראגין
 דיא בלוט צום מזבח און ביי דעם צו נעמען דיא
 בלוט אין דיא בלי און ביי דעם שפרייטען דיא
 בלוט אויף דעם מזבח דאס ואל ויין אויף דעם
 נאמען פון קרבן פסח און אויף דעם נאמען פון
 שלמים ש"א וישן וישן וויא מיינט מען נים צו
 זייער נאמען און צו זייער נאמען שם שלמים וישם
 הפסח ער האט געמיינט אויף אקרבן פסח בייא
 איינע פון דיא פיר זאכין אויף דעם נאמען פון
 שלמים און אויף דעם נאמען פון קרבן פסח
 שהזבח נפסל בארבעה דברים ווארום אקרבן ווערט
 פסול אז מען מיינט נים צו ויין נאמען בייא
 איינע פון דיא פיר זאכין בשחיטה ווען מען שעקט
 יבקעט און ווען מען נעמט צו דיא בלוט אין בעקין
 יבחיט און ווען מען נים מיט דיא בלוט צום
 מזבח יבזיקה און ווען מען שפרייט דיא בלוט
 אויף דעם מזבח רבי שמעון סבשיך בהלך רבי שמעון
 זאגט אויב מען האט געמיינט אויף דעם קרבן
 נים צו ויין נאמען ווען מען האט גימאדן דיא
 בלוט צום מזבח. איז דער קרבן פסח שיהיה רבי
 שמעון אומר ווארום רבי שמעון האט גימאדן אי
 אפשר ש"א בשחיטה מען קען נים מקריב ויין
 אקרבן אז מען ואל אים נים שעקטין ושא בקבלה

רשי
 מנא לן דבעינן זביחה
 לשמה. לכתחילה דאי
 ממואל שפתין לא מפרש
 ביה עבודות לשמו: ממאי.
 מנא לן דבעינן זביחה לשמה פון וואנען ווייסן מיר
 אז מען שעקט אקרבן דארף מען טראקטין
 איה שעקט די בקעה זיא זאל ויין אעולה ואויב
 דאס איז אעולה אדער ער זאל טראקטין איה
 שעקט די בקעה זיא ואל ויין שלמים ואויב דאס
 איז שלמים און אזוי דארף ויין ביי אנדערע
 זורבנות דאסר קרא ווארום דער פסוק זאגט וואס
 בפי שלמים קרבנו אויב ויין קרבן איז אשעכטונג פון
 נכסות וזכרים דף ד' ע"א
 כנסת כ' כלל כלי כתיב דהוד דמלכות דכריאה במזבח
 מנא לן דבעינן זביחה לשמה אמר קרא זאם זכב שלמים קרבנו
 שתהא זביחה לשם שלמים (ממאי) ודלמא היינו שמייהו.
 שלמים. צו וואס שמיית דער ווארט זכב. אשעכ
 מונג. עס קען דאך שמיין וואס שלמים קרבנו. אויב
 ויין קרבן איז שלמים. נאר דער פסוק לערנט
 אונז שחתא זביחה לשם שלמים אז דער קרבן זאל
 געשאקטין ווערן פון וועגן שלמים. קרענט די
 נקרא ודלמא היינו שמייהו טאמער איז דאס דער
 נאמען פון דעם קרבן. דער קרבן מיינט זכב
 שלמים. ענקערט דיא נקרא עס איז נים אזוי
 פוסקים
 9
 6
 (ח"א)
 (חק לישראל ע"ס)

מרכיב המקריב את דם השלמים הוורק את דם השלמים ולא כתיב
זבח והבא כתיב וכן שמע מינה שתהא זבחה לשם שלמים אשכחן
זבחה שאר עבדות מנין אמר קרא המקריב את דם השלמים שתהא
קבלה לשם שלמים אשכחן שחיטה וקבלה וריקה מנין אמר קרא
הוורק את דם השלמים שתהא וריקה לשם שלמים אשכחן כולו
הולכה מנין אמר קרא והקריב את הכל המזבחה ואמר מר עזר
אברים לכבש וזניא והקריבו וז קבלת דם ואפיק רחמנא בלשון
הולכה למימרא והולכה לא תפיק מכלל קבלה :

וכי גרסאן ואפיק רחמנא קבלה בלשון הולכה לומר דהולכה לא נפקא מכלל קבלה :

פון דא שלמים. דאך דאך שמיין אין פסוק
הוורק את דם. דער וואס נעמט שפריצט דא
בלום. מען נעמט שוין אלץ וויסען אז דא בלום
איז פון שלמים. ווייל דא פרישה שמועקט פון
שלמים. צו וואס שטייט דער וואס השלמים.
צו לערנען איז שפראך דאך דאך שמיין דאם
שפריצט דא בלום נאל ויין וועגן שלמים. ווען
ער נעמט שפריצט דא בלום וואס נאל ער פראכט
איה שפריצט דא בלום וועגן מצות שלמים.
ואגם די גמרא אשכחן דא נעפיען מיר שוין אלע
דרייא. שפריצט דא בלום וועגן מצות שלמים.
שפריצט דא בלום דאך דאך ויין וועגן מצות
שלמים וועגן מצות שלמים וויסען מיר אז פראכט
די בלום פון גרען ביי צום מן דאך דאך ויין
וועגן מצות שלמים. עפעקט דא בלום וועגן מצות
דער פסוק וואס הקריב את דם השלמים מען נאל
אלץ נעפיען אויף דעם מן דאך דאך וועגן מצות
מנא גימאם ו הולכה דאך דאך וועגן מצות
די גלידער פון דעם גרען נאל מען וועגן מצות
בלש ווי גרעם וואס דאך דאך וועגן מצות
אויף דעם מן דאך דאך וועגן מצות שלמים.
גמרא דאך דאך וועגן מצות שלמים וועגן מצות
מען די בלום וואס נאל מען נעמט דא בלום. איז דאך
אשכחן והקריבו איז דאך דאך וועגן מצות שלמים.
ואפיק רחמנא בלשון הולכה נאל דאך דאך וועגן מצות
גמרא וועגן מצות שלמים. נעמט דעם וואס פראכט
למימרא והולכה לא תפיק מכלל קבלה צו וואס איז
פראכט דא בלום פון גרען ביי צום מן דאך דאך ויין
וועגן מצות שלמים. עפעקט דא בלום וועגן מצות
שלמים. ווען ער נעמט נעמט דא בלום פון
וועגן מצות שלמים. ואגם די גמרא אשכחן שחיטה
וקבלה מנין אמר קרא והקריב את הכל המזבחה ואמר
מיר עזר אברים לכבש וזניא והקריבו וז קבלת דם ואפיק
רחמנא בלשון הולכה למימרא והולכה לא תפיק מכלל קבלה :

וודד בהקדמה דא יב עב תיה דלילת יוד דא ווא דא
פקודא תיעלה נחית למסכני ולמיהא לון סרסא דכתיב נעשה חסד כללמנו כדחוטנו. נעשה חסד כללמנו כדחוטנו
דבר וטקא. כללמנו סכני. דא חסדא דכתיב נעשה חסד כללמנו כדחוטנו. נעשה חסד כללמנו כדחוטנו
נחית למסכני (חא) 6 10 סכני

במה דליתן בשותף חדל וחס לא על דא ויהיב דא לדא וגמיל ליה סינז הכי אלמדיך בר נש לתחול למחא פחירא ומסכני כחלורא חדל ולמיהב דא לדא וגמלחא סוכא דא לדא. ויירדו כדנת הים וגומר רוח דין חמין כספרא דשלמה מלכא דכל מלך דחם על מסכני כרעותא דלכא לא משתני דיוקניה לעלם מדיוקנא דלדס הרשון. וכיון דדיוקנא דלדס אחרשיו ביה שליט על כל כרין דעלמא כההוא דיוקנא דה"ד (בראשית ס) ומוראכס ומתכס יהיה על כל חית הארץ וגו' כלתו ועין ודחלו מהאח דיוקנא דלדס ביה בנין דלדא הוא שקולא מעליא לאסתלקא בר נש כדיוקניה דלדס על כל שאר סקורין מלך לן מנכוכדנר אף על גב דהלם ההוא תלמא כל זוגא דהוא מיתון למסכני לא שרף עליה חלמיה כיון דאקיל עינא בישא דלא למיתון למסכני מה כתיב (דניאל ד) עוד מלחא כפוס מלכא וגו' מיד אסתני דיוקניה ואסרירי מן בני נשא. ובגין כך נעשה אדם כתיב הכא עשית וכתוב התם (רות ב) שם האיש אשר עשיתי עמו היום כעוז :

הלכה פסוקה

יוסף לחק

מוסר

ש"ע או"ח סי' ר"ץ

ספסר הישר והוא לרבי יוחנן מיוני ולא לר"ח

דבי לבי סלח ידעת כי לא נכרחתי כי אם לשון לעשר מיום כיווןך מדוע לא זכרת להחיותך סלח מדע כי כל הימים אשר חלם חי על האדמה כלל עובר וכמון יסופר מנורן וכעשן מחורבס ימין חרובים ומיין קלוצים וכל אשר יעבור פליך יום או לילס תחסר חלק מתלקי חייך ובכל יום תקרב אל סקנך ומסופר בלי אכר ומדות לא זכרת כי ספר חתם ולא ידעת כי מן האדמה נולדת ועל מי נסחת כי מרדת ומלכות אדם נמכר ולא תעבור אל נכר יום סמך. יום אשר תלכד ותלךך ונספחם ועל ארץ חסותי ושלטוןך ועל כל מעשה ימסכנין וכאנך מדינס

(א) כל אלו הברכות צריך שלא יפסק בין ברכה לאבילה וצריך להשמיט לאזניו ואם לא השמיט לאזניו יצא ובלבד שיוציא בשפתיו ונאמרים בכל לשון. (ב) כל דבר שמברך עליו לאבולו או להרית בו צריך לאחוזו בימינו כשהוא מברך: (ג) אין מברכין לא על אוכל ולא על משקה עד שיביאנהו לפניו כמתוך. יום ידנך לשונך לחך. יום ישאלך על כחך ויסלולך

(א) כל אלו הברכות צריך שלא יפסק בין ברכה לאבילה ביי דיא אלע ברכות קאר קען נים אויסק ריידין צווישען די ברכה אונ דאס עסין. נאר אזוי ווי קען מאכט המוציא אדער איין אנדער ברכה צום עסין. קאר קען נים אויסקריידין. נאר קען מוז באלד עסין וצריך להשמיט לאזניו ויינע אויערין דארפן הערין דיא ברכה וואס ויין מויל נאנט וואס יא השמיט לאזניו יצא אויב ויינע אויערין האבן נים גיהערט די ברכה וואס ויין מויל האט גינאנט איז עס אויף אנומע ברכה ובגד שיוציא בשפתיו נאר דיא מויל נאר ריידין די נעקסער פון דיא ברכה ונים קראכטענדיגן ונאמרים בגי לשון דיא ברכות קעגין גענאנט ווערין אויף אלע ערליי שפראכן:

(ב) כי דבר שמברך עליו לאבולו או להרית בו די וואה וואס אויף איר מאכט ער די ברכה. דהיינו אויף אעסינווארג אנדער ער וויר שפעקין פון אזא צריך לחזו בימינו כי וסן שרוא מברך אזוי לאנג וויא ער נאנט די ברכה דארף ער האלקטין די וואה אין די רעקטע האנט: (ג) אין מברכין לא על אוכל ולא על משקה עד שיביאנהו לפניו קען נאל נים ואגין די ברכה

לבי לבי הלא ידעת כי לא נבראתי כי אם לשב לעשר כיון הארץ מיין הארץ די נייקסט דאך אז אויף בין נאר בשאפין גינארין אויף נאל סיה צוויק קערין צו דיא ערד מיין חיותך פדע לא זכרת אחריתך פאר וואס האקטו נים געדיינקט דיין סוין באלד פון דעם קאג וואס די ביומ גינארין אויף דער וועלט היא תרע כי די תמים אשר אתה חי על האדמה די נייקסט דאך אז אלע קעגן וואס די לעקסט אויף די ערד בגד עובר איז ווי אשאקען וואס גייט אזועק ובסוף יסופר מנורן אונ אזוי ווי די פלענעט וואס גייט ארום מיט שמונעס ונים געשווינדקייט פון דעם שיינער וקעשן פארנובא אונ אזוי וואה דער רויך וואס גייט ארום פון דעם פנעקסער וואס אין דאך יסיד חרובים דייען קעגן וענען אפגעשניטען. ווען ויירא זאלין ויה ענדיגען ותייד קצצים אונ דיין לעבין איז אפגעהאקט ודיא יאהרין מיט דאס לעבין פון קענקש ענדיגען ויה אונ ווערין אפגעהאקט וגי אשר יכבוד ענין יום או גיהה תהפך חלק מהגני תייד וואס עס גייט אזועק אויף דיר אקאג אנדער אנאכט פעקט דיר אחלק פון דיא חלקים פון דיין לעבין ובגד יום תקרב אל תקרב אונ יעדער קאג קוקסטו גענקסער צום קבר ויהעף גי אגר די פליהקט צום קבר אן פליגיר וסידע לא זכרת כי גסר אתה פאר וואס נאקטו נים געדיינקען אז די ביומ נאר ערד ויא ידעת כי סן האדמה נוצרת נייקסט דען נים אז די ביומ בשאפין גינארין פון ערד ועל מי נסחת כי נסחת אויף וועקען האקטו דיה פארניקערט וואס די האקט געווינדקט וסידע אתה נסחת פאר וואס ביומס איבער געאייקט ויא תעבור על נכר יום הפך פאר ווס האקטו נים גענוקן צום הארצין צו קעקראכטין דעם ביטערין קאג יום אשר תלכד תלךך דעם קאג וואס דייען עצות וועלצן פארלארין ווערן ונסחת חספתה אונ דיין חכמה וועט פאר מיאונקן ווערין יום ידעך שיונך חכמה דעם קאג וואס דיין צונג וועט כהעקט ווערין צו דיין גוקען יום ישאלך נעם קאג וואס קען וועט דיה קראגין גי פנף יסידע אויף דעם אקסיר וועט קען דיה קראגין וגי וינך מתחית גליכיד קען וועט דיה אריין ווארפן אין די ערד אונטען וגי כי מעשה יחשבה אונ אויף אלץ וואס די האקט גיטאק וועט קען מיט דיר פרעקענען יאנא תרבה די וועקט צו שמויסין ווערין וויא שמויב

גענקסער צום קבר ויהעף גי אגר די פליהקט צום קבר אן פליגיר וסידע לא זכרת כי גסר אתה פאר וואס נאקטו נים געדיינקען אז די ביומ נאר ערד ויא ידעת כי סן האדמה נוצרת נייקסט דען נים אז די ביומ בשאפין גינארין פון ערד ועל מי נסחת כי נסחת אויף וועקען האקטו דיה פארניקערט וואס די האקט געווינדקט וסידע אתה נסחת פאר וואס ביומס איבער געאייקט ויא תעבור על נכר יום הפך פאר ווס האקטו נים גענוקן צום הארצין צו קעקראכטין דעם ביטערין קאג יום אשר תלכד תלךך דעם קאג וואס דייען עצות וועלצן פארלארין ווערן ונסחת חספתה אונ דיין חכמה וועט פאר מיאונקן ווערין יום ידעך שיונך חכמה דעם קאג וואס דיין צונג וועט כהעקט ווערין צו דיין גוקען יום ישאלך נעם קאג וואס קען וועט דיה קראגין גי פנף יסידע אויף דעם אקסיר וועט קען דיה קראגין וגי וינך מתחית גליכיד קען וועט דיה אריין ווארפן אין די ערד אונטען וגי כי מעשה יחשבה אונ אויף אלץ וואס די האקט גיטאק וועט קען מיט דיר פרעקענען יאנא תרבה די וועקט צו שמויסין ווערין וויא שמויב

ואשר לא תכנס. יום תחלף המסכן ערוך וסמך פסוק ומלואי
השטח וזכר תרעלה ביד כ' סם תחלף סמך וסמך נסך כלירס
ומס' חסר על וזונתך סלל לו תחלף פרי תכלוף ותחלף
במלך וללו תחלף כמות סכרמס ולא חסר פסיד לתת חסכן
סיד לך לשמור כמותך אך מלך למר ממות ולמקום אסל ארץ
מסך ולממות סם תפול סליר ליתס ותכסך כליתס ולכוסך גוש
דמס וחורס על נוסך נסרית לבלתי קסליר לך סריר הלל היום
ססלס נורס ולסוס. יום לסר סין לו סרסוס. יום תמורר ככסס
חלסס ולסוס. יום תסרס ולססס. יום סולס ולסלס. יום מססר מר.
סנחכס כלסס מססו. יום ירבו הסעסלסס וסמכסלסס. יום יססס כל

ואשר לא תכנס. יום תחלף המסכן ערוך וסמך פסוק ומלואי
השטח וזכר תרעלה ביד כ' סם תחלף סמך וסמך נסך כלירס
ומס' חסר על וזונתך סלל לו תחלף פרי תכלוף ותחלף
במלך וללו תחלף כמות סכרמס ולא חסר פסיד לתת חסכן
סיד לך לשמור כמותך אך מלך למר ממות ולמקום אסל ארץ
מסך ולממות סם תפול סליר ליתס ותכסך כליתס ולכוסך גוש
דמס וחורס על נוסך נסרית לבלתי קסליר לך סריר הלל היום
ססלס נורס ולסוס. יום לסר סין לו סרסוס. יום תמורר ככסס
חלסס ולסוס. יום תסרס ולססס. יום סולס ולסלס. יום מססר מר.
סנחכס כלסס מססו. יום ירבו הסעסלסס וסמכסלסס. יום יססס כל

ואשר לא תכנס. יום תחלף המסכן ערוך וסמך פסוק ומלואי
השטח וזכר תרעלה ביד כ' סם תחלף סמך וסמך נסך כלירס
ומס' חסר על וזונתך סלל לו תחלף פרי תכלוף ותחלף
במלך וללו תחלף כמות סכרמס ולא חסר פסיד לתת חסכן
סיד לך לשמור כמותך אך מלך למר ממות ולמקום אסל ארץ
מסך ולממות סם תפול סליר ליתס ותכסך כליתס ולכוסך גוש
דמס וחורס על נוסך נסרית לבלתי קסליר לך סריר הלל היום
ססלס נורס ולסוס. יום לסר סין לו סרסוס. יום תמורר ככסס
חלסס ולסוס. יום תסרס ולססס. יום סולס ולסלס. יום מססר מר.
סנחכס כלסס מססו. יום ירבו הסעסלסס וסמכסלסס. יום יססס כל

(תק לישראל ע"ס) (ח"א) 5 12

בירך ואח"כ הביא אותו לפניו צריך לברך פסוק אחרת אבל מי
שבירך על פירות שלפניו והביאו לו יותר מאותו המין או
ממין אחר שברכתו כברת הראשון אינו צריך לברך:
(ד) נשל בידו פרי לאכלו ובירך עליו ונפל מידו
ונאבד או נמאס צריך לחזור ולברך אף על פי
שהיה מאותו המין לפניו יותר כשברך על הראשון

יום תמורר ככל מסמר מול מסמר. יום יססס סל סלס וסלסס
סס ירבו על סלסס. יום יסלס כל סלסס. יום סלס ססססס וסלסס

אויף אעסינווארן אדער אויף אמשנה. סידרין די
עסינווארן אדער די משנה נאלין שוין ויין געבן
ריינגם פאר אים בירך ואתה בך הביאנו לפניו אז ער
האט גיאנגט די ברכה ווען די נאך איז נאך גיט
גיווען פאר אים. נאך דעם האט מען געבריינגט
דיא נאך פאר אים צירף לברך פסם אחרת דארף
ער נאך אקאאל נאנין די ברכה אגן מי שבידו על
פירות שלפניו אבער אז ער האט גיאנגט אברכה
אויף דיא פירות וואס זענען געלעגן פאר אים
ולמשל על אים געלעגן פאר אים איין עפיל.
האט ער גיאנגט די ברכה בורא פרי העץ והבשר
לו יותר מאותו המין און מען האט אינו נאך געבן
ריינגם פון דעם געלעגן מין ווען האט אים
געבריינגט נאך עפילו או ססין אחר שבידו כברת
הראשון אדער מען האט אים געבריינגט איין
אנער מין. נאך די ברכה איז די געלעגט וואס
אויף דעם ערשטן מין ווען האט אים געבריינגט
אנערע פירות וואס אויף ניי איז אויף די ברכה
בורא פרי העץ ואתה בירך דארף ער גיט זאגן
אברכה אויף די צונעבריינגטע פירות: (ד) נפל בידו
פרי לאכלו ובירך עליו ונפל מידו ונאבד או נמאס אויב
ער האט גענומען אין האנט אפרי זום עסין און
ער האט גיאנגט אברכה אויף די פרי. און די פרי
איז ארום געפאלן פון זיין האנט און זיא איז
פארלארן גיטארין אדער זיא א פארמיאוסק
גיטארין און ער נעמט עסין איין אנער פרי צירף
לחור ולברך דארף ער נאך אקאאל נאנין אברכה
אף על פי שזה מאותו המין לפניו יותר כשברך על הראשון

אויף דיין גערפער שוועביר לבלתי השאר לך שרד עם נאל פון דיר גיט בלייבן קיין אינערפלייבונג
הלא היום הוא נדא וזוים דער סאנ איז פירקערליה און שרעקליה יום אשר אין לו פרוים אמאנ וואס ער
האט קיין אוים לייזונג יום תסיר ברכה האניה אמאנביסערשער סאנ מיט גענויין און קלאג
יום חרדה וצקה אמאנ מיט ציטערניש און געשריאי יום שואה ונאקה אמאנ מיט פאררויסמונג און קרעכר
צונג יום סספר מר אמאנ וואס וועט זיין אבישערע קלאג יום תערוך אגל סספר סל סספר אמאנ וואס
די וועסט אין אים אנגערייטן אמרדער אסיוול גענין אסיוול. איין טייל וועלן אויפהערין שרדערין.
וועט דאס אנדערע טייל אנהייבן. און אזוי וועלן זיי זיך סאדושיין יום חרדה אף נאל וקנאטי אמאנ וואס
דער בעס און דער צארין פון נאם וועט פרענען ונאקה באש חסכו ויין פסם וועט גענאסין ווערין ווי
פייער יום ירבו הסעסלסס וסמכסלסס אמאנ וואס דיא טרויערקיט און דיא שטערצן וועלן זיך סערין
יום קסמס כל איש רבו על חלציו אמאנ וואס יעדער מענטש וועט ברוקען און וועט האלטן זינע
מענט אויף זיינע לעגדן יום יאברו כל הפצוי אמאנ וואס זיינע אלע בענערונגען וועלן פארלארן
וערין יום תבא תנשמה וישאר הנוף ככלי מלא בליטה אמאנ וואס די נשמה וועט ארום גיין און דער

יום תמורר ככל מסמר מול מסמר. יום יססס סל סלס וסלסס
סס ירבו על סלסס. יום יסלס כל סלסס. יום סלס ססססס וסלסס

חדש לאלהיך צעוד ופסך בגופך ובערם יחשכו ברכי נשפך טוב י

אפילו ווען ער האט געזאגט דאס ברכה אויף דא
ערשטע פרי ואויף דעם ערשטן עפילו זענען
גילענין פאר אים נאך פירות פון דעם זעלבניגן
מין וועט אים גילענין פאר אים. נאך עפילו. פון
דעקסנענין מוז ער זאגן נאך אסאך אסאך
אויף דעם עפיר וואס ער נעמט עסין וצדק ויפר
אונז ער דארף זאגן ברוך לשם קבור מלכותו לעולם
לעלם על שנתצא שם שמים בשביל ווייל ער האט ארויס
גירעט דעם נאמען פון גאט אויפנוסן וואס אפי
בשם ברוך אלה ה' ולא אפר איתנו אויב ער האט
געזאגט ברוך אלה ה' אונז די פרי איז ארויס גע-
פאלן פון האנט, אונז ער האט נישט שוין גיט גי-
נעסן. און דאס ווארט אלהיג האט ער נאך גיט
געזאגט וימים ויארם לבני הקדו זאל ער אויסלאזן
דאס ברכה מיט די ווערערע זענען חקיה שיהי
גדלה גדולה פסקו עס זאל אויסקומען פון ער לייענט
אפסקו ברוך אלה ה' לבני חקיה וואס איז
אפסקו אין תהלים [פסמיס מיט] :

אונקל'ס

כ"ו אסוקי למו"ת נגד מילוי ב"ן וד' ה' ר' ה' ותעשה ממנו צירוף והיה בניקוד ששי :

כִּי וַיִּבְרָא יי ית אֲדָם
תֵּאֵר וַיִּבְרָא אֱלֹהִים כְּמוֹת הַ סִּבְכֵרִין (ל)
(עַד נִדְרָה 1)

(כו) סאדס. אופיות אדמס. שנברא מן סאדמס. אדס נאריקון אפר דס מרה :

(כו) ויברא אלהים את האדם בצלמו. בדפוס ו (דכ"ט) ק"ל סוף כבר נחמר נעשה אדם בלחשו וא"כ בלחשו
 עשאו לו ו שכל נברא במחשבו והוא נברא בידים שאל (תהלים קל"ט) ותחת עלי כפכה נעשה ביהותם כמנעב
 פירושו לתורת אלהים

(כו) וְהָרָא אֵלֵיהֶם אֶת הַקֶּרֶם בְּצִלְמֵוֹ אֹנֶן גָּאָט הָאֵם
בַּשָּׂאֲפִין דָּעַם מַעֲקֻשׁ אִין יִיזן פֿאַרעם קִימֹר
מִיט דָּעם פֿאַרעם וואָס אִין בַּשָּׂאֲפִין פֿון ווִיגֶעם נועגן נוארם אַלע וואָכן זענען בַּאֲשָׁפִין
גִּיטאַרין דורך דָּעם נואָם פֿון הקב"ה אֹנֶן דָּער מַעֲקֻשׁ אִין בַּשָּׂאֲפִין גִּיטאַרין דורך דָּעם הַקֶּרֶם

פרקי רחבי אלעזר
המקור נעם מרעמין דער בענקש נאם אין נובארין ניהארין
אין מורח נים וועלס וועם קעסען אין מערב נים וועלס ווארער
הערקעס פון מערב אין מורח, אדער פון צפון אין דרום אדער פון דרום אין צפון און דארט וועם קעסען ווין ציים און וועם

מִשְׁלֵי חֲכָמִים
 חָיִי אֲנִיחִיב אֲכַנְדֵּר נִעְקָשְׁעֵי אֵין אֲנִיאָסֵס הִיוּ, הָס אֲוִיכְנֶשְׁשֻׁפֹּנֵס
 בֵּין פֶּדְרִיל אֹנֵס הָאָס אִים נִינְבִּיעִין מִסִּין, עַר אֲלִיין הָאָס אֲוִיר
 (הַס לְיִשְׂרָאֵל עִם) (חִיא)
 נִינְעִסִין אֹנֵס הָאָס יִדְ גִּלְיִינֵס שְׁלֵאֲפִין, וְיִי עִם אִין נִעְקָשְׁשֻׁפֹּנֵס
 מִסִּסֵּין גִּלְיִינֵס, אִין נִעְקָשְׁשֻׁפֹּנֵס עִם גִּלְיִינֵס הִיוּ שְׁכִינֵס מִיִּין אֲוִיר
 פֶּדְרִאֲפִין 13 5

בְּצִלְמֶיהָ בְּצִלְמֶהּ דִּי בְּרָא
יְהִיָּה דְכֵר וְנוֹקְבָא בְּרָא
יְהִיָּהוּ: כֹּה וְכִרְיָה יְהִיָּהוּ
יִי וְאַמֵּר לְדָוִד יִי פֹשֵׁה
דְּכִנְיָ וְכִנְיָ יְהִיָּהוּ אֲרֵעָא
וְהִתְקַפּוּ עָלֶיהָ וְשִׁלּוּםֵּהּ כְּנִיָּה

ת"א בלש חלום . מרדכי : י"ב :
מכדדיו : נ"ב :

בְּאַלֹּם אֱלֹהִים כָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה
כָּרָא אֹתָם: ^ט וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים
וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ
אֶת־הָאָרֶץ וּכְבֹּשׁוּהָ וּרְדוּ בָרֶגֶת הַיָּם

החלטות: קיבלו יצאנו עם גישתן בד. קירושין של : ומילון חס. - יצאנו עם קירושין של : ודד דגנס

בְּעַד הַחֲשׂוֹת

וְרָדוּ כְּדָגָהּ יָמִים י' כְּתוּבָה הִכָּה וְרָדוּ נָתַל מִלִּשְׁתִּים מִלֵּא זִכְרֵיהֶם יִכְרְדוּ חָף כְּדָגָהּ יָמִים וְשֶׁם לֹא וְרָדוּ נָתַל כְּלָוִי תַּחֲסִיכֵהֶם לְכַלֵּהִים :

שְׁפָתֵי חֲכָמִים רָשָׁעִי

א: ז' א"ר קרין בקמץ חתם פסין וכנסה ז' ר"ל שדרבו
לכנסם במחלוקת ט"ז מנחה על פ"ר ורביה ופ"ס פסלים דרבו
לכנסם א"ר בקנסה פסלים פ"ס א"ר איני רותל א"ר באלס
לכנסם המתקין לו גמס
מלמנחין וז' במדרש אגדה מגדילו שני כרעופים כריאה רחמניה ואחר כן חלקם. ופשוטו של מקרא כ"ז חרדיש
מגדילו שניהם כשני ולא פירש כל כיצד כרייהן ופירשם כל במקום אחד: (כה) ובבשעה. חסר וי"ז ז' ללמדך
ממאמר טובש את הקבוצה שלא תחא ימאליה ושד ללמדך שהא"ס שדרט א' לכנסו מנחה על פ"ר ורביה ולא תאמא:
דעתו וקבוצה מבע"ל ותופסות

(ג) והבשה, חסר וי' ללסוך שדוך האיש לכבוש את הנקבה שלא תהי' יציאתה לגרום הקלה לזונה. כמו ששעשה לאח שהגדילה וגרסה הקלה לבתה. וכל מי שפלטתה ורואי' המעמיד בסנה כחלים גדולים שנאמר בגין כשתלי' תלים שפסידים בשמן דת'.

[illegible]

פֿרוכטפֿערעם אײַך ידע און מערעם אײַך ופֿלא אַת האָרן און דער פֿולעם דאָס ערד מיט מענטשן
וּבְשֵׁלָה און באַצײנען וואָ, ווֹשִׁי שְׂרִיבִים דִּרְוֹם שְׂמִיִּים נִכְבְּשֵׁת אֵן אַזאַ צו ווײַזען אַז דער מאַן
שען באַצײנען דאָס חײב אַז וואָ אַל גײט ווײַקײן לײפֿערן ייִד און ווײַעלשלינג גײט דאָס אַז

[illegible]

משלי חכמים
 רבקה בת לוי מים אכס מערר מים משרתים עם אינו נקראין
 נקראין מערר מים אכס מערר מים משרתים עם אינו נקראין
 נקראין מערר מים אכס מערר מים משרתים עם אינו נקראין

מצות השם
(כה) [6] (מסע א') למרות ולרבות שנאמר ויכרך אותם מלכים ויאמר להם מלכים פרד ורבו ועללו את הארץ וכשנשם :

[illegible]

הק לישראל ג"פ)	(ת"א)	6	14	נמסאריז
----------------	-------	---	----	---------

יָמָא וּבְעוּפָא דְשִׁמְיָא
וּבְכָל חֵיתָא דְרַחֲשָׁא עַל
אַרְעָא: כִּם וְאִמְרֵי יְיָ הָא
יְהִיבִית לְכוֹנִיּוֹת קָל עֲשֵׂבָא
דְּכֵר וְרַעֲיָה מְזֻדְּעָא דִּי
עַל אִפִּי כָל אַרְעָא וְיִת
קָל אִינְנָא דִּי בְּיָה פִּירִי
אֵילָנָא דְכֵר וְרַעֲיָה
מְזֻדְּעָא לְכוֹנִי יְהִי לְמִכְּבֹּל:
לִי וּלְכָל חֵית אַרְעָא וּלְכָל
עוּפָא דְשִׁמְיָא וּלְכָל

בעל הטורים

רעז"י

פירוש לתורת אלהים

פירוש לתורת אלהים
די פיש פון דעם ים ובערן השמים און די פינגלי
וואס זענען אונטער דעם הימל ובערן חיה און
אלע חיות הימשה צו האבן וואס קרייכט אויף דער
ערד: (כס) וואס קרייכט און גאט האט געזאגט ווען
נחתי לכס את כל היצור האב האב געגעבן אלע
קרייטער ווער דע וואס ווערן געזעען אפער צו
גיי צו האבן וואס איז אויף דער ערד וואס צו גען
אונט אויפליבע ערלייא בוים אפער צו פרי צו וואס
אויף אים וואקסט פירות ווער וואס איז צו פירות
און דא הימשה צו האבן וואס איז צו פירות

פרקי דרבי אליעזר

[illegible]

משלי חכמים

אָנאָס צו אים דו כּוּסֵס שׁוין אויפֿשפּאַרן און לײַדנײַט מאַכײַן רעם
(הק לישׂראל ע״ס)
(חא)

צופֿער, און כּוּסֵס אײַנשפּאַרן דאָס ווענעלע און שוין אױס
פֿאַרן, קאַרעס עס איז געקומען אַנגײסער סױטײַ קײַם
5 15 פּראכטוועגן

וַיִּמַּשׁ עַל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-בּוֹ נִפְשׁ
 חַיָּה אֶת-כָּל-יֶרֶק עֹשֶׂב לְאִכְלָהָ
 וַיְהִי-כֵן: ֹא וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת-כָּל-
 אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה-טוֹב מְאֹד וַיְהִי
 עֶרֶב וַיְהִי-בֹקֶר יוֹם הַשְּׁשִׁי: פ

בעל הטורים
 (נל) יום שששי ויכלו השמים. ר"ת טס כן ל' אופיות שחם נו טע"כ וכן ישתמו השמים ויכלו הארץ ר"ת טס כן ד' אופיות שחם
 הטולם כסס כן ד' אופיות:

רש"י
 ואלהם חיות כלם כן לא הותר לאדם לאכול רק
 עשבים וסמילנות ולא להמית בהם וקרא דורדור כדנח
 וכוונתו: וגו' לא להחיות אכילת קמחיו חלה למלאכה וכו' כפ'
 ד' מיתות: י' משפט דוקא להמית בהם לא להחיות בהם
 חמה חללים מותר להם לאכול וכו' מל' לרש"י דהא כתבי
 הנה נחתי לכם את כל עשב וגו' וי"ל דטובתו הו"ל וי"ל
 לאסור לו אכר מן החי כדלמדין. כפ' ד' מיתות וכו' גם
 כסמה שחם חללים אסורה להם למה נר"ד להסוריו על אכר
 מן החי ששקט שאסור לו אכל אם לאמר דכנל שחם
 חללים מותר לו כחליל ולא מהמית ה"ל כמו כן אכר מן
 נכך: כ כנ"ל וסל רחם על שהעשר נאמר לאדם הראשון
 פירוש לתורת אלהים

וואם פליהען אונקער דעם הימערל ויכלי רופש מי
 הארץ און צו אלע ווידמונג וואם קרייבט אויף דער
 ערד אשר מי נפש חיה וואם האם אין ויה אחיות
 האב אין גינעבין את פי ידק עשב אלע גרינע
 קרייטער האבנה צו עסין חיה ונרש"י שרייבט האם
 ביה האם גלייך גימאכט אדם מיט ויין טייב צו
 די בהמות און צו די חיות און האם גיט גינעבין
 רשות צו אדם מיט ויין טייב וי"א ואלען שייטען
 אבאשעפעניש און ואל עסין דאס פלייש נאר
 גראו ואלען וי"א אלע עסין און צו עס און גיקומען
 גח מיט ויינע קינדער האם האם וי"א כחור
 גינען פלייש צו עסין: (נא) וי"א אלהים און האם

ספר הישר
 פלעגט ער ויין בעהמאל פלעגט און פלעגט ויין בעהמאל
 דעם וינעסין סאג, נאכדעם פלעגט ער ויין נאר בעהמאל
 גימאכט אויף די פיס און וי אלע בהמות חיות עשויות האבין
 ער האם וי"א בשאפין, ונען אלע געקומען ויין בנקען פאר אים, האם אדם גימאכט צו וי גיט צו מיר נאלט איר איין גינען, נא
 פיר פיס איין וועלן מיר אונג גינען וועלן סאכין אפאלד דעם האם אונג בשאפין, צערן פלכטו וואבין געקניג
 פון איין עק וועלם ביה צום אנדערין עק וועלם, דער געשפער פאלד איין וואבין וואם ער איין אפאלד אויף דעם הימערל און איין
 די ערד פון איין עק וועלם ביה צום אנדערין עק וועלם, אויף אייביג, וינרוד איין גינען אפאלד פון איין עק וועלם ביה צום
 אנדערין עק וועלם, יוסף איין גינען אפאלד פון איין עק וועלם ביה צום אנדערין עק וועלם, אפאלד איין ויסף וינען אפאלד
 איין סעצנים, פערציג יאר איין ער גינען אפאלד, און פערציג יאר איין ער גינען אפאלד, שלמה איין גינען אפאלד
 פון איין עק וועלם ביה צום אנדערין עק וועלם, אהאב איין גינען אפאלד פון איין עק וועלם ביה צום אנדערין עק וועלם, אהאב
 איין גינען אפאלד נאר אויף איין וועלם וועלם, דאס איין וינערט פיס וועלן קיינמאל, און איין דעם וועלן פון אפאלד
 האם ער איינגעטען נאך פלג פרינוח, נאכדעם איין גינען אפאלד פון איין עק וועלם ביה צום אנדערין עק וועלם, און אפאלד

משלי חכמים
 פראקטעניש און אדם פערד און ער דארף אלע צופערן און
 די גאנצע שטייגל, דעם ראובן האם גיט בעליוס אויפשייט
 (חט לייטראל ע"ט) (ח"א) 5 16 טר

שתיקתא: * ואשתכללו
 שמיא וארעא וכל
 מידיהון: * ושיציי
 ביומא שביעא

ב * ויכלו השמים והארץ וכל
 צבאם: ויכל אלהים ביום השביעי

ר"א ויכלו . שבת קודש : וכל צבאם . ר"א שבת יום חולין : וכל אלהים . פגולה :

בעל הטורים

(ג) וכל אלהים . פגולה ירושלמי וחמד זהו שחמרו המדת ימים אלה קראת . כפ ויכלו ג' מלאכתו כנגד ג' מלאכות ששבת רש"י

השני שכלם מ' תלויים ועומדים עד יום השני הוא שמי בסיון (מ"א שנים ו' בסיון שקבלו ישראל התורה נתחזקו כל יצירת בראשית ומחשבו כאלו נברא העולם עתה וזהו יום השני בה"ל שאלוהים יום ו' (בסיון) המוכן למתן תורה: (כ) ויכל אלהים ביום השביעי . ר"ש אומר ג

דעת וקנים מבעלי התוספות

(א) ויכלו . בסיון שאנו אומרים אותו בעמידה לפי שהרא ערות והקב"ה שברא עולמו בששה ימים ועדות מעומד דכתיב ועבדו כ' האנשים . ואיתא בפ' כל כתיבי בשעה שאדם אומר ויכלו שני מלאכים המלויים לו לאדם מניחים ידוהם על ראשו ואומרים לו וסר עונך ותמאנת תכופר . וא"ת וסאי שנת פסוק זה וי"ל ששם דכתיב נבי עדות אם לא יניד ונשא עונו וזה שאומר ויכלו לא עבד ערותו והנידו:

פגולה פריכה ומכילה נחמדת ואלהה כהשגת מחשבו שדי ליהנות מנועם ויוו והדר יקר תפארתו שזה יקנו כל המנועים . ונעם יום הענוג הזה לא שופתו עין רואה ולא הסינוכו החכמים כחכמת עין לא ראה יקר תפארתו וזהו יקנו כל המנועים . ונעם חלף שכיני שבו ימי' עיקר קיבול הסדר והוא שבת הגדול שהוא יום שבו שבת עשה וממנה נתייחסו כל המנועים וכל שבת נזכרת ככבוד חסדיו מלך וממנו נכלל העולמות הכלליים והתחתונים מאור פניו ית' ואדם פנוכה לקבל קדושת שבת בויכוח וספרת מהשבת וכלו ואכרי גופו . הנה מכיר ומרגיש אור קדושתו ית' ולכן כוער בקרבו כרש"י פ' שלשבת ית' מתח כללם נפשו לחלשים ומים רבים לא יוכלו ללכת את האהבה סתקוה כלם ומשחוק ומחלוק לעבורם פ' של שלשבת וכל

פירוש לתורת אלהים

דעם ועקשטען שאג אין סיון וואס ער איז אן גיבריים צו סיון תורה: (א) ויכלו און זיי נענען ווארען פאר לענד עם האם זיך גיענדיקם לאם באשאפונג השמים פון די היטלען והארץ אונג ערד זיי צבאם אונג אלע זייערי הערשאפט: (ב) ויכל אלהים ביום השביעי אונג באמ האם גיענדיקם אין דעם נעם הנאה האבין פון דיא שיינקיים וואס איז פון הקב"ה , האם איז אוי אפגענוג וואס נאר די נשקה אליו אן אנגוף קען שפיען אליו אפגענוג , נאר וייל אנשקה אן אנגוף קען גיט פנים זיין תורה אונג מצות , דריבער קאמט קען שניין

ספר הישר

אויף עטות האם ער גינעלעקט , אפילו אעוף האם גיט גיטארים קענען די מיל צום וינגען זיך גיבדריצער האם איר ערלויבט , פורש איז גינען אפליק פון איין עק וועלס ביי צום אנדערין עק

וועלס , אלעסגער סוקרון איז גינען אפליק פון איין עק וועלס ביי צום אנדערין עק וועלס , ער האם גינעלעקט ארויף זיין אין וויסעל אונג וועלן וואס עס איז אין היסעל אונג ער האם גינעלעקט פליק וועס זיין דער פליק דפשיט , ער וועס זיין אפליק סון איין עק וועלס ביי צום אנדערין עק וועלס , ער דערעסער פליק איז הקב"ה , ער איז דער ערשטער פליק אויף דער וועלס וויי סיד זאגן ארון עולם אשר פליק בפרס כל יציר נברא . האם איז דער הער פון דער וועלס וואס ער האם געקניגט איידער דיא וועלס איז באשאפן גינארין אונג ער וועס זיין דער לעצטער פליק אויף דער וועלס , (זיי סיד זאגן וואס ער האם געקניגט וועלס ביי צום אנדערין עק וועלס , אונג ער וועס זיין דער ערשטער אונג איז ביי דער לעצטער אונג איידער סיד איז גיין האם דא , האם וועס זיין אפליק אויף דער גענצער וועלס , אונג די גענצן וועלס פאר שניטען ווערן , וויא עס שפייט אין פסוק אויג זיין אויג וועלסן סיד נעקן זיי האם וועס צוריק קענען אין ציון אפן :

[א] ויכלו השמים גוי , ווען האם האם באשאפן דעם שאג שבת שפייט גיט אין פסוק ויהי ערב ויהי בקר יום שביעי . עס איז גינארין באמ אונג עס איז גינארין פריה דער ויבעסער שאג , וייל אויף דעם שאג שבת זאגט דער פסוק . עס וועס זיין פסוק וואס ער וועס זיין בעזאמט צו האם אונג ער וועס זיין גיט שאג אונג גיט באמ , דער עקן פון שבת איז גלייך צו איינעם

משלי חכמים

ער דאס איז שפען , ער דאס נאר גיט גינעם אונג איז אונג קענעןשן צו ראובן ער זאל זיי געבן אנדער , וואס דאס וואס איז אונג שפעטער ווענען אריין געקניסען צוויי גינעם פאר ווענען נעמט איר גיבנות , האבן וויא גינעם צו (תה לישראל ע"ט) (ת"א) וואו 6 2 (זאגט)

מלאכתו אשר עשה וישובת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר

עבדתיה די עבד ותח ביומא שביעאה מכל עבדתיה די עבד :

בעל המורים

מכאן נראה שיש חסד ורחמים על העבד... וכן נראה שיש חסד ורחמים על העבד...

שפתי חכמים

השפתי חכמים... וכן נראה שיש חסד ורחמים על העבד...

עניני קדושת שבת

היום שבת קדוש... וכן נראה שיש חסד ורחמים על העבד...

דקושים על התורה

גידעין די נשקפה אין... וכן נראה שיש חסד ורחמים על העבד...

ספר הישר

גידעין די נשקפה אין... וכן נראה שיש חסד ורחמים על העבד...

משרי חכמים

היום שבת קדוש... וכן נראה שיש חסד ורחמים על העבד...

ו יברך ה' את יצחק עשה: ו יברך אלהים את-יום
 שבעתה וקדש יתיה
 ארי ביה נח בקדש אתו פי בו שבת
 עבדתיה די ברא
 מכר-מלאכתו אשר-ברא אלהים
 מעבד

בעל המורים

חדש כרחי כמן וקדש כמן: (ג) ויברך אלמים: ב' דמיתי ככל ולידך ויברך אלמים את יצחק.
 עכשם שגדל העולם כירך השנה והשנה וכו' כל הראשונים וס' כח' מלכות הולך לנרץ פס' שנית ויברך אל
 יצחק כח' פס' כמדרש עד פס' פס' יוקו לנרץ אל כח' מלכות יצחק מלכות יצחק:

רש"י

ז ונמחה המלכה: (ג) ויברך ויקדש. כרסו כמן
 ק שכל ימות ה' ירד להם עומר לנגלות וכשני להם
 משנה. וקדש כמן שלא ירד כלל בשבת והמקרא כתב
 ר ע"ס כענין: אשר ברא אלהים לעשות.

שפתי חכמים

מנוחם קיימים שמים וארץ: א' ואל' אתי סודי פס' דכתיב
 ויכל אלהים ביום השביעי מהמנוחה ובראח ביום השביעי ולא
 פיו כלן כל המלכות ואלה המנוחה אינם מלכות במורה אלף
 דרך העברה ולי' כד' קש' למס' אחר ל' מלכות משפט
 ששט מלכות ממש לכן נרץ לשם בראשון. ולקטס בראשון
 קש' מ' לכתוב ויכל אלהים ביום השביעי לכן נרץ לשני פסמים
 על המנוחה מלכותם שהם הסדר הסקולס שהיו דבר שאינו נוף אמת
 אלף ביום השביעי ימי הכריאה ס' טכס האדם והנכראים לעמוד ולעבוד יום ולילס לא יבטחו
 אל ירד הטעם למוס' לשבות ולנוח ולמנוח מרנוס לנסטו עד אשר חסוד נפס' מלי. ק' ואל' אתי ס' כרסו ווא לא מיקר
 כרסו אלף את ס' כשנת יותר מכשאר ימים אלף סכא לא ס' כשנת יותר מכשאר ימים רק שומר לנגלות. וי' לומר
 דמס' שירד כמן ככל יום הוא כרסו וכתיב ויקדש שקדש כמן שלא ירד בו כלל ואפס' כרסו ככרסו סמן מס' ששבו נכטלס בו
 פרכחו וס' כרסו לא סקנו כרסו (רש"י) וס' כרסו כמן ס' שלא הכרית דפ' כשאר ימים אלף ס' כרסו יותר ס' מס' מרסו
 ליום המחרת כדכתיב ויחירו וגו' וירס חולס' ויכלס ופ' אלף לא ס' לכולן אלף ח' שומר וס' כרסו יותר ס' מס' מרסו
 ליום השבת לא ס' מס' וס' חולס' כרסו: ר' (נח"י) ודבר חמס' סוף כתי' ששכיל ירדת סמן שסוף לומר חמס' מוסס
 דסיני מ' סנ' יחוב הכחוב כמספס בראשית ויברך ויקדש לסיכר ל' כוונת וס' כדורס שש"י קידס את יוה סכנת אלף
 לעשות בו דבר מלכ' ספס"ו כנון מלכס ומש' ומתן ואל' ס' לומר וידבר לא יס' ככחול ולי' עדרס מורס נגד יס'ר

עניני קדושת שבת

סוף חמסס כמחשכס חמס' כי נקודת מחשכס בראשונה כמת
 ספסל כרסו לברוא העולם לא ס' רק לזכ' כדי להסיכ' למולמו
 וסכל כיום השבת הן ככל שבתות השנים וכן ליום שכולו שבת:
 (ג) ויברך אלהים את יום השביעי וקדש אותו וגו'. כל' כרסו
 וקדש ונתן בו כח אשר בו יושג לר' האלס ויוסעס מכיל' שס

פירוש ר' חזקוני

פון אלע זייגע נוערנ נואם ער האט גיטאקאן:
 (ג) ויברך אלהים את יום השביעי און גאט האט
 גיבענקשט דעם זיבעטן טאג וקדש אותו און ער
 האט אים גיהייליגט. ורש"י שרייבט ער האט
 אים גיבענקשט מיט דעם קן נוארום אנאנצע
 נואה איז דער קן גיפאלין גאר איין מעקטעל צו
 איין מענקשט און אום פרייטאג איז גיפאלין צוויי
 מעקטעלעך צו איין מענקשט ברי עס זאל זיין אויף
 שבת אויף. און האט אים גיהייליגט אויף מיט
 דעם קן אז אום שבת איז דער קן גאר נים
 גיפאלין די שבת פלי מלאכתו נוארום אין אים
 בלוקר אין שבת האט גאט גירנעט פון אלע זייגע
 נוערנ אשר ברא אלהים נואם גאט האט באשאפן

לקוטים על התורה

ויקדשקטע איז גאר די נשקח. איבע תורה און מנחם וועט
 גייערע זינען נקנן. די נשקח וועט קיין קאד'ל' שטארקין.
 ווען האט די נשקח איר פערנעניגען גאר רענו קאב שבת
 נוייל דער גוף ארבעט גיט האט די נשקח איר פערנעניגען
 זיך צו פערנעניגען מיט תורה און מנחם. פון איר פער
 נעניגען פארשטייט זיך אפערנעניגען אויף רענו גוף אויף.
 און דאס איז דער גאנצער מקלית פון די נעלס פערנעניגען.
 ווי מיר נאגין אין שבת געשעח פון שבת אמת קדושת אמת
 יום השביעי מקלית קצעה שבת נאגין. די האקטן גיהייליגט
 דעם זיבעטן טאג וואס ער איז דער מקלית פון די פערנעניגען
 פונג פון די היקטעלע און ערד. די גאנצע נעלס איז געש
 גינאדירן גאר נעניגן דעם טאג שבת. פון דאס געניי געניי
 שבתים. דער שבת וואס איז נערער נואה און דעם שבת
 נואם וועט זיין. דער זיבעטער טינענער נאגין וואס דאס
 נועט זיין אפערנעניגען שבת. וואס באקאמט נעליין אדע
 פערנעניגען פון דער נעלס דערנעניגען די גרויסקייט פון
 גאט און נעליין האבין דאס אייביגע פערנעניגען. די נאך
 גאט און נעליין האבין דאס אייביגע פערנעניגען. די נאך

ספר הישר

קאה"ה האבין זיך צו נאכען גענוקטן אלע פליכט און אלע
 שרים און אלע מעקלשין מיט זיין געזע ווען גנוה וועט
 נעליגען דעם טאג שבת. דריבער נאגין דאס נאכטן דער פערנעניגען וואס באקט. קידוש אגוד ביים נאכט אויף זיין נעט

משלי חכמים

האט ער גינאנס געלייגט איז השם ויברך אז איר האב טאג טיף
 גייערע געקלייט מיט פון חלק איר האב טיף גילאנס גענוקטן
 (זק לישאל ע"ה) (ח"ה) (ט"ה) (י"ה)
 נאכטלויבן

לַעֲשׂוֹת: פ שני י אֵלֶּה תִּלְדוּת
הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבְרָאָם בְּיוֹם
עֲשׂוֹת יְהוָה אֱלֹהִים אָרֶץ וְשָׁמַיִם:

• ה' ועירא

בעל המורים

(7) נכבדאס . פֿאַרמירט נאָכדעם אַזוי ווי געווען איז :

●●●●●

ישפתי חכמים

המלחמה של יצחק ראויה למעשה נבדלת כשל וספחה
כשנו כמו שמעולם בבי"ר (7) אלה. המעשים
ח למעלה : תולדות השמים והארץ הכריזם
ביום עשרת ה' . מחר סכלם א נברוא ברשקו .
המעשה של יצחק ראויה למעשה נבדלת כשל וספחה
כשנו כמו שמעולם בבי"ר (7) אלה. המעשים
ח למעלה : תולדות השמים והארץ הכריזם
ביום עשרת ה' . מחר סכלם א נברוא ברשקו .

עניני קדושת שבת

[illegible]

לקושים על התורה

פירוש, לתורה אלהים

[illegible]

ספר הישר

[illegible]

משלי חכמים

אויפלייגט ווען ווערט מעןשטאן, ווער האבן אבער געזעהן
 זיי גאט גיט געט מעןשטאן ווען אבער האט מען אבער געזעהן
 (האט ליטראל ע"ס) (ח"א) 6 און ווען מ'זאגט אזוי אויף אבער און וואס ער וויל זעהן ער זינט
 פאכט אים געזעהן און אויף אבער האט מעןשטאן ווען ווער האבן אבער געזעהן
 און ווען מ'זאגט אזוי אויף אבער און וואס ער וויל זעהן ער זינט

457

6

(b)(7)(D)

(זהו לויטוראל ע"ס)

הלקח והמים. כי כחמי' סכא ואידך סודו על ארץ ושמים למס סודו על ארץ ושמים כשכל שפסח ארץ ושמים :
שפתי חכמים

וְלִכְרִיתָ שְׂמִים הֵם מִחֲמַד וְכֵן לִחְרוֹת שְׂמִים לְכָל חִלּוּץ
 מִן הַחֵל הֵם מִחֲמַד מִיחָד כִּמוּ שֶׁכִּי מִחֻלָּקִים כְּשֶׁכָּל
 וְהוּא כֹל הַשְׁעָלָה כֵּן כִּיחֵל כֹּל חִלּוּרֹת וְכֵן לִמְחֵר בְּחִלּוּרָם
 בְּרִיתָ שְׂמִים בְּכִרְוֹלָם בִּם כִּחְלֻרֹת כֵּם כִּרְוֹל כִּרְוֹלָתָם יִשִּׁים אֲחֵר
 וְכִיחֵל יוֹאֵל כֵּן חֻקֵּם כִּכְפִּי עֲמָלָם בְּיִשְׁמָלָם ב' וְאִם מֵחֵל
 אֲחֵר כִּיחֵל הוּא וְכֵן הֵלֵךְ כִּפִּי בִּרְכָאוֹן כֵּן דִּרְשָׁה לָלֵךְ כֵּלָּה מִפְרָשׁ
 בְּכִרְכָּלָם כֹּל אִיכָּל יוֹכֵל לִחֻת שְׂדֻרָם בִּיכֵר כִּדְלֵי אִיכָּל דִּלְכֵי פִי
 בִּרְכָאוֹן כִּלְכֵּי בְּכִרְכָּלָם אֲסִיפָה דִּקְרָק בְּכִרְכָּלָם כִּיחֵם שְׂמֻת וְכֵן
 אֲכָל לִפִּי דִקְרָק אִיחֻרֵּשׁ דִּקְרָק אֲסִיפָה וְהִלְכֵי בְּכִרְכָּלָם בִּיכֵר כִּלְכֵּי
 בִּרְכָּאֵם ב' אֲכָל כֵּלָּה וְכֵן כִּיחֵי יוֹדֵשִׁים אִיחֻר כִּוְיָלָה וְחֻחֵם
 שְׂמֻת וְכֵן יִלְכֵי יִרְכֵי לִכְפִּי עֲמָלָם וְלִפִּי דִקְרָק קֶשֶׁת לִכְפִּי אֲחֵר
 שְׂמֻת לִכְפִּי יִלְכֵי שְׂכָלָם וְכֵן וְנִשְׁמַע שְׂכָלָם קֶשֶׁת לִכְפִּי אֲחֵר
 בְּכִרְכָּלָם כִּלְכֵּי לִכְפִּי דִקְרָק ד' עִינֵי שְׂמֻת אֲחֵר כְּמִנְיֹת דִּלְכֵי וְכֵן
 פ' מִיכָּסוֹן ל' כִּיחֻת עִדִּין א' לִכְפִּי הוּא שֶׁכֵּן אֲכָר כִּיחֵל נִגְזֵר
 מִנְיֹת פֶּעַל י' אִם אִיחֻר פִּיטוּרֵי קוֹדֶשׁ וְיִשִּׁים דִּכְפִּי שֶׁכֵּן מִלֵּךְ
 יִשִּׁים יוֹמָתָה כְּכֹסִיכֵי אֲחִירֵי אֵין בָּהֶן מִחֲמַד טוֹסֵק אֲחִיר יִתֵּן
 עֵשֶׂם ב' לִנְחֵר כִּי אֵל הַמְטִיר שִׁיבָה יִתְרַם עֵשֶׂם כִּסְבִּיבָה שֶׁכֵּן
 הַמְטִיר וְאֵם אִיחֻר דִּכְכֵּן קֶשֶׁת עֵשֶׂם וְשֶׁכֵּר כֵּלָּה אֲחֵר וְכֵן מִנְיֹת
 אֲחֵר שְׂכָרָה קוֹדֶשׁ וְכֵן אֵל כִּיחֵל עֵשֶׂם כֵּלָּה קוֹדֶשׁ וְכֵן מִנְיֹת
 שֶׁכֵּן אֵל יוֹכֵל עֵשֶׂם ל' הַמְטִיר י' שֶׁכֵּן שֶׁכֵּן נִבְרִיתָ אֲחֵר
 עַל ז' אֵל אֲרִיכָה אֲרִיכֵר כִּיחֵל כִּיחֵל מִוִּתְרָשׁ ל' מִפִּי יִשִּׁים אֲחֵר
 לִפְרָשׁ כְּכֵינֵן אֲחֵר כִּי אֵל אֲחֵר עֵרַם פִּיטוּרֵי קוֹדֶשׁ אִיכָּל אֲרִיכֵר
 נִזְכֵּל עֵלִין מִלֵּךְ חִילּוּרָם שֶׁכֵּן ל' מִפִּי י' שֶׁכֵּן דִּלְכֵי אֲרִיכָה
 מִחֲחֻלָּה לִפְתָּחֹן שֶׁכֵּן אֲרִיכָה יוֹדֵשׁ שְׂכָלָם מִכִּרֵּי כְּכֵינֵן שֶׁכֵּן
 נִשְׁמֵתִים וְיִתְחַלֵּל עֵלִיכֵם (וְעִינֵין חֻלּוֹן דָּק עַם) י' שֶׁכֵּן וְנִשְׁמַע שֶׁכֵּן
 אֵל הַמְטֵם כֵּלָּה אֲרִיכֵר וְכֵן וְכֵן עֲמָלָתָם יִתְכַרֵּךְ וְשִׁמְתָם וְחֻחֵם
 מִפְרָשׁ פ' אֵל לִמְעַלֵּל דִּכְכִּי כִיחֵל עֵשֶׂם י' אֲלִיכֵם מִנְיֹת

פירוש לתורת אלהים

וְאֵינִי לִיכְסִינִי אִיפֹּי רַקֵּר וְעוֹלֵט, אִיבֵי דִי עֲרֵד וְאִי אִירֹם
נִעְבִּין מִן הַיָּד אֲמַעַע עֲרֵלִיבִירָא אִיבֵי בִּימִיעֵר אִיבֵי אֲלַעַע לִעֲבֵד
רַבֵּעַ בִּשְׁטַעֲמִישׁ, אִיבֵי דֵער מַלְכִית מִן דֵּעַם נִגְמִינִי
בִּשְׁטֵאנִי אִי נִינִיעֵר דֵּער טֵאג מִן שִׁבְתָּ, אִין דֵּעַם טֵאג
הַטֵּנִטִּים נִינִיעֵרִם בִּכְבִּין לִיכְסִין אִיפֹי דִי נִגְמִיעַע בִּשְׁטֵאנִי
מִן וִינִי לִכְסִינִיקֵטִים, אִמְעֵר אִינִיעֵר דֵּער טֵאג שִׁבְתָּ אִין
עֲקוּפִישׁ אִין נִגְדִי דִי נִגְמִיעַע אִירֵבִטִּים נִיט נִינִיעֵר מִאִירֵבִטִּים.
וְיִיבֵי אֲלַעַע הַטֵּעַ נִיעֵאֲרֵט אִיפֹי דֵּער טֵאג שִׁבְתָּ, אִיבֵי וְ
דֵּער טֵאג שִׁבְתָּ אִין עֲקוּפִישׁ, נִגְמִיעַע דֵּער פִּטְקִין וְכִבּוּל
הַטֵּעַ וְהִנֵּאֲרִין וְכִי נִגְמִיעַע. דִּי הִיכְלִיעֵן אִיבֵי דִי עֲרֵד אִיבֵי
אֲלַעַע הַטֵּעַ מִן וִיבֵי אִין בִּשְׁטֵאנִי נִינִיעֵרִם אִין שִׁבְתָּ, נִגְמִיעַע
נִינִיעֵרִם צו וִינִיעֵר מַלְכִית, דֵּעַם אִין דֵּער טֵאג שִׁבְתָּ, וְאִיבֵי
אִין דֵּעַם טֵאג וְהַטֵּעַ נִיעֵבִיעֵן נִינִיעֵרִם וְיִיבֵי דִי תִירֵה וְאִי אִירֹם

אורחות: (ה) וכל שיש חשדה און אלע, ערלייא
בויער פון דעם פערל ס'ס' ד'ה' גאנץ איז נאך גיט
גיווען אויף דער, ערר וכל עשב השדה און אלע
ערלייא קרייטיק'ן פון דעם פערל ס'ס' יצטת האט
נאך גיט גישפראצט, און דאס וואס עס שטייט
כ'יא דעם ריכטען כאט אן דיא, ערר האט אויס
גיזינען גראו איז גיט דער פשט אן דאס גראו
האט שוין אויס גישפראצט פון דער, ערר גאר
דיא וענען גישטאנען אויף דער טיר פון דער ערר
כ'יו דעם ועקסטען טאג אן דער קענטש און
כאטש'אין גיטארין און האט גיבעט'ען עס ואל גיין

אמ ערשט דאס גראז ארויס גישפראצט פון דער
 יי אלוים ער הארץ ווארם גאט האט גאט גיט

דעגין אזוי וויא טייטער נעמט שטיין דעקסמאקאל
ציר אונ פאר וואס איז דאס אזוי גינען זי לא תמשי

פרקי דרבי אליעזר

וְיָאֵר וְעָנֵן אֶלֶּע עֶקְבָּקֵן צוֹ אִים אֹנ חֲנֹה הָאֵם קִיט וְיָ
יִרְעֵט דִּי רִידֵר מִן גָּאֵם אֹנ עֶר הָאֵם קִיט וְיָאֵר גִּלְעִרְיָא
וְיִיחִילֵט דַּעַם יָם בְּנֵרֵת אֹנ הָאֵם אִים גַּעֲשִׂינְקֵם צִהֵי שְׁכֵם
אֵם עַ אֹיִם־דִּרְעֻוִיחִילֵט דַּעַם סִרְבֵּר קִרְשֵׁי אֹנ וְעָנֵן דִּי יִיחִילֵט

יִבְרָךְ מֶעַד הָאָם גָּאֵם בְּעֶשְׂרֵי אֲנָשִׁים אֲנִי מִן אֵלֶּי מֵעַד הָאָם עַד אִישׁ
 וְעִדְוִיילֵךְ דֵּחַם כְּגַם שְׂכַת, וְיִי עַם שְׁמִי אִין פִּסְקִי גָאֵם הָאָם
 בְּעֶזְרֵנְקִישׁ דֵּחַם וְיִבְרָכִין מֵגַם אֲנִי הָאָם אִין גְּעִיילִיכֶם, וְיִבְרָכִין
 יָמִים הָאָם גָּאֵם בְּעֶשְׂרֵי אֲנָשִׁים, אֲנִי מִן אֵלֶּי יָמִים הָאָם עַד אִישׁ
 וְיִבְרָכִין מֵגַם מִדְּבָרֵי הָאָם גָּאֵם בְּעֶשְׂרֵי אֲנָשִׁים מִן אֵלֶּי מִדְּבָרֵי

משלי חכמים

יין רגום אָקס מוז ער אָקערן, און ער וויל שטעקס ער אים וואס
6 5 עסא

א. ער שטאנעט איין דעם פערד סוף ער פארן, ער שטאנעט
(תק לישראל ע"ט) (ת"א)

עמ"ס

△

6

(4)

(5) 本条第 1 款第 2 項の「債権の消滅時効期間」とは、債権の消滅時効期間の満了の日をいう。

הָאָרֶץ וְאָדָם אֵין לַעֲבֹד אֶת־
הָאֱלֹהִים: וְאֵלֶּךָ יַעֲלֶה מִן־הָאָרֶץ
וְהִשְׁתַּקָּה אֶת־כָּל־פְּנֵי הָאֱלֹהִים:

אֶרְעָא וְאִנְשׁ יִית לְמַפְלָחָ
יִת אֲדַמְתָּא: יוֹעֲנָנָה וְהָה
סֹלִיק בֶּן אִיעָא וְאִשְׁקִי
יִת קָל אִפִּי אֲדַמְתָּא:
וּבְרָא
וְהָיָה וְהָיָה יִצְחָק: וְשָׂמַח יִת בְּרִי' אִלְּמַדְרֵי שָׁמַיָּא

בעל המורים

(ג) ואם כ' במס' פנה ואירך ואז נכון ללכת רחוק למח' שאלו' למח' וקרא שמו ארז שסכריות משכרים לנח נרי שיתן להם מקב"ץ מקור:

שפתי חכמים

עלית תפוחים על כל העולם וכן פירוש זה כנ"ל לפי
קטורו"י עקרו חלשים: (א) ואז יעלה. לעת
ל ברייתו של אדם בעולם החיים (ה) והשקד עמיס לשבת
העפר ונכרז אדם כגלגל זה עמוק מים וחל"ל לש את
בארם לא הספיר ובה"י יעלה קורס שנכרז ספיר אט"כ

לְקוּמִים עַל הַתּוֹרָה

[illegible]

१५११

פירוש לתורת אלהים
 גימאטריא רעגנען אויף דער ערד און פאר וואס
 האט ער נאך גיט גימאטריא רעגנען וואס וואס
 פון געטד אז האט ער אים נאך גיט געטען
 אפגעקומען ער פאר ארבייטען ער, ערד און עס
 האט קיינער נישט געטען אז פאר דאס מען רעגן
 וואס דער וועלט אויב גיט, און אז דער מענטש
 איז באשאפן געווארן און האט געוויסט אז דא
 וועלט דאך האבן רעגן האט ער מתפלל געווען
 איז געווארן רעגן און דא בוימער מיט דעם
 גאנצן האבן ארויס געשפראכען פון דער ערד:
 (ו) וואו גיט פון האט און אומאלקען איז אויף
 דער האט ער געטען געטען און געטען, ערד,
 עס מיט געטען מיט אריין וואסער אין דעם מעל
 אויף גימאטריא מיט דא רעגנען האט ער אן
 ער נאך האט ער דער פון באשאפן דעם

ספר היצור

[illegible][illegible]

משלי חכמים

הַמִּשְׁכָּן וְהָאֹהֶל מוֹדֵעַ לָנוּ בְּיָמֵינוּ כִּי הֵם שֶׁנִּפְסְלוּ, וְאַךְ הָיוּ
בְּתוֹכָם אֲנִי וְרַחֵם עָלַי וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְעַל כָּל צָרוֹתָם

(הַק' ל' ז' ר' א' ע' פ')

[א"ת]

(u)

(1954-55)

[א"ת]

१५०५:५८३

חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה :
וַיִּשָּׂא יְהוָה אֱלֹהִים גִּרְפֹּעַן מִקֶּדֶם
וַיִּשֶׂם שֵׁם אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר יִצְרַ:

בעל המורים

פסוק חכר שאין להם חלום יגר חמד: ויפת בלשיו נשמת חיים ס"ח חמד: נשמת. ד' במו' ויפת בלשיו נשמת. כל אשר נשמת נשמת חיים. גר'ס' נשמת חמד. ואם לאו נשמת'ס' כנשלל בפריה: הלאם נשמת חמד ר"ח חמד נשמת חלמו: וכל עולם:

שפתי חכמים

רשי

ו"ש י"ח): ל'כפש חיה. אף בהמה וחיה מקרא נפש חיה אך זו של אדם חיה שכולן נמשכות זו דעה ודבור: (חם) בוקרם. במחורו פ' של מן נפש חיה האם הגו' ואת החמר הרי כבר נאמר צ' ויברא וגו' ואת האדם וגו' דרציו בדבריהם של ר' אליעזר דג' של ר' יוסי הגלילי מל"ב מדות שהתורה נדרשת וזו אחת מהן כלל שלמדיו משנה הוא פירושו של דרשון ויברא וגו' ואת האדם וגו' וזה כלל סתם בריאות מתיבין וסתם משני חור ופירש יוצר כלל אלהים וגו' ויאלח לו ג'פ' ויסיחה דג' ויפל עליו תרדמה השומע סבור שהוא משנה אחר וכתב אלף פירוש של דרשון וכן אלף הבהמה חור וכתב יוצר ה' וגו' מן

בפועל זהו בעדן

(2) וישעיה' בן בערן מקדים וישם שם את האדום אשר יצר. ויכול לומר שתיבת אשר הוא נתינת טעם. וישם שם את האדום
 בלאות תיבת אשר יצר עיוות כי לא' שם אדום חסר. ומדוע שם סקריס את הכלים בג"ע. כאשר יצר. מחמת סקריס
 שנתנו יצר. שם לו סגודת הוה לכוסיס בג"ע.

ליקושים על התורה

קוקסס צו אים די גלשה וואס הייסט תורה, און צו די גלשה
וואס הייסט תורה האט גאך קיין מענטש נישט געזען נאר
אזויס וואס און א שוין רבינו יונתן נאך א געשטאנען איין
אזויס פארקוי, און ער דיין האבן געזאגט דעם ער
האט קען צו געזעסן פון משה'די גלשה וואס און ער
האט זעהן געזען צו זיין משה'די גלשה, וואס עס שיינט
אין סתם וואס האבן געזען דעם גלשה. וואס אונזערע
גלשה, צו ווייזן אז משה האט געזען צו האבן דא
גלשות פון גלשה וואס און גלשה וואס גלשה וואס
(ספר ברייתא שלמה)

(ט) ויבטל ה' אלהים בן צפת ספרד וגו'. רבי יצחק זאבס
 אלו ויו זאבס האם בשאטין אמן ערן אויף די ערד,
 און האם ער בשאטין אביהם אויף די ערד, און אלו ויו
 ער האם בשאטין אמן ערן אין היסעל, און האם ער
 בשאטין אביהם אין היסעל, און ערן אין בשאטין יווארן
 אויף דער ערד און די נשבות פון די ספעלע ספעלשן
 זאם זענען נאך צווייטן, און ערן אין בשאטין
 יווארן אין היסעל און די נשבות פון די אכחת צדיקים

ספר הישר

[illegible]

משלי חכמים

סָם זָאל אַים עֶרְנֶדֶר זײַן ווּיא אָלע באַשעפֿעניש ווען ער
וועט קומען צום סטאַפּס ארויף זײַנע בעשעס דאָס זאָגט
(חזק ליבֿראַל ע"ט) (ח"א)

(क०न)

(חת: לישראל ע"ט)

8

2377

[illegible]

בעל המורים

שפתי חבמים

האמרה כל חית השדה כדי לפרש ויבא אל האדם לקרות
 עם וללמד על השפעות שנבראו מן הרקק: (ט) ויצבחו.
 לעצמם הן הכתוב מדבר: בתוך הן. ר באמנם הן:

נביעת הנון בעדן

[illegible]

לקומים על התורה

(1) **הַחֵדָּשׁ** הַזֶּה יִהְיֶה מִן הַחֲדָשָׁה אֲוֹן גָּמֵל הָאֵם יִבְאָכֶם
שֶׁתִּקְרָאֶנָּה פֶּן יִדְעוּ עַד הַיּוֹם אֶלְעֲרִילִיא בִּימֵי
הַחֵדָּשׁ הַזֶּה וְהָאֵם אִין לְקוֹמִינִי צוֹ עֵקֶן וְהוּב בְּהַגְלִי
בְּהַגְלִי הָאֲדִין אֲנִימִינִי מִקֶּדֶם צוֹ עֵקֶן וְזֶה הַיּוֹם אֲוֹן רָעָם
בְּהַגְלִי פֶּן לְעֵקֶן בְּקֶדֶם אֲוֹ קֵעֵן עֲקָם פֶּן אִים
לְעֵקָם קֵעֵן אִיבִינִי הַיּוֹם הַזֶּה הָאֵם גָּמֵל יִבְאָכֶם

פרקי דרבי אליעזר

הוא נחשב על ידי רוב המומחים כמחבר ספר זה. הוא נולד ב-1875 בברוקלין, ניו יורק, והיה ממייסדי תנועת הציונות. הוא היה ממנהיגי תנועת הציונות בארצות הברית, ונחשב לאחד ממנהיגי הציונות העולמית. הוא היה ממנהיגי תנועת הציונות בארצות הברית, ונחשב לאחד ממנהיגי הציונות העולמית. הוא היה ממנהיגי תנועת הציונות בארצות הברית, ונחשב לאחד ממנהיגי הציונות העולמית.

[illegible]

וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת הַקּוֹל וְהָיָה אֲנִי וְאַתָּה יוֹדְעִים
 וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת הַקּוֹל וְהָיָה אֲנִי וְאַתָּה יוֹדְעִים

WYKŁAD

(א"ח)

הָאֶחָד פִּישֹׁן הוּא הַסֹּכֵב אֶת כָּל־
אֶרֶץ הַחַיִּילָה אֲשֶׁר־שָׁם הַזֶּהב׃
י וְזֶהב הָאֶרֶץ הַהִוא מִבַּיִת שָׁם
הַבְּדֹלָח וְאֵבֶן הַשֹּׁהַם׃ י וְשֵׁם־הַנָּהָר
הַשְּׁנִי גִיתֹן הוּא הַסֹּכֵב אֶת כָּל־
אֶרֶץ כּוּשׁ׃ י וְשֵׁם־הַנָּהָר הַשְּׁלִישִׁי
הַדִּקְלָה הוּא הַהִלָּל קְדָמַת אֲשׁוּר

פִּשְׁחֹן וְהָא דִּמְקוֹף יֵת כָּל
אֲרָעָא דְחִינְיָא לִי חֶסֶן
דְּהִבָּא: יְיָ יוֹחֵבָא דְאֲרָעָא
הָיָא טַב חֶסֶן בְּדִלְהוֹא
וְאִכְנִי בִדְרָא: יי וְשִׁם
נִתְּרָא תִנְיָנָא נִיחֹן וְהָא
דִּמְקוֹף יֵת כָּל אֲרָעָא
דְּכֹשׁ: יי וְשִׁם נִתְּרָא
תְּלִיתָאָה וְלִנְתָּה וְהָא
דְּמִנְהֵן לִנְתָּאָה דְאִתְּרָא

ר"ח חסד בלחן . יומה נה : וזו שנה
 נשואים : חתונה , נישואים :

בעל המורים

היום סגור. ר' חכם' טבל ואידך ושיט בעין טבולום מלמד טבכניס קובט ומרנליות ירדו עם זמן:

שפת חבמים

[illegible]

(ה) פישון. הוא נילוס נבר מצרים וע"ש שמיים מחבריו ש ועליו ומסכן את הארץ נקרא פישון כמו ועבר פסיפיה. ר"ל פישון שהוא מרגל פסחן שנאמר אלף המרים (מסעי יט) ונבנה עובד פסיפיה: (ג) ירדן. שיהיה הולך והואה והבחיטו גדולה מאלד כמו (שמות כה) וכי יצא שמעם הולך והואה: (יד) וזרקל. שמיים מדין וקלין. פרת. שמיים פריז וזינין ומזרין את האדם: כוש ואשור. מדין לא הוה וכתב מדרש ע"ש כעבוד: קדמת אשור. למורה א של אשור:

אז כמו שרץ החיילים שהיו שם המוחזק יצא דא"ר סיב לו ג"כ
בס"ה דרכה מקומות מנינו שכתב ת"ו במקום ס"ה ח"ה
ב סה באלו דת"כ לקדם כי כל חיבה הנריכה למ"ד בחתומה

פירוש לתורת אלהים

אורם דאס קריסטאל וואן השמים און דער שמיים
קומט נעמען גרוסקען (שקט) דאס איז אד
אברילאנט: (י) און דער השמיים און דער
אונזערער טיף היינט גיחון דאס איז דער
טיף העכער און דא און דאס ער וויינעלס אדום
דאס לאנד פאר: (י) און דער השמיים און דער
דייטער טיף היינט גיחון דאס איז דער
שטארקסטן און גיחון דאס היינט ער דערקט דא
העכער דערקט און דער טיף גיחון און דערקט דא

פֿישון דאס איז דער טייך נילוס און פאר וואס
ווערט ער גערופען פֿישון דאס איז לשון קערין
טויל ווען וואסער ווערן געבענקשט און קערין
דאך און גיען אויף און קרינקען אן דאס לאנד
טענדעס וואס איז דער טייך הסובב וואס
גייט עלם וואס אט לא פון דעמאלד דאס לאנד טוילא
פֿישון: עס הייבט אים און דארטן קומט ארויס דאס
לאנד: (יב וְהָיָה הַנָּחַל הַהוּא מִבּוֹ אֶת אֶרֶץ כּוּשׁ
עלם לאנד איז גוט שם הבחינה פון דארטן קומט

ספר הישר

יגדלוק איה וואס ארויף גיין אין היקל, קען איה וועל
ווערען גיין פון איה ווייס איה קום, דערנעווייז וועל איה קום
איה לענגען היקל אה סוכר, דע האט איה דאס אה
קאמט גיין איה ערעב היקל אה סוכר אה דע האט גיין
קאמט גיין איה וואס איה וואלד אה סוכר איה דע
קעמט גיין דע האט געמאכט איה וואס איה קעמט גיין.

[illegible][illegible]

מחלקת לימודים (מחלקת לימודים)

(b)(7)(C)

6

10

13

וְתָרָא רַב־עֲשָׂה הָאֵם
פָּרַת: "וְתָרָא" אֱלֹהִים
יָתְ אִם וְאִשְׁרָיָה בְּנִימָא
דְּעֵזְרָא לְמַפְדָּחָה וּלְמַסְרָה:
וּפְקֵד "אֱלֹהִים עַל אָדָם
לְמַסְרָא מִכָּל אִיזְרָא נִתְּנָא
מִיכָד תִּיכּוּל: " וּמֵאִילָן
רֵאשִׁילָן פִּירוּתֵי חֲפִמָּן
בֵּין מִבְּ לִבִּישׁ לֹא תִיכּוּר
וְעִיָּה אֲרִי בְּיוֹמָא דְּתִיכּוּל
מִימַת תַּמּוּת: 1

רעני

הוא : ד' (נח"י) וסא דלא פירש הרב
שייך דוקא בדבר החומרי או הכ"ס
שייך לו דהתם ודכ"ס

פון אשכנז ווערן דריי אונד זעכצן פערדער טייך האט
 געהאט און דער טייך פארט דאס איז לשון קערן
 אדערס דאס וואקער פון דעם טייך פארט מאכט
 זעכערן און מאכט יונגער דעם מענטש: (ס'וועט
 אליינס און האט און דאס האט יונגען דעם
 ענגיש ווערט צו וואס האט יונגען און
 עס גארטן פון דעם ערן זעכער צו רייען ווא
 שטערט און צו רייען ווא: (ס'וועט אדערס צו האטן
 און צו רייען ווא: (ס'וועט אדערס צו האטן

[illegible]

וַיִּקַּח ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וַיְנִיחֵהוּ בְּגֵן עֵדֶן, אֲגָדִישׁ
לְיִבְשָׁאֲכֶם הָאֵם חֲקִיָּה נִסְאָהָן צו אָדָם הָרִאשׁוֹן
ס. ער האם אים באשאמין פון ארייבעם און אנהילונגן אים

[illegible]

(חוק לישראל ע"פ)

(ח'א)

1

11

10457

91 72

וַיְהִי כִּי הִרְבִּיעִי הוּא פָּרַת: ^ט וַיִּקַּח
יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם וַיְנַחֲהוּ
בְּגֶן־עֵדֶן לְעִבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָהּ: ^י וַיֹּצֵא
יְהוָה אֱלֹהִים עַל־הָאָדָם לֵאמֹר
מִכָּל עֵץ־הַגֶּן אֲכַל תֹּאכֵל: ^{יא} וּמִעֵץ
הַדַּעַת טוֹב וָרָע לֹא תֹאכֵל מִמֶּנּוּ
כִּי בְּיוֹם אֲכָלְהָ מָוֶת תָּמוּת:

הטיל לה ה"א כחוסם וכו' וכלו חתים. ומהם לא אסור: ב' ר"ז
דברים ומדברים הוא מרת ה"א שכתב בכלום הוא. הוא המונע
הוא גבי. אם הסור לא הכי' הוא אלא גבי פרט: ב' דק"י דכל
היכא דכתיב לקחה משתמש שקודם לקבלו לא היה כדורשו
מ"א: ו' למיל על פסוק ויש ל' מרת שבו קרוב ופרט
מ"א: נכס דמי ופירש אלא מהם המרת המדע ואסכל ולא
אין בו מה שח"כ הפירו' שחשבו את דעתו למחשבו אחרת

[illegible]

ואנען מ'זי תנו די פירות פון אלערליי
ל'קטו עסין: (י"ו) ימנן תרנן פון דעם בוים וואס
ישן גרוס און שלעכטן לא האבן ממנו זאלעסטו גיט
אג וואס די נעסט פון אים עסין מור המט

ב. ער אז קום ויט גיזעסן אפליקע מען, אזוי ווי זיין
אפליקען ווען אזוי גיזעסן קום גלייך האבן ווי גיזעסן אזוי

[illegible]

10457

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לֹא־טוֹב
הַיּוֹת הָאֵדָם לִבְדּוֹ אֶעֱשֶׂה־לּוֹ עֶזֶר
כְּנֶגְדּוֹ׃ וַיַּעַר יְהוָה אֱלֹהִים מִן־
הָאֲדָמָה כָּל־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל־
עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיָּבֵא אֶל־הָאָדָם

י"ח ואמר יי אלהים לא
 מקין דלתיו אדם
 בלחוחי אצבע דיה
 סמך פקבליה: י"ט וברא
 יי אלהים מן ארעא פל
 חיות ברא וית פל עופא
 דשמיא ואח"כ וית אדם
 ת"א

ט"ז ט"ז ט"ז ט"ז ט"ז ט"ז
 וית וית וית

שפת־הכמים

[illegible]

עניני קריאת השמות

(תם) יצדו ה' אלהים מן האדמה וגו' ויבא אל הארץ וגו' נפש ויהי אחרי שמו. בספיקו חסדו כמקטיוס קטנים ורעיו יל' חי' מרסו ופסדו וכו'. וסכנו למתים כח' וכו' ולחתי' יצדו כי פלח מתחת המלך אשר ילדו חי' ולדוד נדרו כמה חסד הפסוק. הוא כנסו שיקרא ולא חסד כי כל שיש בו כללי שידול מוחלטם הם מניסיון ופסדו. והפסד שיש בו כללי מוחשיתם הם מניסיון ופסדו. והפסד שיש בו כללי חיים הם מוחשיתם בחיות ולא ידעו כל חסד. ולא ענינו אחר פסדו. כלאו תחת המלך שפסדו כשם שמוחשיתם ופסדו כל פסדו. וא"כ חי' הפסד כלל ופסד נפשי האדם לראותם

לקומים על התורה

שפארבן, ווייז אהרן העשטן וועט איהרן באהר ווי דו העסט
עסן, ווייל פון דיר העסט אונזער גיין און נאך, נאכדעם
העסטו שפארבן נאך אפאמאל ווען דער נאכט מיט דעם וועג
וועלן פון דיר אונזער גיין (עשרה מאסרות):

אויף דער וועלט נאך ביה איז איהר צווישן דיא אייבערשטע און האט קיין פון וואו איז דער מענטש אויף גאנצם ארויס ער איז איהר צווישן דיא אונטערשטע און האט אויך קיין פון וואו דרום האט נאך גאנצם עס איז נישט נישט דער מענטש זאל זיין אליין אפגעטו ער איז וועל אים מאכטן איהרלע געטו ביא אים אדער אונטערגען אים פלוסר אויף וועל אים געבן אנווייב. ורשי שרייבט אז דער מענטש איז וואך איז ער נישט אונטערגען אים דאס ווייב צו אים איהרלע אונט. וואו ער איז נישט וואך. ער איז נישט נישט איז נישט אונטערגען אים. נישט איז אים דער ווייב אונט דיא קריגט זיך מיט אים אונט האלט מיט אים פארמיר מלחמה: (יש ווייב פון האלדע אונט נאך האט באשאפן פון דער ערד בי חיה השרה אלע חיות פון דעם פעלד וואו זי עף השמים אונט אלע עופות וואס פליהען אונטער דעם

פרקי דרבי אליעז'

[illegible][illegible]

(חזק לישראל ע"ם)

(877)

12

15251

ח"א וי"ל כ' . מנכורין נח :

וְיִקְרָא לָהּ יְקָרָא וְכָל אֲשֶׁר
יִקְרָא לָהּ הָאָדָם נִפְשָׁתָהּ הוּא שְׁמוֹ:
שְׁלִישִׁי כ וַיִּקְרָא הָאָדָם שְׁמוֹת לְכָל־
הַבְּהֵמָה וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכָל חַיַּת
הַשָּׂדֶה וּלְאָדָם לֹא־מָצָא עוֹד
בְּנִגְדּוֹ: כז וַיִּבֶל יְהוָה אֱלֹהִים
תְּרַדְמָה עַל־הָאָדָם וַיִּשְׁוִיָּקָה אֶת־חַתַּת

בעל המורים

(א) ולאדם לא מלא עור. ג' הכא חידוד ולאדם אחר כי במתת לקול אשתך ולאדם שלא עמל בו יתנוו תלקו ולאדם לא כיוס א
 עור וז' שש עמו טובס וכדא סאסס לנור וססס פ' ידס וססס ולאדם אחר כי שססס וסססס פ' סססס וסססס פ' סססס וסססס פ' סססס
 סססס סססס ססססס פ' סססס (כא) וססס ס' פ'ססס. ג' סססס חידוד וססס פ'ססס וססס ססססס וססס ססססס וססס ססססס
 ססססס

שפתי חבמים

מס. וכדברי אגדה (כ"ר) יצירה זו לשון רדיו וככנס
 (דברים כ) כי תנור אל עיר שכן החרה ידו של
 פסו: וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה וגו'.
 מרסו ומרסו כל נפש חיה אשר יקרא לו האדם
 : ו הא שמו נשום: (כ) ולאדם לא מצא עור:
 (כא) ויפל ה' אלהים תרדמה. (כ"ר) כשהניחו
 יצירתו וכו': א ספק קראו וכו' וספק מלת שם אחר האדם ומלת
 נשום אחר שם כי בולט מוספת שם יסודי ש"י יקרא לו נשם
 קראו לו ויחל להם לא בולט מוספת שם יסודי יקרא לו נשם
 נשום לנשם למימר הוא שמו קודם קריאתו של אדם כשכיר ידו
 קראו לנשם שמו וכוללת הסיפק יסודי ש"י כל שם שיקרא לו האדם
 כשם נשם חיוס שמו חיוס חיוס אמת שמוכלת קריאת אדם שם
 הכינוי לפעול כל שמו ומין וזוהי והקבדה קריאת לכלם ש"י

בריאת האשה

(גל) ירמ' ה' אלהים תרדמה וצ' . לנכין מדוע כשינס ומדוע
מן סלום דוקא . ומדוע וכו' כנודו . אכן כנס מוד כסל
קסא כל סלום ילמא אלא ולנוליד כנים וליקא שו על אורו
לכנס כי קסא מוויחיו על אדם בקרעיה יס סוף . ובער
ע' צר' . סלום לפשוט פנור נשמתו לכסוק כחור . ומח' ינשא
פירוש: כחורת אלהים

פירוש לתורת אלהים

היִסְעֵל רַבָּא אִי תַאֲרֵם אֹנֶן עַד הָאֵם נִיבְרָאֲכָם צו
רַעַם מַעֲנֻשׁ הָיִיתָ צו עֲקֵלָה סָה יִקְרָא יוּ וְנָאֵם פֶּאָר
אֲנָאֲכֵן עַד נִיעַם אִים אֲרִירֻפֵּעֵן וְלִי אֲשֶׁר יִקְרָא יוּ
תַאֲרֵם נֶפֶשׁ תִּיה אֹנֶן אֲלֵעַ לַעֲבֻדִיעִנֵּעַ אַכִּין וְנָאֵם רַעַר
מַעֲנֻשׁ נִיעַם יוּאִי רֻפֵּעֵן אֲנָאֲכֵן וְנָאֵם אֲוִיו
זֶאֶל יוּי אִין אֲנָמְעֵן אִירָא אִירָגִי: (כ) וְהָיָה הָאֲדָם
שְׂמוֹת הָאֵם אֲדָם גִּירֻפֵּעֵן קִיעֵעֵן וְלִי הִתְבַּחַשׁ צו אֲלֵעַ
קִהְמוֹת יִשְׁרָף תַּשְׁמִים אֹנֶן צו אֲלֵעַ עֻפּוֹת נִוּאֵם
אֲנוּסֶר רַעַם הִיִּסְעֵל יִבְגִּי תִית הִשְׁדָּה אֹנֶן צו אֲלֵעַ
סִיוֹת פֶּזֶן פֶּעֲלֵר יִוּאֲרֵם יֵאָבָד עַד נִבְנֶה אֹנֶן צו אֲדָם
אִין גִּים גִּיפּוֹנֵעֵן גִּינוֹאֲרִין אֲהִילָף קִעֵנִין אִים .
וְיִשְׁרָיִיבֵם נִוּעֵן נָאֵם הָאֵם נִיבְרָאֲכָם פֶּאָר אִים
נִוּעֵן רַעַם רַעַם

פרקי דרבי אליעזר

וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת הַקּוֹל אֶת הַבְּתוּלָה וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת הַקּוֹל אֶת הַבְּתוּלָה
 וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת הַקּוֹל אֶת הַבְּתוּלָה וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת הַקּוֹל אֶת הַבְּתוּלָה

[illegible]

תקדים

12

(א"ת)

לְיָמֵינוּ לְיִשְׂרָאֵל עִי"מ)

100 כ"י להעלים כל המורה שנים מקרא ואחד תרגום והענין השליש כל המורה ותרגום המעשר:

בעל המורים

[illegible]

רע

כן חזר ולי אמן בן ארבע ימים: מצלעותי.
 מחסריו ח' כמו (שמות כו) ואלה המזון זה האחד
 (עירובין יח) שני שרשין ב' נכרול: ויבטור. *
 מקום הבחן: ויישן ויבא. (סס יו) שלא ידע
 התורה הבשר ב' ששמו נכרול ותחנה: מלי:
 (כב) ויבן. כבני רחבה מלמטה וקצרה מלמעלה לפי
 הולך כאשר של חמשים ששאל רבה ממשה וקצו מלמטה
 יבנה יבנה. משאלי על רחוביו: ויבן. (א) החצול.
 לאשפה. להיות לו ראש כמו (שופטים ח) וישב מלח
 גדשן למסוד להיות סופר: (ג) וזאת הנעם. (יבמות

[illegible]

בריאת האשה

[illegible]

לקומים על התורה

[illegible]

ספר הישר

[illegible]

הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי
לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה
זאת: כי על-כן יעזב איש את-אביו
ואת-אמו וידבק באשתו והיו לבשר
אחד: כי יהיו שניהם ערומים
האדם ואשתו ולא יתבישו:

נרמא מנרמי ובשרא
מבשרי דא יתקרי
אשתא ארי מבשרא
נרמא דא: כי על כן
ישבוק גבר בית משכבו
אבוי ואמיה וידבק
באשתיה ויהיו לבשרא
חד: כי יהיו שניהון
ערומין אדם ואשתיה
תא לאה שפוט: יפוח: מ: על נ:
מנהדין מ: ודק בלשון: מנהדין
מ: ודק בלשון: מנהדין מ: נח:

בעל המורים

(נג) לואה. ב' במס' הכל ויחד קח לואה יחד לוי לומר שחוס כיתוס למדת אדם: (כד) וסיו לכשר אדם. וספיק לישא
(כס) וסיו שיהיה ערומים כמו למס שאמר קוד כנגדו וסיו כנגדו ויול ויתן כחוכס

שפתי הכמים

פירושו שפתי פותח לומר אחר חלל חקנו שואל פלגו יסוס
אסוד: מ לכו בשמימי מיירי חלל חין מן חלל רמז ויכירי מן
וכאלו ידע את חוס אשתו נסיון מסר. וסיו פסוק משב
כשכלו סעט כל כסמס וסיו דלוי לא סיו יודע פסוק לא סיו
יודע לקרוא לסמס שמות: ב' לכו ל' סעט מן ל' וכל כשון אסוד
חין סעט ב' סעט נקראת פסוק כי חין סעט אשכ בשום ל' חון
מלס: מ רל דלסס חינו יכול לומר כן דסס לא סיו לו אכ
חוס וס לא סיו לו כסס נעט סולח ולסס סולח לכו: ע' ודק
כלססו ולא כלסס מכויר דסס מסלי קרל נקרו פרוש כללו
אמר על כן יעזב איש את אביו ואם חלל יסמס פסוקס כרסס.
ול' מלס: כסס סרוס כקודש מלסס וכו' לאסוקי סלל סללס
כססס סוס כן דלס: סלל סוסכ ולא יסול (מסרס: ל'). (נח')
ונרסס לרסס חוסכ מן כן דס'ס סולל וססס: לו סוסכ סולח
סוקייס מלסס: פ' כ'ר למסוקי כססס ומיס סליסס טוליס מן סלסס.
סל סוסרס ססריוס כרי סלל לסרססס מלסריוס אפ'ס ססכיסל סוסרס אפ'י
כילסס וקנס סליסס רלויס לסוליד וסס סס כססס
אמיס סליסס מלססססס מן סלסס מ'סס יוסר כלסס סליססר כסוליד
מלסס וסיו מלססס סליסס יכול למס: ע' (לסס לרסס)
ס' לוסר סלל סיו יודעיס דרך מ'ססס כלל ולא מלססס ססרסן מלססס
סלל סיו לרסין לרסס דרך מ'סססס כיון סלל

רש"י
(ס) מלמד מ שכל אדם על כל כחמה וסיה ולא נחקררה
דעמו עד שכל על סיה: לזאת יקרא אשה כי
מאיש נר. לסון ססל מן לסון מכלל סכרסל סעלס
כלסון הקדס נ (כ'): (כד) על כן יעזב איש
רמז הקדס מ אומרת כן לססר על כניסס סל ע ססריוס
(מסרסין כו): לבשר אחד. סלל' נוסר פ' סססס
וסס נעסס פ' כסרסס אסוד (סס סס): (כס) ורס
יתבוששו. סלל סיו יודעיס דרך ע' מ'ססס לסכסין
סין סוכ לרס (כ') וסל'ס ססססס כ' דסס לקרסס סססס
לא מן כו ירס דרס עד אכלו מן ססס וסכסס כו יסל'ס
יסכסס לו ססס פ' מ כן פסיוס ססססס סססס
ססססס מלסס: פ' כ'ר למסוקי כססס ומיס סליסס טוליס מן סלסס.
סל סוסרס ססריוס כרי סלל לסרססס מלסריוס אפ'ס ססכיסל סוסרס אפ'י
כילסס וקנס סליסס רלויס לסוליד וסס סס כססס
אמיס סליסס מלססססס מן סלסס מ'סס יוסר כלסס סליססר כסוליד
מלסס וסיו מלססס סליסס יכול למס: ע' (לסס לרסס)
ס' לוסר סלל סיו יודעיס דרך מ'ססס כלל ולא מלססס ססרסן מלססס
סלל סיו לרסין לרסס דרך מ'סססס כיון סלל

פירוש לתורת אלהים

מאחל דם פנמי אביין פון סיינע ביינער ויכר
אנן פלייש מבשר פון סייין פלייש לזאת דריכער
צדא אשה נאל ויא גירוסען וערין אשה כי פאיש
דקחה זאת נויל ויא איז גינוקען גינוארין פון דעם
איש בלוכר ויא איז גינוקען גינוארין פון דעם
סאן: (כד) על כן יעזב איש דרום ואל אקענקש פאר
לאען את אביו ואת אמו ויין פאקער אנן ויין מוקער

פרקי דרבי אליעזר

מאקערסערס וסס ויא סאבין גיהאליסן דיא חפסח, חקבית
דסס גיוסוקין ויא אסון, איו ויא דער חון שפייס אנן בענקשס
דיא כלה אנקסער דיא חפסח, איו ססס חקבית גיבענקשס
אדם סיס דין כלה אנקסער דיא חפסח:

ספר הישר

נענען נארים גיוען סאבין דסס גענעקן, אס מל'ס כ'סס
אס שריס אס אלע בענקשסין נענען צו ויסקען געקוקען צו
חנה אס ער ססס ד'י גיבססין ויא נללין ריגון גסס איו
לסנג ויו וועלין לעבין אס ער ססס גסס גסס גססס
סלסס קווישען אלע אס ער ססס ויד גענעקס כייסין אויף
אס נענען איו געגאנגען אגאנצין ססס דעם חנה גססס צו וי גיט איו יעכער מלססס צו וססס
זאלס איר סיס גיין סססער וססס איר שססרסין, אגיסול בענקשסין נענען פון אים אנוקס געגאנגען, אסס אגיסול
בענקשסין נענען סיס אים געגאנגען נעקס ססס אסס אנוקס סססס חנה געגאנגס צו ויא גיטס צוריק מלססס צו וססס
נענען איר שססרסין, אסס ויא חסבין גיט געוואלטס צוריק גיין גאר וי נענען געגאנגען סיס אים, דעם נענקשסין ססס
גיין גיז צו דעם אקס וססס ד'ו חעקסס גיין, חנה סססס שוין סער גיט גיכעס סיס ויא אסס וי נענען געגאנגען גסס אים
אסס נענען שוין סער גיט צוריק געגאנגען, דעם ובעססין סססס איו חנה ארויף סיסס אשסוועססס איו ויסקעל סיסס פייצער
דיגס סער אס סיסס פייצערסין כייסוענין, מל'ס כ'ססס וססס נענען גינען סיס חנה סאבין געשיקסס דעם ובעססין

וְלֹא מִתְּכַלְמִין: * וְחַיֵּיא
הָיָה עֲדֵים מִכֵּל חוֹת בְּרָא
דִּי עֲבָד יִי אֱלֹדִים וְאִמְר
לְאַתְתָּא בְּקוּשְׁמָא אֲרִי
אִמְר יִי לֹא מִיִּקְדֵּן מִכֵּל

ג * וַתִּנָּחֵשׁ הָיָה עִדּוֹם מִכָּל חַיֵּת
הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהִים
וַיֹּאמֶר אֶל-הָאִשָּׁה אַף כִּי-אָמַר

תורה ודבר אלפים, פנה דרין שם :

רעזי

שפת' חכמים

יודע מה בין טוב לרע (כ"ר): (א) והנחוש הית
ערום. מה ענין זה לבין היה לו לתמוך ויטע האדם
ונלחש? ק' כחמות עור וילביסם חלו ללמוד תמיון בינה
קפץ גהמם עליהם ראה ערום ערום ויטעקם עתמיא
למין כל ונחמה לה: ערום חכר. לפי עריות
וגדלות ש' היתה פתלו ערום מכל חרוד מכל (כ"ר)
וא' כי אמר וגי' שחם אמר מכל לו חשכלו מכל
וגי' ושמ' שחם חשכלו חשכלים א' משא' פירות הרכה

[illegible][illegible]

צביני רחמיאל אהרן ורחל

פרט ובכן הי' אלאס אצרי המסגל כחאוס ידיו ודויהס
ובחודוונס לא הי' להם סדר בשקל מנונס. וחזות המסגל
הי' להם כחאות הרעב להקטן והמאט לשמות ונאסלס לא יתקיי
האדם לנבול ושמותו נפיל כל רואם. כן לא נשט כהמסגל
כפני כל רואה. וחזיל אחרת המסגל (כס) עניינס ראה ארס
שפוקים כחמשים. דקדקו ואת המסגל ויטו עניינס פתאום.
הא עניס קח פל ארס וחוט. ולמס כתב פוד הארס ושמות

(ה) **הצנחה** היה ערים בכל דתה והשדה וגו'. כנס לכהן
ספרים אחת מ"פ דעת אחד הספרים הוא כמנע
גמור. יא לא תהיה ספרים מ"פ עשר אחר חנו
ס' גמ' יא לא תהיה ספרים מ"פ עשר אחר חנו
נחיו יוסר כענין הפתח כי כס האלף יא חנו על הפתח
היה שנים עשר חנו וגו' כי כס לא ידע סתות וליכות
הענינים יא כמלך חנו וגו' כי כס לא ידע סתות וליכות

רת אלהים
 ער ואל יא אגברייך יא ואל עסין פון דעם עץ
 הנצח נוארים, ער האט ויז געזען נאכט און
 געזען עוסק אין שפשיש האט ער דער צו
 געגלוקט האט ער ויך געפראכט וואס ער וועט ויז
 אגברייך יא ואל עסין פון דעם עץ הנצח וועט
 ויז מן הסתם ער לך האלטן דעם סתן און וועט
 אים געבן ער ואל פריער עסין און ער וועט
 געבן שטארבן וועט ויז שוין גיט עסין און וועט
 געלייבן לעבן וועט ער זאגן עסין פאר אונז
 (נור איה). און ער האט האט דעם וועט נאך געזאגט
 צו דער אשה אף בי אסר איהם סאמער האט גאט

ג'שעמב: (א) הנהל הזה יום און דער שלאנג איז
גינען קלוגער פון אלע חיות פון דעם פערל און
דשה ה' וואס נאם האם באשאפן, ורשי שרייבם
נאך זיין קלוגהייט און נאך זיין גרויסקייט אזוי
איז גינען זיין ספלה פלובר אזוי וויא דא שטייט
ער איז גינען קלוגער פון אלע חיות אזוי ווען
ער איז גיזאלטן גינארן שטייט יעד אפאם בען
איז סייגש דא זאלקס ווי פאר שאלטן פון אלע
חיות, און דרום שטייט דא קעשה פון דעם ג'ש
נעבן דעם פסקי (הנהל שנייה גרופים) צו לערנן
אונז פאר וואס איז דער ג'ש גינען צו חנה

פרקי דרבי אליעזר

[illegible]

ספר היסוד

מאז צוריק געקען די מענטשן וואס זענען געבליבען ביים
הנהגה אויף דעם ארץ וואס פון דאס איז ער ארויף אין
הימל, און אלע מלכים אליין זענען געגאנגען צו דעם

אמא יצאנאס צו דיא סלאכט וואס איז ליובאב סוף אין היסטאריא
אויף פון איינער, הקב"ה זאגט צו דיא סלאכטן וואס וועל איז
דיא וואלדען שטיין און זאגן גיט נאכט, האט אים זיך
געהאט.

[illegible]

אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִכָּל עֵץ הָגֶן:
וְתֹאמַר הָאִשָּׁה אֱלֹהֵינוּשׁ מִפְּרִי
עֵץ הָגֶן נֹאכֵל: וּמִפְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר
בְּתוֹךְ הָגֶן אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ
מִכֵּנּוּ וְלֹא תִגְעוּ בּוֹ פֶּן־תָּמוּתוּ:

אֵיזֶן גִּנְתָּא: ב' וְאִמְרַת
אִתְתָּא לְחִינָא מִפְּרִי אֵיזֶן
גִּנְתָּא גִּיבּוּל: ג' וּמִפְּרִי
אֵיזֶנָא דִּי בְּמַצִּיעוּת גִּנְתָּא
אָמַר וי לא תכלון מגיה
וְלֹא תִקְרְבוּן בִּיה דְּלָמָּא
 תמורתן

שפתי חכמים

רש"י

פליה דכריס כדי שתיכנו ויבא לדבר בחיותו העץ :
 (ג) ולא תגעו בו . הסיפה על הזיו לסיכך בזה
 ילדי גרעון הוא שנאמר (משלי ל') אל תוסף על דבריו :
 שם אכלו ולא שאל אותם כיון שאלו אכלו ומקלן לא אכלו היה לו מקום שאלו אם זה הוא משום
 פסוקם כנאמא פלין פוקים כשאר פירות מ"ס אין אדם אוכלים אותם או מפני לזיוו פסי' שטוס לכס לא חאכלו מכל עץ פון
 עניני חטא אדם וחוה

אמר דהו"ל האדם וחוס . אלא כך משמטו . שיהיה היו פרומים
 פסיו פוקים כעניני האישות . וזהו האדם ואשתו . שפסקו
 פמשל ועכ"ל ולא יתבטשו והנחש רחם וזהו והחלזה לה . [ע"כ
 כנסם פמה כדכריס כעניני עץ הדעת להמית את אדם וישא
 את חוה כחאמר חו"ל] : והנה ע"ל דרך הפשט ראוי לשום לב
 מי כנסים את הנחש כחבר זה לפחות את חוה ככל מלמדי כח .
 פס יתן ומה יוסף לו . אמנם הנה נודע כי הפסוק הוא הו"ל
 שרש הוא מלך המוח [והוא כאחד מלכא המרוס במרוס . ונכר
 לשפה דכריס אלה יורד ומתעלה פולה ומספין יורד וטול נשמה
 עד כס לא עשה מחלומה . כי אלה מ' יתעלה ופ' מ' יספין וממ' י
 יקח כנשמה] ואם האדם לא יחטא וחי לעולם יוכלו הוא לנלח
 פ"כ ששחל ככל פח ומחלומה להחטאו [ויתבונן כי לא יכול
 לו כי קדוש ונורא הוא יורד כפיו של הקב"ה . ונשמתו כקרכו
 שוחם ככיסול מחלומה ית' מ"כ פנה עליו אל האש [ואף
 פי סוף ג"כ יורד כפיו של הקב"ה : אכל נשמתו סוף נשמתו
 פירוש לתורת אלהים

צום נחש פסרי עץ הגן נאכל דיא פירות ופון דיא
 בויקער וואס נואקסין אין גארטן עסין קיר יוא :
 (ג) ויפסר העץ אשר בתוך הגן אונ דיא פירות וואס
 נואקסין אויף דעם בוים וואס ער איז אין מיטן
 גארטן אפר אלהים האם נאם אונג גינאנאם לא מאכין
 פסני איר ואלם פון אים גים עסין לא תגעו בו אונ
 איר ואלם אים גים אן רירין פו חסיתו מאקער
 נועם איר שטאדבין . רש"י שרייבם תוהו האם
 מסיף גינען אויף דעם גיבאם פון נאם נוארום
 נאם האם נאר גיבאטין ויאל ואלין גים עסין פון
 דעם עץ הרעת אונ ויא האם גינאנאם נאם האם
 גיבאטין ויאל ואלין אפילו אן רירין דרום און
 אוים גיקוקען און ויא האם עובר גינען אויף דעם
 גיבאם פון הקב"ה און ויאל ויטקער נועם שטיין :

ספר הישר

אדם , האבין ויא גינען דער גאנצער ארץ און פוה' אים
 שטיא אונ אויף די שטיא ליען גרויסע שטיקער שטיא וי
 שטיקער , האבין ויא גינאנאם קיר נעלין אויפגראבין ויא

דער גרעסער שר אין היסעל , און חיות און שרפים וואס ויאל האבין אז עקס פליגט . אונ סכאל וואס ער האם זענען קליינע
 וואס ער גיטקען זיין סכנה פלאכים און זענען אראפגיטקען אויף דער וועלט און ויאל האבין גינען אלע באשעפעניש וואס
 נאם האם באשפין האבין ויאל גים גיטקען אין באשעפעניש וואס ואל נין קליג שטיקעקס א סאקין . נאר דער קלאונ , שר
 (חק לישראל ע"ט) (ח"א) זיין 1 אז

תמורתן : י ואמר חויה
לא תתא לא ממתתמותן
ה ארי גלי קדם יי ארי
ביומא דתכרון מניה
ותפתחן עיניטון ותתון

שפתי חכמים

עניני חשב ארם ורתה

פליכט גאט אהאלטן זיך פון . וואס לייענדיג דערין , לייבנס
לויף . נאכדעם ווערט , און לעצטלינג'ס איר קורס שטרעקט עפעס נישט .
זייער גוטעס ווערט גענומען . דערמיט האלטן איר אים אריין און אומגע-
הערט איר שטימונג צו אים . און אזוי וועט איר אויך אונזערע קינדער
אומגעהערט איר שטימונג צו אים . און אזוי וועט איר אויך אונזערע קינדער
אומגעהערט איר שטימונג צו אים . און אזוי וועט איר אויך אונזערע קינדער

(ה) ויחסי הנהל אל הנהל האם דער שלאנג נאכאנאם
 צו דער אשה לא מוח קחתן איד וועט נים שארארין.
 רש"י שרייבט דער שלאנג האט ווא אשמים
 גיטאקוה בוי ווא האט אן גירורט דעם בויס האט

פרקי דרבי אליעזר

[illegible]

וְהִייתֶם כְּאֱלֹהִים יְדֵעֵי טוֹב וְרָע׃
וַיִּתְּרָא הָאֱלֹהִים כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל
וְכִי תְאוֹהֵה הָיָא לְעֵינַיִם וּנְחָמֵד הָעֵץ

(ו) לעינים. ד' במס' הכא והידך כי האדם יראה לעינים. ומתוך האור ועיב לעינים. וכעשן לעינים. האדם יראה לעינים פ"ב לפי ראו. מתוך ועיב לעינים אבל אחריתו כעשן לעינים שגמרנו מיתה לכל:

רש"י שפתי חרמית

רע"י

ד אמונתו מן העץ אכל וזכר את העולם (ב"ר) :
והיותם כאלהים יורשי עולמות : (ו) **ו**תרא האשה
 רחמה דבריו של נחם ה' והוא : והאמונתו (ב"ר) :
כי טוב העץ להיותו כאלהים : **ו**בי תאמר הוא
רעיונים . כמו שאמר לה ונפקו עינים : ונחמד העץ
 הפקדן להאכילו כדי שיהיו חכמים ויודעים עץ ורע ומתור
 וזה רחמי מקודש לכן דבר אל אכלו עינין מן העץ ל"פ ותכל
 בשם ונפקו עינים כחמה ואח"כ להיות כאלהים וי"ל לפי

עניני חשא

לנו הסדרו שלא תגשו בו כי אדם תגשו בו יסורא פן תכאולו
ילדי מיחה. כי אולי תאכלנו מאנו ב"כ ואז תמיתנו ודאי [ממתה]
כי חוה לא נגטת בפרט מהקב"ה. כי בעת שלא הקב"ה לאדם
על אכילת עץ הדעת עדיין חוה לא ביטה בעולם. רק אדם
זוה על חוה. יוכל היות כדי להרחיק את חוה מהעצירה ומשוש

1000

מִתְּחִל הָיוּ אֵלֶּם אִיר וְעֵשׂ פֹּה אִים עֲסִין וְנִקְחֵי עֵינִים
וְעוֹלֵין גִּעְפִּימִם וְעֵרְרִין אִיעֵרַע אוֹיְבֵיהֶם וְהִיחֵם בְּתֵהֶם
וְעוֹסֵם אִיר וְעֵשׂ וְיִין אֹוִי נָאִם יִדְעִי שׁוֹב מִבֵּי אִיר
נִקְחֵם וְיִוִּסִין גִּבֹּסִם אֹוִי שִׁלְעָכְסִם, וְרִשִׁי שִׁיִּיבִם
אֹוִי הָאֵם דָּעַר נָקֵשׁ גִּזְלָנִם צוֹן מִלֵּאכּוֹת אוֹיְבֵיהֶם
עַל מִלֵּאכּה הָאֵם פִּינֵד רִיא בְּעֵלִי מִלֵּאכּוֹת וְנָאִם
אִרְבִּיִּיִין רִיא עֲלֵבִיגַע מִלֵּאכּה וְנָאִם עַר אִרְבִּיִּיִין
אִרֹם עַר וְיִזְלָמַת גְּעֵרִין מִיִּנְעַר וְאֵל גִּימ אִרְבִּיִּיִין
וְיִיא מִלֵּאכּה נָאֵר עַר, אֹוִי נָאִם וְיִיל עַר הָאֵם
גִּנְעֵסִין פֹּה דָּעַם בֹּיִם הָאֵם עַר בִּאשְׁאֵפִין רִיא
עֵלְמִם דְּרוֹם וְיִיל עַר גִּימ אֹוִי אֵל עֵלְמִם עֲסִין פֹּה
עֵלְמִם בֹּיִם וְוֹרֵם אִיר וְנָאִם אִירֵיהֶם וְיִין אֹוִי וְיִין

פרקי דרבי אליעזר ספר הישר

ספר הישר

האם דער בויס אנטישטיא גיטארן רשע די וואלסט מיך נישט אנדערן, דער שלאנג איז גיגאנטן צו חורח און האט גיגאנטן צו צור און איר האב אנגעהערט דעם בויס און גיט נישט שטארקער, אז די וועסט אים אנדערן וועסטן אויף גיט שטארקער, וזה איז גיגאנטן און האט אנגעהערט דעם בויס, האט נישט באלי געזעהן דער פלאך האט קיינס איר אנטקענען, האט נישט גיטארקעט אבער וועל איר שטארקער און נישט וועט באשאפן איין אנדער אשה און וועט איר געבן צו אדם, איר מוז מאכן מיר וואלן זיכע עטן פון עץ חַיַת, אדער מיר וועלן ביידע שטארקער אדער מיר וועלן ביידע לעבן, און האט אראפגעטון אפיר און עץ חַיַת און האט געגעבן צו אדם און נישט האבן ביידע געזעהן, ווארעם וזה האט גיגאנט צו אדם און האט אים נישט וואלט און געגעבן נעמען, ווי אדם האט אפגערעכט איר פיר האט ער זיך ווארעם געזעהן ער איז געקומע און אהרן וועלן וועלן אים געגעבן נעמען, נאר דיא אים אפלייג איינציגן, וויא אנדער וואס עסט אבער פיר, האט געקומע צו חורח וואס איז דאס פרי וואס די האט מיר געגעבן אים געסן, איר האב מודה אזוי וויא מינע אויף נעמען זייערע גיטארן אזוי וועט אפלייג ווערן דיא ציין פון אלע דורות, טייל אלע דורות וועלן ליידן דעם שטראם פון אנגענומע דודי

חוק לישראל ע"ט

לְהַשְׁכִּיל וְהַתְקַח מִפְּרִי וְהַתְאָכַל וְהַתְנַחֵם
 גַּם לְאִשָּׁה עִמָּה וַיֹּאכְלוּ וְהַתְפַּקְחָהּ
 עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי עֵרְוָם הָיָה
 וַיִּתְּפְרוּ עָלֶיהָ תְּאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם
 חֲגֹרֹת׃ וַיִּשְׁמְעוּ אֶת־קוֹל יְהוָה
 אֱלֹהִים מִתְּהֵלֵךְ בָּנָן לְרוּחַ הַיּוֹם

בִּיה וְנִסְיַנָּת מִאִיֶּבֶת
 וְאִכְלָת וַיִּדְבַּקְתָּ אֶת־בְּעֵלָה
 עִמָּה וַיֹּאכְלוּ׃ וַיִּתְפַּקְחָהּ
 עֵינֵי תְּרֵיהֶן וַיֵּדְעוּ אִרְי
 עֵרְוָתָן וַיִּתְּפְרוּ עֲלֵיהֶן
 לְהַשְׁכִּיל וְהַתְקַח מִפְּרִי
 וְהַתְנַחֵם עִמָּה וַיֹּאכְלוּ
 וְהַתְפַּקְחָהּ עֵינֵי שְׁנֵיהֶם
 וַיֵּדְעוּ כִּי עֵרְוָם הָיָה
 וַיִּתְּפְרוּ עָלֶיהָ תְּאֵנָה
 וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת׃
 וַיִּשְׁמְעוּ אֶת־קוֹל יְהוָה
 אֱלֹהִים מִתְּהֵלֵךְ בָּנָן
 לְרוּחַ הַיּוֹם

רש"י

שפתי חכמים

לְהַשְׁכִּיל . כמו שחמר לה יודעי טוב ורע : וְהַתְנַחֵם גַּם
 לְאִשָּׁה . שלא תמות היא ויחיה הוא ז' וישא חסרת :
 גַּם . לרבות בכמה ח' וזיה : (י) וְהַתְפַּקְחָהּ וּגו' .
 לַעֲנִין הַחֲכָמָה ש' דבר הכתוב ולא נענין רחיה ממש
 וסוף המקרא מוכיח : וַיֵּדְעוּ כִּי עֵרְוָתָם הָיָה . אף
 הסימא יודע כשהוא ערום חלל מהו וידעי כי עירומים
 הם מלוא א' היה בידם ונחשטלו הימנה (ב"ר) : עֲרֹת
 תְּאֵנָה . הוא העץ שחלל י ממנו נדבר שחלקלו בו
 נחקט (סנהדרין ע') אכל שאר העצים מנעים מליטול
 עליהם ומפני מה לא נחפרסם העץ כ שאין הקב"ה
 חסן לנהנות בריהו שלא וכלימהו ויחפרו זהו שנקט
 העולם על ידו (מדרש רבי תנחומא) : (ח) וַיִּשְׁמְעוּ .
 יס מדרשי אגודת רבים וכבר סדרוס רגועים על מכוסם
 כב"ר : וכאשר מדרשות ואני לא בחתי חלל לפסוקו של
 מקרא ולגודל הכינסת דברי המקרא דבר דבור על
 לו פנאי : וַיִּשְׁמְעוּ . מה שמש שמש את קול הקב"ה שהיה לו מתהלך בנן : לרוח היום . ללוט רוח שהשמש
 עניני חמא אדם וחוה

מסנניס ולא תמות מהאכילס . ולהבין בדבר בארס סכרס
 סיס יכול לכחישם שחמין לו כי לא תמות . ונראה כי
 פננס דקדק בדברי ס' . רק סלסס נחפסס לא דקדקס בדברי

פירוש לתורת אלהים
 גְּלוֹסְקִינִי וְהַשְׁכִּיל צו מאבין קלוג דעם מעקבש ויאי
 דער נחש קאמ צו איר גינאנץ יודעי טוב ורע . וְהַתְקַח
 מִפְּרִי אונ ויא קאמ גינאנץ פון ויינע פירות
 וְהַתְנַחֵם אונ ויא קאמ גינאנץ וְהַתְנַחֵם אונ ויא
 קאמ גינאנץ צו איר מאן אויף עקס ביום איר
 ויאבי אונ ער קאמ גינאנץ : (ח) וְהַתְפַּקְחָהּ עֵינֵי שְׁנֵיהֶם
 אונ עס וענין גינאנץ גינאנץ דיא אויגין פון ויי
 פיידע ויי וענין קלוג גינאנץ וידע כי עירומים הם
 אונ ויאי קאבין געוואקסס אונ ויאי וענין נאקיס
 וְהַתְפַּקְחָהּ עֵינֵי שְׁנֵיהֶם אונ ויאי קאבין צו גויף גינאנץ
 בְּלִעְטֵר פון פייען בויס ויעש להם חגרות אונ ויאי
 קאבין ויף דער פון גימאקס איין גימאנץ דאס

ספר הישר
 גִּלְעָדָהּ . גאר איר די געזעצטע ווארען פון מתושלח קאבין
 די מענטשין אפגעקעקט פון גאט אונ קאבין בענולת איינער
 פארקו דרבי אליעזר
 (ח) וַיִּשְׁמְעוּ אֶת קוֹל יְהוָה אֱלֹהִים . אדם אונ חוה האבין
 גינאנץ דיא שפיטקע פון גאט ויין אין נאקיס
 קאבין ויאי ויף געוואקסין . קאמ גאט גינאנץ צו אדם
 קאמ גינאנץ צו אים ויא ביימ פאר וואס גינאנץ אפגעלאפן פאר סיר . האט אדם גינאנץ איר קאבין גינאנץ ויין שפיטקע קאבין
 פייען פייער געזעצטע אונ איר קאבין סירא געהאט וייל איר בין נאקיס קאבין איר סיר געוואקסין . איר קאמ סירא געהאט
 (ח א) (ח ב) (ח ג) (ח ד) (ח ה) (ח ו) (ח ז) (ח ח) (ח ט) (ח י) (ח יא) (ח יב) (ח יג) (ח יד) (ח טו) (ח טז) (ח טז)

דקא וואס מיר אדם
וואתה'יה מן קדם יי
אלהים בנו אין גנתא:
וקרא יי אלהים לאדם
ונאמר ליה אין את:
ונאמר ית קל מיכרך
שמעית בגניתא ודהלית
אררי ער טלאי אנא
מא ישרא פ' מסורין ת:

דעם

באה משם (ס"א) לשם דודן כי בן מיקר, וזו היא מעשרית
שלקטת מרב מהה במעבר והם סרוה בעשרית (שם
לח): (ט) איבה, יודע היה היכן הוא הלך ליכנס
למנו בדברים שלא היה נזהל להביא אם עיניו שפאים
(כ"ד) וכן בקין אמר לו (בראשית ד') אי הכל חמין
וכן בבלעם (במדבר כב) מי האנשים האלה עמן ליכנס

עניני חמא

תורת אלהים

וְהַחֲבִיב הָאֵלֶּם וְהַשֵּׁטָה אֹנֶה עַל הָאֵם וְיֵה בְּהַאֲרָאִין
 אֶלֶם מִטּוֹ וְיֵין וְיֵיב מִכֵּי יֵי אֲחִיִּים פֶּאָר נָאֵם בְּיָד
 זֶה הָיָה צְוִישְׁעֵן דִּיא בּוֹיִסְעֵר פֿון דַּעַם נֶאָרְמִין :
 (פ) וְיִקְרָא יֵי אֲחִיִּים אִי הָאֵלֶּם הָאֵם נָאֵם גֵּעֲרֻפִין צו
 אֶלֶם וַיֹּאמֶר יוֹ אֹנֶה עַל הָאֵם צו אִים גִּיאָנָם אִיֵּה
 וְזֵא בִּיסְמָה, וְרִשִׁי שְׁרִיִּיבֵם נָאֵם הָאֵם דִּיאָה גִּיאָמֵם
 וְזֵא עַד אִין נָאֶר עַד הָאֵם קִיִּם אִים אֲרִיִּין
 גִּיפֶרְעֵם וְזֵא בִּיסְמָה קִיִּם עַד וְזֵא מִטּוֹ אִים אֲרִיִּין
 גִּיִּין אִין בִּיִּד וְזֵארוֹם אֹז עַד וְעַם אִים שְׁקֶרְמִין
 פֿלִיזְלֻנְג וְעַם עַד וְיֵה אִיבְעֵר שְׁרַעְקִין אֹנֶה וְעַם
 גִּיִּם וְיִסְעֵן וְזֵאם צו אַנְטְשְׁפֶּרֶין אֹנֶה נָאֵם בִּיה פֿון
 וְעַנִּין וְיֵין גִּרִּים דִּקְמֻנֹת וְיֵיל הָאֲבִין אֹז דִּי וְזֵאם
 הָאֲבִין גֵּעֲוִירִיִּים וְאַלִּין תְּשׁוּבָה מֵאָהָר קִיִּם עַד
 וְזֵא וְיֵא גִיִּם שְׁמֶרְאפִין דִּרוֹם הָאֵם נָאֵם בִּיה מִטּוֹ
 אִים פֿרִיעֵר אָן גֵּהוּיִבִין צו בִּיִּדִין קִיִּם עַד וְזֵא
 וְיֵה גִיִּם אִיבְעֵר שְׁרַעְקִין אֹנֶה מֵאָמְעֵר וְעַם עַד
 תְּשׁוּבָה מֵאָהָר אֹנֶה וְעַם וְאַנִּין אַמֶּת אִיֵּה הָאֵב
 גֵּעֲוִירִיִּים וְאִי מִיר מִחֶלֶל אֹנֶה אִיֵּה וְעַל שׁוֹין
 פֶּעֶר גִּיִּם וְיִדְרִינְעֵן גִּוֹר (מִדִּירָה) : (י) וַיֹּאמֶר
 הָאֵם אֶלֶם גִּיאָנָם צו נָאֵם אֵת קִיָּה שְׁמֵטִי בְּזוֹ בִּיִּין
 קוֹל הָאֵב אִיֵּה גִיֵּהֶעַם אִין נֶאָרְמִין וַיֹּאמֶר אֹנֶה אִיֵּה
 הָאֵב מִיָּה גִּיפֶאָרְבִּטִין יֵי עִירִים אַנִּין וְזֵארוֹם אִיֵּה
 בִּיִּין נֶאָמִים וְחֲבִיב אֹנֶה אִיֵּה הָאֵב מִיָּה בְּהַאֲרָאִין :

פרקי דרבי אליעזר

(תק לישראל ע"ס)	(ת"א)	7	6	ביווארין
-----------------	-------	---	---	----------

וַיֹּאמְרוּ מִי הַיָּד לָךְ כִּי עִירָם אֶתָּה
 חַיִּי לָךְ אֲדִי עֲרִיטִיָּא
 אֶת הַמֶּן אֵינָא דְפִקְדִּינָא
 בְּדִירָא דָּלָא לְמִיבֵר מְנִיָּה
 אֲבָלָתִי: יב וַיֹּאמֶר אָדָם
 לֵאמֹר כֵּן: חַיִּי לָךְ אֲדִי עֲרִיטִיָּא

וַיֹּאמְרוּ מִי הַיָּד לָךְ כִּי עִירָם אֶתָּה
 חַיִּי לָךְ אֲדִי עֲרִיטִיָּא
 אֶת הַמֶּן אֵינָא דְפִקְדִּינָא
 בְּדִירָא דָּלָא לְמִיבֵר מְנִיָּה
 אֲבָלָתִי: יב וַיֹּאמֶר אָדָם
 לֵאמֹר כֵּן: חַיִּי לָךְ אֲדִי עֲרִיטִיָּא

בעל הטורים

(יא) המן. ג' בתם. הכא ואידך המן הסלע הזה המן סגור
 או מן היקב כמ"ד אילן שאלל ממנו אד"ר חטא היה וזהו
 המן סגור וכתו סגורס עליו מיתה בשביל המן העץ גם כס
 שפתי חכמים

שלא יסרה נכסל דמא עדיין לא סתחול בעבירה: ג ואל"ל למח
 לא מפרש רש"י ג"כ מי סגור לך שערות אלה מן המנוס
 כמו שפי' לעיל וי"ל דמה שאמר הקב"ה מי סגור לך כי שירות
 אלה קאי לדברים של אדם שאמר ואירא כי ערום אני: ח
 לך שערות אלה מן המנוס דכשנל שאין לאדם מנוס אין לו לירא לסי'
 נכסויה לו אין לו לירא שמה יענש עליו אם עובר עליו. ואם כשנל
 בשירות ואירא כי עברתי על המנוס אכל מה שערות הים יודע
 דכאן א"ל לפרש מי סגור לך שערות אלה מן המנוס דודאי הים
 אחר כלומר מי סגור לך אם אדם ערום אם לאו למח אלה משיב לי
 פותח למח אדם ערום חייני לומר לך אלא אם חטאת ואכלת מן העץ
 עניני חטא אדם והנה

לחכילה סברה כי העץ נדעת ג"כ הוא כן. שאין העץ רחוי
 לחכילה. וע"כ רק על הפרי סתור. כי מה לו לכוסור
 על העץ כי אין רחוי לחכילה כי אינו עץ מאלל. והנחש ידע
 כי העץ נדעת משונע מכל החילות כי גם העץ טוב למאכל.
 בדברי ה' אף כי אמר אלהים לא תאכלו מכל עץ הגן.
 מן נאכל וממנו העץ אשר נתן אדם לאכלו לא תאכלו.

פירוש לתורת אלהים

(יא) ויאמר אדם האם האם ניואנמ צו אים מי תניד לך
 ווער האם דיר ניואנמ כי עירום אתה או דו ביקם
 נאקמ קלומר פון וואנען ווייטסטו או מען איז

ספר הישר
 מחושל"ח, איז נאמ ב"י ניווארין אויף די קענטשלין אונ גער
 האט קאליע געשאפט א"ע פערזייהונג, דאס פארזייהונג
 האט נים געוואקסן, נאר דערנער האט געוואקסן, דא
 נים גינעסין פון עץ הדעת, נאר דאס ווייב האט דו האקט מיר
 גינאנס צו תורה נים גענוג וואס דו אליין האקט געווינענס
 האקסטו נאך געמאכט אדם ואל אויף וינענע, האט ווען
 גינאנס צו

משלי
 (יא) המן העץ אשר צויתך לבליתי אכל ממנו אכלת.
 נאם האם ניואנמ צו אדם האקסטו דען גינעסין
 פון דעם בוים וואס איך האב דיר געמאכט דו ואלקס פון אים
 גיט עסין, יעדער פאסער וואלט גערין גינעסין ויין קינד דאס
 געקסט עסין אונ קרינקען, אבער נאר אויב ער איז געוונד אונ
 קען פארשטאנען דאס עסין עס ואל אים נים שארין סאדן, אבער
 אז ער ווייטס דס קינד איז שוואך וועט ער אים נים געבין דאס
 געקסט עסין, נאר דאס עסין וואס פאר אים געוונד איז, וועט
 ער אים געבין, עס איז סאדל גינען ארייכער קענטשלין וואס
 האט געהאט אויפן אין ארייטשע שטאט פון אים ער ואל ויך
 דארטין לערנען אפלאכה, אונ דער פאסער פלעגט אים אלע
 מאהל שיקען נעלם, דורך קענטשלין וואס פארין פון ויין שטאט
 אין דא שטאט ווא ויין ווען איז, פלעגט דער פאסער אלע מאהל
 ווען אונעלעקע רייזענדרע וואס ואלין ביי אים געסען דאס נעלם
 אפ צו געבין ויין ווען, אונ אז אים פלעגט טרעפן אריינענדר
 נעביר וועלכער איז גינען ארייטשע קענטשלין, אונ אעריכער פון
 וואס ואל דאס נעלם באלד אפגעבין מיט איין מאהל דעם ווען,
 דורך אזוי אפגעשט האט דער פאסער נים גינאנל שיקען דאס
 נעלם, ער האט נאר אייביג געווען אזוי אפגעשט וואס איז

(חא) (נח לישראל ע"ש)

ווא 6 7

י ואמר יי אלהים להוֹיָא
אֲרִי עֲבַחָה דָּא לִישׁ אַתָּה
כָּפֹל בַּעֲדָא וּמִכָּל חַיּוֹת
בָּרָא עַל כִּנְעָה תִּיּוֹיִל
ועפרא

תולדות אדמר

• 1777 •

●●●●●

שפתי חכמים

[illegible]

(יג) השיאנו. הסמינו כמו (ישעה ל) אל ישיא לבס
המקרה: (ז) כי עשרת ואת. מבין שני המפדים
ביתוכו של מביט שאין שאלו להם עשרת ואת. היה לו
להשיא דבר הכר ודברי המלמד ע דברי ש שומע
(מנהדרין כ"ט): מכל הבהמה ומכל חיות השדה.
שכבה נתקל מחיה פ אל סין. ומעמיד וברחם
ומצאם וצ כמס': כסורו (דף ח) ללמד שמי שברו של
מחיה צ כמס' ערל שומך חלף. רגלים היה לו

עניני חבא אדם וחוה

לראות אם אחת דבריה היתה שרצה שיהיה קוץ למחל. ואם
היא לא הייתה כדבריה באמת, כי קוץ העץ למחל. וזו היתה
הוא לעינים כל מה שמחזקת זו יותר יתאם הילין יותר הן
עצמית, ותרמה זו נקלחת הכריסם יותר ממשלר חילנות

לְקוּמִים עַל הַתּוֹרָה

[illegible]

פירוש לתורת אלהים

האם מיד אף נעריינענא נאכ האב איך גינעסין:
(ווי) גאסער אלהים איז תהאש אונ נאם האם גינאנאם צום
שלאנג די גיטת זאת ניייל דו האסט נאם גיטאנא
אדוד אהר כלי הבהמה וכלי חיה גיטאנא
סאר פלובט מער פון אלע גיטות אונ פון אלע
סאר פון דעם פעלד ין גינאנא נאך אויף גיין בויה
אלאסאן גיין. רשי שרייבט ער האם גיטאם פים

וְאֵין אִי אֶחָד מֵהֶם יֹאמַר שֶׁלֹּא הָיוּ עוֹשִׂים כֵּן בְּעוֹלָם וְכֵן הָיוּ עוֹשִׂים לְפָנֵינוּ וְעַתָּה הֵבִילנוּ לַעֲשׂוֹת כֵּן וְכֵן וְלֹא הָיוּ עוֹשִׂים כֵּן בְּעוֹלָם וְכֵן הָיוּ עוֹשִׂים לְפָנֵינוּ וְעַתָּה הֵבִילנוּ לַעֲשׂוֹת כֵּן וְכֵן

פרקי דרבי אליעזר
 וטע אז גיט ביינאָם צו זיין אַציות ווי עס שטייט אין מדרש,
 און נאך דאס אלע זאכן פֿאַרם דער מויל, און אויף אַדס האָט
 געזאָגט ער אויך גלויבן זיין קללות וויא עס שטייט
 ערד זאל זיין פֿאַר מלוקם וועגן דיר.

כפר הישר
עם האם אביכול געמאקסן, פון דעקלענען האבן דיא
איר גאס גיטן זיין קללות מונעם טויט, און אויף זיין
אין פאך ארורה הארצט בעכער, דיא

[illegible]

מלש
(יה) ויאמר ה' אליהם על הקהל כי עשית זאת על דברכן הנהגונו.
גאם האם גיזמכם עדם שלאנג ידו רלו האםם דאם
גיטאון (דו האםם אן גרעם דהיו יא ואל קסיופון גי גרעם)
שלקטו קריבן אוף גין ביד, ווארס איבער גאם האם
גערטאם דעם שלאנג איז דער שלאנג גיטון אויז ווי אפגונש
שאר, און ער איז גיטון דער גרע, און ער גרע גרעם
ווי גאם האם אים געפאסט אים עסן, איז ער גיטון אסור
ווי וואו ער און אז דער עץ גרעם איז אריין געקעטן אין אדם
מיט געה, ווייל דער אסור איז אריין געקעטן אין דיא, וועם
ער איז אסור גליין גערעקטן אדם מיט געה איין וואגן
שיפער דערקען, און ווייל דער אסור פון עץ גרעם איז אריין
גיטאן געלם גיטאן איז דאס לייב פון אדם מיט געה, דריבער
איז דער איינגעווארעלם גיטאן איז געקעטן געקעטן
(הק לישראל ע"ה)

וַתִּפְּרָא הַיְכֹל כָּל יוֹמֵי
חַיֶּיהָ: טו וּדְבָרֵי אֲשֶׁר
בִּינָהּ וּבֵין אִיתְּתָא וּבֵין
בָּנָהּ וּבֵין בְּנֵיהָ הֵיא
דְּכִיר דָּךְ מַה דְּעֵבְדִּת
לֵיה טַלְמִידָאֵין וְאַתְּ תִּתֵּי

בעל הטורים

עס זענען עקס. ג'. דין ואיךר הנדיל עלי עקס. וסוף יגוד עקס. זה פדול על רש חל על שם נדיל סאכד מן העולם וזה גם איש סומי וגו' הנדיל עלי עקס עוד אמרו גבי נרכה השכנים אמר

דעם

קתקצו: (ס') ואיבה אשית. אתה לא נכחית אלא סימני אדם כשיאכל הוא ר תהלה ותשא את חיה ש' לא באת לדבר לא מזה הבהל אלא לפי סימנים דעתן קלות באתם ויודעית לצרות את בעליהן לסיק דאברהם ואיבה: אהי: י'שופך. (בועש ס') יבחרך. כמו (אברהם ס') תאכזר ואותו ותרגמו וקסית ימיה: ואמתך ותשפוכו: וי'ל דסכר הנחש אדם מצינו של אמתך לךך ימיו לעולם סכר סכר' ועתה הדעש טוב ורע לא תאכל' וכן אף א

עניני חטא אדם וחוה

שהם עלים פשוטים. אז ראה כי אחת דברי הנחש שאמר שמהילין עלמו יפקחו עיניהם, ועל השלישי שאמר הנחש והייהם כאלהים יודעי טוב ורע. ראה, ונחמד העץ לפסכילי פי

פירוש להורת אלהים

[illegible]

צום 'ערשטן עסן פון דעם צו הדעת אונד ער
מטייב דרום וועל איך מאכין אפיינד שאפט
דעה אונד צווישען דייע קינדער אונד צווישען

משלי חכמים

[illegible]

קריינער האט פאר דעם שלאגן געמוסן געבן פיס צום גיין פיס
 וויא אז ער וואל קענען בייזן, ער וואל האבן פארשלאגן ווי
 פרייטלייזן, געבר גאכעס און אדם אז תוח האבן שוין
 פון גיט דאס האבן אז וויא בארפן שוין פיס דעם שלאגן
 אז דאס הייזן

נִסְרָה לִיה לְסוּפָא :
 מִלְּאִתָּא אִמְרָא אִמְרָא
 אִמְרָא אִמְרָא אִמְרָא
 בְּצִדְדֵי תַּלְדֵי בְּנֵי וְלֵית
 בְּצִדְדֵי תַּלְדֵי תַּלְדֵי תַּלְדֵי

תְּשׁוּפְנוּ עֵקֶב : מִן אֶל־הָאִשָּׁה אִמְרָא
 הִרְבָּה אֶרְבֶּה עֲצֻבֹנָה וְהִרְבָּה בְּעֻצָּב
 תַּלְדֵי בְנִים וְאֶל־אִישׁ תְּשׁוּקָתָךְ

ה'א אל האשה עירובין ק : צפצפ . פסחים קח : ואל אשך . יבמות סז :

בעל המורים

גד בלכותה ברבים : (עו) הרבה ארבע . ב' במס' הכל ואלו הרבה

שפתי חכמים

עקב . לא יהא לך קומה ת ותשכנו בעינו ואלך משם
 תמימנו א ולשון תשופנו כמו נשף בזה (ישעיה מ)
 כשהנחם כל לנשך הוא נוסף כמין שריקה ולפי שלשון
 מוסל על הלב ב כתב לשון נספה בשעיה : (עו) עצבונך .
 זה אשר גידול בנים (עירובין ק) : והרונך . זה אשר
 העיבור : בעצב תלדו בנים . זה אשר הלידה :
 ואל אישך תשוקתך . לתשמים ואשכ"כ לין לך ג מלת
 לתוכנו בפה חלה הוא ימשול כך הכל ממנו ר ולא ממך :
 תשוקתך . תלומך כמו (ישעיה כט) ונפשו שוקקה :

למה משמש כאן לשון מיתם וכאן אינו לשון מיתם ופי' פירש
 והר"ם פי' אשכ"כ שמשך הוא לשון מיתם והוא אינה נופלת
 מנהג הכתוב מדרך הלשון להשוות השמות אף שם מחליפים
 בגמרא זו מדה יפה לה שלא שנתה מליווי המקור והינה חושבת
 אשכ"כ שלא לנרץ הוא שרי כר פירש אין לך מלת וכו' חלה

דעת זקנים מבדלי התוספות

(עו) אל האשה אמר וגו' . פי' ר' שלמה ברבי משה שחתיה
 בעצבון ובפסל כל יפך . ואל' באי אכסל' לי הרבה
 שפחות לשמישני . ת"ל והוונך על ברחך תתי הרה . ואל'ת
 חלד בשופי ח"ל בעצב תלדי בנים . ואל'ת אשמור עצמי מלינק
 לבדלי ח"ל ואל אישך תשוקתך ואל'ת אכופ יצדי ולא אוקף לו .
 אסורין בב"ר כימי משפלה מכל צד ח"ל לא יחבול ריחם
 ורכב ופי' ר' יצחק יכיל ממשלה מכל צד שיהא לו רשות למשכן אשהו ח"ל
 כדכתיב ויחי שורון בבית האסורים כדדרוש במשנה וכתבי תפוחי לאחר אשהו . וברושמי תרגם פסוק זה : לא תמשכן
 יחיתא ורכבא ארי צדכי נפשחא איוני . ולא האסור . כליון וחתני ארם כל דעבר אלו כסא דכפר בעלמא דאורי ופי' לא
 האסור כליון וחתני שאם אירם אשה לא יחונה לישיב ענתה באירוסין כסא מובנה :

פירוש לתורת אלהים

מקדשין אדער צו שמויסיין דיין קאפ ואתה תשופנו
 עקב אונ דו וועקט אים בייסיין דיא מריט : (עו) אל
 האשה אשר צו דער אשה האם נאם ניואנש הרבה
 מערין ארבה איה נעל מערין עצבונך דיין

משלי חכמים

נאמר איין קשיו איין נאך דא , פאר וואס צו ארם אונ צו תנה
 האם נאם ניואנש פאר וואס צו ארם אונ צו תנה .
 אונ צום שלאנג האם נאם נאך נים ניואנש פאר וואס צו
 נאם אונ צום תנה צום קשין פון דא תרעת נאך דא האם אים
 בארד נעשיליכס , נאך דער תירוצ איין , ווי די גמרא וואס
 ווען דער שלאנג אונ ארם קים תנה וואלפין נים נעשיליכס אונ
 נאם וואלס צו ארם נים נעשיליכס , וואלפין אלע שלאנגען נעשיליכס
 צו אונ ביידיין אונ וואלפין האבין שלל . וואלפין דא נעשיליכס
 נעשיליכס אונ צו ארם נים שלאנגען , דער מענש וואלס
 נעשיליכס שלקען אשלאנג איין אנווייט לאנג דער ואל אים פון
 דארם בריינגען בריינגען אונ פעריל , אונ וואלס אים נעשיליכס .
 איינשלאנגען צו דיין ארבעט , אונ דער שלאנג אלליין וואלס
 נעשיליכס , אבער אונ דער מענש האם נעשיליכס אונ דער איין
 נעשיליכס ניווארין דער ואל אלליין שווער ארבעט , מו קען דאך
 שוין סלויכין דעם שלאנג אונ דער ואל נים קענען העלפן דעם
 מענש צו צו ארבעט נאך דער מענש אלליין ואל טוין שווער

אין

10

7

(ח"א)

(תק לישראל ע"ט)

וְהָיָא יִמְשַׁל־בָּךְ׃ ס י וְלֹאֲדָם אָמַר
כִּי שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתְּךָ וְלֹאֲכַל
מִן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר לֹא
תֹאכַל מִמֶּנּוּ אֲרוּרָה הָאָדָמָה
בְּעֵבוֹרְךָ בְּעֵצְבוֹן תֹּאכֶלְנָה כָּל יְמֵי

(ח) אורורה האדמה בעבורך. המלה לך דכרסיס
האוריים כגון זכריים וסרעושים ומליס. ה משל יניאח
רע משל יניאח לתרכות רעס וכו' לשי' פראקון קלסם פיס לארס
מגלן פארס פגרא מן פארן לכך קלל פארמס חבל דכסל משפס דלכך קלל
פארמס ומעיל סי' רעי' משום דלס פאפס
דעת וקנים מבעלי התוספות

[illegible][illegible]

כִּי יָמִי חַיִּיהָ : יי וְכִי
וְאֶשְׁרֵי תַּעֲבֹד לָךְ וְהִיבֹד
יֵת עֲשֵׂבָה רַחֲקָא :
יֵם בְּזִיעָתָה דְּאֶפְדָּ תִּיכּוּל
לְחִיבָה עַד דְּתִירֹב
לְאַרְעָא דְּמִינִי אֶתְבְּרִיתָא
אֲרִי עֲפָרָא אֶת וְלִגְפָרָא
תִּרְבֵּי : יי וְקִרְא אֲדָם שֵׁם

חַיִּיהָ : יי וְקִיץ וְדִרְדֵּר תַּצְמִיחַ לָךְ
וְאֶכְלֶתְ אֶת־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה : יי בְּזַעַת
אֲפִידָה תֹאכַל לָחֶם עַד שׁוֹבֵב אֶרֶץ
הָאֲדָמָה כִּי מִנְּהָ לָקַחְתָּ כִּי־עָפָר
אֶתָּה וְאֶל־עָפָר תִּשׁוּב : יי וְיִקְרָא

ת"א וקין ודרדר . פסוקים שם : כחם אפיך . דרדרם מן : יי פסוק . שם קין

בעל המעורים

שמים מרובים בניה מרובים : (יח) וקין ודרדר חלמים לך . על אדמה ישראל מדבר בפסוקים שכן כקין ודרדר לישראל רמז כחלן קין ודרדר שכן בפסוקים חלמים לך : (כ) ויקרא וכו'

רע"ו

למרות רעה וכסריות מקלות שדים שנק מהם :
(יח) וקין ודרדר תצמיח לך . הארץ כשחורענה
מיני ורעים חלמים קין ודרדר קינדם ועכבות ו והן
נאכלים : ע"י חקין (כילה לד) : ואכלת את עשב
השדה . ומה קלה היא זו והלא בכרעה נחמר לו הכה
נחמי לכס את כל פשע זורע זרע וכו' אלא מה אמור
כחן נראש הענין ארורה האדמה בפסוק נעלצין תאכלנה
ואחר העלצון יקין ודרדר חלמים לך כשחורענה קטנית
או יקרות ננה היא חלמים לך קינים ודרדרים ואחר פשעי הכה ועל כרחק תאכלס : (יח) בועת אפיך .
למך כחמרת ח כו הכנה : (כ) ויקרא האדם . חור הכחוש נענט כחלשן ויקרא האדם שמות ולא

שפתי חכמים

זאת על מקום וי"ל כל וסל נרמא דמי הוה נחללה בשון חלמה
היה לה להקללה כחמרת פירות על חל חלל אכל בקינים
ודרדרים וס סים בשניל פין שניכס : ו פירש בשל העריך
ידקות מרים חמוקיים פ"י האור נרמחין וקינדם בלשון לש
קדלי : ו ר"ל לפי שנאמר חל"כ חל עשכ סהדה כלומר כ"כ
מכס חיוון מאחר שכל חלמים מכל מ"י ורשונים שורעים אלא
אלו לכן נרד לפרש דנאכלין ע"י חקין קינים ודרדרים ואחר
פשעי הכה פירות קין ודרדר לאו דוקא דא"כ מה זה דכתיב
ואכלנה עשכ כהדה וסלא חין מס אלא קין ודרדר : ח לא

דעת וקנים מבעלי החסודות

(יח) בועת אפיך . נכצא בספר ר' יהודה החסיד שוה הקללה
א"נא כחמרת חלא בשבורי אדמה ולא במלכים ושרים .

לקושים על ההורה

(יח) כי עפר אתה ואל עפר תשוב וכו' . זאת האם גינאנס
עו אדם כח רי שוויים פון דיין פנים נועקטן עקין
קדוים ביו דו נועקטן צוריק קערן צו די ערד , נוי"ש א"כ
האם גאר גיט געוואקס פון נועקטן כאפערנא"ל ער איז
בשאפין גינאריין . נוארום ער האט אויף זיך גינען פלייש
ביינער אקערין , דריבער האט גאט גינאנס צו אים נוארום
פון די ערד ביזנש גענומען גינאריין , נוארום דו ביזנש ערד
און צו די ערד נועקטן צוריק קערן , דאס איז גלייך צו
מבעל קלאבא נואם האט געמאכט אפטיק וילכער און ער
האט פון דעם וילכער געמאכט אפלי , ווי די פלי איז באהע
גינאריין און אלס גינאריין נעקט דער בעל קלאבא רי
וילכער און צו שבע"צ און כאפט פון איד צניע פלי ווי
דא איז גינען דריבער , און אנהייב נען גאט האט גענומען
די ערד און האט געמאכט פון איר אקענקיש , און פון די
ערד איז גינאריין הויט פלייש ביינער און די איבעריגע
אלע גליבער און אלץ וואס אין דעם קענקיש איז דא
אין חיות און גאט האט אריין געגעבן אין אים אנשכח , און
דער גוף זיינער גינען קיט אנאקליכער הייליגקייט , נאכ"ר
דעם וי אדם האט געזיגנען און ריא הייליגקייט איז פון אים
דריבער האט גאט גינאנס צו אים דו ביזנש ערד , און דו
צוריק נענען ערד אזוי ווי דו ביזנש גינען , און פון דיין ערד
נעט צוריק נענען אקענקיש , מיט ריא וועלכע הייליגקייט
האט דו ביזנש גינען נען און האב דו געשאפן דאס ערשטע
מאנה , דאס נעט ויין א תמימת הכתוב (אשרש"ה)

משלי חכמים

אונזער חלקים פון בעל הבית און דער בענקש וואס האט ריך
גינעבין דעם חלק האט שוין גענומען אין זיין חלק פאר דו
פאנקשען ווי ער האט דיר געגעבן פאר וואס האסטו אים
מאנה (חוק לישראל ע"ס) (ח"א)

הָאֲדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ חַוָּה כִּי הוּא
 הִיְתָה אִם כָּל־חַי: כֹּא וַיַּעַשׂ יְהוָה
 אֱלֹהִים לָאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כְּתָנֹת עוֹר
 וַיַּלְבִּשֵׁם: פ רִבְעִי כֹב וַיֹּאמֶר | יְהוָה
 אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הָיָה בְּאֶתֶר מִכְּפָנוּ

אֲתִתִּיהוּ אֲדָם אֲדָם הָיָה
 אִמָּא דְכָל בְּנֵי אֲנָשָׁא:
 כֹּא וַיַּעַשׂ יְהוָה לָאָדָם
 וּלְאִשְׁתּוֹ כְּבֹשֶׁת לְבָרָךְ
 עַל מִשְׁכָּה בְּשָׂרֵי הוֹן
 וַיַּלְבִּישֵׁנּוּ: כֹּב וַיֹּאמֶר יְיָ
 אֱלֹהִים הֵא אָדָם הָיָה
 יְחִידִי בְּעֹלְמָא מִגִּיהָ
 ת"א כ' ג' א' כטונוס פא: ויפס כ':
 פסס יד דה כט:

בעל המורים

פסחו חס. פ"ס שמחמו וחו סאמרו י' קצין פיהם ירדו לעולם ס' נטלו גסס' כ' כחמ' סכא ומידר גבי אסרן וילכסם
 כפנוס ללמד טעסס הקב"ס ללמד"ר בגדי כסונוס וליחא ככ"ר טכסס סיו מוכרין כטונוס וס' פנינוס כוס פססון כנגד סס'
 בגדי כסונוס

שפתי חכמים

סחאלל לחס חפוכר כויעס: ס ר"ל דקסס לרנ"ו סיס ל'ס
 לקרוסס חיס ועל זס פ"י נוסל וכו': י' חלקיס לטון חלוק ר"ל
 כחונס כסין לטון מדוכקיס לטון: כ' ול"ג דל"ן כסס סלני
 יחיד כעליוניס כידעסס סידעסס סקב"ס יחכך ויחפסס מקרף
 סכל ס' סס ססו סכל וסדעס ססו ססידעסס סל אסס וססר וסס
 ידעסס טוב ורע ססו ידעסס סלס וסנוסס כי ידעסס סקב"ס
 סקוף סכל כסו סן סלסס אסר סלרן ססס ססכל סיס לו סן
 סעליוניס יודע לסנין סן סלססס וססקר ססו ססכל וסדעס
 וססס אכילסו סען דכעס יודע לסננין סן סלסס וססנוסס
 ססל"כ ככססס וססס אף סלסל סען סדעסס אף לס סכססס סן
 ססלסס וססנוסס אף סן ססוסיס וססוסיס יס לס סכססס לנרסס סן

כס"ק אלא ללמדך שעי' קריאת שמות מדוונה לו חוה
 כמו שכתוב ולאדם לא מלא עור כנגדו לפיכך וסל
 מרדמה וע"י שכתב והיו שניהם ערומים סמך לו פרשת
 הכהן להדויק שמתוך שראה אותם ערומים וראה אותם
 עסיקים כחשמיש נחמיה לה וכו' עליהם כחשמה
 וכמרמה: חוה. טפל על לשון חיה מ' שמחה את
 ולדומיה כאשר האמר מה הוה לאדם (קלח' ב') כל'
 כיה: (כא) כתנות עור. יס דכרי אגדה לומרים
 י' חלקיס לטון חס סלסרסס סל עורן. וי"ל דכר הכא
 מן העור כגון למר הארנכים סלס רך וסס ועסס לסס
 יחיד כחחמוניס כסו סלני יחיד כ' כעליוניס וסס חיס

רש"י

כס"ק אלא ללמדך שעי' קריאת שמות מדוונה לו חוה
 כמו שכתוב ולאדם לא מלא עור כנגדו לפיכך וסל
 מרדמה וע"י שכתב והיו שניהם ערומים סמך לו פרשת
 הכהן להדויק שמתוך שראה אותם ערומים וראה אותם
 עסיקים כחשמיש נחמיה לה וכו' עליהם כחשמה
 וכמרמה: חוה. טפל על לשון חיה מ' שמחה את
 ולדומיה כאשר האמר מה הוה לאדם (קלח' ב') כל'
 כיה: (כא) כתנות עור. יס דכרי אגדה לומרים
 י' חלקיס לטון חס סלסרסס סל עורן. וי"ל דכר הכא
 מן העור כגון למר הארנכים סלס רך וסס ועסס לסס
 יחיד כחחמוניס כסו סלני יחיד כ' כעליוניס וסס חיס

עניני חסא

ואס יחסי לטולס חס זס. אף ידעס סלסר חו"ל (כרכוס ו)
 לטולס יננין אדס ילר טוב סל ילר סרע. לטולס וטולס. וסס

לקושים ע"ה תורות

(כא) וַיַּעַשׂ ח' אֱלֹהִים לָאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כְּתָנֹת עוֹר וַיַּלְבִּשֵׁם.
 גאט וואס געקאכט צו אדם און צו זיין ווייב
 העקדער פון פערל און האט זיין געקליידט, די גלייכער
 זענען זיי געווען פערל פון געבנות אדער פון חיות נאר די
 פערל זענען געווען געווען פרישטאט צווישען קאט און
 גאט, גאט האט געזען און די גלייכער צוויי נאכין פון
 היקל וואס זענען געווען פרישטאט און אדם האט
 אגגעקאט די שטעקערדיגע גלייכער אדער אדער אדער אדער
 די גלייכער געזען פאר די שטיק, די גלייכער האט
 אגגעקאט וועגן אכט אכט ווען ער איז געגאנגען געזען די
 געבנות פון זיין פאטער וועגן, אויף די גל ידער האט וועגן
 געזען צו זעלבן זעס פון ווען דער ריט פון זייער גלייכער
 איז נוי דער ריט פון די פערל וואס גאט האט זיין געזען
 (ספר התנ"ך). רבי אלעזר וואס פון די פערל וואס גאט האט

(כב) וַיֹּאמֶר ח' אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הָיָה בְּאֶתֶר מִכְּפָנוּ וַיֹּאמֶר ח' אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הָיָה בְּאֶתֶר מִכְּפָנוּ
 וקסס סס אכסס ל'ס לסקב"ס אס יאכל אדס סען סססס
 פירוש לתורת אלהים
 (כ) וַיֹּאמֶר ח' אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הָיָה בְּאֶתֶר מִכְּפָנוּ וַיֹּאמֶר ח' אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הָיָה בְּאֶתֶר מִכְּפָנוּ
 דעם נאכען פון זיין ווייב חוה כי היא הייתה אם כל
 זי נארום ויא איז געווען דיא מוכער פון אלע
 לעקערדיגע בלוקר פון אלע קענקישין (תרנוס):
 (כא) וַיַּעַשׂ יְיָ אֱלֹהִים לָאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כְּתָנֹת עוֹר וַיֹּאמֶר ח' אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הָיָה בְּאֶתֶר מִכְּפָנוּ
 גימאכט צו אדם און צו זיין ווייב כחמיה עור
 העקדער פון אועלעקע וואכין וואס קוקט ארויס
 פון פערל בלוקר ער האט צו זיין גימאכט
 העקדער פון וואל געזעסס און ער האט זיין אן
 געקלייד: (כב) וַיֹּאמֶר יְיָ אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הָיָה בְּאֶתֶר מִכְּפָנוּ וַיֹּאמֶר ח' אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הָיָה בְּאֶתֶר מִכְּפָנוּ
 געזען חו האדם ה'ה כחמיה ססט דער קענקיש איז
 אראפגעצויגן פון דעם שלאנג האט גאט געקאכט גאט געקאכט

משלי חכמים

וואס די ברקת דארף קיפן, יעדער פלאך נעסט ארום אכסס
 הייליגקייט פון די ברקת, די די ברקת קוקט אויף איר ארס
 איז נא שוין גאנץ סאנער, ביי ארס הראשון איז אויך אדער
 געווען, אדער ער האט געזיגןס איז די ברקת געקומען גלייך
 פון גאט און געזען, איז די ער געווען געזעססס זייט אדער
 געזען, אדער ווי ער האט געזיגןס און סען האט זייט ארויס
 געזיגןס פון געזען און ער דארף שוין שווער ארבעטן די
 ער ביי ער קעסס פון איר ארויס ציען די שטיקל בויזס, איר
 שוין זייט געקומען די ברקת גלייך פון גאט אויף די ער, גאט
 דיא 18 7

זאנקען אויב די וויקסס זאנקען וואקסן זאנקען דעם
 בעל הבית, דער נכסל איז די ברכות זענען צווישענליי, עס
 זענען די ברכות וואס קוקען גלייך פון גאט צום בעקש, און
 עס זענען די ברכות וואס קוקען פון גאט דורך סלאבים, די
 ברכות וואס קוקען פון גאט גלייך צו דעם ארס וואס זיין דארפן
 קוקען, קוקען זיי פיס די גאנצע הייליגקייט אויף ווי זיי זענען
 פרייס. געזאנקען פון גאט, און די ברכות וואס זיין דורך
 פלאקס, פון גאט צום פלאך, און פון דעם פלאך ביי צום
 אגערין פלאך און אויך וויסער ביי עס קוקט צו דעם ארס
 (חק לישראל ע"ט) (ח"א)

לָדַעַת טוֹב וְרַע וְעֵתָהּ אֶפְרַיִם
יָדָו וּלְקַח גַּם מִעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וְהָיָה
לְעֵלָם : כ וַיִּשְׁלַחְהוּ יְהוָה אֱלֹהִים
מִן־עֵדֶן לְעַבְדּוֹ אֶת־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר
לָקַח מִשָּׁם : כז וַיִּגְרֹשׁ אֶת־הָאָדָם
וַיֵּשְׁבוּ מִקְדָּם לְגִן־עֵדֶן אֶת־הַכְּרָבִים
וְאֵת לֶחֶט הַחַרְבַּב הַמַּתֵּה־הַפֶּתַח

[illegible]

ללא תשיב. חזירה. נלחו תיעז. ואם
תשיב ואם לא יכיר לו אם כחימה. וזה
השם. וכל כחוכמה וכל פסיחה בשכל
ינקודו ומוחו יבש האבוב על שם שחשק.
ללא. ואם דבר יעוררה נשוב אל ה'.
יבש לטויון ח' לעולם. אל החר שכל
המחנה יקרא סוב ידוע. מהם שאלו
לעולם. לנצל גזרה בקבל' שחשק.
שח' אל ה'. ואם דבר אשר יפחדו
יפחדו ויפחדו. ויפחדו.

[illegible][illegible]

(ח"א) (חק לישראל ע"ס)

דמטר ית אורח אינן לשמר את דרך עין החיים: ס
מנא: " ואדם ידע ית ואתה ידע את תה אשתו

בעל השורים

(כד) לשמר. עטריקין לילין שדין מוקין רוחין:

שפתי חכמים

עליו מלכטס עוד לגן. תרנוס להט שן כמו שלף שנגא
זכאן לע"ל למ"א (קלינגט) ומדרשו אגדה יש ואלו איני
בא חלא לפסוטו: (א) והאדם ידע. ככר קודם העין של מעלה נ קודם שחטא ונטרד מנ"ש וכן ההריון

עניני חטא אדם וחור

אמרו ית' ועתה. אס אדם יודע גם רע. כטח יחטא. ועתה. ינטרד לעשות טובות. ואס ואכל מעץ החיים וחי לחולס. לא
יסוב לעולס. ע"כ ויטלסו ה' מן עדן. שלף יוכל לכוף לען החיים. ועוד זאת עשה לו הקב"ה שלא ילך אחרי שרירותו לכו
כרע. ע"כ הוהיר אותו שיעבוד האדמה. שיגיעה שניהם משכחה עון. כמו שאמרו חז"ל כמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמלא
פת להם לאכול. וזהו אמרו ית' כועה אפיק תאכל להם. כי מהמת יגיעות על פת להם. ע"כ יבא מזה חטא:

פירוש לתורת אלהים

אויף וועלכער ווייט מען קערט ויא אום האט ויא
אשארף לשמור את דרך עין החיים צו היטען דעם
וועג פון דעם עין החיים בלומר דיא מלאכי הקלה

פרקי דרבי אליעזר

אחאפנעשיקס צו אים אפייערדיגען וייל ער ואל אים לייכטין אונ
נאל אים היטען פון אלע שלעכטס, וויא אדם האט גייען דעם
שייערדיגען וייל האט ער דך געפרייט אום האט גיזאגט איצט
ווייט איך אז הקב"ה איז מיט מיר, אונ ער האט אויסגעצייגן
דיא הענט צו דיא לייכטיגקייט פון פייער אונ האט גיזאגט דיא
ברכה בורא מאורי האש. אונ וויא ער האט צו גענומען די הענט
פון פייער האט ער גיזאגט איצט ווייט איך אז דער הייליגער
קאנ שבת איז אפגעשיידט פון וואקען קאנ, אונ שבת פאר מען
גיס צינדען פייער, אונ ער האט גיזאגט דיא ברכה המבדיל בין
קודש לחול. דריבער אז מען מאכט המבדיל נאנט מען בורא
מיני דברים. בורא מאורי האש. אונ דיא ברכה המבדיל בין
קודש לחול. אונ אז ער האט גיס אויף וואס צו מאכין המבדיל
פון דעם וועגן ואל עד אויסשפרייטן דיא הענט גענין פייער
אונ ואל נאנין דיא ברכה בורא מאורי האש. אונ ווען ער וואגט
די ברכה ואל ער קוקען אויף די געני, רבי אליעזר וואגט אז
דער מענטש פרינקט אים רעם כוס פון המבדיל איז אפגעה,
ער וואר אריין גיסען אביסול וואסער אין דעם כוס אונ ואל
פרינקען, אונ אביסול וואסער ואל ער נאנין אין כוס אונ ואל
מיט דיא וואסער בעשטירען די אויגן, רבי צדוק וואגט דער
מענטש וואס מאכט גיס המבדיל מוצאי שבת אויף וויין, אונ
ער הערשט גיס המבדיל פון דעם וואס מאכט המבדיל אויף וויין,
וועט ער קיין מאהל גיס נעהן אפריקה אין זיין שטוב אונ גיס
אין זיין האנדל, אונ דער מענטש וואס מאכט המבדיל מוצאי
שבת אויף וויין, אדער ער הערשט המבדיל פון דעם וואס מאכט
המבדיל אויף וויין, איז ער געליבט ביא הקב"ה, וינסאט אר
אדם אריין גענאנגען אין דעם שייך ניהון ביז דעם האלדו אין
וואסער אונ האט געפאקט זיבען וואלדן ביז זיין גוף איז גיזאגט
גילעכערס ווי אים, אדם האט גיזאגט פאר הקב"ה ובוגו של
עולם געט אראפ מיין זינד פון מיר אונ געט צו מיין תשובה,
פון דעם וועלן אלע שפעטערדיגע דורות וויסען אז דו געקסט
צו דיא תשובה פון דיא מענטשן וואס מיהען תשובה, האט
הקב"ה צו גענומען זיין תשובה, נאכדעם האט אדם געפראכט
ווייט אויף מיר איז דא אגורה אז איך מוז שטארבן, דריבער
ווען איך בין נאך אויף דער וועלט וועל איך קאמען פאר מיר
אמער געבן בארן מורח, נאך האט אדם גיזאגט ווייל מיין גוף
איז געפאקט גיזאגט פון הקב"ה אליין אונ הקב"ה אליין האט

אין מיר אריין גיזעבן אנשטאט פון זיך אליין, דריבער קען זיין
אז נאך מיין טויט וועט מען פון פייער בייער מאכין אעבודת
זרה, דריבער האט ער גיזאגט אפאפנען קעלער אונ סוף
גיזאגט אונ האט אינווייניג אריין גלישעלס אפאפנען,
אונ אין דעם קאספין ואל מען אים באגראבן ווען ער וועט
שטארבן, דריבער רופט מען דעם קעלער מערער וועלכע
דער ספעלער קעלער:
יא והאדם ידע את חנה ותר. רבי זעירא וואגט דער נחש
האט מנה נייען מיט חנה, אונ ויא איז מענדערת
גיזאגט פון דעם שלאנג אונ גיזאגט איר ויהו קלן, רבי
ישמעאל וואגט פון שבת (דער ויהו פון אדם) וועגן גיזאגט
גיזאגט אלע צדיקים, אונ פון קלן וועגן גיזאגט איר רשעים,
רבי כמיאשא וואגט קלן איז גיזאגט גיזאגט אצוילינג מיט
אשונקסער, אונ תכל איז גיזאגט גיזאגט אצוילינג מיט
אשונקסער, אונ ווייל זיי האבן גיס געהאט אנדערע גמבות,
דריבער האבן זיי גענומען גייערע שונקסערס פאר ווייבער,
רבי יהודה וואגט קלן אין תכל וועגן גיזאגט גיזאגט
אצוילינג, קלן האט ליב געהאט צו ארבעטן דיא ערד, אונ
תכל האט ליב געהאט צו שפערן שפעטן, קלן האט גיזעבן
צו תכל פון נייען פרוקטן אונ תכל האט גיזעבן צו קלן פון
נייען שפעטן, ווי עס איז געקומען די נאכט פון ספעטערנעס
סאט אין ינק (דאס איז דיא שטעטע נאכט פסח) האט אדם
גיזאגט צו נייען קינדער די נאכט וועלן די יודין ווערן זיין
קרבנות פסחים. דאקטס איר אויף בקריב זיין קרבנות פאר
הקב"ה, האט קלן געבריינגט וואס עס איז געברענגט פון זיין
עסין אונ געבריינגט נאנגען אונ די קערנער פון סלאקס, אונ
תכל האט געבריינגט דיא כבירים פון נייען שפעטן אונ דיא
בעסטע שפעטן אנעלכע שפעטן וואס מען האט גאז פון זיין
גיס געשארין דיא וואל, הקב"ה האט אנגענומען דעם קרבן פון
תכל אונ האט פארמאכט דעם קרבן פון קלן, רבי יהושע
בן קרחא וואגט הקב"ה האט גיזאגט די מנהג פון קלן מיט
דיא מנהג פון תכל נאל קיין מאהל גיס אויסגעמישט ווערן צו
נאמען, דריבער האט הקב"ה גיזאגט מען ואל גיס מאכין
אקזיייר פון סלאקס מיט וואל צו נאמען, רבי צדוק וואגט אין
דיא תאמך פון קלן איז אריין גענאנגען אגריסער קנאה אונ
אפגעה אויף תכל וייל זיין מנהג איז גיס אנגענומען גיזאגט

אונ ווען ער וואגט דיא ברכה בורא מאורי האש. אונ ווען ער וואגט
די ברכה ואל ער קוקען אויף די געני, רבי אליעזר וואגט אז
דער מענטש פרינקט אים רעם כוס פון המבדיל איז אפגעה,
ער וואר אריין גיסען אביסול וואסער אין דעם כוס אונ ואל
פרינקען, אונ אביסול וואסער ואל ער נאנין אין כוס אונ ואל
מיט דיא וואסער בעשטירען די אויגן, רבי צדוק וואגט דער
מענטש וואס מאכט גיס המבדיל מוצאי שבת אויף וויין, אונ
ער הערשט גיס המבדיל פון דעם וואס מאכט המבדיל אויף וויין,
וועט ער קיין מאהל גיס נעהן אפריקה אין זיין שטוב אונ גיס
אין זיין האנדל, אונ דער מענטש וואס מאכט המבדיל מוצאי
שבת אויף וויין, אדער ער הערשט המבדיל פון דעם וואס מאכט
המבדיל אויף וויין, איז ער געליבט ביא הקב"ה, וינסאט אר
אדם אריין גענאנגען אין דעם שייך ניהון ביז דעם האלדו אין
וואסער אונ האט געפאקט זיבען וואלדן ביז זיין גוף איז גיזאגט
גילעכערס ווי אים, אדם האט גיזאגט פאר הקב"ה ובוגו של
עולם געט אראפ מיין זינד פון מיר אונ געט צו מיין תשובה,
פון דעם וועלן אלע שפעטערדיגע דורות וויסען אז דו געקסט
צו דיא תשובה פון דיא מענטשן וואס מיהען תשובה, האט
הקב"ה צו גענומען זיין תשובה, נאכדעם האט אדם געפראכט
ווייט אויף מיר איז דא אגורה אז איך מוז שטארבן, דריבער
ווען איך בין נאך אויף דער וועלט וועל איך קאמען פאר מיר
אמער געבן בארן מורח, נאך האט אדם גיזאגט ווייל מיין גוף
איז געפאקט גיזאגט פון הקב"ה אליין אונ הקב"ה אליין האט

וַתֹּחֵל וַתִּלְדֹּד אֶת־כֶּן וַתֹּאמֶר קָנִיתִי
אִישׁ אֶת־יְהוָה: וַתִּסָּפֶה לְקַדֵּשׁ אֶת־
אֶחָיו אֶת־הָהָל וַיְהִי־הָהָל רֹעֵה צֹאן
וְכֶן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה: וַיְהִי מִקֵּץ
יָמִים וַיָּבֹא כֶן מִפְּרִי הָאֲדָמָה מִנְחָה

ת"א וסמך לזכר . יצאם סב :

רע"י

והלידה שלם כתוב וידע אלם קשעם שלחם שטער
 פ' היו לו בנים : קין . על שם קניזי : את ה' . כמו
 ע' ה' כשנרמז אחי' ואת אחי' נדרו בדרש' הכל בזה
 ע' שחסיס' את עמי (נרמז) : את קין אחי' ו
 את הבר' . ג' אחים ריבויים הם מלמד שהאומה נולדה
 ע' קין וכל הכל נולדו שחים לכך נאמר פ' ותוסף
 (צ"ל) : (ב) רועה צאן . לפי שנתקללו האדמה פירש
 (צ"ל) : (ב) מעט צאן : (ג) מפרי האדמה . מן ק' הגרוע ויש
 אגדה שאומרת ר' דע ששן היה (ד"ל) מפר' מלכות ויהי

[illegible]

פ' ס"ט עוסק בחלוצים ז': ה' דקסה לרש"י דהיה לו לכתוב
 ה' דקסה למה כתיב חפרי האדמה היה לו לכתוב מן האדמה או
 מחליף לחמירין בנמרה שאין נעז מחליף ונקרא אדמה ופסחן
 ה' אמר חפרי האדמה שסוף פרי כמו מן העץ והוא אדמה שאינה

שנאת אחים והריגת תבל

ולו בראשונה פנודת אדמה פ"ב סי' חזקתה ככל ליקח לו פנודת
אחרת ובחר ברעיתו כלאו:

(ג) רבא קן סמיך האדמה וכו'. ופי' רש"י: האדמה. ומסיק
שחטמו על דבר שחטנוהו כהו"ל. ובזה ה"ל קל דברי יבנה
וייחסו לו בתמידות קברא דכרבי ע"ה. וכן מוכרז דאמר אבא
ההוא. מחמת שטעור בקלמהו אז בתמידות בכל שנה שנה. ע"כ
וקראת' לו סמיך האדמה. וכמו ובחורתי יבנה יוסם וליה. מחמת
ה"ינה בחורס יוסם וליה. ע"כ וקראת' לו סמיך חורתי. ובזה

פירוש לתורת אלהים

וַיִּיטֵא שְׁנוֹעֲמָעֵרִין דְּרוֹם שְׁמִיט בֵּימָּה בְּזֵן אֵין
מֵאֵהֶל (אֵת) אֹנֵב בֵּימָּה הִכְל שְׁמִיט צְנוּיָא מֵאֵהֶל
אֵתֵל דְּרוֹם שְׁמִיט בֵּימָּה דְּעַר גִּבּוֹרֶשׁ פֿון הִכְל
הַיִּסְקָף וַיֵּא הָאֵם גִּימְעֶדֶשׁ וַיֵּא הָאֵם אֵיזֶם מֶעַר
בִּזְרִין (וַיֵּא פֿרִיעֶר וַיִּיל אֵיזֶם הָאֵם וַיֵּא גִיבִזְרִין
בֵּימָּה גִּיבְעֶר מִיט אֵין מֵאֵהֶל) יֵהֵא הִכְל אֹנֵב הִכְל
זֵין גִּינְעֵן דִּיהֶם זֵאן עַר הָאֵם בִּימָּה שְׁמִיט שְׁמִיט
שְׁמִיט שְׁרִיבֶשׁ וַיִּיל דֵּא אֵרֵד אִיז פֿאַר שְׁמִיטֶען
נִימֵאֵרִין דְּרוֹם הָאֵם עַר נִימֵאֵל אֵרֵבִימִין דִּי
דִּל גִּמֵּן תִּיהֵ עִיבֵר אֵיזֶם אֹנֵב בְּזֵן אֵין גִּינְעֵן אֵעֶבֶר
בֵּימָּה דֵּא הֵימֶשׁ עַר הָאֵם גִּימְעֶדֶשׁ אֹנֵב
וַיִּיטֵא: (ו) וַיֵּא מִזֵּן שְׁמִיט אֹנֵב עַם אִיז גִּינְעֵן אֵין
פֿון עֶקֶלִיבֶשׁ מֶעַן גִּיבֵּא בְּזֵן מִיטֵי הֵאֵהֶל וַיֵּא הָאֵם
וַיִּבְרֵאֶשׁ פֿרוֹכִטִין פֿון דְּעַר עֶרֶד אֵמִנְהֶה צֵד
מִט. (ו) שְׁרִיבֶשׁ עַר הָאֵם גִּיבְרֵאֶשׁ רֵא
גִּימְעֶדֶשׁ פֿרוֹכִטִין אֹנֵב אֵמִיל אֵאֵנֵן עַר הָאֵם

פרקי דרבי אליעזר

ל' הייל דאס ווייב פון הכל איז גיטען שטענער וואו זיין זיידע.
 פון אים גיטען אים וועל הענגן מיין ברודער הכל און קען
 7 16 גענוען

הנה די מנהג סוף תבל אזי יא אונגענומען גינארין, און נאך
הינדען פון זיין גיטען און האט מ'קאן גיטען זיין ברודער
(זאג לישראל ע"ט) (ח"א)

לְהַחֲזִיק אֶת הַמִּלָּה וְאֶת הַכֶּסֶף
וְאֶת הַכֶּסֶף לְקַח לְמִתְחָה
לְהַחֲזִיק אֶת הַמִּלָּה וְאֶת הַכֶּסֶף
וְאֶת הַכֶּסֶף לְקַח לְמִתְחָה
וְאֶת הַכֶּסֶף לְקַח לְמִתְחָה
וְאֶת הַכֶּסֶף לְקַח לְמִתְחָה
וְאֶת הַכֶּסֶף לְקַח לְמִתְחָה
וְאֶת הַכֶּסֶף לְקַח לְמִתְחָה

שפתי חכמים

שבאת אהלים והריגת הבל

[illegible]

לקומים על התורה

פירוש לערות אלהים
 יגירקום צו קיין עס האט אים פאר דראסן היט
 פני און עס איז איין גיפאלען זיין פנים פלומד
 דאס פנים איז אים פאר ענדערט געווארן:
 (ו) יאקב ה' יד ען און נאם געזאגט צו קיין
 קשה וואו נל (וארום גירקום האט דאס דור פלומד
 וואס וואו ד'ה פאר דריסן קשה נעל נעל און
 (וארום איז איין גיפאלען זיין פנים: ו) וואו פאר
 קעמטן על התורה
 אספקה צו גאט, קיין גאט האט אים גיעצן אספקה,
 נאך ער האט גיעצן אספקה צו גאט, עס איז אלץ זינע,
 נאך ער שיקט צו גאט אספקה אספקה, און גאט
 זיין גינען און ער, און גאט נעל צו גענעטן זיין טרען,
 אבער הייב האט געזאגט דא ערשטע געזאגטע אספקה
 און דא ערשטע, און ערשטע און גאט צו גיט דאס
 אספקה צו גאט, נאך ער האט גיעצט אספקה צו
 גאט האט אים גיעצן אספקה, דריבער האט גאט צו
 גענומען זיין טרען:

וְיִאָמֶר ה' אֵלָיו לֹא כִתְבֵהוּ דָּרֶךְ הַזֶּה וְלֹא תִקַּח שָׂמֶיךָ מִיָּדָא
אִם תִּשָּׁבֵב שָׂמֶיךָ וְגו' וְכֵן הָיָה וְכֵן אָמַר
בְּתוֹכָם בְּרַעְיָם בֵּין בָּצֵר אֲנִי מִיָּד אֵלֶיךָ וְיִפְתָּלוּ
לִי פָנִים, אֲנִי וְדוּ עֲשֶׂם דִּי פֶּה בְּעֲשֻׁרָא וְגו' וְלִיבֵין
אֵל אֱלֹהִים וְכֵן אָמַר רַעֲיָה קִרְבָּנָא אֲלִיךָ וְגו' וְכֵן
גַּם הִעָלְפוּ עֲשֶׂם דִּי פֶה בְּרַעְיָנָא וְעֲרִין אֵל אֲנִי
וְדוּ עֲשֶׂם דִּי גַם מִבְּרַעְיָנָא וְדוּ עֲשֶׂם וְיִפְתָּר לִיבֵין
אֵל אֱלֹהִים אֲנִי בֵּין בָּצֵר וְלִקְחָה מִשְׁמַח וְלִבֵּין
מִיָּד לִקְחָה אֲנִי בֵּין בָּצֵר וְלִקְחָה אֲנִי בֵּין בָּצֵר
וְיִפְתָּר וְכֵן אָמַר אֲנִי בֵּין בָּצֵר וְלִקְחָה אֲנִי בֵּין בָּצֵר

[illegible]

פרקי דרבי אליעזר

הקב"ה רבנו! של שלום ושל חיים! אתה חכם מיד גאר גמבאל פאר
וויסער זאך און היסטן יא דעם געגאנגען, געבן
גוט און נישטן פון בריהם, וואס הקב"ה געבן, און
די חכמה און געזונט, און גאר טאב געווען די שטעטלעך
דיין ווייטערס, געבן וואס די אלע שרייבט, און דיין חכם
געהערט די ווייטערס פון הקב"ה און די ווייטערס ווייטער.

(חוק לישראל צ"ט)

 $(\text{H}^+)^2$

9

דער טאג

תִּשְׁכַּחְתּוּ וְאַתָּה תִּמְשַׁל בּוֹ׃ וַיֹּאמֶר
 קִין אֶל־הֶבֶל אָחִיו יְהִי בְּחֵזְקָתָם
 בַּשָּׂדֶה וַיִּקָּם קִין אֶל־הֶבֶל אָחִיו
 וַיַּרְגֵהוּ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קִין אֵי
 הֶבֶל אָחִיךָ וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְתִּי הֲשֹׁמֵר

(ח) תשוקה. כ"י במס' סכא ולידך אני ועלי תשוקה: וכו' שאלו כ"י תשוקות סן תשוקות של רשעים לעבירה: ונאמר ולידך תשוקה ותשוקה של סקכ"ס על ישראל שנאמר אני ללודי ידודי לי ועלי תשוקה:

התשובה. כל חקאת הוא יצר הרע תמיד שוקק. והתחלה להשיג: ואתה תמשך בו. אם תרצה להתחבר עליו: (ח) ויאתר קין. וכנס עמו בדברי ריב ומהלך אלהי עליו להרבו. ויש כנס מדרש אברהם וזה יאמר שכל חקאת (פ) אי הבל אחריך. והכנס עמו בדברי נחח אולי ישיב ב ויאתר אני הרענוי והתחילי ק: דא ירעמי. נמשך כנבז ב דעת התלמוד השובר אחי. לכן חקאת הוא וכן כל ה"א הנכונה

שנאת אחים והריגת הבל

[illegible]

לקומים על התורה

פֿעלד אונד צו דיר תשקטו איז ווין גלוקסמאנג דער
בצר הרע נעמט שטענדיג גלוקסמין צו דיר ער זאל
דיה אן רייזין צו עכירות וחתה תמסל בו אונד
קענקסט גינועלטיגען אין אים פֿלוקסר אז דו נעמסט
נעלן קענקסו דיה אויף אים שטארקן אונד
זאלסט אים גיט פֿאלגן: (ח) יאסער קן אל הכל אחי
אונד קן האט גיזאגט צו ווין ברודער, ורשי
שרייבט ער האט ויד בקיוון כיט אים איז גיהויבן
צו קריגען אונד צו זאלען אפפאל ער זאל אים
בריינגען דיי אונד עס איז גינוען היתחת בשדה אז
די זענען גינוען אין פעלד זיגסט קן אל הכל אחי
גיהרגה איז קן אויף גישטאנען אויף ווין ברודער
הכל אונד האט אים געהרגט: (ט) יאסער אל קן
האט גאט גיזאגט צו קן אל הכל אחי ווא איז ריין
ברודער הכל, ורשי שרייבט הקב"ה האט דאך
געוואקט ווא הכל איז נאר גאט ביה האט כיט
אים אן געהויבן צו ריידין נוסע רייד טאקער
אונד ער האט געזאגט: וואס וועט ער טאן

אײך האב אים געשריבן אונ אײך האב געזינדיגט צו דייר אײך בעט דײַ וײַא מיר מוחלן וײַאמיר האט

עס וואל איין קינד תרננו, דער ריזנס וואס פלעגט זייען נישט לעבן פון חבל האם אים געהיט שוין נישט דא, וואו ער קען נישט פאר	8	8	(ח"א)	(הק לישראל ע"פ)	נאך געבוירן פאר אן אשכנז און האט געטען אין איר און דאס וואס האט איר געטען, אירע פון איר
---	----------	----------	--------------	------------------------	---

נָע וְנָד תְּהִיָּה בָאָרֶץ: י וַיֹּאמֶר קִין
אֶל־יְהוָה גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוּאָה: י הֵן
גִּירָשָׁתְךָ אֵתִי הַיּוֹם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה
וּמִפְּנֵיךָ אֶסְתָּר וְהָיִיתִי נָע וְנָד בָּאָרֶץ
וְיִהְיֶה כָל־מֵצְאֵי יִדְרֹגְנִי: יא וַיֹּאמֶר
לֹא יִהְיֶה לָּכֵן כָּל־יֹדְגֵי קִין שְׁבַע עֲתִים

חִדְּלָה לֹךְ מִטְּלָס וְגַדִּי
תָּהָא בְּאַרְעָא : י וְאִמְר
קֹן קָדָם יי סְנִי חֹדִי
מִלְּמִשְׁבָּק : יי הָא תְּרִיכְתָּא
יְתִי יוֹמָא דִּין מַעַל אִפִּי
אַרְעָא וּמִן קָדָמָךְ זִית
אִפְשָׁר לְאַמְכָּרָא וְאִתִּי
מִטְּלָס וְגַדִּי בְּאַרְעָא וְיִהְיִי
כִּלְ דִּישְׁבָּחִינִי יִקְטִילִנִי :
י וְאִמְר לִיהּ יי בְּכֹן כֹּל
דִּיקְטֹל קֹן לְשַׁבְּעָא דְּרִין

[illegible]

שפתי חבמים

[illegible]

(וי) גדרו עונו כנשואו, כחמיה ד' אלה קיען עולוים
והחמיה ח ועניו ח'א' לך לעטון (כ"ר:) (טו) לכן
כל הורג קין. זה ח'א' המקריח קטלו דכריה' ורמו
כל הורג פירש ילך כל הארץ קלון גערה כה יעשה לו
קד וכן עונשו ילך פירש עונשו: שבעתים יוקם.
אני רוצה להקס מקין עכשיו למין שבעה דורות ואי
נוקס נקמתי ממני שימוד למך מכני כנו ויהרגנו וסוף
המקרה שאמר כשעתים יוקם ויחול נקמת הכל י. מקין
למנו שחללה מקרה כל גערה הוא שלא תהא כריה
דכני' אעשה לו כך קד: י חין פירשו על טורג קין ש
רעת וקנים מבעלי התוספות
(וטו) לכן כל הורג קין. שפיה רקאו הכי דפי שחיה קין
דואג שיהרג. ח'א' המכריח כל הורג ילך נאמר קין

[illegible]

ומלכות לוי. לדק אתה ה' יוצר משפחה. ואף אם סיית נזיר
אותי כששם הכהנים. א. הן נרשט אותי חיות בעל פני
אני עדן. ב. ובמנחן אהדר. כל פני עלי. וסמחתי לא
כל מורא אחרת עושה ענין. רשט. מחמת ששלי רחוק מפני
נודד. אולי כל ששט. ישי מי ישי. כל אשר ימלא
אשר יאמר לו ה' רבן. מחמת שחודשי ענין. כל שור
פירוש לתורת אהרן

פירוש לתורת אלהים

[illegible]

דיר גע ונד פאר נאמאט אונ פאר טריקען
 זאלקסטו ויין אויף דער ערד פלומר דו טארקט
 גיט וואהנען אויף איין ארט: (ני נאמאט מו אן וי
 האט קין נאמאט צו נאט נוד עני מנשוא אין
 דען גרויס מיין ונד צו פאר טראניו דו טראנקט
 דאך דא אייבערשטע באשעפעניש אונ דא
 אונקערשטע באשעפעניש אונ מיין ונד זאלקסטו
 דען גיט האנען פאר טראניו פלומר איי דען
 מיין ונד אזוי גרויס אז עס איז גיט מיגלעך דו

וּמֵלֶכְךָ מִיָּד מִיִּחְלָה זֵוִין : (י"ד) הוּא מְרַשֵּׁף אֶתִּי וְהוּא דוּ פֶּאֶר מְרִיבֶכֶם מִיָּד הֵיילֵם פֿון דִּיא עֶרֶד וְנֹאם מִיִּין פֿאַקטער אונ מִיִּמְעֶר וואוּהֶנען וּפֿאַדֶּר גַּסְטֶר אונ פֿון פֿאַר דִּיר וועל אִיך אױף זײַן בֶּעִהאַלְטִין דֹּאם הֵיִסֵּךְ דו וועסט אױף אִיך גִּיט אַלְטוֹנֶג גֶּעפֿינִן וְהִתִּיתִי לָךְ יָד בְּאֶזֶן אונ אִיך וועל זײַן גע וְגַד אױף דֶּעֶר וועלט וְהִיא אונ עס וועט זײַן לָךְ יָד ווער עס וועט מִיך מַלְטִין וועט מִיך הֶרְגֵּן : (טו) בִּיִּמְעֶר אונ גֹּאט קֹאם צו אִים גִּיזאַנט לָךְ בִּי הַיָּד בִּין דִּרוֹם דֶּעֶר וואס וועט הֶרְגֵּן דֶּעֶר בִּלְקוֹם גֹּאט וְנֹאם אָן גִּישְׁרִיעֵן עִם וְהָיָה זֶה בִּינְיָנֶךָ גִּיט דֶּעֶר וועגן צו הֶרְגֵּן בִּין טוֹאֵרִים עִם וועט אִים הֶרְגֵּן וְנֹאם אָן

פדקי דרבי אליעזר

מקבצים או ער האם יתקיים הקביעה היים	שמן האם ער אים	צוריק אים גענומען פון גרוב און האם אים גילאוס ליגען אים
(נחם לישראל ע"ט)	(ח"א)	8
		6
		משלך

זי"א ויפג בארץ - סטודיון 4 :

7

ענדש קין וקללז

דעת זקנים מבקלי התוספות

(ב) ויצא קין מלפני ה' קין ילד מסנחם ס'. ומכאן למקרי
סמון. ויצא בארץ גור. נחלקה ס' סנחם גם וגד. סנחם

מְהֵרָה נָחַל שִׁיבָעוּן, יֵאָדָה נְקֻסָּעוּן יֵאָדָה מְקֻרָּה אֲנִי הָאֵם
בְּנִרְבָּאָה אֵין לִיבּוּל אֵין דְּשֵׁר אֲרִי אֲנִי הָאֵם בְּנִרְבָּאָה יֵאָדָה
מְהֵרָה, הָאֵם אֲדָם יִרְבָּאָה אֵין הָאֵם אֵין תַּעֲלִיל אֲרִי אֵין
מְהֵרָה, הָאֵם אֵין אֲמִיתֵרְבָּאָה בְּנִרְבָּאָה אֵין הָאֵם בְּנִרְבָּאָה
יֵשֶׁר הָאֵם חָלָל, לְרִבְעָה הָאֵם אֵין בְּנִרְבָּאָה דֵּם חָסֵד
זֶה אֵין מְהֵרָה, אֵין מְהֵרָה זְעֵנִי אֲמִיתֵרְבָּאָה אֵין אֵין
בְּנִרְבָּאָה יֵשֶׁר, לִיבְנֵי הָאֵם יֵשֶׁר זְעֵנִי אֵין מְהֵרָה, וְהֵם
כִּיבֵּן זֶה אֵין זְעֵנִי אֵין יֵשֶׁר מְהֵרָה, אֵין זֶה אֵין
מְהֵרָה אֵין מְהֵרָה, אֵין אֵין אֵין אֵין אֵין אֵין אֵין
זֶה מְהֵרָה זְעֵנִי אֲמִיתֵרְבָּאָה אֵין מְהֵרָה אֵין רַעְנָה אֵין
אֵין אֵין רַעְנָה

פירוש לתורת אלהינו
ער האבין אנהויסין עונש שבעתם וקם איה נזיל
אצורג גים שפראפין קין צום טורף פון זיבען
דורות וועל איה אים שפראפין. איהניט עס וועט
איה שטיין איינער פון זיינע אייניקלעך וואס
וויין נאכער וועט איה לכה און וועט אים דרגען
והשם יתברך און נאם האם גיטאקין צו קין אצייבען
דגליה ויהי מען ואל אים גים דרגען בי מדיא וועד
עס וועט אים קרעפין. ורש שרייבט נאם האם
אים אים גיקריצט איה וויין שפעטן איין אות פון
וויין נאכער: עס ואל אים אצייבען וויין ואל אים
גים דרגען: (סו ויב א) פון איין קין ארויס גינגען
גם פאר נאם ויש און ער איין וועלסין גינגען איין

[illegible][illegible][illegible]

בְּנִתָּא דַּעֲדָן : יִידַע קִין אֶת־אִשְׁתּוֹ
וַתֵּלֶד וַתֵּלֶד אֶת־חֲנוּךְ וַיְהִי בְנָה
עֵיר וַיִּקְרָא שֵׁם הָעֵיר כְּשֵׁם בְּנוֹ
חֲנוּךְ : יִידַע וַתֵּלֶד אֶת־עֵירָר
וַעֲרֵר יֵלֶד אֶת־מְחִיאל וּמְחִיאל
יֵלֶד אֶת־מְתוּשָׁאֵל וּמְתוּשָׁאֵל יֵלֶד

בְּנִתָּא דַּעֲדָן : יִידַע
קִין אֶת־אִשְׁתּוֹ וַתֵּלֶד
וַתֵּלֶד אֶת־חֲנוּךְ וַיְהִי
בְנָה עֵיר וַיִּקְרָא שֵׁם הָעֵיר
כְּשֵׁם בְּנוֹ חֲנוּךְ : יִידַע
וַתֵּלֶד אֶת־עֵירָר וַעֲרֵר
יֵלֶד אֶת־מְחִיאל וּמְחִיאל
יֵלֶד אֶת־מְתוּשָׁאֵל וּמְתוּשָׁאֵל
יֵלֶד

רש"י

שפתי חכמים
לו לכתוב וילך לדון ויבא לא שייך אלא כמי שאל מדבר
המיוקף אכל סכא כתיב מלפני כ' דלא שייך דבר המיוקף פיה כי
מלא כל הארץ כבודו : ו' וס' דל"כ למה היו המלאכים נמזרח
ולא כמות אחרת : ו' וס' דל"כ לכך לא יכול להיות דל"כ
למה אמר קדמת לכן לריבוי אלו נ"כ לספס סדאשון כי סס
גלה אלו וס' סדאשון לכך אינו יכול להיות דל"כ למה אמר
בארץ נוד סיס לו לומר כמדנים (מספס"ל) : ו' כלאחר דלא
לפרש דויסי כונס עיר קאי על קין ולא על הוה ספסד לו דלא

בארץ כל הגולים נדים שם : קדמת ערן . שם
גלה אכיו כשגורם מנן ערן שנאמר וישכן מקדם לג"ע
וג' לשמור את שמירת דרך מבוטא הן שם ללמוד שהיה
אדם שם ו' ומליו רוח מרדית קולמת בכל מקום
את הרגלים שנאמר (דברים ד') או יכדיל משה וג'
מורחה שם . ד"א בלחך נוד כ"מ שהולך ביתה הארץ
מודעטת חתמו ע והבריות אומרים סורו מעליו וזה
שהיה את אחיו : (יו) ויהי . קין בונה עיר פ ויקרא שם
מקום שהוא אומר ילד שהלידה משמשת שתי לשונות . לידת האשה נקראת
בלשון ורישת תולדות האיש אינוכד"ר בלשון הפעיל מדבר בלידת האשה פלוגי הוליד

עונש קין וקללתו

ומהרץ לארץ . ונד הוא . כי גם במקום אשר ימצא לא יס' מיושכ בו . רק יס' נד . וימאר כי פתס וישכ בלי פלסול
פמקום למקום . וישכ במקום אחד . רק בלחך ססיא סיה נד מינס וסס . קדמת ערן . ולפני ס'י' במקום קדמת ערן למשן
יחזור אכדחו בעדן נן אלהים אשר אחד כרשעו למשן ס'י' יבמור משוכחו . או ימאר מאמר קין אל ס' ס'י' הן ברשע אחי

פירוש לתורת אלהים

לאמר נוד קדמת ערן אין קורח ויית פון דעם ערן .
דש"י שרייבם נוד אין סייקש פאר וואגילם
בלוקר ער אין גיועקין אין דעם לאמר נואם אין
אן גיברייט אז אלע רדצחים זאלין אהין פאר
וואגילם ווערין אדער נוד אין לשון ציטערין
בלוקר וויא הין ער אין גינאנגען האט ריא ערד
אונקער אים גיציטערט אונ אלע האבין גינאנג
פערט אפ פון אים דאס אין דער נואם האט
געברנגט ויין איינגעם ברודער : (י) וידע בן את
אשתו אונ בן האט ויה כהאנקט מים ויין וייב
שחר אונ ניא אין נוארין בראגין ופער את אונ ניא
האט גיבארין אוהן חנוך גימי בונה עיר אונ בן האט
גיבאעט אשקאט ויקרא שם אונ האט גירופין דעם
האמען פון דער ששקאט כשם בן אזוי וויא דער
גאמען פון ויין ווהן חנוך : (יח) ויולד חנוך אונ עם
אין גיבארין גיווארין צו חנוך עירד אונ עירד
איינגעגעם ווהן האט ער גיט גערופין מיט דעם גאמען הקד
קמקרג ויין אויף אים (באר מים חיים) :

ערד געציטערט אונקער אים אונ ניא קמבוח אונ ווהן
האבין געציטערט איינע האט געקעגט די אנקערע נואם
דאס אין . פאר נואם ציטערט די ערד . האט פערן גיגער
פערט בן האט געברנגט ויין ברודער הקל האט גאנו אנויף
אים נואר גיועקען ער זאל ויין גע נקד . די ערד זאל ויף
שאקלען אונקער אים . האבין די קמבוח אונ חית גינאנג
סיר וועלן גיין צו אים אונ סיר וועלן אים אויף עסן . האבין
די קמבוח אונ חית ויה פארנאמלעט אונ געגען געיועקען
צו בן . האט בן געוויינט . אונ האט גענונגט פאר האט
נא הין זאל איה גיין . ווא הין זאל איה פאר דיר אנקלוסין
איה זאל גיין אין היקעל . ביזנס אין היקעל . איה זאל גיין
אין גרוב . ביזנס אין גרוב . איה וועל אפילו גיין אין עס
וועלט דארט קען ביה אויף דין האנט פארנאמלעטין :
(י) וידע בן את אשתו וגו' . בן האט קשפס הקמבוח
גיועקען מיט ויין חייב . אונ ער האט גיט קינגם
גיועקען די חייב פון הקד צו גינגען דעם גאמען פון ויין
ברודער הקל אויף דער וועלט ווי דער דין איין חייב בן
אליון האט אים געברנגט אונ האט אים געגען געקיינגט
פון דער וועלט . דריקער האט ער גיט וזכה גיועקען ער זאל
גינגען ויין גאמען אויף דער וועלט . אונ אפילו ויין
דער גאמען הקד נאלי פארנאמלעטין ווערין אונ זאל גיט
קמקרג ויין אויף אים (באר מים חיים) :

נדחי בונה עיר וגו' . עם ששטים גיט אין פסוק ויקן עיר . ער האט געקאנט אשקאט . ער האט געקאנט אשקאט
אונ האט ניא פערטיג געקאנט אונ קער האט ער גיט געקאנט . נאר עם ששטים בונה עיר . סיינגט פערן ער
פאקט ש' ענדיג . אזוי לאנג וי קען האט געלעבט האט ער נאר געקאנט ששטים . חייב דאס אין די סנה ויגע געקען

פרקי רבבי אליעזר

קדמית אונ הקביה שפיוס וי בן וי ערין גרויס אונ קעקען
(חק לישראל ע"ט) (ח"א)
אליון קליהען ויא זאלין דע שפיוס פון האט די חוקען
געפיגען

את-למך: חמישי ים ויבחר-לו למך
שתי נשים שם האחת עדה ושם
השנית צלה: ויתלך עדה את
יבל הוא היה אבי יושב אהל
ומקנה: בא ושם אחיו יבל הוא היה
אבי כל-תפיש כנור ועוגב: כב וצלה
גם-הוא ילדה את-תובל קין למיש

ים ונסיב ליה למך תרתי
נשין שם וקרא עדה ושם
תניחא צלה: כ וילידת
עדה ית יבל הוא היה
רביהן דיהבי משכנן
וקרי בעיר: בא ושם
אחיו יבל הוא היה
רביהן דקל דמנן על
הום ובלא וידעי וסר
כנורא ואוגבא: כב וצלה
אף היא ילדת ית תובל
קין

שפתי הבמים

רשי

אל כן חמי כסם בנו חנוך. צ חלה כך הים לו לנחוב ומחולל
ילד את למך ויתן ילד את יובל למה לו למכחב ויקח לו למך
שתי נשים: כ ק' שפסק אוחס כוס של עיקרין כדי שפסק
פסקם ולא יכחש את יסוס ואלא כתיב ולא גם כאל ילד
וייל דילדס קודם שפסק כוס של עיקרין וייל דמה שפסק
אלס גם כאל ילדס דכחא נקט אפ"ס שפסק כוס של עיקרין
אפילו הכי ילדס ולא חוק לם כלום (ר"ס): ד וכן ט' אפי
כלומר ראשון ליושב אהל במקום ואמר במדברות כלומר לא
ואחת לתשמיש ו שפסק לתשמיש משקל כוס של עיקרין (פ"א)
ומכרתה נוספה ואלה כאלמה וזה שפי' חוב (כד כח) רועה פקרה לא חלד
באגדת חלק: עדה. היא של פריה ורביה על שם שמונה פליו ומכרת מאלו (פ"א)
של כורה: צלה. היא של תשמיש ק על שם שפסקת תמיד בליו דכרי אגדה הם כב"ר: (כ)
אהל ומקנה. הוא היה הראשון ד לרועה בזהות במדברות ויושב אהלם חסם כחן
אלס וכשכלה המרעה במקום זה הולך ותוקם אהל במקום אחר. ומדרש אגדה
במה דאת אמר (יחזקאל ח') סמל הקדש המקדש וכן אחיו חוסם כנור ושונב
(כב) תובל קין. תובל אומנתו של קין. תובל לשון תכלית ואומנתו של קין
לשמות כלי י

עונש קין וקללתו

דעת וקנים מבעלי התולדות

ודם בעל פני האדמה. ומפני האדמה. והייתי גע תר בארץ.
ולמה לי חיים כלום. סוף טובותי מחיי. והי' כל מצואי
יהרגני. סוף כל סוף לאו רשון יהרגני. ויחמר לו ס'
לכן. כיון שאותם נפשו למות. אני נחר על כל כדוראס. כל
סורג קין. ויבטל גורמי סורגי פליו. שבעתים יוקם, אעשה
לו קנקס ואעשה לוהו סנעס פנעס יוחר מאשר אלי מנעס
שם קין. וישם ה' קין אהל בבלתי חכמה אחרו כל מצואו.
רק יחי' ויקבל עונשו. וילא קין מלנשו פ'

לקובים על התורה

פירוש לתורה אלהים

עד מל גים ואם נוערין סיס עולם הזה, אג דרבער האם
עד געדיקת זין דרבער קבל וני גס שפייט אין מדרשן
נייל ער האם ניואלס איין געקעוויגאנצע וועלם וכלי יקרא
אחזק
אין נויב איז גינען עדה ושם השנית אג דער נאמען פון דער צעייטע איז גינען צלה: (כ)
עדה אג עדה האם גיבארין אהוה יבל הוא היה ער איז גינען דער ערשטער יושב אהל וואס ויר
אין גיצעלם אג פאסין דא סיה: (כא) ושם אחיו אג דער נאמען פון זין ברוער איז גינען יובל
הוא היה ער איז גינען אבי דער ערשטער פי תופש וואם האם גיהאלקסין די פירלען כיום די ארגלין
(כב) וצלה אג צלה גם היא ויא איה קדה את תובל מן האם גיבארין תובל קין תופש ער האם גישארף

פרקי דרבי אליעזר

בשמינין, נאך אשכר האם זיי הקב"ה גינען אג עם סעלם רעגין
מייך דער וועלם אג די אהוה קען שרייבן דא הקב"ה ער ואל
(תק לישראל ע"ט) (ח"א)

כל

8

8

(ח"א)

כל־חַר־שׁ נְחֻשֶׁת וּבְרֹזֶל וְאֲחֻזֹּת
תּוֹבֵל־קִין נַעֲמָה : כג וַיֹּאמֶר לְמֹד
לְנָשָׁיו עֲדָה וְצִלָּה שְׁמַעַן קוֹלִי נָשִׁי
לְמֹד הָאֵזְנָה אִמְרָתִי כִּי אִישׁ תְּרַגְּלִי
לְפִצְעִי וַיָּדַר לְחַבְרָתִי : כד כִּי

בְּיָדִי בְּיָדִי דִּבְדִּי
עֲבִידֵת נְחֻשָׁא וּבְרֹזָא
וְאֲחֻזִּיָּה תּוֹבֵל קִין
נַעֲמָה : כג וַיֹּאמֶר לְמֹד
לְנָשָׁיו עֲדָה וְצִלָּה שְׁמַעַן
קוֹלִי נָשִׁי לְמֹד הָאֵזְנָה
אִמְרָתִי כִּי אִישׁ תְּרַגְּלִי
לְפִצְעִי וַיָּדַר לְחַבְרָתִי
כִּי אִישׁ תְּרַגְּלִי וַיָּדַר לְחַבְרָתִי
כִּי אִישׁ תְּרַגְּלִי וַיָּדַר לְחַבְרָתִי

ת"א ויאמר למך . סוסדרין לח :

ת"א ויאמר למך . סוסדרין לח :

שפתי חכמים

כסל סהים רופס כישוכ וזו אומנות גדולה : ש רצונו כוס לספס
סמקרא מסורס הוא וסכי קאמר לטוס וחורס כל כלי נחשפת
וכרז : וסוסף מלת כל כלי אומנות כלומר כלי אומנות סס כלי
סמקראס וסחיקוד ודומיהס סוסל סס סלסוסס וססנות סלס :
ת וסל מלל לרש"י ויל דסל לכך נקראת נעמנו על סס
סמססס סמססס וסיתס נוססס וסחיל וכן סול סלכ למס מוסס
סמכול ולל סללס כנס סלל על כסכך סול סלס נח וקרי סלס
נח סללס מן סמכול . וסלל דסוכסחו סול דלסס סוכסס נקסס
זו סוסר מוסר נקסס סלל וסל לי סמלסס סלססס סול ג' סלסן
לל וסלל וסול קין וסול קין סיס רסס כסו סל' רש"י סלס :
סוסס כלי וסן לרסלסס וסל סיס דלסס וסס סלסלס לי סלסס
סלס סלסס רש"י וסלל כ"כ דלסס סיס וסללס דססס סול דלססס

לרסלסס : לסלס כל חרש נחושת וברזל . מחדד
אומנות נחושת וברזל כסו (סלס סו) ילסוס סלסו לי .
חורס סול לסן סוסל כסכול סלל לסן סוסל כלסרי סלרי
נקוד קמן קסן וסססו למסס . כלומר מחדד ומסלסל כל
כלי אומנות ש נחשפת וברזל : נעמס . סול סלסו סל
ח נח ככ"ר : (כג) שסססן קול־ . סלרי נסו סלססו
ממנו מוסססס לסי סלסר סל קין וסל וסול קין כסו סלסו
למך סוסל וסול קין מוסכו וסל סל קין וסלסו לו
כסו סלסר וסלסר למסך כקסס וסרנו וסין סלסס סלסו
קין וקני סלס כק סל כל וססן סל כסו כסלסס וסרנו
וסו נסו סלססו ממנו וסל מסיסן : שסססן קול־ .
כסר וכו סל סלססו מוסר סלס סלס סלס על סל
כססס וסל סוג סל וסל מוסר לל וסו סלס וסל וס חכורס : פלס . מכת מרכ סל חן מסלסור"ס כלסס :

פירוש לתורת אלהים

כ"ב וְאֲחֻזֹּת תּוֹבֵל בֶּן גַּעֲזָה . דער ילקוט דאונגן וואגס
גַּעֲזָה האט געזאגט אסאך האט ער געהייסן
שומרון . אונ גַּעֲזָה האט געזאגט פון איר מאן שיקרין דעם
אשכנזי וואס ער איז דער קלוג פון די שרים . אונ מון איהם
נעמען אלע שרים . אונ ריא גַּעֲזָה איז די מוסער סון
אלע שרים :

כ"ב וְאֲחֻזֹּת תּוֹבֵל בֶּן גַּעֲזָה . דער ילקוט דאונגן וואגס
גַּעֲזָה האט געזאגט אסאך האט ער געהייסן
שומרון . אונ גַּעֲזָה האט געזאגט פון איר מאן שיקרין דעם
אשכנזי וואס ער איז דער קלוג פון די שרים . אונ מון איהם
נעמען אלע שרים . אונ ריא גַּעֲזָה איז די מוסער סון
אלע שרים :

כ"ב וְאֲחֻזֹּת תּוֹבֵל בֶּן גַּעֲזָה . דער ילקוט דאונגן וואגס
גַּעֲזָה האט געזאגט אסאך האט ער געהייסן
שומרון . אונ גַּעֲזָה האט געזאגט פון איר מאן שיקרין דעם
אשכנזי וואס ער איז דער קלוג פון די שרים . אונ מון איהם
נעמען אלע שרים . אונ ריא גַּעֲזָה איז די מוסער סון
אלע שרים :

נח לישראל ע"ט (ח"א) נח

בְּשֵׁמָּה דְּיָי: * דִּין מִכָּר
וְהַלְלַת אֲדָם בְּיוֹם דְּכִרָּא
אֲדָם בְּדִמּוּת אֱלֹהִים
עֲבַד יְתִיתָהּ: גְּדַר וְנִקְבָּא
בְּרֶאֱנֻן וּבְרִיךְ יִתְחַזֵּן
וְקָרָא יֵת שְׁמֻזָּן אֲדָם
בְּיֻמָּא דְּאֵת בְּרִיאוֹ:
וְהָיָא אֲדָם כְּאֵה וְתִלְחֵן
שְׁנֵי וְאוֹלִיד בְּדִמּוּתֶיהָ
תֵּא דִּסְמֵר.
כִּי: וְכֹר וְנִקְבֵּי: כְּדִמּוּת אֵת מִיּוֹבִיב:
יֵת מִיּוֹבִיב: יֵת מִיּוֹבִיב: יֵת מִיּוֹבִיב:
כֵּלֵם: יֵת מִיּוֹבִיב: יֵת מִיּוֹבִיב:

סיחה לו תחלה חלל כשראה את חורו אבל אחת נוסף לו תחלה
 על החבורת כשיש כאלה ימים תפוסו ויבטח עליו ויבטח עליו. והחל
 ולקח ויבטח ר"י וכו' וכן למד בקרב ויבטח ויבטח ויבטח
 והבורח על סקלם שנתקל חור כלער סמכור ויבטח ככה
 עוד נ"ל וידע דמיתא קדשיתא חור דלוי סריו כולא תשמע
 דלוי לרדס משומסס לו תחור וכו' ויבטח דלוי ויבטח
 אהל חלל כשפסוקים שפסוקים שפסוקים שפסוקים שפסוקים
 תחיק חור לירד רשונה חלל כשפסוקים שפסוקים שפסוקים
 וכו' לו לקוחם שפסוקים שפסוקים שפסוקים שפסוקים
 חלל כיוס כרה וכו' תשמע דריוס שפסוקים שפסוקים שפסוקים

לקרר את שמות האדם ואת שמות הנפשות בשמו של
הקד"ה לפי שיש להם ולקריתם אלהות: (א) זה ספר
תולדות אדם. ו האם ספרית תולדות אדם. ומדברי
אלהם יש רבים: ביום בראו ונו'. מצינו שנים
בבשרו והוליד: (ג) שלושים ומאת שנה. וספר שם

[illegible][illegible]

והרעו שם שגלה התחלה בלחמם בישאליה ומפני זה הסתיל
בכללם חזר נעזבו עניני עסקי העולם בכללם כדמיו כפופים
לכללם כל מה שקדם להם היו תולדותם כדמיו כפופים
לחזית חזר לספור תולדות חסד אצל כלשאר כל לספור משפחתם
ברבות אלהים עשה אחר. וכל מה שיש להם אצלם
ממיר אלהים. וסודיני שכללותו שם שגלה אלהים אצל חסד
שם שגלה אלהים אצל חסד שם שגלה אלהים אצל חסד
גלה אצל חסד וברכס וסוד חסד וברכס אצל חסד וברכס
וכר ונקבם בראש ויכרך רוחם וחזר ונקבם בראש ויכרך
והספסם וסודיה כסועל ונקבם בראש ויכרך רוחם וחזר
אליהם וזר ונקבם בראש ויכרך רוחם וחזר ונקבם בראש ויכרך

ק'נ'ר'ן] ב'סו'ת א'ת'ת' ע'ש' א'ת'ו' א'י'ן ר'ע'ס ג'ל'י'ק' ע'י'ש'ו'
פ'ו'ן ג'א'ת' ה'א'ת' ע'ר ב'א'ש'א'פ'י'ן ר'ע'ס ק'ע'נ'ט'ש' : (ב) ז'ב'ר'
נ'ג'ב'ה' ב'ד'א'ס א'ז'כ'ר מ'י'ט א'ת'ק'ב'ה' ה'א'ת' ע'ר ו'י'א'
ב'א'ש'א'פ'י'ן י'ק'ב'ד' א'ת'ת'ס א'ונ' ע'ר ה'א'ת' ו'י'א' י'ק'ע'נ'ט'ש'מ'
י'ק'ב'ד' א'ת' ש'ס'ס א'ד'ס א'ונ' ע'ר ה'א'ת' י'ר'ו'פ'י'ן ו'י'א' ע'ר א'א'ס'י'ן
א'ד'ס ב'י'ט ה'ר'ב'א'ס א'י'ן ר'ע'ס ק'א'נ' ו'א'ס ו'י'א' ו'ע'נ'ע'
ב'א'ש'א'פ'י'ן י'ו'ר'א'ר'י'ן : (ג) י'ה'י' א'ד'ס ש'ל'ש'י'ס ו'א'ת'ו' ש'נ'י'
א'ונ' א'ד'ס ה'א'ת' י'ל'ע'כ'ם ה'ו'ק'ר'ע'ר'ם מ'י'ט ר'ד'י'ק'ו'ס'
א'ח'ר ו'י'ל'ד' א'ונ' ע'ר ה'א'ת' י'ב'א'ר'י'ן ב'ס'ו'תו' א'י'ן ו'י'א'

פון דיא עבודת פוקבים דאס זי איז דעם נאמען
פון הקבית פלומער דיא ליים פון דער וועלכע האבן
זי אן גיהויבן מאכן עבודת פוקבים און האבן
זי א גרויסן נאמער: (א) זי פער תולדות אדם דאס
איז דאס דער ציילונג פון דעם גיבירם פון דעם
מעקלש ביום ברא אלהים אדם איז דעם מאן נואם
נאם האם באשאפן אקענטש, ורשי גרייבם פון
דאנין לערנין מיר אז איז דע מאן נואם אדם איז
באשאפן געווארן איז דעם מאן האם ער גיבארן

[illegible]

וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ עֶשֶׂת׃ י וַיְהִי יָמֵי־
אָדָם אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־עֶשֶׂת שָׁמֶנֶה
מֵאֵת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃
י וַיְהִי כִּלְיָמִי אָדָם אֲשֶׁר־חֵי תִשַׁע
מֵאוֹת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיָּמָת׃ ס
י וַיְחִי־עֶשֶׂת חֲמֵשׁ שָׁנִים וּמֵאֵת שָׁנָה
וַיּוֹלֶד אֶת־אֲנוּשׁ׃ י וַיְחִי־עֶשֶׂת אַחֲרֵי
הוֹלִידוֹ אֶת־אֲנוּשׁ שִׁבְעַ שָׁנִים
וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים
וּבָנוֹת׃ י וַיְהִי כִּלְיָמִי־עֶשֶׂת שְׁתֵּים
עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּתִשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה
וַיָּמָת׃ ס י וַיְחִי אֲנוּשׁ תִּשְׁעִים שָׁנָה
וַיּוֹלֶד אֶת־קִינָן׃ י וַיְחִי אֲנוּשׁ אַחֲרֵי
הוֹלִידוֹ אֶת־קִינָן חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה
וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים
וּבָנוֹת׃ י וַיְהִי כִּלְיָמִי אֲנוּשׁ חֲמֵשׁ שָׁנִים
וּתִשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמָת׃ ס י וַיְחִי קִינָן
וַיּוֹלֶד אֶת־מַהֲלָאֵל׃ י וַיְחִי קִינָן

סדר הדורות ושנותיהם

(ל) יהיה ים אדם אחרי חלודו את שם וגר. ויהי כל ימי אדם אשר חי וגר. נוסח כזה לא נמצא בכל החולדות.
ענין עריס. לכן (ל) דמיא כדכ"ו ו"ל כפ' חלודו על הפסוק וכימין דכרך. כימין ה' ימי טעמיהם אקרי סא
פויס. היסמ' טעמיהם פויס. ודמיא ו' שני' לן כיס קרוי טעמ' ויחיו' לנים חייס. י"ח טעמיהם אקרי סא
כס סה טע. בכל סכר סה קין נגור פילס. חזקו. כרי חיו' לנים חייס. לן כיון טעמ' לן סכנ' נלש'ס וזמא' טע' טעמ' טעמ'ל

פירוש לתורת אלהים

וְלִכְתִּיב בַּפָּסֶק אֵלֶּי וְיֵין פֶּאָרְעֵס וְיִקְרָא אֶת שְׁמוֹ
אִנּוּ עַר הָאֵם וְיִרְדֹּפֵן וְיֵין נֶאֱמָרן שֶׁ: (ה) הֵיחִי אִנּוּ
וְיֵין עֲנֵן וְיִנְעוּן וְיֵין אֵם אֲדֵר הֵלִירוּ אֶת שֶׁר שֶׁנֶּה
אִנּוּ אֵם נֶאֱמָר דֵּם וְיֵין הָאֵם וְיִנְבָּאֵרן שֶׁת
שִׁמְעֵת מִתּוֹת שֶׁנֶּה אֵם הַהִדְרָעֵם וְיֵין יִנְדֵּר בָּנִים

פרקי דרבי אליעזר

החוק (חוק לישראל ע"פ)	(ח.א.)	ט	יב	יח
אם צו ארץ, די שטח פון ארץ איז געווען ער די שטח פון ארץ	אין ארץ, די שטח פון ארץ איז געווען ער די שטח פון ארץ	אין ארץ, די שטח פון ארץ איז געווען ער די שטח פון ארץ	אין ארץ, די שטח פון ארץ איז געווען ער די שטח פון ארץ	אין ארץ, די שטח פון ארץ איז געווען ער די שטח פון ארץ

תִּמְנִי מֶמָּה וְאַרְבָּעִין שָׁנִין
וְאוֹלֵיד בְּנִין וּבָנָן : י' וְהוּ
כָּל יוֹמֵי קִינָה תִּשַׁע מֶמָּה
וְעֶשְׂרֵה שָׁנִין וּמִית :
ז' וְהָיָה מִהֲלָלָל שְׁתֵּין
תִּכְמַשׁ שָׁנִין וְאוֹלֵיד ית
יָרֵד : ט' וְהָיָה מִהֲלָלָל
בְּתֵר דְּאוֹלֵיד ית יָרֵד
תִּמְנִי מֶמָּה וְחֲלָתִין שָׁנִין
וְא' לֵיד בְּנִין וּבָנָן : י" וְהוּ
כָּל יוֹמֵי מִהֲלָלָל תִּמְנִי
מֶמָּה וְתִשְׁעִין וְחֲמִשׁ שָׁנִין
וּמִית : י" וְהָיָה יָרֵד מֶמָּה
וְשְׁתֵּין וּמֵרֶתִין שָׁנִין
וְאוֹלֵיד ית חֲנוּךְ : י" וְהָיָה
יָרֵד בְּתֵר דְּאוֹלֵיד ית
חֲנוּךְ תִּמְנִי מֶמָּה שָׁנִין
וְאוֹלֵיד בְּנִין וּבָנָן :
כ' וְהוּ כָּל יוֹמֵי יָרֵד תִּשַׁע
מֶמָּה וְשְׁתֵּין וְחֲרָתִין שָׁנִין
וּמִית : כ" וְהָיָה חֲנוּךְ
שְׁתֵּין וְחֲמִשׁ שָׁנִין וְאוֹלֵיד

דמיתו כללמו. ולזה קרא שמו שם פ"ס שממנו הושעת העולם. אז
היו ימי אדם אחרי הולידו את שם. אחר שנידל לו בן הוה. אז
בחתלתו יסורים וסופו שאהר. ונחש כללנו כל שנות חייסם חס.
כל ימי אדם שנה. ונחש כללנו כל שנות חייסם חס. אז
היו ימי אדם ימי אדם. ימים של טובה. ע"כ אחר הכינוי
כלשון. שהמים השובות שמחתו העשות. ע"כ אחר היסוד
היו ימי אדם ימי אדם. ימים של טובה. ע"כ אחר הכינוי

לקומים על התורה

(כא) ויהי חנוף חכם וששים שנה ויולד את מתישלה
דער שלשלת הקבלה ואמט מתישלה האט
געהאט אשטערך אין גניען אויף אים גוקרעט דער שם
מפורז ודער נאמען פון נאטן מיט דעם שטערך פלעגט
ער הלגן שטינדן פונקט מיט איין מאהל און ווי מתישלה
איז גיבארען האט דער שטערך שוין גיט געקוקט דערנאך
די פונקטן דעם שטערך האט געהאט אברהם אבינו און
האט אים געמאכט ירשון צו זיין הרה אינ זיחק האט געמאכט ירשון דעם שטערך צו נעקב, און נישט האט
גיינאלט האבן דעם שטערך צו נעקב, און נישט געבן צו נעקב ריא כבורה און נעקב האט אים געגעבן דעם
שטערך, פערזעהן יאדער נאך דעם פול, איז ער (מתישלה) געשטארבן, און ווען דער כבוד איז גניען איז ער גיטען
געבן פאסער אין גן עדן נאכדעם איז ער צוריק געקוקט אויפער וועלט :

אונקלוס

בראשית יום ו תורה

סד 27

וַיִּלְדְּ בָנִים וּבָנוֹת: כו וַיְהִי כְּלִימִי
 מִתּוֹשֶׁלַח תִּשְׁעֵי וְשָׁנָיִם שָׁנָה וַתִּשְׁעֵי
 מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמָת: ס כו וַיְהִי לְמֶדְ
 שָׁתַיִם וְשָׁמֹנִים שָׁנָה וּמֵאוֹת שָׁנָה
 וַיִּלְדְּ בָן: כז וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ
 נָח לֵאמֹר זֶה יִנְחֻמְנוּ מִכָּעַשְׁנוֹ
 וּמִעֲצָבוֹ יִדְּינוּ מִן־הָאָדָמָה אֲשֶׁר

חללך שבע מאה ותמנין
 ותרתין שני ואילד בגין
 ובגין: כו ויהי כל ימי
 מתושלח תשע מאה
 ושתין ותשע שנין ומית:
 כז ויהי למדש
 ותרתין שני ואילד בגין:
 כז ויקרא ית שמיה נח
 למימר דין ינחמנו
 מעצבנו ומלאות ידנו
 מן ארצא די למיה יי:
 והיא

תולדות אהרן
 סד יסמט . סד יסמט . סד יסמט

הקורא יפנים הנריש קורם ותלישה

שפתי חכמים

רש"י

(כח) וילד בן . מ שממט נכנה העולם: (כח) זה
 ינחמנו . יניח ממנו את עולונו ידיו עד שלא כל נח
 לא היה להם כלי ממרישה והוא הכין להם והיתה הארץ
 מלאה קולים ודרידים כשורשים חמים מקללתו של אדם
 בראשון וכימי נח נחה וזו ינחמנו . ואם לא תפרשה כך
 י אן טעם הלשון נוטל על השם ואתה נרדף לקרות שמו
 יינו שלא היה להם כלי ממריש וכו' הכין להם נקט רש"י
 שכן ידיו למעשה ידיו יל' דעלון קאי על שמואלם ספרן קולים ודרידים ומיד כשנולד נח ספקס מיד אומה קלסל לכל
 דעת וקנים כבעלי התוספות

(כח) וילד בן . ולא בתיב וילד את נח בכי באחרים רמז שסמט יכנה העולם שכן העולם נחרכ בימי חבול וחמ
 ובניו נשאר . ר"א מורשלה הצדיק נתן לו עצת שלא יסתר לקרא לו שם . לפי שאנשי הרוד מבשמים חיו . ויהי
 מבשמים אהרן אם ידעו שמו:

פירוש לתורת אלהים

לקושים על התורה

(כח) ויקרא את שמו נח וגו' . לקרא האם גירושין דעם
 נאמקען פון זיין וזהו נח . וייל' ער האם גירושין
 דער וזהו טעם אונו קריקסין פון אוינער שונערע ארבעט .
 דער ילקום נאמקען נען נאם האם בעאקסין אים הראשון
 האם ער אים געמאכט גיטעלשקען אויף אלץ . אז קען
 האם אייגענשאפטקען די קוח אין אקער האם ויא געאקערט .
 די ארד האם זיך גילאמט אקערין . ווען זיך האם
 געזיגליקט האם די קוח גיט גיטאלט אקערין . די ארד האם
 זיך גיט גיטאלט אויפגראבין . האם קען געמאכט גראבין
 די ארד ביט די הענט . אונ קען האם שונער געזיגליקט ביי
 די ארד ביי קען האם געקענט אויפגראבין . אקער בארד
 ווי גיט אויפגראבין גיטאלטין . האם קען אייגענשאפטקען דיא
 קוח אין אקער האם ויא צוריק געאקערט אונ די ארד האם
 זיך גילאמט אקערין . דאס האם לקח גיטאלט אויף זיין ווען
 דער נעט אונו קריקסין בעצבון ידיו . פון די ארבעט ויאם
 מיר האבין ביי איינעם געמאכט ארבעטן ביט די הענט:

נח איז גיטקען האם ער ויא דאס אלץ גיטאלט אונ ווידער איידער נח איז גיטקען אז קען האם
 גיזיגעט טייץ אדער אנדערע האם וואקען האם גיטאלטקען דערנער פון טעניו דער קללה פון
 פרקי דרבי אליעזר

אמאל פער . סלוקים נעקען אראפגעקען אויף דער וועלט (אונ)
 די סלוקים שקען אראפ אויף דער וועלט סנין זיי ווערין
 נאך לישראל ע"ט) (ח"א)
 15 8

האדמה ובנות ילדו להם: ב ויראו
בני האלהים את בנות האדם כי
טבת הנה ויקחו להם נשים מבין
אשר בחרו: ב ויאמר יהוה לא ילדו
רוחי באדם לעולם בשנים הוא בשנה

אל אפי ארעא ובנותא
אתילדו להון: ב ויראו
בני רבדיא את בנות
אנשא ארי שפירן אנן
ותסיבו להון נשין מבין
די אתרעאו: ב ויאמר
לא יתקיימו דרא בישא
מדין מדין לעולם בדין
דאנן בשרא ועובדיהון

ת"א ויאמר פ' סטודיון י' קח: כנסה טוה' חילין קול:

רש"י

שפתי חכמים
זה מ"ס לא ראה הפסוק (מכרס"ל): מ' מלשון מטיבין את
סגורין פ' דטבת משמע דעתה סיו' טבת ר"ל מקושטות כמו
ספרין ישב שישב פתח ופד' טבת חסר סוף מלשון ימיר כלומר
לא סיו' טובות אלא נשים יחידות דכינון סכלות שכן מקושטות
ולא כולן אכל י' כתיב טובות מלא מ"ו סיו' משמע שחמיד
סיו' טובות ר"ל מקושטות כיון דכתיב מלא מ"ו רב"ז וק"ל:
ע' (רש"י) דלכ"כ נשים מכל אשר בחרו ליל אלה נשים
לכשולות אשר בחרו לנכר ולכמה (נח"י) הקשה הר"א דכ"כ
דקידושין (דף י"ג) משמע שלא נכשלו כלשת איש ויל' דכ"כ
אלהים סהם השרים חטאו כל"ל ולא שאר כנס דכ"כ קאי אירא
בני אלהים לסיכך נקט כרס סיו' גדול כנסם והר"א אחר שחל
אנדות מלוקות הם: פ' ויהיה פ' כ"ח כאלס כמו ויעבוד ויעקב
ברחל ספ' כשכיל רחל: צ' וא"ח לעולם חמש ויל' דוס ח"א
דמשמע לא ידון רומי כאלס לעולם דמשמע לא לעולם אכל ח"א
לזמן ארוך ידון ואח"כ כתיב וסיו' מיו ק"ד שח"א שגוה
שגוה לאח"כ לכך סירש' לאורך ימים ר"ל לא ידון לאורך
ימים אלא לאח"כ: כ' משמע דעדין לא עלתם כחמשס
להשמיט ודאי ולמה לא ס' לא אחמין לו פוד כו' ועוד מל' מל'
לרש"י זה מ"ס דלי שירושן כן סיו' משמע שכבר עלס
י"י אחמה ח"א כאלס דהיינו אחמיה ראשונה אכל קודם לכן לא
ענינו קלקול הדורות והפאם

טוה' ושאברהם אלא ממנו וכו' (נכ"ר): (ב) בני
האלהים. בני השרים והסופטים ד"ל בני האלהים
כס השרים הסולכים בשליחותו של מקום אף הם היו
מתעוררים בהם. כל אלהים שמתקרא לשון מרות וזה
יכתי (שמות ד) וחתה חתיה לו לאלהים (סס ז) ראה
נחמך אלהים: בי טבת הנה. אמר רבי יודן טבת
כתיב כשהו מטיבין מ' אלה מקושטות ליכנס לחפיה היה
גדל נכנס ובעולה חתלה (ב"ר): מכל אשר בחרו.
אף בעולת בעל ע' אף הזכר והבהמה (כ"ר): (ג) לא
ידון רוחי באדם. לא יתרעם ויריב רוחי עלי כשכיל
פ' האדם: לעולם. לאורך ימים צ' הנה רוחי נדון
קבצי אס להשמיט ואס לרחס ק לא יהיה מדון זה ברוחי
לעולם כלומר לאורך ימים: בשנים הוא בשר. כמו
בשנים כסנו"ל ר כלומר כשכיל שנס ואת כו' שהוא כשר

במשמע להשמיט ודאי וזה אינו שפרי אמ"כ כתיב ויאמר
עלם כחמשס להשמיט וק"ל: ר' ר"ל הש"ן כסנו"ל שטוה' ל' גם וכן
דעת זקנים מבדלי התוספות

(א) לא ידון רוחי באדם. כשיעלה נשמתו למעלה אינה
אחזירה להם. ד"א אינו בורא עוד נפש לאדם: בשנים
דא בשר. נוטריקון הוא משה חושבניה דרון כחושבניה
בדין. וחיו ימיו וכו' ימי ששח וכו' דה"ל דקרא לא ידון
רוחי באדם. עד שיבא משה שיהיה לו יצר טוב דהיינו לב
בשר כדכתיב ונתתי לכם לב בשר וחתו בשנים הוא בשר:

לכיסם שוכד אדםס פ"כ נקראים כטוים בטות האדם. ובתחלה סיו' כני
שח שחמירס ימיס. ולא התחמנו עם כנות קין. אכל
אחר כך כאשר נפלה סוחס כיניסם כהעברו זס כוס ויראו בני
האלהים (כני שח) את כנות האדם (כנות קין) כו' טובות סנס.
יחם סנס. ויקחו לסס נשים מכל אשר בחרו. כי אלא כנות קין ס' לכבוד כני שח
מתחמנים עמסם. פ"כ לא מנשו מנשס

מלכיות אסס לכל כני שח למי שירלס לקחמס לו לאסס:
(ג) ויאמר ח' לא ידון רוחי באדם לעולם וכו'. הנה נשמת האדם כנטומה
קבצו נחלקת לשלסס מיני בני אדם. יס אדם שנטמסס
משכס אס סנוף אמריס. וכל עניני סנוף נושכיס רק אחר כנטמסס. כירלס ס'
ואסכמו יכנס חמיד. וסנוף נשסס

כנטמסס ואסס סוס נקרא איס אלהיס כמו ססיו סלכות ומסס רכינו פ"ס.
ויס אדם שחמיד מלחמס אללו. ססס יחנכר סנוף

פירוש לתורת אלהים

גיהובין מערין אויף דער ערד ובעת ילדו להם אונ
גם איז צי נייא גיבארין גינארין מעקמער:
(ב) ויראו בני האלהים את בנות האדם כי
טבת הנה ויקחו להם נשים מבין אשר בחרו:
זוהי נשין שפירן אנן ותסיבו להון נשין מבין
די אתרעאו: ב ויאמר לא יתקיימו דרא בישא
מדין מדין לעולם בדין דאנן בשרא ועובדיהון

אשית איש אונ אפילו אבהמה: (ג) ויאמר י' האם
גאט גיזאגט לא ידון רוחי באדם לעולם וכו':
מיו ויילין אין מיר גאט וועגן דעם מעקמער
דעם איין לאנגע צייט בלייבט מין ויילין קריינט
זיך אין מיר צו זאל איך נייא פאר דארבין צו זאל
איך מיר אויף נייא מרחם זיין וועם שוין דאס גיט
וין אויף לאנג בשנים הוא בשר נויל ער איז נאר
פלזיש אונ איז פארט גיט אונקער קעניו פאר

פרקי דרבי אליעזר

עבירות אונ דעם שלעכטן פירונג האם דא איז אויף דער (ועלם,
האם ער נייא גיזאגט נייא זאלין סאון תשבה. ווארום גאט
דעם איך ענינים שפראמין אונ וועם בריינגען אויף שייך
אמארפלייצונג

דיין. האם קען דופס נייא גיליס. ווייל וייערע פאפערס זענען
זענען אראפגעשלאגען קלאכים, גאכדעם איז גיבארין גינארין
נע. וייא גל' איז גרויס גינארין אונ ער האט זענען דא גרויסע
(חק לישראל ע"ט) (ח"א) מיר 9 1 אמארפלייצונג

וְהָיָה יְמֵי מַלְכוּתוֹ וְעַשְׂרִים שָׁנָה :
וְהַכְּפֻלִּים הָיוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן הָהֵם
וְעַם אַחֲרֵיהֶם אֲשֶׁר יָבֹא בְנֵי
הָאֱלֹהִים אֶל-בָּנוֹת הָאָדָם וַיִּלְדוּ

בעל המורים

(ל) הנפלים, ב' כסף' א' מלא וזנים חסדים הנפלים סיו בלרן
 חסר ושם רליוז אלה הנפלים מלא בני ענק חן הנפלים חסר וסיו
 שפתי חכמים

שפתי חכמים

בזמן שאלהם וישיבם מלת זאת בו מקום דכולהו זה היה משמע
שפי' כשכל שבט הוא כשר כמו אלהו ואלו ש' אחר כך הוסיף
זאת בו וק"ל ש' ב"ר ור"ל כסדר: וְאֵל שֶׁל אֶחָד נָכַר הוֹסִיף
מִמֶּנֶם הִרְעִים וְהִסְרִנוּ בְּכָל כְּלֵי הַסְּפִילִים אֶחָד מִיָּד בְּיָמֵינוּ
שֶׁסָּם כְּלוּמָר בְּיָמֵינוּ דור אלוט וזני קין נעלם מן העולם כשנלפף
פליטת אדם מי האוקיינוס וכל' כעריה' לו ענקים כמו סי' ד' י
פליטת ונו' פליטתו הספיל' ב' אדם כגבורתו. מהפס' י
אז אחר כך ביער דורו והכחל שיו ב' ונח' ויו הכי כולם
ששפם הכחלם הם ח' אוקיינוס ומכרם שכל יבול בני האדם
ותם ילדו ענקים וס' ח' א' (נח"י) לכן יל' אדם האדם
ש' כ' שכל ק' כשקטו וס' רבינו כספריים וז' ענקים כמו
מבני מחמולו ונחלם שכלו מן השמים בימי דור אלוט ענקים
ולפי זה שכלו מן העולם יל' משולם ספילין שסם השמים
ב' יל' גם אחר כך ביער דור רעים ומעליהם ג' (נח"י) ים ענקין
ב' שראו כחבדן על דור אלוט שכלה אוקיינוס הילף שלם
עניני קלסל והדרת וחסאם

עניני קלקול הדורות וחטאם

[illegible]

פירוש לתורת אלהים

סיד אג וויא וואלט שוין גינען אז ער וואלט
גינען פיער אדער אנאנדערע שטארקע ווא
דרום הייבט וועלן זיין ווייניג מעג פאר ווערן
שטענדיגערס מיט צוואנציג יאהר פלומער איה
וועל וויא נאך גיט שטארקט און וועל איין האלמין
מיין צאירן ביז וואנדערס מיט צוואנציג יאהר אז
זיין וועלן אין דער צייט השוכה מוהען איז נום
און אז וויא וועלן ביזן השוכה מוהען וועל איה
אויף וויא בריינגען דעם מבול: (וי השמים דא
פאלינדיגע ריוון זיין גאץ וועגן גינען אין לאנד
במים הם אין דער צייט ורשי שרייבט פאר וואס
האט מען וויא גירופן פאלינדיגע ריוון טייל וויא
וועגן אראפ גיפאלן פון דער וועלט דאס איז
וואס דער ים אוקענוס האט וויא פאר פלייצט אזוי

פרקי דרבי אליעזר

[illegible]

לָהֶם הַמָּוֶה הַגְּבֹרִים אֲשֶׁר מִעוֹלָם
אֲנֹשֵׁי הַשָּׁם: פ מַפְסִיר ה וַיֵּרָא יְהוָה
בְּיָרְבֵּה רָעַת הָאָדָם בְּאֶרֶץ וְכָל־
יֵצֵר מַחֲשֶׁבֶת לִפְנֵי רַק רַע כָּל־הַיּוֹם:
וַיִּנָּחֶם יְהוָה בִּיַּעֲשֵׂה אֶת־הָאָדָם

רע"י

רע"י

עניני קלוקל הדורות וחטאם

[illegible]

וּלְכַע רִיזִין

פרקי ררבי אליעזר

בארין

9

(א"ח)

(חק לישראל ע"ט)

אונקליזם

וַאֲמַר בְּמִימְרֶיהָ לְמַתְּכֶר
הַנִּקְפִּיתֶינָן כָּרְעוּתֶיהָ:
וַאֲמַר יֵאָמְרוּ יְתֵאֱנֶשָּׂא

בְּאֶרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֱלֹהִים לָכֵן׃ וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֲמַחֶה אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר־

שפתי חכמים

[illegible]

לעמוד מהם: (ז) ויאמר ה' אמתה את האדם. הוא ע

עניני קלקול הדורות והמאם

[illegible]

פון דא איבערשטע באשעפעניש וואלט ער זיין
גימאכט מורד זיין אין הקב"ה. וועגט און דער
מענטש איז געווען שרייערדיג אז לבו צו זיין הארץ
פון הקב"ה. כלומר עס איז אויף גינאנגען אויף
דער סתשבה פון הקב"ה ער איז דעם מענטש
שרייערדיג מאכט אדער וועגט ער האט זיך
בארמטן כלומר עס איז פאר קערט גינארטן די
סתשבה פון הקב"ה פון מרת הרחמים צו מרת
הדין און עס איז אויף גינאנגען אויף דער סתשבה
פון הקב"ה וואס ער זאל איהן מיט דעם מענטש
וואס ער האט באשאפן אויף דער ערד וועגט ער
אל לבו און ער איז גינען שרייערדיג צו זיין הארץ
כלומר נאם האט גימרויערשט בביתו אויף דעם
וואס דא מעשה גיט וועלן פאר לארען ווערן.
רש"י שרייבט אין אפיקורוס האט גיפרענט
רבי יהושע בן לרחה גיזכט איר דען נים הקב"ה
וויסן אלע זאכן וואס וועט זיין. האט רבי
יהושע געזעסענט און האט אים דער אפיקורוס
גיפרענט ווידער ווארום שטייט וועגט אל לבו
נאם איז שרייערדיג ווייל דא מענטשן וועלן נים
גיט. נאם האט דאך דער פון פריער געווען

(877)

(חוק לישראל ע"ט)

רע"י

ה' ממירדן: (כז"ה): ויתעצב. האדם אל לבו של מקום
ז' עלה ויחשבם שחזו לו מקום להעניבו וזה תרומת חוקקום
ד"ה ויחשבם ויחשבו שחזו לו מקום שמתד רצוים למדת
הדיו עלה ויחשבם לפניו מה לעשות בלדס ז' עמשה בחרן
ובן כל י' יחוש שבמקרה לשון תתקן מה לעשות (במקרה
ג) ובן אלד ויחושם (דברים לב) ועל מובדיו יחושם
(שמות לב) ויחוש ה' על הרעה (שמואל א נט) ויחוש כי
המלכות טולט לשון מחשבה אחרת הם: ויתעצב אף
דב"ו. ויחשב על אדניו עמשה דיו כמו ש"פ י' נעלם
תתקן על כ"ו. וזה כתבתי לתשובת המינים. ויפקודים
אמר שלח רבי יהושע בן קרחה א"ל אין אדם מוריס
והקב"ה רואה את הכולד אמר לו כן אמר לו וזה כתיב
ויתעצב אל לבו אמר לו מולד לך בן וזכר וימירד אמר לו
אמר לו וזה עשית אמר לו שמתי ושימתי וז' את
כל. א"ל ולא היית יודע שסופו למות אמר לו בשעת
דוחה חרותו בשעת אכלה אמר לו כן הקב"ה
לברכהו (ועין ברא"ש) כשכיל הצדיקים ז' השמיים
אמר וצדיק עליו מים ואמחה אותו לכך נאמר לשון מתי:

דעת זקנים מבעלי התוספות

(1) ויחצצב אל לבו. אמר ר' אחא בר' חנינא כיון שרצת יח' עולם הרב כביכול ישב לו היה מתאבל, וי"א מסב על האדם שלא תאכל אלא על לבו של אדם ענין שאור בעיסת האמר אני הוא שכתבתי אני הוא שעשיתי. וידעתי כי יצר לב האדם רע:

(ו) אסחת את האדם. פירש"י אדם הוא עפר אביו (ולו מים

[illegible]

4

9

790

ד' בראתי בעל אפי
ארעא מא' שא ועד
בעריא עד רחשא ועד
עופא דשמא ארי תבית
במימרי ארי עברתון:
וְנָח אֲשֶׁכֶּח רַחֲמִין
קָדָם יי' פפפ

שפתי חכמים

על אחר עתידים : חסלת פרשת בראשית :

דעות וקנים מבעלי התוספות

לקומים על התורה

פירוש לתורת אלהים

משלי חכמים

כֹּה אָמַר הָאֵל ה' בֹּרָא הַשָּׁמַיִם
וְנֹסִיפֵיהֶם וְגו'. עַם וְעֶנְדָּא
צוֹחֵי עֲלֵי כְּלִי מַלְאכּוֹת. [אַרְבַּע עֶשְׂרִי],
שִׁינְדֵּי אֲרַבְתֵּם אֲנָא עֲסָר יִדְּ רִיבִל דִּי
אֲנָא עֲלֵמְט אִים, עִר קַעַן יוֹם אִימֵר
שִׁכְעוּ אֵן דִּי אֲנָא דִּרְבִּיעֵר כּוּחַ עִר דִּי

מאבין, איינער טאכט אונד צו ווין פון
רעם נראבן טאכט ער נאגאנעם אביי
נפארקאן ארום רעם פלאץ, קען פער
אדעם און האב נעירשט פון מין טאכט

פירוש ע"מ

וואס האט צוויי געקען אל
דין און יהודה אויף רחמים
ער האט באשפּען היקלען און
עשפּריים יוקע הארץ וואס
עשפּריים די ערד און די באקען

11302

E

9

(ת"א)

ש"ס ר"ל ע"ט)

הפיתו לראות: מי מי עור כי אם-עבדי וחדש
 כמלאכי אשלה מי עור כמשלם ועור בעבד יהיה:
 מראית רבות ולא תשמר פקח אזנים ולא יושבע:
 י יהיה הפך רמזן צדקן יגדיל תורה ויארירה יה והוא
 עס-בזוז ושמור הפח בחורים כלם ובבתי כלאים
 החבאו היו לבו ואין מציל משפה ואין-אמר השב:
 ימי בכב יאזין זאת יקשיב וישמע לאחור: נ מי-
 נתן למשופה יעקב וישראל לבזוזים הלוא יהיה זו
 חמאנו לו ולא-אבוב דרכיו הלוא ולא שמוע בתורתו:
 נא וישפך עליו חמה אפו ועזו מלחמה ותלהמחה

סראות ק' סלמטושה ק'

בעל סלאקה און דער בעל הפת
 דאן שוין אויף גיס דעם בעל סלאקה,
 ביי דיא היסעל און ערד וואס גאט
 האט בשאפן און וויא געשינקט צו
 דיא סענטישן דארטן דיא סענטישן
 שטענדיג האבן דעם בעל סלאקה
 דאס איז הקב"ה, וואס און ווי ער
 האט וויא בשאפן גיס איין ווארט,
 אויף קען ער זיי פארלענדן מיט איין
 ווארט, דריבער זאגט גיס דער גבאי
 דאך השמים, ער האט בשאפן דיא
 היסעל, האלט פון טייגן ער האט
 זיי איין מאהל בשאפן און זיי שוין
 שוין און בלייבן אויף אייביג, נאר
 דער גבאי זאגט בורא השמים, הקב"ה
 בשאפט נאך איצט אויף די היסעל,
 וטפיהם, און ער זינגט וויא איצט
 אויף, ווי מיר זאגן וועטשט בשבט
 דאך הארץ וואס צו, און ער שפערט וועטשט
 איר, גס איז גלייך ווי גאט וואלט דאס אלץ בעשאפן אלץ סאג פון דאס גלייך, נותן נשמה לעם עליה, צו דעם פאנק וואס גייט
 אויף דער ערד גוט הקב"ה אלץ סאג די נשמות, ווי מיר זאגן אלץ אין דער פריה חסידה נשמות לפתחים פתים, ביי נאכט ווען

פירוש ע"ס
 פון צו זעהן גאטס מצות חכמו לראות קוקט צו
 זעהן גאטס תורה און מצות: (סו) מיעור גיאס עבדי ווער
 איז בלינד צווישען אייך נאר מיין קנעכט פדומר
 איר ישראל האלט דיא גבאים פאר בלינד איר
 זאגט ווער איז נאך אזוי בלינד וויא דער גבאי
 הולש כמלאכי אשלה און ווער איז נאך אזוי טויב
 צווישען אייך וויא מיין שלים וואס איך שיק אים
 גבאיות זאגן צו אייך דעם האלט איר פאר טויב
 און דער אמת איז איר אלעין זענט בלינד און
 טויב אפער לעמוד וועט ויין מי ער ווער עס איז
 גיווען בלינד צווישען אייך דער וועט האבן
 מקצר גיווען זיינע יסורים און וועט ויין פשוט
 גלייך ווי ער איז ווארן אפ גיצאלט נאר ויין ביי
 און וועט ויין ריין פון עבירות וער בעד יי און דער
 בלינדער וואס צווישען אייך איז גיווען וועט אזוי
 גוט ויין ווי גאטס קנעכט: (סו) ראות רבות ולא תשמור
 פיל זעהונג האט איר ישראל גיווען און ווילט גיט
 פון די זאבין אראפ זעמין גאט צו פאלגען און
 איר ווילט גיט קוקן אין מיינע מעשים און אום
 קערין יך צו מיר, איך גאט פשעפטיג סוף פקח
 אזנים צו שפענען אייערע אויערין דורך מיינע
 גבאיות נא ישמע און קיינער פון אייך הערט גיט
 מיינע רייד זאגט ישעיה: (יח) ויפן רמזן צדקן גאט וויל
 שפענען אייערע אויערין פון וועגן ויין גירעך-
 מימיו דרום יגדיל תורה ויארירה טוט ער אייך
 גרויסן און שטארקן די תורה: (יח) וואו עס בוז ושמור
 און דאס פאלק ישראל איז אברויכט פאלק און
 איין צו טרעטן פאלק הפח בחורים כולם און אלע
 יונגע סענטישן זענען טרויעריג און בעהאלטן ויך
 (חק לישראל ע"ס) (ח"א)

מסביב ולא ידע ותבער-בו ולא ישיש עד-לב:
 כנ ועתה כה-אמר יהוה בראך יעקב ויצרך ישראל
 אל-תירא כי גאלתיך קראתי בשמה ל-אתה:
 כגפית-עבר במים אתה אני ובנחלות לא ישמפוק
 כפית-תלך במו-אש לא תפוח ולחבה לא תבער-
 פך: כד כי אני יהוה אלהיך קדוש ישראל מושיעך
 נתתי כפרה מצרים פוש וסבא תחתיה: כז מאשר
 יקרת בעיני נכבדת ואני אהבתיך ואמן אדם
 תחתיה ולאמים תחת נפשה: כח אל-תירא כי-
 אתה אני ממזרח אביא ורעה וממערב אקבצך:
 כט אמר לצפון תני ולתימן אל-תכלאי הביאי בני
 מרחוק ובנותי מקצה הארץ: נחל הנקרא בשמי

דע בענין של אדם שפארק אין קר
 תיא גילשארקין, און אין דער פרייה
 נים אים הקב"ה צוריק די נשמה קדוש
 קליין ווי אנניע, וריות להולכים קח.
 און אלע קענעדיגע זאכן וואס גייען
 אויף דער וועלט גיט הקב"ה אין ווי
 ארום חיוני, אלעקעדיגען אפעס,
 דאס אלץ האט גאט בשאמין גיט ווייל
 ער דארף די הימלען און גיט ווייל ער
 דארף די ערד, און גיט חיוני, ער
 דארף דיא מענטשן, דאס איז נאר
 געמאכט גינארין ווייל גאט וויל פארום
 דער מיט די מענטשן, ווי דוד המלך
 האט גינאמט עולם חסד יבנה, דיא
 וועלט איז גיבאמט גינארין נאר פון
 גינארין חסד גיט ווייל גאט דארף דיא
 וועלט, וואס אויף דער וועלט איז
 גינארין מיט די מענטשן פריער, דארף
 דער גיט גיט דער ציילן, מען ווייס
 פון אדם הראשון פון גח האבין דיא

קענעדיגען גינארין בוי מען האט געבריינגט אויף ווי דעם סבול, און אזוי וויסער דער דוד המלך, פארם, קינער וואס געדאנקט
 צו הקב"ה פאר די וועלט און גיט פאר אלץ וואס אויף דער וועלט איז אונגעברייט גינארין פאר מענטשן, אנדערע האבין גיט
 ענליכעס אז גאט האט דיא וועלט בשאמין, אנדערע האבין געמאכט גענוים האט הקב"ה אאייגענעם נוסען פון דיא וועלט, גיט

פירוש עיט

געמין אמוקר גוט צו ווין ולא ידע און די ישראל
 האבין גיט גינאמט צו אום קערן זיך פון ווייער
 שלעקטין וועג ותבער בו ולא ישיש עי גב און דער
 גאך אז גאט האט גינען דאס די ישראל ווילען
 זיך גיט ארום געמין אמוקר האט גינענעם דאס
 פיינער פון דעם פורעניות אין וויא אלץ און וויא
 מוהען דאך גיט צו ווייער הארץ ווי זאלין תשובה
 מוהען זאגט ישעיה: (כב) ועתה אונ היינט אפילו איר
 ישראל וועג גיט גוט פון דעקט וועגין כה אפר
 בורא נשק ויצרך ישראל אזוי האט גינאמט גאט דיין
 באשעפער דיר יעקב און דיין באשעפער דיר
 ישראל אל תירא כי גאלתיך דו זאלסט קיין מורא
 האבען ווארום איה האב דיר אום גיליזט פון
 דעם גלות מצרים קראתי בשמה לי אתה איה האב
 גירופען דיין גאמען דאס דו ביקט מיין: (כג) כי תבכר
 במים אתה אני אז דו ביקט איבער גיפארין אין
 דעם וואסער פון דעם ים בין איה דאך גינען
 מיט דיר ובנחלות לא ישמפוק און אז דוא האסט
 גינאמט צווישען די מצרים און צווישען אנדערע
 עוברי פוקבים וואס וועגן אזוי פיר גינען אזוי
 ווי די וואסערען פון דיא טייכען האבען ווי דאך
 דיר גיט גיקאמט פאר קלייזען און פאר קענען
 אזוי כי תלך כמו אש לא תפוח אז דו וועסט לעתיד
 גיין אין פיינער ווארום איה גאט וועל שיקען
 לעתיד אנרויסע היץ וועסט דאך גיט פאר-
 ברענט ווערין וועבא לא תבער גב און דער פלאם
 וועט גיט ברענען אין דיר: (כד) כי אני יהוה קדוש
 ישרא דען איה בין גאט דיין גאט דער היינטיגער

(הק לישראל עיט) (ח"א) 9 יצחק

הפסרת בראשית

משלי וזכמים

ולכבודי בראתיו יצרתיו אפי' שיתיו: כח הוציא
 עם-עוד ועינים יש וחרשים ואזנים למו: ל כל-
 הגוים נקבצו יחדו ויאספו לאמים מי בהם יגיד
 זאת וראשנות ישמענו ותנו עדיהם ויזדקו וישמענו
 ויאמרו אמת: לא אתם עדי נאם-יהוה ועבדי אשר
 בחרתי למען תדעו ותאמינו כי ותבינו כי-אני הוא
 לפני לא-נוצר אל ואחרי לא-יהוה:

ברכות אחר ההפסרת

הקב"ה האם ארום נענושן יודין פון
 ספרים און האם ציט נענושן תורה
 און ספרים, נאמט זייער גביר הקב"ה
 נאמט צו דיא יודין און די קראתיו
 נאמט, איך האב האב דיר געווארן
 מיט צדקה, דו האנט גיט געהאט
 אשקדניקייט אויף מיר איך זאל דיר
 צו מיר רופן פאר אפאלק, און זאל
 דיר ארום נעמן פון ספרים, נאחזק
 גרדף, נאמט איך האב דיר אונגענוסען
 ביי דיין האנט, נאענק, און נאמט
 איך האב דיר געהאט, נאענק, לקרית
 עס לאור נאמט, האב איך גינאלט דיר
 ויאמרו אמת לאמין מיט מיר פאכין
 זייערענדיג און נענעדיג פאכין די אויגן
 וואס זענען בלינד, אלע נאלין וויסען
 אז דיא וועלט האט נאם גיט געשאפן
 פון זייערענדיג, ער דארף נאם גיט, נאר
 וועגן מענטשן צו פאכין מיט זיי מוכות
 אויף דיא וועלט, און פאר זייער אשמה
 און פאר זייער מלכות און ספרים האבן
 פאכין געווארן פאר זייערע נשמות, און
 די נשמות פאכין געווארן אויף מיר
 נאמט און זיי וויסען אז איך האב זיי
 געשאפן נאר וועגן מיר כבוד און
 נאמט זיי גינאלט דיר צו בידע וועלסן:

פירוש ע"ט

יצרתיו אפי' שיתיו: ויאמרו אמת לאמין
 מיט מיר פאכין זייערענדיג און נענעדיג
 פאכין די אויגן וואס זענען בלינד, אלע
 נאלין וויסען אז דיא וועלט האט נאם
 גיט געשאפן פון זייערענדיג, ער דארף
 נאם גיט, נאר וועגן מענטשן צו פאכין
 מיט זיי מוכות אויף דיא וועלט, און פאר
 זייער אשמה און פאר זייער מלכות און
 ספרים האבן פאכין געווארן פאר זייערע
 נשמות, און די נשמות פאכין געווארן
 אויף מיר נאמט און זיי וויסען אז איך
 האב זיי געשאפן נאר וועגן מיר כבוד
 און נאמט זיי גינאלט דיר צו בידע
 וועלסן:

ולכבודי בראתיו יצרתיו אפי' שיתיו: כח
 הוציא עם-עוד ועינים יש וחרשים ואזנים
 למו: ל כל-הגוים נקבצו יחדו ויאספו לאמים
 מי בהם יגיד זאת וראשנות ישמענו ותנו
 עדיהם ויזדקו וישמענו ויאמרו אמת: לא
 אתם עדי נאם-יהוה ועבדי אשר בחרתי למען
 תדעו ותאמינו כי ותבינו כי-אני הוא לפני
 לא-נוצר אל ואחרי לא-יהוה:

פירוש ע"ט
 ויאמרו אמת לאמין מיט מיר פאכין
 זייערענדיג און נענעדיג פאכין די אויגן
 וואס זענען בלינד, אלע נאלין וויסען
 אז דיא וועלט האט נאם גיט געשאפן
 פון זייערענדיג, ער דארף נאם גיט, נאר
 וועגן מענטשן צו פאכין מיט זיי מוכות
 אויף דיא וועלט, און פאר זייער אשמה
 און פאר זייער מלכות און ספרים האבן
 פאכין געווארן פאר זייערע נשמות, און
 די נשמות פאכין געווארן אויף מיר
 נאמט און זיי וויסען אז איך האב זיי
 געשאפן נאר וועגן מיר כבוד און נאמט
 זיי גינאלט דיר צו בידע וועלסן:

לחך קריאת פסח השבוע שנים מקרא ואחד תרגום והפסרת ומומור ה' מלך נאות לבש או מומור שיר
 ליום השבת וה' מלך יל"ח זכור משנה וחלכה עשר מזהות האל ע"ד היסוד כמות היום:

פרק א. שש מעלות במקואות. מקומות של כנוס מים יש בהן שש מעלות כל א' מהן גדולה מחברתה: מ' גבאים. חפירה שנקרעת המכונסין בהן מים שאין שאובין (ה) וכן פחות מארבעים (אזה) שהוא

פרק א שש מעלות במקואות וז למעלה מזו וזלם"י מי גבאים. ששה שמא. ושתה שמור. שמא. ששה שמילא ובכלי מהור שמא. ששה שמא ונפל כבר של תרומה אם הדיח שמא ואם לא הדיח שמור: ב שמילא בכלי שמא ושתה מהור שמא. שמילא בכלי שמא ובמילא בכלי שמא ונפל כבר של תרומה אם הדיח שמא ואם לא הדיח שמור: ג נפלו מים שמאים ושתה שמור שמא.

סוף סוף התארכה והוא מ"ה דבר שגור בו כיום כלדאית פ"ק דשבת ואף פ"ג דלוי שולח את התרומה ולא שיהיה ביעות מ"ה שבבא הס' המס' כפי עמדה כל המשקין שפיו (ג) וזוהי עשה לא סלקא לה הס' בגינה המיידי שפיו כי מ"ה סאה דקדקתי שפיו ופ"ה נגינת העמ' (ז) אין מן הבגה עומדין עד שיתלבו ויבי' בחוטפתא: **שילא בכלי חדרו**. מן האים שנגבגו ואלו שפ' הן העמ' דחיישין לאתו עש' עד פדרישית נעמה הכלי (ו) שהכלי שומקין בעיית משקין עמאין: **אם הדיח**. את הכזר: **שמוא**. ולא סוהר מפני שפיו מן בקאין עגולים לקבל עמאיה עד שיתלבו לקבל אם לא הדיח סוהר ואפי' שהבגיה הכזר לא הושכו מים שבו לקבל עומאיה מן העפ' ובבסא העסא בגימ' עתהרים (ו) אבל כשהדיח הושכו והוכשרו מים שבידו לקבל עומאיה מן העפ' ולא תתקבל: **אם אלא אדרבא נעמא ויפואו את הכזר**: **כ' במידא בכלי שמוא**. לשל אשמועי' כשהעומאיה בזה לבנים ויפואו אדם וזהו והכא אשמועי' כשהעומאיה בזה תמחא כלי: **ג' נפלו מים שמואין**. הכא אשמועי' שמי בגימ' הללו מהקל

וואסער און דער מראשין וואסער האט אנגעקריגט
 דיא הענט זענען ריא הענט סטא גיטארין און
 זייא זענען סטא דעם גרויס וואס יא היינט שטוד
 און אויב ער האט גיט אפ גיטארין דעם גרויס
 מיט דיא הענט אין דיא וואסער. גאר אזוי ווי דער
 גרויס איז אריין גיפאלן האט מען אים ארויס
 גינטקען איז דער גרויס שטוד (עין הענט וואס) :
 ב פלא דעם פלא מען האט אן גישעפט מיט אפלי
 וואס איז סטא אביסול וואסער פון דיא גרוב
 וואס שטוד שטא דער נאך האט אסאך גיטארקען
 פון דיא וואסער, איז ער גיטארין סטא פלא דעם
 סטא גרוב האט אן גישעפט אביסול וואסער פון
 דיא נאך מיט אפלי וואס איז אסטא וואס גלי
 שטוד דער נאך האט מען אן גישעפט אביסול
 וואסער פון דיא גרוב מיט אפלי וואס איז שטוד
 סטא איז דיא גלי גיטארין סטא פלא דעם פון מען
 האט אן גישעפט אביסול וואסער פון דיא גרוב
 מיט אפלי וואס איז סטא וואס גרוב שטוד און
 אביסול פון הרוקא איז אריין גיפאלן אין דיא
 וואסער אס היינט פלא אויב ער האט אפ גיטארין
 מיט דיא הענט דעם גרויס פון הרוקא אין דיא
 וואסער וואס אין גרוב איז דער גרויס סטא וואס
 יא היינט שטוד און אויב ער האט גיט אפ גיטארין
 דעם גרויס מיט דיא הענט אין דיא וואסער,
 גאר אזוי ווי ער איז אריין גיפאלן האט מען אים
 ארויס גינטקען, איז דער גרויס שטוד : ב גלי מיט
 סטא וואסער וואס זענען סטא איז אריין גיפאלן
 אין דיא גרוב וואסער וואס זענען שטוד וואס
 שטוד סטא און דער נאך האט אסאך גיטארקען

(חזק לישראל ע"מ)

שומאח פ"י משקן עמאין שנפלו בן: ר"ש אומר בין שהיה בין שלא היה . אכלה קאי ר"ל
 בין אסומאח שכלה ממנה ארס בין ממנה כלים בין ממנה משקן . ככללו ס"ל בין הדין בין שלא הדין שם
 בכר וטעמא דרבי שמעון שאני אומר ששפת המים עמאין שנפלו מפי העמא או מן הכלים או מן המשקן
 עמאין לבסוף כשנפלו על הים כשחוריה העסה הדין על הככר ושפתא ואין הלכה כר"ש: ד' או שהלך בן
 הפסא ושתה מהמור
 מהור . שאני מי נבאים
 כלולים לקבל שומאח עד
 שתלכו כדלחור לעל: אחד
 מי נבאים מי בורות
 נפלו מים שמאים ומילא בכלי מהור שמא .
 נפלו מים שמאים ונפל ככר של תרומה. אם
 הדין שמא . ואם לא הדין מהור . ר' שמעון
 אומר בין שהיה בין שלא היה שמא: ד' נפל לתוכן פת או
 שהלך בן הפסא ושתה מהור מהור . אחד מי נבאים מי בורות

[illegible]

מי שידון . כלל שון לכל הדעות דמיון כמחני' עד המעלה השנית : בורות . הן עשיון עגונין : שידון . לחזקין וקלרין : מערות . מרובעות מכוסות בקריו חלל שיש להן פה : מי המצויה שפסקו . נשמי' הורדים פל הדרים ונחמלין המים ומכעבטין מן הדרים לאחר שפסקו הגשמים וספקו הדרים מוחלתן אותן המים הנשחרים הן כמי נבאים ואם שחה מהן אדם עמא או מלא ככלי עמא או נפלו בהן מקטין עמאין אין העספה העמאית מתכנסת

לש' מוסס קספ פלח' סואל
איש' פניסול' ו'ל' הר"מ לא
כסלס סקס' כו' וטמאחן וטמא'
נמי סככר וטמא' י"ט : (2) כסני

מי שידון מי מערות מי תמציות שפסקו ומקואות שאין בהם ארבעים סאה . בשעת הגשמים הכל מהור . פסקו הגשמים הקרובים לעיר ולדרך טמאים . והרחוקים מהערים עד שיהלכו רוב בני אדם : ה' מאימתי מהרתן . בש"א משירבו וישטפו . ובה"א רבו אע"פ שלא שטפו . ב"ש אומר שטפו אע"פ שלא רבו . כשרין לחלה

האי תנן כפ"כ דמכשירין מי שפכות שירדו עליהם מי גשמים אס' רוב מן הסהור קהור אימתי בזמן שקדמו מי שפכות חבל קדמו מי גשמים אס' כל שהוא מי שפכות עמא : הקרובים לעיר ולדרך טמאים . דחייסין עמא שחה עמא . או מלא ככלי עמא : עד שיהלכו רוב בני א' . השירות האולכות בדרך רחוקה דלא טמאים עמא שחה מהן אדם עמא או מלא ככלי עמא : ה' מאימתי מהרתן . של קרובים ורחוקים : משירבו וישטפו . משירדו גשמים וירבו מי הגשמים על המים שהיו כהם כבר קודם ששחה מהם העמא או שחלל מהם ככלי עמא ונס שיהיו טמאין ויעברו על שפת הגבא וילאו לחן ושיעור הטטיפה כל שהוא : רבו . לא כבית עמא דכתי תרומיהו שירב יספסו חלל כיון שרבו מי גשמים שכלו אחר כך על המים שהיו כל שהוא : רבו . לא כבית עמא דכתי תרומיהו שירב לחן : בש"א שטפו . מי גשמים על גדותיו של גבא וילאו לחן לומר הגבא : אע"פ שלא רבו . מי הגשמים שחה אחר כן על המים שהיו כהם כשפת עמאחן : בשרין לחלה . מי נבאים הללו דתן כמחמיתין כשרים להשתמש

גים קיין טיפס מי בורות סאיי דיא נואקער איז אין אטיפע גרוב אקייילעקדיגע פי שידון סאיי דיא נואקער איז אין אללאנגע גרוב אשקאלע פי מערות סאיי דיא נואקער איז אין אפיקאקאטיגע גרוב אצונדיקעקע פי תמציות שפסקו אז עם רעניגט אויף אפארג און דיא נואקער ריגט אראפ פון בארג . דיא נואקער נואם בלייבט אונקער דעם בארג פאר נאכולט אויף איין ארט . דער נאך וויא דער רעלין האט אויף גיהעקט און עם האט אויף גיהערט צו רינגען פון דיא בערג . האט דיא נואקער דעם רין וויא מי נבאים וויא נואקער נואם אין אגרום וסקואות שאין בהם ארבעים סאה און אטקנה נואם איז גים דא אין איר קיין פערציג סאה בשעת הגשמים הלך פתור נוען עם איז רענין ציים וענען דיא אלע עקלייא נואקער סהור ויין בורעב) נוייל עם איז דא פיל נואקער צום קרינקען האט מען גים מורא מאקער האט אטקא גיטרוקען פון איינע פון דיא ערקער פסקי תשמים אז די רעניגים האבין שוין אויף גיהערט צו גיין בקריבים ניד וינדה פבאים די נואקערין נואם וענען נאקטם צו אשקאט אדער צו אנוען נואם פיל בענקשין גייען וענען וינא קמא . מאקער האט אטקא פון וינא גיטרוקען . אדער מען האט אן גישעפט מיט אפלי נואם איז קמא ורחוקים מהרים און דיא נואקערין נואם וענען וינים פון אשקאט און וינים פון אנוען וענען קהור צו שחמכרוב בני אדם סיידין מען וינים געוויס אז דארט וענען פאר פייא גינאנגען פיל בענקשין . קאמפאנגעם נואם גייען אין ווייטע וועגן . ווערין דיא נואקער אויף קמא . מאקער האט מען אן גישעפט מיט אפלי נואם ויין קמא . אדער אטקא האט גיטרוקען פון

(מחנה לישראל ע"מ)

עמלים שגלו סס נסכרו וזו היא המעלה דהני דלעיל לא עלתה כפילה (ס) למיס הסמלים ואלו הנא עלתה חבל חין כשרים לעבילת אדם וכלים וידים: ז מובלין. בני אדם כל גופו (י): ומטבילין. הכלים וידים למדי דכני טבילת ידים ולא בני כפילה כגון לקדש: מעין. שמימי נוכעיס והמים הנוכעיס מועטים מן המים שזוכין ששפטו כחוכו: שזה למקוה למהר באשבורן. ולא כזמלן דק"ל משין מסהר כזמלן מקוה מסהר כזמלן והוא מבוט מים שזוכין מרובין שני שיה למקוה למהר באשבורן ולא כזמלן: ולמעין להמביל בו בכל שהוא. ולא כני מ' סאה כמקוה דלחין מקוה מסהר כפחות מארבעים סאה והוא מסהר בכל שהוא כמעין: ח מים מוכין. מים נוכעיס סגן מלוחס או חמים: שהן מטהרין כזמלן. ואלו מעין שמימי מועטים דלעיל אינו מסהר כזמלן אלא כזמלן: ומים חיים. נוכעיס שאין מוכין: שבהן מביילה לזבים. דכתיב ביה ורחק את כשרו כמים חיים: והווייה למצורעים. דכתיב כהו אל כלי מרס על מים חיים: וכשרים לקדש בהן מי חמאת. דכתיב כהו מים חיים אל כלי:

ביום די נואסער וענען קשר מען זאל ווי נישמען צו הרוקה, אונ צו נואשין מיט ווי דיא הענט צו יעדער זאך וואס מען דארף זיך נואשין: ז פגלה פון דיא נואסער האבין קעהר מעלה וויא דיא פריערדיגע פגלה שיש בו ארבעים סאה אסקנה וואס אין אים איז דא פערציג סאה נואסער שבו מובלן ופסבילן אין דער מקנה מען זיך מובל ויין אסקנה וואס איז סמא, אונ מען מען מובל ויין פלים וואס וענען סמא, אונ מען מען מובל ויין דיא הענט צו קרשים פגלה פון דיא נואסער האבין קעהר מעלה ווי דיא פריערדיגע מען שמימי מועטים אקנואל וואס די נואסער קוועלן פון זיך אליין, עס איז אבער גיטען טייניג נואסער אין דעם קנואל ורבי עזרי פים שאבין האט מען גישעפט נואסער אונ מען האט אריין גיטאסין אין קנואל, אזוי פיל אז דיא גישעפטע נואסער איז קעהר וויא די נואסער פון קנואל שיה פסגה מסהר באשבורן איז דער קנואל גלייך צו אסקנה, ער איז אנדערש גיט מסהר דיא זאכן וואס וענען סמא נאר אז דיא נואסער איז איינגיטאמולט אין איין

אָרט אזוי וויא אין אסקנה וועלן דעם דיא שיה אונ צו אקנואל איז ער גלייך אז מען מען מובל ויין אין אים וויא פיל נואסער עס איז דא, אפילו עס איז גיט דא קיין פערציג סאה: ז פגלה פון דיא נואסער האבין קעהר מעלה ווי דיא פריערדיגע פגלה שיש בו ארבעים סאה אסקנה וואס אין אים איז דא פערציג סאה נואסער שבו מובלן ופסבילן אין דער מקנה מען זיך מובל ויין אסקנה וואס איז סמא, אונ מען מען מובל ויין פלים וואס וענען סמא, אונ מען מען מובל ויין דיא הענט צו קרשים פגלה פון דיא נואסער האבין קעהר מעלה ווי דיא פריערדיגע מען שמימי מועטים אקנואל וואס די נואסער קוועלן פון זיך אליין, עס איז אבער גיטען טייניג נואסער אין דעם קנואל ורבי עזרי פים שאבין האט מען גישעפט נואסער אונ מען האט אריין גיטאסין אין קנואל, אזוי פיל אז דיא גישעפטע נואסער איז קעהר וויא די נואסער פון קנואל שיה פסגה מסהר באשבורן איז דער קנואל גלייך צו אסקנה, ער איז אנדערש גיט מסהר דיא זאכן וואס וענען סמא נאר אז דיא נואסער איז איינגיטאמולט אין איין

רשי נברא נדה דף ז עב

אין אומרים. למי טלח תניא אמר ר' ר"א לר' יהושע אתה לא שמעת אנני שמעתי אתה לא שמעת ראה את המדע שבה ויעיד אלא אחת ואני שמעתי הרבה. אין אומרים למי שלא ראה את החרוש יבוא ויעיד אלא למי שראוהו כל ימיו של ר"א היו עושים כרבי יהושע

תניא אמר ר' רבי אליעזר רבי יהושע קיר האבין גילערונט רבי אליעזר האט גיטאנט צו דבי יהושע אתה לא שמעת ר' האקט גיט גיהערט אני שמעתי איך האב נא גיהערט אתה לא שמעת אני אחת ר' האקט נאר גיהערט איינס ואני שמעתי הרבה אונ איך האב גיהערט פיל אין אומרים גמי שיה ראה את החרש יבא ויעיד מען נאנט גיט צו אקענטש וואס האט גיט גיטען די גיטע לכה, ער נא קוקען

ואני ערות אז ער האט נא גיטען די גיטע לכה ווארום אז ער האט גיט גיטען ווי אזוי נועם ער ואני ער האט נא גיטען אני נא שיה נא נא צו דעם וואס האט נא גיטען די גיטע לכה, ואנא מען צו אים ער נא קוקען פאר בית דין ערות ואני אז ער האט גיטען די גיטע לכה נא נא שיה רבי אליעזר אזוי לאנג ווי רבי אליעזר האט גילעבט דיי עושים ככדי יהושע האט מען גיטאקו וויא רבי

